

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXVII. évfolyam

2017/1–2.

A TARTALOMBÓL

A hadtudományi (tudományos)
szervezetek elemzése és értékelése

A felkelés elleni műveletek vezetésének
sajátosságai

Az Oroszországi Föderáció külpolitikai
konceptiója

Háború és béke Ukrajnában

Erdőtűz előidézése, mint
a terrorizmus egyik új formája

A terrorizmus lehetséges kiindulópontjai:
a dzsihadista fészkek

A tábori automatizált csapatvezetési
rendszer története

Az ember–robot interakció humán
oldalának *empirikus* aspektusa

A Hadtudomány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával jelenik meg. A folyóiratot az MTMT indexeli és a REAL archíválja.

A lapszám szerzői:

- Asqui Jorge Kristóf,*
az NKE HHK HDI doktorandusza
- Dr. Besenyő János* ezredes, PhD,
a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely vezetője
- Czeglédi Mihály* őrnagy, az MH ÖHP Szárazföldi hadművelleti és Kiképzési Főnökség főtisztje,
az NKE HHK HDI doktorandusza
- Dr. habil. Gőcze István* ny. alezredes, PhD
- Dr. Kis-Benedek József* ny. ezredes, PhD
- Dr. Kollár Csaba* PhD, az NKE KMDI oktatója
- Dr. Nagy László* ny. ezredes, DSc,
az MHTT örökös tagja
- Dr. habil. Négyesi Imre* alezredes, PhD,
az NKE KÜI tanszékvezető egyetemi docense
- Prof. dr. Padányi József* dandártábornok, DSc,
az NKE rektorhelyettese
- Dr. jur. Séllei Márton* főhadnagy,
az Alkotmányvédelmi Hivatal munkatársa
- Siposné prof. dr. Kecskeméthy Klára* ezredes,
az NKE HHK egyetemi tanára
- Dr. Tomolya János* mk. ezredes, PhD,
az EBESZ Ukrajnai Különleges Megfigyelői Küldetés hadművelleti főtisztje
- Vadász Pál,* a Montana Tudásmenedzsment Kft.
ügyvezetője, doktorandusz
- Prof. dr. Ványa László* ezredes, PhD,
az NKE HHK egyetemi tanára
- Varga Márton,* az NKE MSc hallgatója

Rövidítések jegyzéke:

- EBESZ – Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet
NKE – Nemzeti Közfoglalmi Egyetem
HHK – Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
KÜI – Katonai Üzemeltető Intézet
HDI – Hadtudományi Doktori Iskola
KMDI – Katonai Műszaki Doktori Iskola
MH – Magyar Honvédség
ÖHP – Összhaderőnemi Parancsnokság
MHTT – Magyar Hadtudományi Társaság

HELYREIGAZÍTÁS

A Hadtudomány 2016. évi különszáma szerzőinek felsorolásában Gyulai Gábor úr adatai pontatlanul szerepeltek. Az adatok helyesen:
Dr. Gyulai Gábor ny. mk. ezredes, PhD,
az NKE HHK KMDI oktatója.
Elnézést kérünk szerzőinktől és olvasóinktól. –Szerk.

A Magyar Hadtudományi Társaság és az MTA Hadtudományi Bizottság lektorált folyóirata

Felelős kiadó:

Tömböl László, az MHTT elnöke.

A folyóirat szerkesztőbizottsága:

Elnök:

Király László, az MHTT alelnöke.

Elnökhelyettes:

Bertalan György főszerkesztő.

A bizottság tagjai:

Antal Erika,
Besenyő János,
Haig Zsolt,
Kádas Géza,
Kátai-Urbán Lajos,
Kladek András,
Palik Mátyás,
Siposné Kecskeméthy Klára,
Szabó Péter,
Ujházy László.

Szerkesztőbizottság és kiadó:

Budapest X.,
Hungária krt. 9–11.
Tel.: 432-9000/29-684 mellék
A mellék HM-vonalon
közvetlenül hívható.

Levélcím:

1581 Budapest, Pf. 15.

E-mail cím:

hadtudomany@freemail.hu

Honlap:

www.mhht.eu/?page=ht_archiv

Nyomtatott kiadásváltozat:

ISSN 1215-4121

Nyomdai előkészítés:

BAUSZ Stúdió

Nyomtatta:

Print City Europe Zrt.

Online kiadásváltozat:

ISSN 1588-0605

Webmester: Paráda István

HADTUDOMÁNY

A MAGYAR HADTUDOMÁNYI TÁRSASÁG ÉS
AZ MTA HADTUDOMÁNYI BIZOTTSÁG FOLYÓIRATA

XXVII. évfolyam

1–2. szám

2017. május

Tartalomjegyzék

HADTUDOMÁNY, HADÜGY

Gócze István	A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata. 3. rész. A hadtudományi (tudományos) szervezetek elemzése és értékelése	3
--------------	--	---

KATONAI MŰVELETEK

Czeglédi Mihály	A felkelés elleni műveletek vezetésének sajátosságai	33
-----------------	--	----

BIZTONSÁGPOLITIKA

Nagy László	Az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciója	49
Padányi József – Tomolya János	Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan 1. rész	63
Besenyő János	Inferno terror. Az erdőtüz előidézése, mint a terrorizmus egyik új formája	84
Kis-Benedek József	Dzsihadista fészkek, mint a terrorizmus lehetséges kiindulópontjai	96
Siposné Kecskeméthy Klára	NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8–9.)	114
Varga Márton	Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában	12
Asqui Jorge Kristóf	A spanyol NATO-csatlakozás: a demokrácia védelmi pilléréhez vezető hosszú út	13

HADITECHNIKA

Négyesi Imre	A tábori automatizált csapatvezetési rendszer története 2. rész	149
--------------	--	-----

Kollár Csaba – Ványa László	Szerethetők-e a robotok? Az ember–robot interakció humán oldalának empirikus aspektusa	163
-----------------------------	---	-----

KATONAI ÉS HADIJOG

Vadász Pál – Séllei Márton	Az információkeresés magyar jogi környezete	178
----------------------------	---	-----

FÓRUM

Siposné Kecskeméthy Klára	Megemlékezés Tanárky Sándorról	192
---------------------------	--	-----

A HADTUDOMÁNY 2016. évi online lapszámában megjelent tanulmányok . .	196
--	-----

ABSTRACT	206
--------------------	-----

Gőcze István

A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata – 3. rész

A hadtudományi (tudományos) szervezetek elemzése és értékelése

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.3

A szerző folytatja – a korábban már megkezdett kutatássorozat keretében – a hadtudomány belső rendszerének vizsgálatát. Jelen tanulmány e vizsgálat részeként hozzá kíván járulni ahhoz, hogy a hadtudomány művelői, illetékes testületei viszonylag objektív következtetéseket vonhassanak le, illetve döntéseket hozhassanak tudományágunk belső felépítéséről. Ennek érdekében a szerző a hazai hadtudományi (tudományos) szervezetek, valamint „kvázi-szervezetek” empirikus vizsgálatát és értékelését végzi el. Jelen tanulmány egy háromrészes elemzés harmadik része.

A Hadtudomány című folyóirat 2015/1–2. és 3–4. számában megjelent előző két – a hadtudomány belső rendszerével foglalkozó – cikkünkben már áttekintettük a tudományág „struktúráját” alakító hadtudományi kutatógárda és kutatási szakterületeik (Munk 2015), továbbá a diszciplína tudományos folyóiratainak (Gőcze 2015) befolyásoló hatását.

Mivel egy tudományág társadalmi elismertségének további meghatározó ismérve a diszciplínával foglalkozó, pontosabban az azt művelő, fejlesztő tudományos intézmények, szervezetek, kutatóhelyek, műhelyek, társaságok (továbbiakban: szervezetek) megléte, ezért jelen tanulmányban ezeket a szervezeteket, illetve tudományos tevékenységüket vizsgálom.

Természetesen az elemzés célja, hogy feltárjam a hadtudomány belső struktúrája, valamint a hadtudományi szervezetek közti megfelelést; azt, hogy mennyire felel meg a tudományág jelenlegi belső klasszifikációja ezeknek a tudományos közösségeknek; továbbá (vagy pontosabban: ebből fakadóan) miként módosíthatná ezen szervezetek kutatási szakterületeinek orientáltsága a diszciplína felépítését.

A vizsgálat alá vont szervezetek¹

A vizsgálat szempontjából azokat a szervezeteket vettem górcső alá, amelyek hatással, befolyással bírnak a hadtudományra. A tudományra kifejtett valós hatás ezekben a szervezetekben valósul meg a legjelentősebben, ugyanis itt realizálódik az úgynevezett tudományművelés. Ezen azt kell érteni, hogy – mint az alábbiakban is látható lesz – ezek a szervezetek jelentik a tudományos kutatásnak, az elért eredmények megvitatásának, azok publikálásának, és végül, de nem utolsó sorban a tudományos utánpótlás „biztosításának” formális és meghatározó csatornáit.

Az egyes szervezetek tudomány-rendszertani besorolásánál, illetve a tudományművelése szempontjából a már korábban kialakított (Gócze 2015, 28.) fő- és alcsoportokat vettem alapul. Ezt a rendszerezést az 1. ábra szemléleti.

A kutatásba bevont – a hadtudomány szempontjából fontos és releváns – szervezeteket (vizsgálati elemeket, vizsgálati objektumokat) jellegük szerint három nagy csoportra osztottam:

- 1) intézmények,
- 2) tudományos kutatóhelyek,
- 3) tudományos társaságok.

Az előzőekben felsorolt szervezetek alapvetően két kategóriára oszthatók abból a szempontból, milyen módon realizálódik a tudományművelés: a valós, illetve a „lát-szólagos” vizsgálati objektumokra. Az *első* típusnál formális szervezetek léteznek. Ide tartozik – többek között – a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara (NKE HHK), a Magyar Honvédség (MH) kutatóhelyei, és – kissé erőltetve ugyan, de ide tarthatnak – még beazonosíthatók szervezeti elemként a Magyar Hadtudományi Társaság (MHTT) szakosztályai, de természetesen itt is a tudományágazati irányultság a mérvadó. A *második* típusú szervezetek esetében nem beszélhetünk formális elemekről, ezek nem rendelkeznek további formális strukturális szervezetekkel. Itt a *kiemelt kutatási irányok, témák* alapján vizsgáltam az egyes szervezeteket, illetve ezek alapján végeztem el azok klasszifikációját.

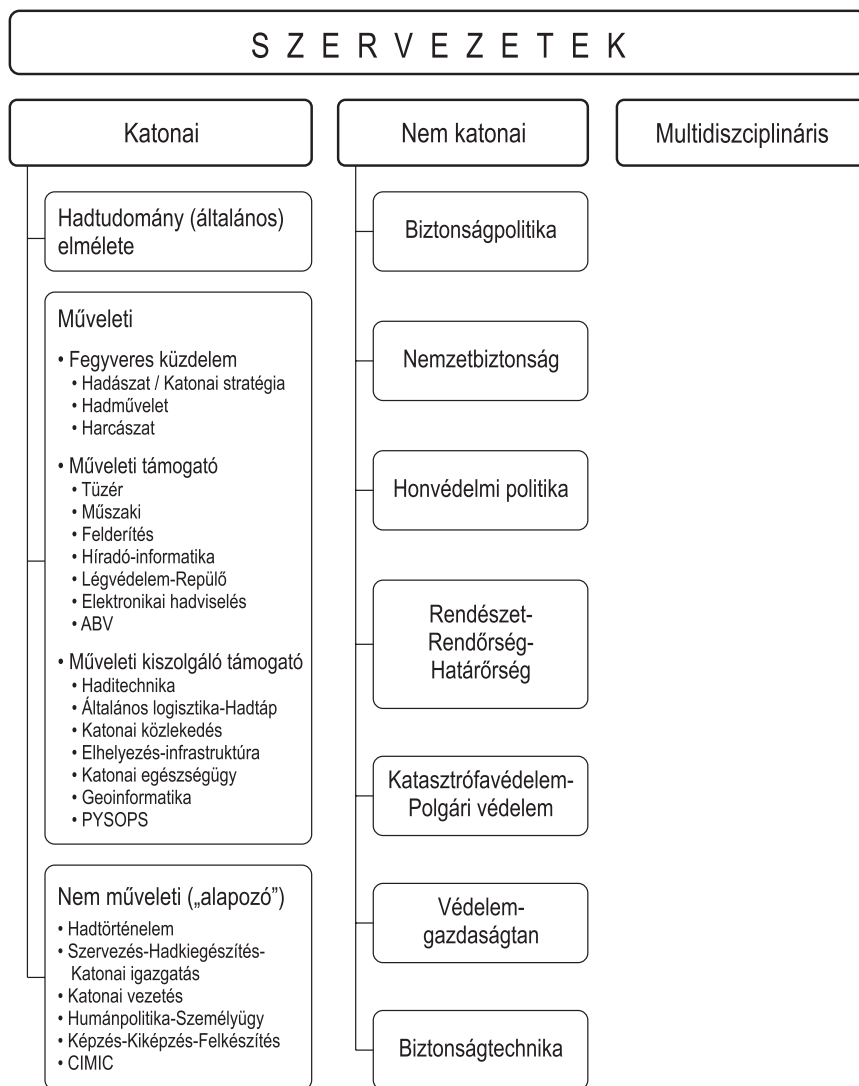
Intézmények

Nemzeti Közzolgálati Egyetem

Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Megítélésem szerint az összes szervezet közül kulcsfontosságú szerepet tölt be a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, ugyanis a tudomány, illetve annak művelése szempontjából a legfontosabb egyik meghatározó alapfeltétel a kutatói kar megléte. (NKE HHK 2016) A HHK oktatói – akik „munkakörüknek” megfelelően nemcsak oktatnak, de kutatnak is – az előbb említett kutatói gárda jelentős részét alkotják. Meghatározó és kiemelkedő küldetessel bír a hadtudomány művelése terén a kar a tehetséggondozással, konkrétan a

1 A dolgozatban górcső alá vett szervezetek adatai az egyes elemek hivatalos honlapjáról származnak.

1. ábra.

A szervezetek csoportosítása (Készítette a szerző a Gőcze 2015, 28. alapján)

kutatói utánpótlás-neveléssel. Éppen ezért képzési szaktól függetlenül – az oktatás során – fejleszteni kell a hallgatók jártasságát a tudományos kutatásban, illetve a fejlesztési munkákban.

Az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara tekintetében egyértelműen kijelenthetem, hogy a hadtudomány szempontjából alapvető kutatások a tanszékeken, valamint a doktori iskolákban folynak. Ezért a diszciplína belső struktúrája tekintetében e szervezeteket, ezek felépítését vizsgáltam meg. A 1990-es évek végétől

bekövetkezett változások során a tanszékek jelentős átalakuláson estek át, amelyek a profiltisztítást nem segítették elő. Sőt, inkább az összevonások révén sok tudomány-szakot felölelő, összetett szervezetek jöttek létre. Jelen kutatás során azonban a napjainkban is működő kutatási egységeket tudtam alapul venni. Jelenleg a HHK-ban négy intézet keretén belül folyik a képzés, illetve a kutatás. Ezek:

- 1) a Katonai Vezetőképző Intézet (KVI),
- 2) a Katonai Logisztikai Intézet (KLI),
- 3) a Katonai Üzemeltető Intézet (KÜI),
- 4) a Katonai Repülő Intézet (KRI).

Az Magyar Tudományos Akadémia Hadtudományi Bizottsága (MTA HB) által elfogadott hadtudományi belső struktúra, illetve a fenti szervezetek adekvát volta többé-kevésbé megállapítható. Kiindulási alapként ezeket a belső „építőelemeket”, valamint a HHK fő szervezeteinek összetartozását, harmonizálási lehetőségét, azaz tudományos-szakmai koherenciáját, megfeleltethetőségét vizsgáltam.² Ezt szemlélteti az 1. táblázat.

Az egyértelműen megállapítható, hogy minden szervezetet el lehet helyezni valamelyik tudományágazat keretén belül, de ezek alapján pontosan és részletesen nehezen állapítható meg az egyes elemek valódi, konkrét „tudomány(-szakmai)profilja”; sőt két tudományágazat (katonai biztonság és biztonságpolitika, katonai egészségügy) esetében csak áttételesen, míg a hadijognál egyáltalán nem található megfelelő szervezet. Éppen ezért célravezetőnek tartom a korábbi két közleményben (Munk 2015) (Gócze 2015) már kidolgozott klasszifikációs rendszer alkalmazását (lásd 1. ábra), és a szervezetek ez alapján történő vizsgálatát.

A fenti állítások alapvetően igazak a többi vizsgálati elem esetében is. Ezért, illetve a terjedelmi korlátok miatt a továbbiakban azok MTA HB szerinti (vagyis az 1. táblázatban látható) megfelelőségétől eltekintek, csak az alábbi csoportosítási szisztema alapján vizsgálom a különböző elemeket.

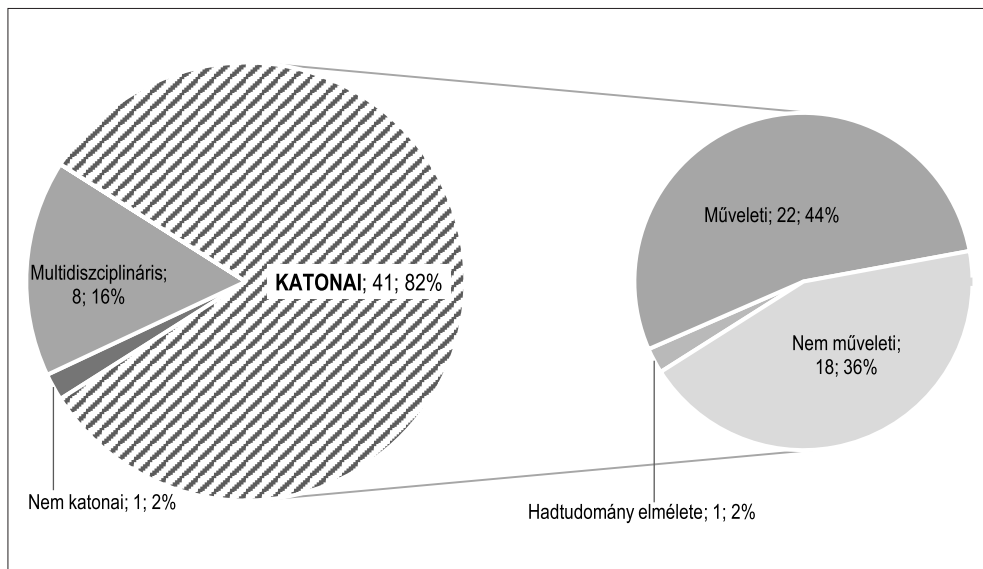
2 Az MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottság csoportosítása alapján a hadtudomány belső struktúráját három – általam monodiszciplinárisnak nevezett – „önálló” tudományág (hadművészet, katonai kiképzés és felkészítés, katonai műszaki építés), illetve nyolc multidiszciplináris (katonai logisztika és védelem-gazdaságtan, katonai biztonság és biztonságpolitika, katonai szociológia, hadijog, hadtörténet – hadművészet története, katonai egészségügy, haditechnika, katonai földrajz és térképészet) szakterület alkotja. (MTA HTB 2015)

1. táblázat.

A HHK tudomány-rendszertani csoportosítása az MTA HB alapján

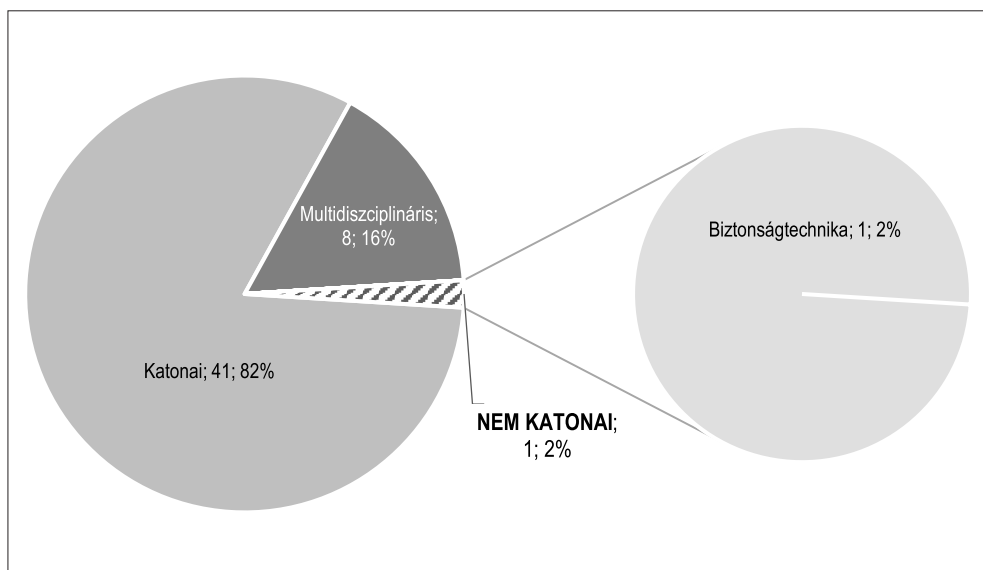
(Az összes táblázatot és grafikont a szerző készítette.)

TUDOMÁNY SZAKTERÜLET		SZERVEZETI ELEM
MONO-DISZCIPLINÁRIS	hadművészet	☒ Katonai Vezetőképző Intézet ☒ Katonai Logisztikai Intézet ☒ Katonai Üzemeltető Intézet ☒ Katonai Repülő Intézet
	katonai kiképzés és felkészítés	☒ Katonai Vezetőképző Intézet ☒ Katonai Logisztikai Intézet ☒ Katonai Üzemeltető Intézet ☒ Katonai Repülő Intézet
	katonai műszaki építés	☒ Katonai Vezetőképző Intézet
MULTI-DISZCIPLINÁRIS	katonai földrajz és térképészet	☒ Katonai Vezetőképző Intézet
	katonai logisztika és védelem-gazdaságtan	☒ Katonai Logisztikai Intézet
	haditechnika	☒ Katonai Üzemeltető Intézet ☒ Katonai Repülő Intézet
	katonai szociológia	☒ Katonai Vezetőképző Intézet
	hadtörténet – hadművészet története	☒ Katonai Vezetőképző Intézet
	katonai biztonság és biztonságpolitika	☐ Katonai Vezetőképző Intézet
	hadijog	–
	katonai egészségügy	☐ Katonai Logisztikai Intézet

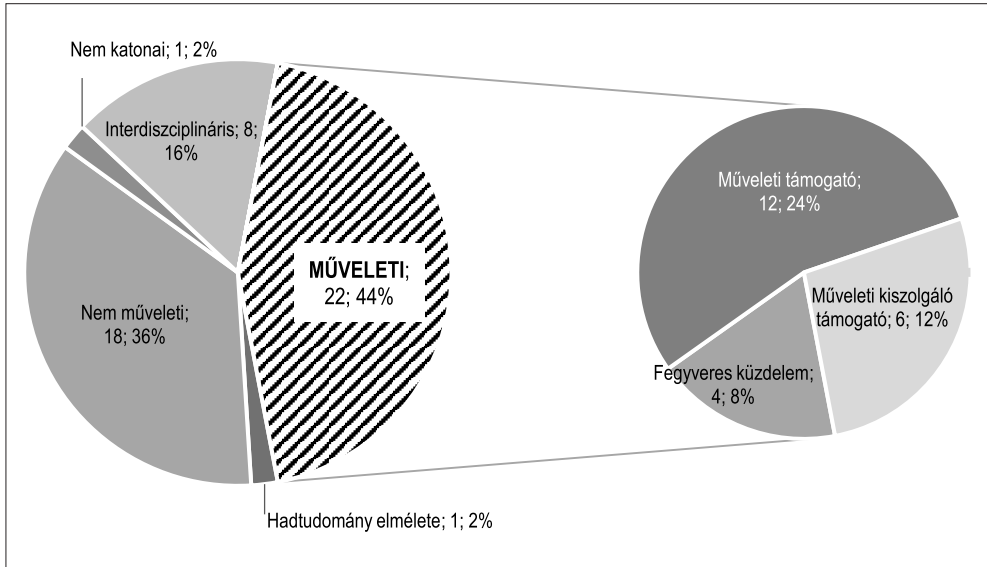
1. grafikon.

Az NKE HHK szervezeteinek főcsoportjai. Kibontva a katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

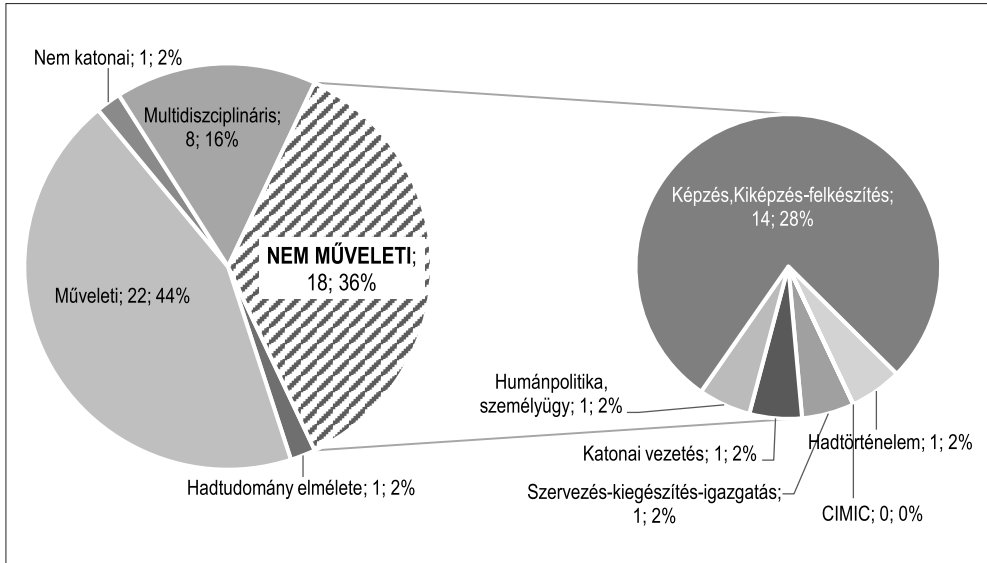
2. grafikon.

Az NKE HHK szervezeteinek főcsoportjai. Kibontva a nem katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

3. grafikon.

*Az NKE HHK szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

4. grafikon.

*Az NKE HHK szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a nem műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

*Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar,
doktori iskolák*

Másik kiemelt jelentőségű „kvázi” szervezeti elem a doktori iskola. Mint az ismeretes – és a korábbiakban is írtam – a kutatások kapcsán itt valójában nem konkrét szervezeti elemekről beszélünk, de mégis szükségesnek tartom ezek vizsgálatát. Az NKE HHK-n két akkreditált doktori iskolán folyik a tudományos képzés. Egyrészről a Hadtudományi Doktori Iskola (HDI), másrészről a Katonai Műszaki Doktori Iskola (KMDI) kutatási tevékenységét kell értékelni. Jelen dolgozat vizsgálati aspektusából kiindulva a két iskola fő kutatási területeit vettem alapul, ezeket értékeltem.

A HDI az alábbi fő kutatási területekkel rendelkezik: (HDI 2016)

- 1) Biztonsági tanulmányok.
- 2) A védelem társadalomtudományi kérdései.
- 3) A hadtudomány általános elmélete.
- 4) Hadművészet elmélete (hadtörténelem, harcászat, hadműveleti művészet).
- 5) Védelmi logisztika, gazdaság és védelmi igazgatás.
- 6) Nemzetbiztonság.
- 7) Védelmi informatika és kommunikáció elmélete.

A KMDI kiemelt kutatási területei: (KMDI 2016)

- 1) Katonai műszaki infrastruktúra.
- 2) Haditechnika és robotika.
- 3) Védelmi elektronika, informatika és kommunikáció.
- 4) Katonai környezetbiztonság.
- 5) Katonai logisztika, védelemgazdaság.
- 6) Biztonságtechnika.
- 7) Katasztrófavédelem.

A korábban már rögzített klasszifikációs elemek (lásd 1. ábra) alapján megalkottam a két doktori iskola fő, illetve kiemelt kutatási területeinek tudomány-rendszertani besorolását. Ezeket a 3. táblázat szemlélteti. Ez a fajta csoportosítás azonban eléggé pontatlan képet nyújt a doktori iskolákban folyó kutatásokról, ugyanis a kutatási témák valós tartalmát az egyes kutatási témák elemzése tárja fel. Ebből kifolyólag – a valós állapot feltárása érdekében – fontosnak tartottam mind a HDI, mind a KMDI esetében a kutatási témákat informális szervezeti elemként vizsgálni, majd ezek alapján elkészíteni az iskolák tudomány-rendszertani klasszifikációját. (4. táblázat)

3. táblázat.

A doktori iskolák fő, illetve kiemelt kutatási területeihez tartozó tudomány-rendszertani főcsoportok, csoportok és alcsoportok megoszlása a HHK-n⁵

MULTIDISZCIPLINÁRIS		1	-	1	1		
NEM KATONAI	Biztonságtechnika	-	1	1			
	Védelemgazdaságtan	1	1	2			
	Katasztrófavédelem	-	1	1			
	Rendészet	-	-	-			
	Honvédelmi politika	-	-	-			
	Nemzetbiztonság	1	-	1			
	Biztonságpolitika	1	-	1			
KATONAI	Nem műveleti	CIMIC	-	-	-	2	
		Hadtörténelem	1	-	1		
		Képzés, kiképzés-felkészítés	-	-	-		
		Humánpolitika /Személyügy	-	-	-		
		Katonai vezetés	-	-	-		
		Szervezés-Kieg.-Igazgatás	1	-	1		
	Műveleti	Műveleti kiszolgáló támogató	PSYOPS	-	-	-	4
			Geoinformatika	-	-	-	
			Általános logisztika / Hadtáp	1	1	2	
			Egészségügy	-	-	-	
			Elhelyezés infrastruktúra	-	1	1	
			Közlekedés	-	-	-	
			Haditechnika	-	1	1	
		Műveleti támogató	Felderítés	-	-	-	4
			Elektronikai hadviselés	-	1	1	
			Légvédelem - Repülő	-	-	-	
			Híradó-informatika	1	2	3	
			ABV	-	-	-	
			Műszaki	-	-	-	
	Fegyvere küzdelem	Tüzér	-	-	-	3	
Harcászat		1	-	1			
Hadművelet		1	-	1			
Hadászat - Katonai stratégia	1	-	1				
Hadtudomány elmélete		1	-	1	1		
Tudomány/Szervezet		HDI	KMDI	ÖSSZ.	ÖSSZ. FŐ & CSOP.		

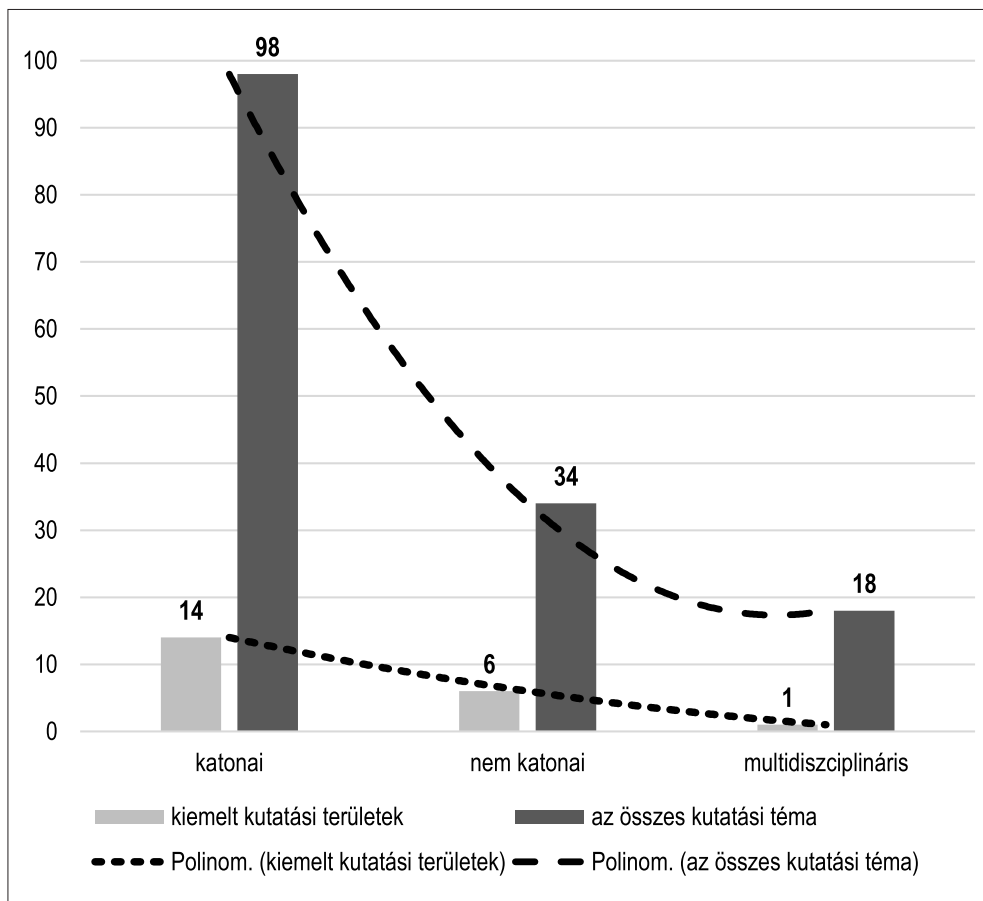
5 A kutatási területek, valamint témák feldolgozását A Hadtudományi Doktori Iskola kutatási témái a 2016/2017. tanévre kutatási területenként című dokumentum alapján készítettem. (HDI 2016)

4. táblázat.

A doktori iskolák egyes kutatási témáinak tudomány-rendszertani főcsoportok, csoportok és alcsoportok szerinti besorolása a HHK-n⁶

MULTIDISZCIPLINÁRIS														10	8	18			
NEM KATONAI														-	1	5	5	34	18
														Biztonságtechnika	1	1	2		
														Védelemgazdaságtan	-	10	10		
														Katasztrófavédelem	-	-	-		
														Rendszert	2	-	2		
														Honvédelmi politika	5	-	5		
														Nemzetbiztonság	10	-	10		
KATONAI														10	-	10	18		
														Biztonságpolitika	2	-	2	22	18
														CIMIC	6	-	6		
														Hadtörténelem	1	2	3		
														Képzés, kiképzés-felkészítés	1	-	1		
														Humánpolitika /Személyügy	1	1	2		
														Katonai vezetés	7	1	8		
Nem műveleti														1	-	1	24		
														Szervezés-Kieg.-lgazgatás	1	1		2	
														PSYOPS	1	1		2	
														Geoinformatika	1	2		3	
														Általános logisztika / Hadtáp	1	3		4	
														Egészségügy	-	3		3	
														Elhelyezés infrastruktúra	2	10		12	
Műveleti kiszolgáló támogató														2	3	3	41	98	
														Közlekedés	1	-			1
														Haditechnika	1	1			2
														Felderítés	1	2			3
														Elektronikai hadviselés	2	8			10
														Légvédelem - Repülő	2	14			16
														Híradó-informatika	2	3			5
Műveleti támogató														2	3	5	4	7	
														ABV	2	1			3
														Műszaki	-	3			3
														Tüzér	-	-			-
														Harcászat	1	1			2
														Hadművelet	2	2			4
														Hadászat - Katonai stratégia	7	7			14
Hadtudomány elmélete														7	7	14			
Tudomány/Szervezet														HDI	KMDI	ÖSSZ	ÖSSZ. FŐ & CSOP.		

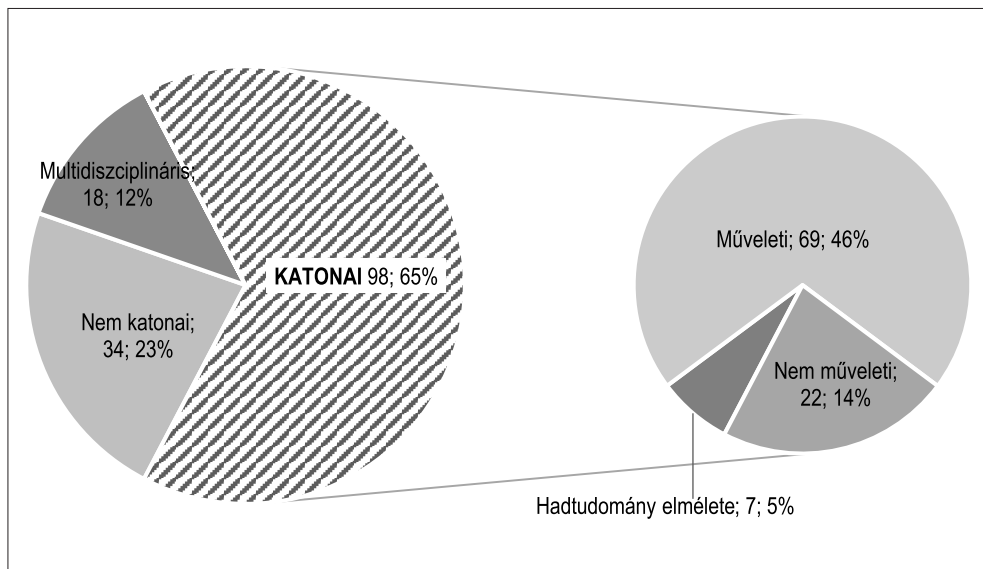
6 A kutatási területek, valamint témák feldolgozását az NKE 2016/2017-es tanévre vonatkozó Doktori felvételi újjákeztetője alapján készítettem. (NKE, 2016a)

17. grafikon.

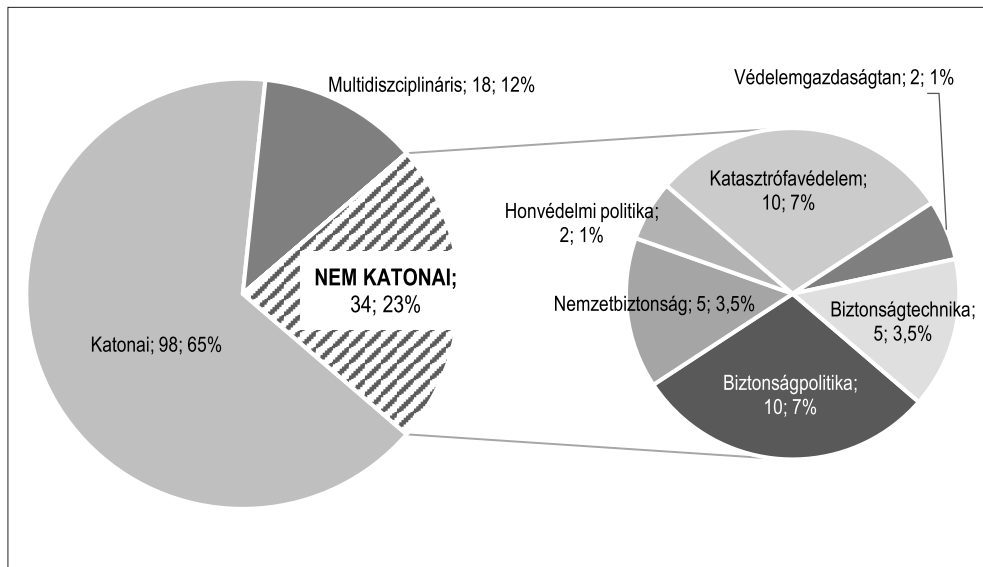
A doktori iskolák kiemelt kutatási területei, illetve kutatási témáinak főcsoportjai

A 3. és a 4. táblázatban szereplő adatok összevetése alapján egyértelműen megállapítható, illetve a 17. grafikon jól szemlélteti, hogy amennyiben csak a doktori iskolák fő, illetve kiemelt kutatási területei alapján vizsgáljuk a hadtudomány belső struktúráját, az egyes főcsoportok nagyság szerinti tendenciái ugyan hasonlóak az összes téma alapján megállapított tendenciával (lásd a trendvonalakat). Amennyiben azonban ez utóbbi számszerű értékeit is vizsgáljuk, akkor megállapítható, hogy az egyes főcsoportok között egészen más arányok alakulnak ki. Mindezek alapján arra a döntésre jutottam, hogy a doktori iskolák értékelése során minden egyes kutatási témát figyelembe veszek, és így alakítom ki ezek klasszifikációját.

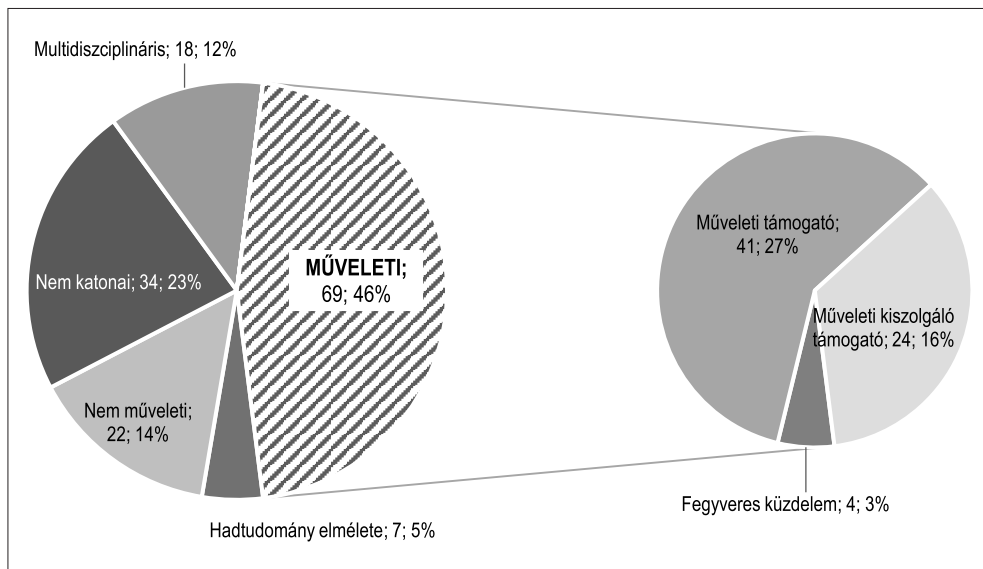
5. grafikon.

*Az HHK doktori iskolai szervezeteinek (kutatási témáinak) főcsoportjai.
Kibontva a katonai főcsoport (csoport/darab/arány)*

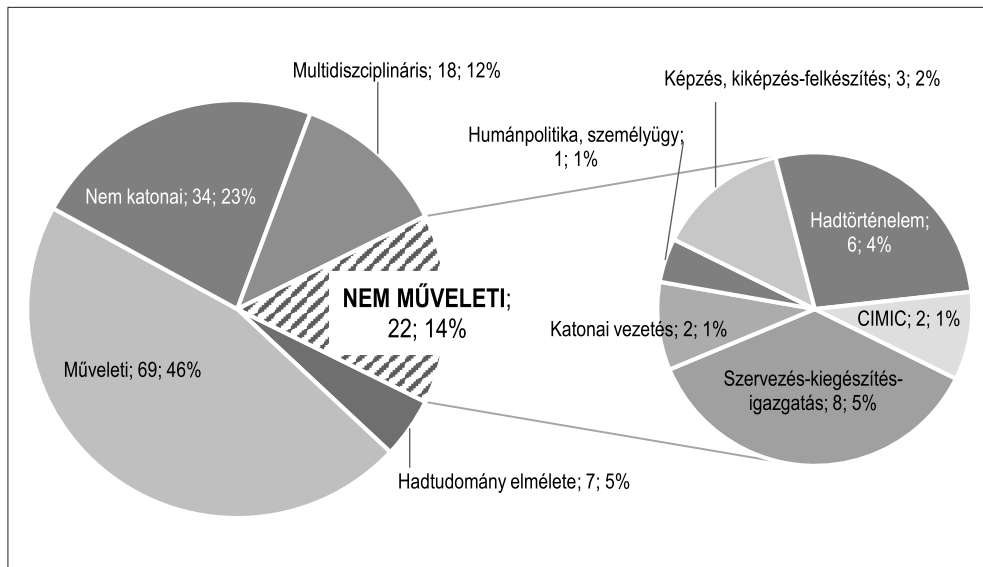
6. grafikon.

*Az HHK doktori iskolai szervezeteinek (kutatási témáinak) főcsoportjai.
Kibontva a nem katonai főcsoport (csoport/darab/arány)*

7. grafikon.

*Az HHK doktori iskolái szervezeteinek (kutatási témáinak) csoportjai.
Kibontva a műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

8. grafikon.

*Az HHK doktori iskolái szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a nem műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

Tudományos kutatóhelyek, műhelyek

A tudományos kutatóhelyek, műhelyek értékelése kapcsán megállapítható, hogy két olyan intézmény (szervezet) emelhető ki, ahol ilyen tudományos „formációk” keretében folyik a tudományos tevékenység. Az első a Magyar Honvédség és annak kutatóhelyei, a másik az NKE kutatóműhelye, valamint kollégiuma.

A Magyar Honvédség

A hadtudományi kutatásokat a Magyar Honvédség keretein belül – meghatározóan – a létrehozott és működő kutatóhelyek valósítják meg. Ezeknek a tudományos műhelyeknek „...tevékenysége átfogja a hadtudomány komplexen értelmezett teljes spektrumát, a háttérterületek tudományágainak széles skáláját is, amit szakmai műhelyek sokszínűsége is tükröz.” (Orosz 2015, 179.) Az említett sokszínűséget az MH rendszerében hat tudományos kutatóhely valósítja meg. Ezeknek a kutatóhelyeknek a részletes és összefoglaló bemutatását, valamint értékelését Orosz Zoltán hivatkozott tanulmányában plasztikusan rögzítette, illetve ebből jól megismerhetők kutatási tevékenységeik, céljaik és eredményeik, ezért jelen tanulmányban csak a szükséges mértékben elemzem a kutatóhelyeket.

Először is nézzük meg, hogy mely szervezetekről, illetve azok esetében milyen kutatási témákról van szó: (Orosz 2015)

- 1) *HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum*: a szervezetenél folyó kutatások meghatározóan hadtörténeti jellegűek, de mindenképp meg kell említeni azon segédtudományokat, amelyek a különböző történelmi dokumentumok és térképek kutatásával, elemzésével és értékelésével foglalkoznak, továbbá a korabeli fegyverek és felszerelések feltárására, gyűjteményezésére irányulnak.
- 2) *Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat*: a kutatóhelyen a hadtudományhoz kapcsolódó biztonságpolitikai, katonai hírszerzési, illetve nemzetbiztonsági témakörök kutatása folyik.
- 3) *MH Geoinformációs Szolgálat*: A kutatóhely a katonaföldrajz, a térképészet, illetve a katonai meteorológia területén folytat kutatásokat.
- 4) *Védelem Egészségügyi Laboratóriumi Intézet (VELI)*: kutatási területe meghatározóan a katonai egészségügyre terjed ki. Az intézet fő kutatási feladatai és célkitűzései:
 - ABV-fegyverek elleni védelem fejlesztése (I. Mobil Biológiai Laboratórium Komplexum);
 - sugárvédelmi kutatások (például biológiai dozimetria);
 - új, veszélyes anyagformák (például nanorészecskék) tanulmányozása;
 - újfajta diagnosztikák kutatása, fejlesztése (például allergia teszt, sejtfel-színi marker vizsgálat, molekuláris biológia);
 - interdiszciplináris speciális kérdések vizsgálata (például szerotonin reuptake depresszióban);
 - a VELI saját metodikáinak korszerűsítése, fejlesztése. (Veress 2014)
- 5) *MH Összhaderőnemi Parancsnokság*: a Parancsnokság kutatási területe szinte a hadtudomány teljes spektrumát felöleli, azonban a legnagyobb hangsúlyt a hadművészetre kell fordítania.

- 6) *HVK Tudományos Kutatóhely*: a kutatóhely a hadművészet, a katonai vezetés, a kiképzés és felkészítés, a logisztika, továbbá a haderőszervezés, hadkiegészítés szakterületeken folytat kutatást.

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Az NKE esetében kettő kompetens szervezetet kell vizsgálnom. Az egyik az *Egyetemi Kutatási Tanács Hadtudományi Kollégiuma* (EKT HAKO), a másik a *Korszerű Hadviselés és Haderő Tudományos Kutatóműhely* (KHHTKM). (NKE 2016b)

Az Egyetemi Kutatási Tanács meghatározó feladata az egyetemen folyó kutatások keretét alkotó kutatási stratégia megalkotása, a stratégiába illeszkedő kutatási programok elfogadása, továbbá az elért kutatási eredmények értékelése. A Kutatási Tanács munkáját tudományterületi és tudományági kollégiumok támogatják (ezek közé tartozik Hadtudományi Kollégium is), amelyek vezetői az EKT tagjai. Mint az előző meghatározásból is látható, az EKT alapvetően stratégia-alkotó és ellenőrző feladatokkal rendelkezik, kutatások itt nem folynak, de a szervezet által meghatározott kutatási stratégia nagy ráhatással bír az egyes diszciplínák belső struktúrájának kialakítására.

Hasonló szerepet tölt be a *Hadtudományi Kollégium* is. Ez az „elem” a hadtudomány tekintetében tervezi és szervezi a kutatási feladatokat, meghatározza a kutatási főirányokat. Ezek azok a kiemelt területek, amelyek prioritással rendelkeznek, és többek között – a nemzetközi követelményekből, továbbá a honvédség előtt álló feladatokból fakadóan – szolgálniuk kell a megrendelő kutatási igényeit is. (NKE 2016b)

A Hadtudományi Kollégium szerzői munkacsoportja⁷ egy, a Honvédségi Szemlében megjelent közleményükben (Boda et al., 2016) három témakört javasoltak a diszciplína stratégiai kutatási irányaira: (1) *nemzetközi kutatási fő irányok*, (2) *hadelmélet és hadviselés, valamint* (3) *transzdiszciplináris kutatások katonai kérdései*. (Boda et al., 2016: 3) A tanulmányban a szerzők nagyon pontosan és emellett részletesen meghatározzák a hadtudomány hazai kutatási prioritásait. Ezek a következők:

- Hadelmélet és hadviselés.
- Stratégiakészítés és védelmi tervezés.
- A Magyar Honvédség jövőképe 2025.
- Honvédelem és jó kormányzás.
- Országvédelem.
- Humán és személyügyi munka.
- Nemzetközi válságkezelés és békefenntartás.
- Hadtörténelem, hagyományörzés, civil-katonai kapcsolatok. (Boda et al., 2016)

A munkacsoport az *interdiszciplináris kutatások* körébe:

- Terrorizmus elleni harc feladatai.
- Kiberháború és katonai kibervédelem.
- Védelmi célú robotikai kutatások.
- A haderő alkalmazása a migrációs válságban.
- Katasztrófaelhárítás és az MH lehetőségei.
- Környezetbiztonság és a fegyveres erők

című témákat sorolták be. (Boda et al., 2016)

7 A szerzői team tagjai a Nemzeti Köszolgálati Egyetem keretében alakult Hadtudományi Kollégium tagjai: Boda József, Boldizsár Gábor, Kovács László, Orosz Zoltán, Padányi József, Resperger István, Szenes Zoltán.

A *Korszerű Hadviselés és Haderő Tudományos Kutatóműhely* tervezett kutatásainak közvetlen előzményét a 2016. évben befejeződött *Kritikus infrastruktúra védelmi kutatások* (TÁMOP-4.2.1. B-11/2/KMR-2011-0001) projekt képezte, amelynek keretében a HHK tizenegy, ún. kiemelt kutatási területen folytatott kutatásokat. E kutatások jól illeszkedtek az újonnan alakult egyetem kutatási portfóliójába. Ezek az alábbiak:

- Kiképzés-felkészítés virtuális (szimulációs) környezetben.
- Az összhaderőnemi és légi műveletek evolúciója.
- A víz, mint stratégiai erőforrás, az éghajlatváltozás hatása a biztonságra és a katonai erő alkalmazására, a hadviselés ökológiai kérdései.
- Csata- és hadszíntérkutatás módszertani kérdései.
- A Varsói Szerződéstől a NATO-tagságig (a Magyar Honvédség és a magyar közigazgatás tevékenysége a határaink melletti válságok idején).
- Katonaföldrajzi-geoinformációs technológiák.

A korábbi klasszifikációs rendszer mintájára létrehoztam a tudományos kutatóhelyek (mint kvázi szervezeti elemek) tudomány-rendszertani csoportosítását. Ezeket az 5. táblázat szemlélteti.

Tudományos társaságok

A tudományos társaságok – annak ellenére, hogy társadalmi szervezetek – jelentős helyet és szerepet töltenek be a tudományos tevékenység rendszerében. A hadtudomány aspektusából az alábbi társaságokat vizsgáltam meg:

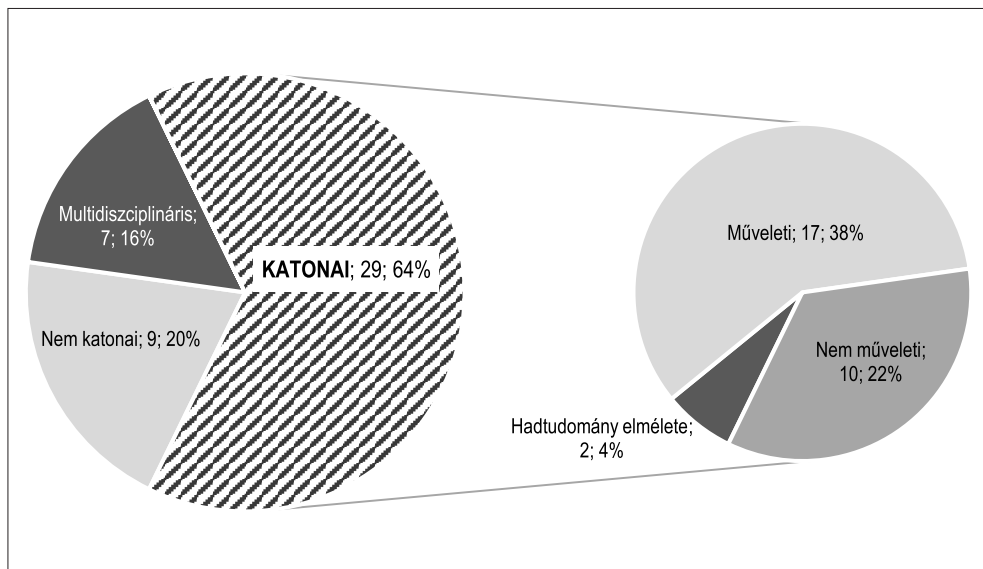
- 1) A *Magyar Hadtudományi Társaság* (MHTT) célja, hogy összefogva és inspirálva a diszciplína szakembereinek tudományos tevékenységét, hozzájáruljon a magyar hadtudomány fejlődéséhez.
- 2) A *Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja Alapítvány* (BHKK) fő feladatának tekinti a biztonsági és védelmi kérdések területén a nemzetközi és hazai kutatások koordinálását, végzését, továbbá tudományos-szakmai konferenciák szervezését.
- 3) A *TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület* (TIT HABE) alapvető célkitűzése, hogy fontos szerepet töltsön be a közvélemény hiteles tájékoztatásában és felkészítésében az ország jövőjével, kül- és biztonságpolitikájával, az euro-atlanti integrációval, az információs társadalom biztonságával, továbbá a haderő, illetve a rendvédelmi szervek átalakulásával és társadalmi kapcsolataival, a honvédelmi tudat és a biztonságkultúra erősítésével összefüggő kérdésekben. Tevékenysége három pillérre épül: a tudományos kutatásra, az oktatásra-képzésre, valamint a tudományos ismeretterjesztésre.
- 4) A *Biztonságpolitikai Szakkollégiumot* (BSZK) szellemi műhelyként magas színvonalú szakmaiság jellemzi, továbbá elméleti és gyakorlati képzést folytat. A BSZK fő célkitűzése, hogy fórumot biztosítson az együttgondolkodásnak és a közös munkának.
- 5) A *Magyar Polgári Védelmi Tudományos Egyesület* célja – szakmai, tudományos műhelyként – a polgári védelmi szakma tudományos kutatással és műszaki fejlesztéssel foglalkozó kutatóinak, szakembereinek összefogásával elősegíteni

5. táblázat.

A tudományos kutatóhelyek és műhelyekhez tartozó tudomány-rendszertani főcsoportok, csoportok és alcsoportok megoszlása

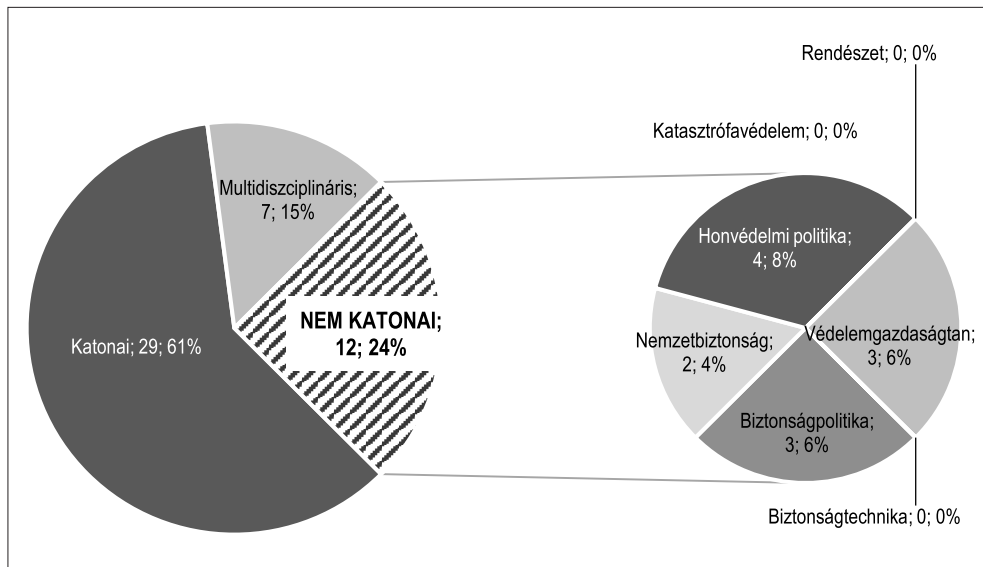
KATONAI		MULTIDISZCIPLINÁRIS																				7										
		NEM KATONAI																														
Műveleti		Műveleti						Nem műveleti						9		7																
		Műveleti támogató																Műveleti kiszolgáló támogató														
Fegyveres küzdelem		Harcászat	Hadművelet	Hadászat - Katonai stratégia	Tüzér	Műszaki	ABV	Híradó-informatika	Légvédelem - Repülő	Elektronikai hadviselés	Felderítés	Haditechnika	Közlekedés	Elhelyezés infrastruktúra	Egészségügy	Általános logisztika / Hadtáp	Geoinformatika	PSYOPS	Szervezés-Kieg.-Igazgatás	Katonai vezetés	Humánpolitika /Személyügy	Képzés, kiképzés-felkészítés	Hadtörténelem	CIMIC	Biztonságpolitika	Nemzetbiztonság	Honvédelmi politika	Rendészet	Katasztrófavédelem	Védelemgazdaságtan	Biztonságtechnika	
HM	HIM	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
KNBSZ		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MH	GEOSZ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
VELI		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
MH	ÖHPK	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HVK	KH	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
HAKO		1	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	1	1	1	1	1	3	-	-	-
KHHTK		1	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	1	1	-	-	-	-	1	-	-	-
ÖSSZ		2	4	4	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	3	2	1	1	2	3	3	2	3	2	4	-	-	-	-
ÖSSZ. FŐ & CSOP.		2	8			2					17					7					10					9					7	

8 Szervezetek: HM HIM – HM Hadi történeti Intézet és Múzeum; KNBSZ – Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat; MH GEOSZ – MH Geoinformációs Szolgálat; VELI – Védelem Egészségügyi Laboratórium Intézet; MH ÖHPK – MH Összhaderőnemi Parancsnokság; HVK KH – HVK Tudományos Kutatóhely; HAKO – Hadtudományi Kollégium; KHHTK– NIKE Korszerű Hadviselés és Haderő Tudományos Kutatóműhely

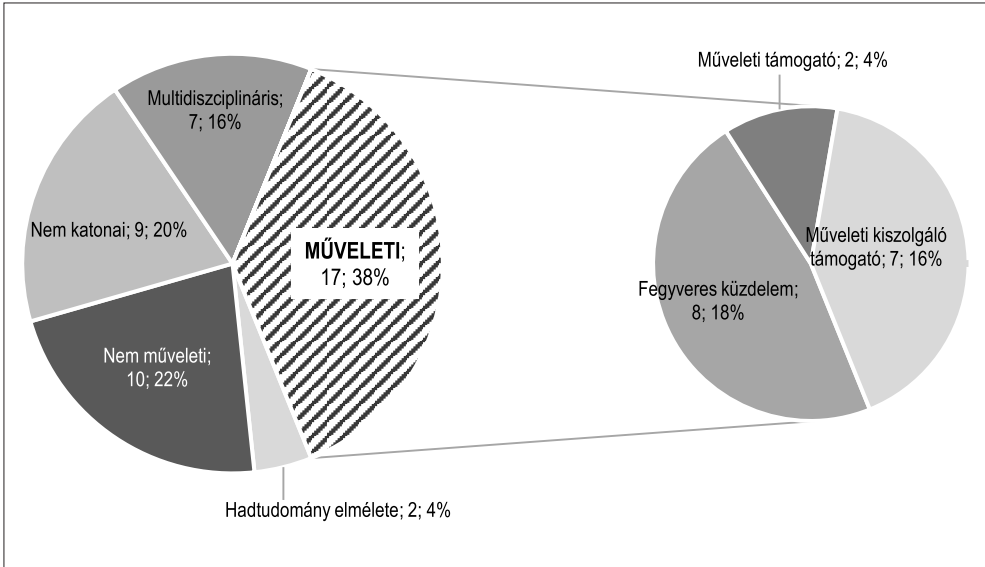
9. grafikon.

*A tudományos kutatóhelyek és műhelyek szervezeteinek főcsoportjai.
Kibontva a katonai főcsoport (csoport/darab/arány)*

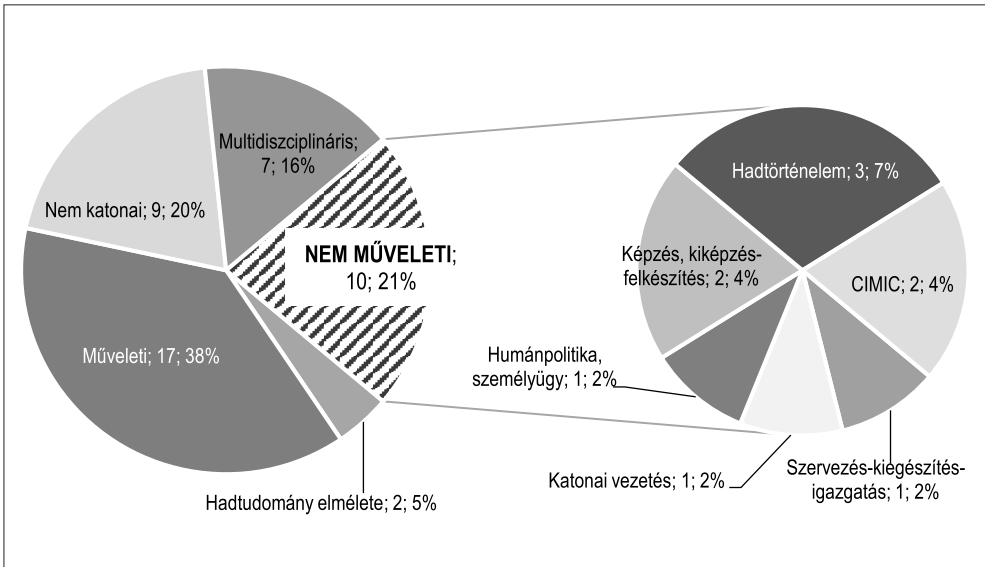
10. grafikon.

*A tudományos kutatóhelyek és műhelyek szervezeteinek főcsoportjai.
Kibontva a nem katonai főcsoport (csoport/darab/arány)*

11. grafikon.

*A tudományos kutatóhelyek és műhelyek szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

12. grafikon.

*A tudományos kutatóhelyek és műhelyek szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a nem műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

a modern polgári védelmi felfogás és gondolkodás elterjesztését, e szakemberek és kutatók számára lehetőséget biztosítani, illetve támogatni tudományos kutatási céljaik megvalósítását, továbbá az elért elméleti eredmények gyakorlatban való alkalmazását.

- 6) A *Felderítők Társasága* fő célkitűzései közé tartozik
 - a) a korszerű felderítés feladatainak, módszereinek kutatása és feldolgozása, ajánlások, javaslatok megfogalmazása;
 - b) a felderítés magyarországi történetének kutatása, feldolgozása, amelyen belül kiemelt feladatot jelent a felderítés írott és tárgyi emlékeinek gyűjtése, megóvása; a kutatási eredmények rendszerezése, megjelenítése és közreadása;
 - c) információ-szolgáltatás, tanácsadás és szakanyagok készítése.

Összegzés

A fentiek alapján az összesített 7. táblázat, valamint a 18–22. grafikonok jól szemléltetik a különböző tudományos kutató szervezetek tudomány-rendszertani megoszlását.

A 18. grafikon alapján megállapítható, hogy a hadtudományi szervezetek meghatározó részét (198 darab, 68%) a katonai jellegűek alkotják. A nem katonaiak (58 darab, 20%) a második, míg az multidiszciplinárisak (33 darab, 12%) a harmadik helyet foglalják el.

A grafikonok elemzéséből – a hadtudományi kutatások szempontjából – a legjelentősebb következtetés, hogy a katonai főcsoporton belül szignifikáns a műveleti jellegű elemek „főlénye” (125 darab, 63,1%) a hadtudomány elmélete (15 darab, 7,6%), illetve a nem műveleti rovatokkal (58 darab, 29,3%) szemben.

A műveleti csoportba tartozó szervezetek (125 darab) esetében a fegyveres küzdelemmel foglalkozók 15,2%-ot (19 darab), a műveleti támogatással kapcsolatos kutatásokat folytatók 49,6%-ot (62 darab), míg a műveleti kiszolgáló támogatók 35,2%-ot (44 darab) „értek el”.

Mint azt az előzőekben szemléltetett táblázatokból, grafikonokból és számszerű adatokból is megállapítható, a vizsgált – a hadtudomány művelésével foglalkozó – szervezetek meghatározó hányada (a 289-ből 256 darab, azaz 88,6%) egyértelműen csoportosítható, pontosabban besorolható a hadtudomány valamely ágazatához.

Úgy, mint magánál a hadtudomány tudományágnál, a vizsgált szervezeteknél is megtalálhatóak a több tudományággal kapcsolatban álló, multidiszciplináris kutatásokat folytató szervezetek (33 darab, 11,4%). Ezeket kutatási témájuk szerint egyetlen – a korábbiakban definiált – jól körül határolt főcsoportba, illetve csoportba sem lehet pontosan besorolni.

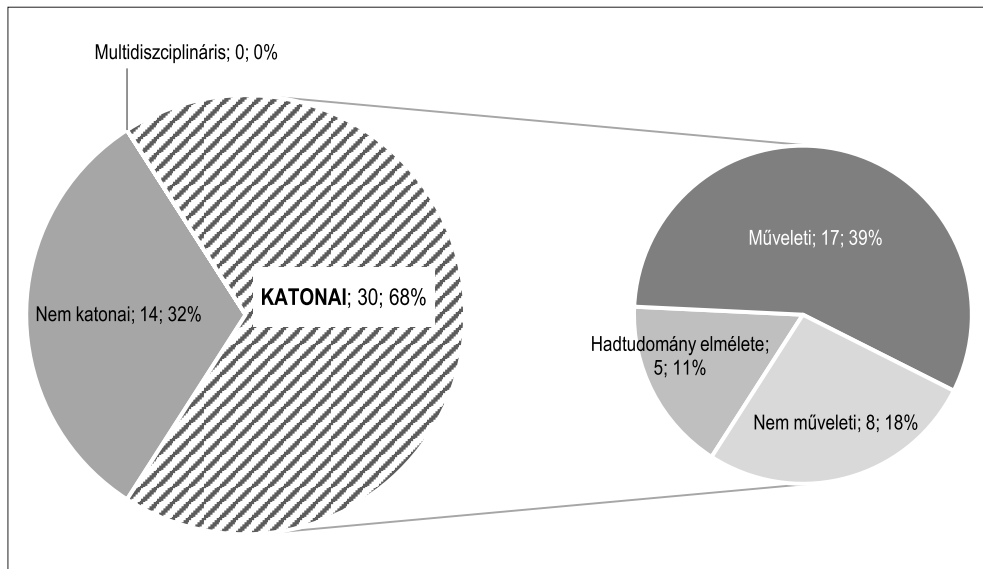
A hadtudomány széles spektrumú külső kapcsolatrendszerrel rendelkezik, illetve vannak olyan kutatási területek, tudományszakok, amelyek természetüknél fogva bírnak katonai fundamentummal és aspektussal, de jelen csoportosítási rendszerben mégsem lehetett ezeket a katonai főcsoportba behatárolni. Éppen ezért ezek a nem katonai kategóriában (58 darab, 20%) szerepelnek, de szorosan kapcsolódnak a hadtudományhoz.

6. táblázat.

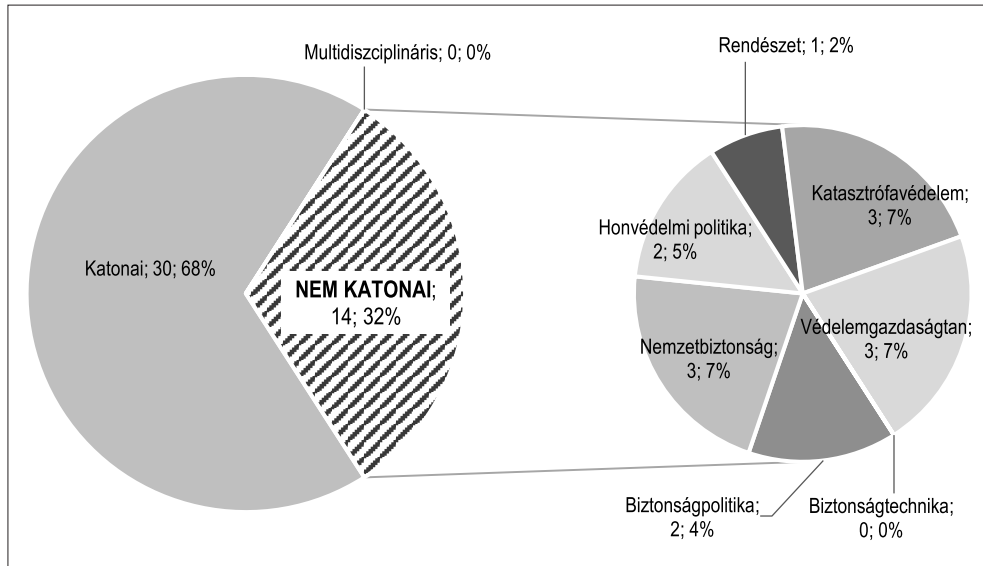
A tudományos társaságokhoz tartozó tudomány-rendszertani fősoportok, csoportok és alcsoportok megoszlása

Tudomány/Szervezet ⁹		KATONAI												MULTIDISZCIPLINÁRIS																							
		Műveleti												Nem műveleti						NEM KATONAI																	
		Fegyveres küzdelem			Műveleti támogató						Műveleti kiszolgáló támogató						Nem műveleti																				
		Hadászati - Katonai stratégia	Hadművelet	Harcászat	Tüzér	Műszaki	ABV	Híradó-informatika	Légvédelem - Repülő	Elektronikai hadviselés	Felderítés	Haditechnika	Közlekedés	Elhelyezés infrastruktúra	Egészségügy	Általános logisztika / Hadtáp	Geoinformatika	PSYOPS	Szervezés-Kieg.-Igazgatás	Katonai vezetés	Humánpolitika /Személyügy	Képzés, kiképzés-felkészítés	Hadtörténelem	CIMIC	Biztonságpolitika	Nemzetbiztonság	Honvédelmi politika	Rendészet	Katasztrófavédelem	Védelemgazdaságtan	Biztonságtechnika						
MHTT		2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	3	1	2	1	1					
BHKK		2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	-	-	-	2	-	1	2	-					
TIT HABE		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-					
BSZK		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-					
MPVTE		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-					
FT		-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-					
ÖSSZ		5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	-	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	-	2	2	3	2	1	3	3	-					
ÖSSZ FŐ & CSOP.		5	3			7						17						7						8						14						-	

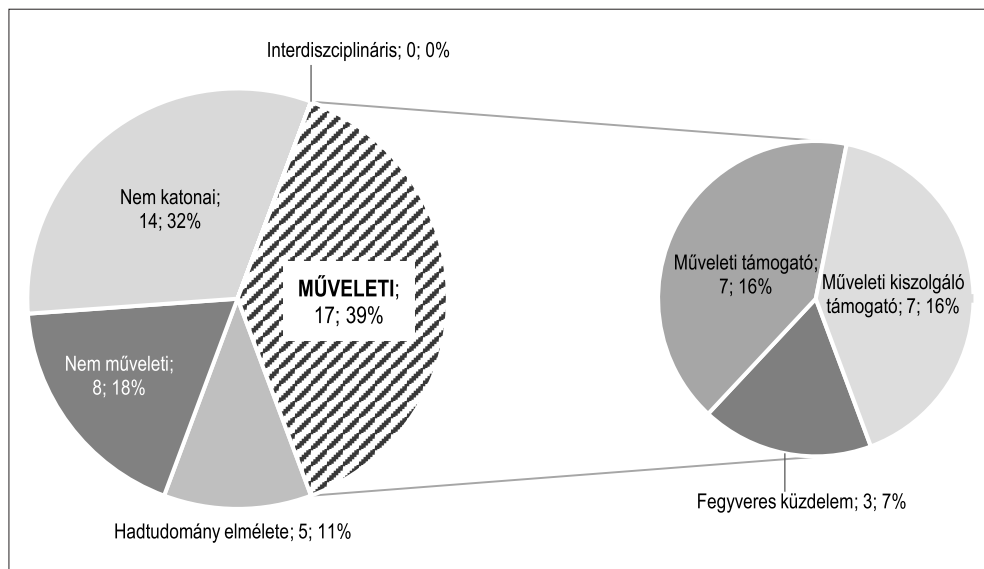
9 Szervezetek: MHTT – Magyar Hadtudományi Társaság; BHKK – Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja Alapítvány; TIT HABE – TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület; BSZK – Biztonságpolitikai Szakkollegium; MPVTE – Magyar Polgári Védelmi Tudományos Egyesület; FT – Felderítő Társasága

13. grafikon.
A tudományos társaságok szervezeteinek főcsoportjai.
Kibontva a katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

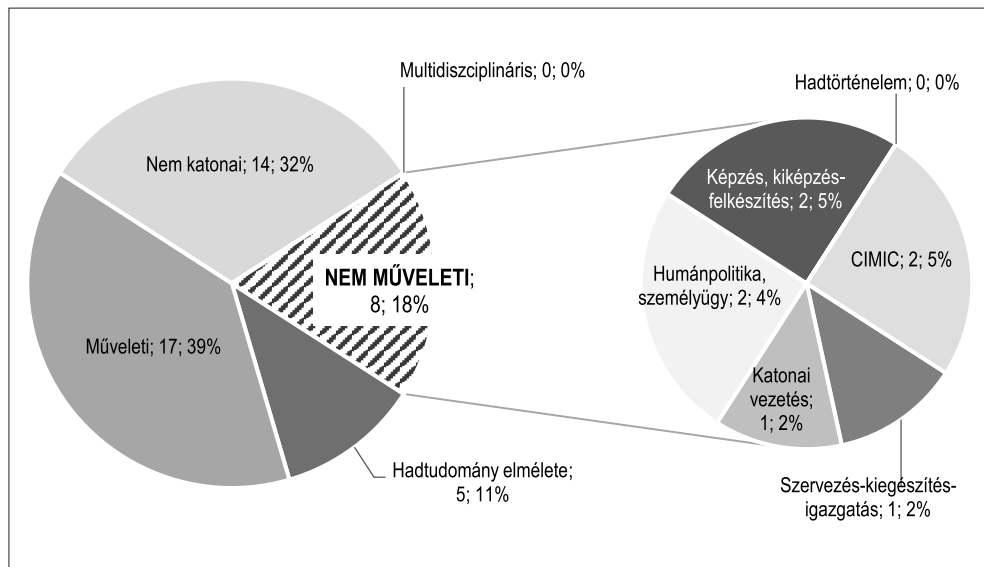

14. grafikon.
A tudományos társaságok szervezeteinek főcsoportjai.
Kibontva a nem katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

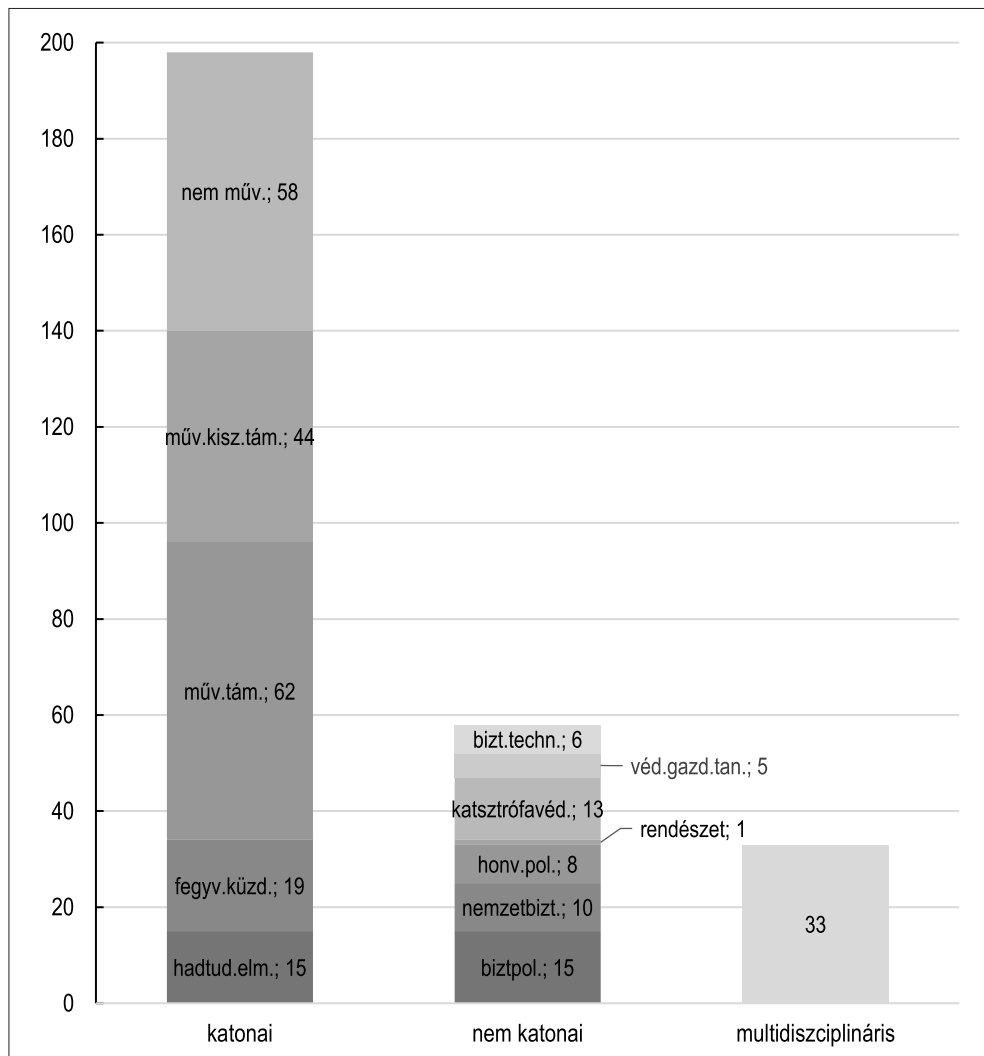
15. grafikon.

*A tudományos társaságok szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

16. grafikon.

*A tudományos társaságok szervezeteinek csoportjai.
Kibontva a nem műveleti csoport (csoport/darab/arány)*

18. grafikon.

A hadtudományi szervezetek összesített főcsoportjai és csoportjai

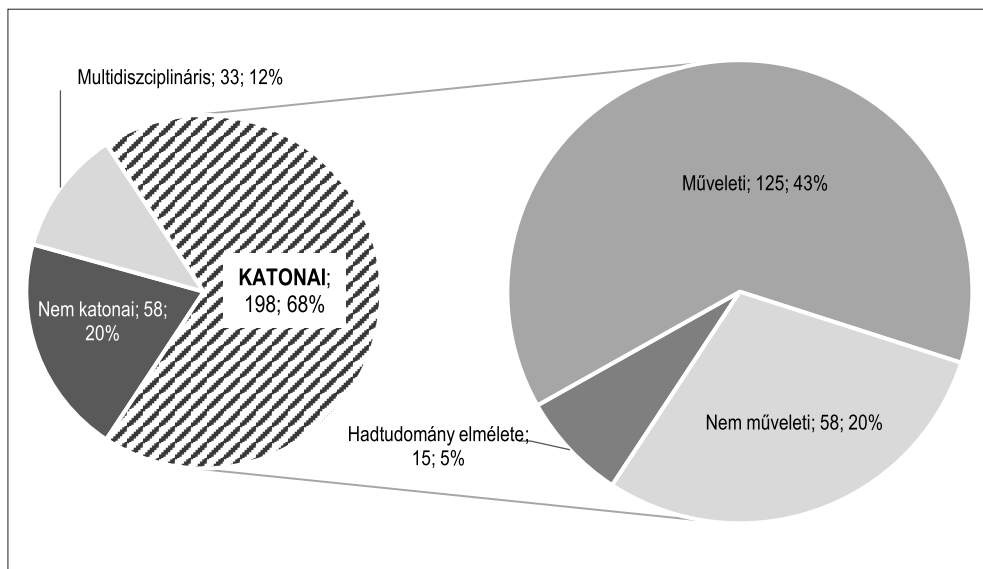
Mint azt már korábbi közleményemben is deklaráltam, most is hangsúlyozom, hogy a tudományok csoportosítása nagyon nehéz feladatot jelent, és tudomány-rendszer-tani szempontból több klasszifikáció is létezik. (Gőcze 2104) Természetesen az egyes klasszifikációk kialakítása kapcsán nem lehet kizárni a szubjektivitást, de az ezzel a témával foglalkozó kutatóknak törekednie kell a lehető legpontosabb objektivitásra, amelyet – jelen tanulmányban – az értékelt szervezetek által kutatott témák objektuma, illetve tárgya jelenít meg.

7. táblázat.

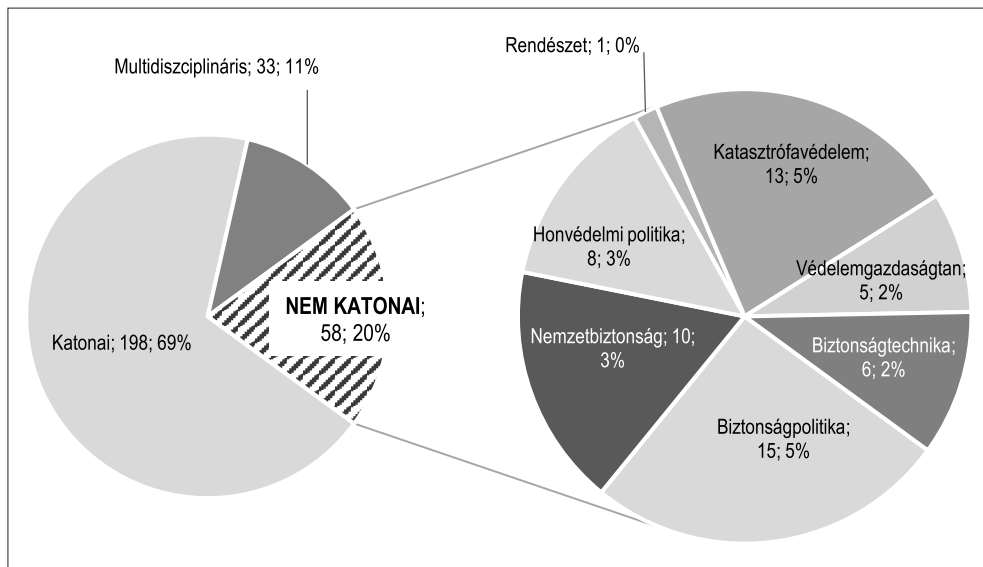
A hadtudományi szervezetekhez tartozó tudomány-rendszertani főcsoportok, csoportok és alcsoportok megoszlása

Tudomány/Szervezet ¹⁰		KATONAI										MULTIDISZCIPLINÁRIS																					
		Műveleti		Műveleti						Nem műveleti		NEM KATONAI																					
TUD. KUT. HE., MŰHE.	TUD. TÁRS.	ÖSSZ.	Fegyveres küzdelem		Műveleti támogató						Műveleti kiszolgáló támogató						Nem műveleti						33										
			Hadászat - Katonai stratégia	Hadművelet	Harcászat	Tüzér	Műszaki	ABV	Híradó-informatika	Légvédelem - Repülő	Elektronikai hadviselés	Felderítés	Haditechnika	Közlekedés	Elhelyezés infrastruktúra	Egészségügy	Általános logisztika / Hadtáp	Geoinformatika	PSYOPS	Szervezés-Kieg.-Igazgatás	Katonai vezetés	Humánpolitika /Személyügy		Képzés, kiképzés-felkészítés	Hadtörténelem	CIMIC	Biztonságpolitika	Nemzetbiztonság	Honvédelmi politika	Rendészet	Katasztrófavédelem	Védelemgazdaságtan	Biztonságtechnika
INT.			3	2	3	1	6	4	24	12	4	2	14	4	3	2	5	2	-	9	3	2	17	7	2	10	5	2	-	10	2	6	26
			4	4	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	1	3	2	1	1	1	2	3	2	3	2	4	-	-	-	7	
			1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	-	-	2	1	-	-	1	1	2	2	-	2	2	3	2	1	3	3	-	
			8	7	4	2	7	6	25	14	5	3	18	4	3	5	7	5	2	11	5	5	21	10	6	15	10	8	1	13	5	6	33
ÖSSZ. FŐ & CSOP.			19		62						44						58						58	33									
			125			198			289																								
ÖSZ-SZES																																	

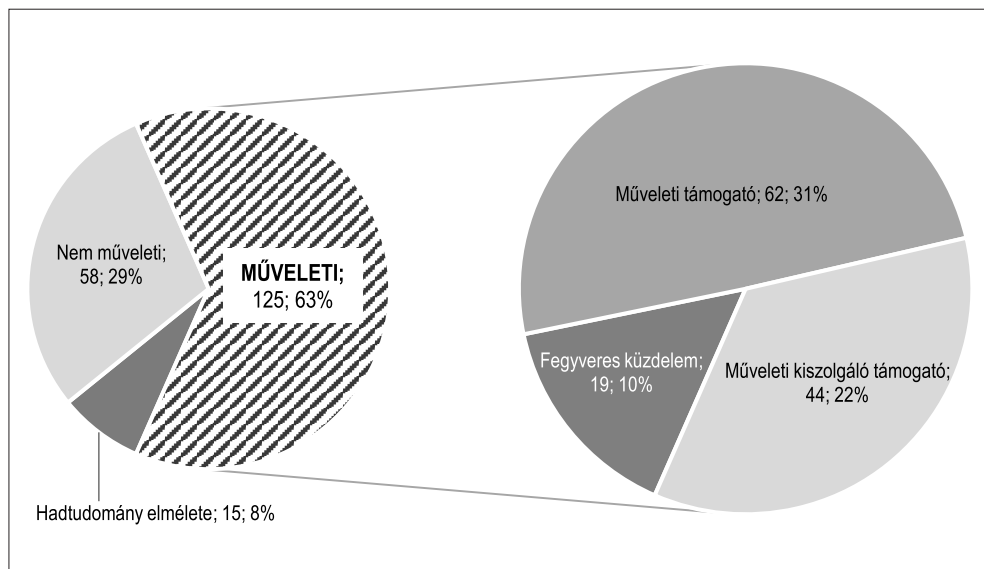
¹⁰ Szervezetek: MHTT – Magyar Hadtudományi Társaság; BHKK – Biztonságpolitikai és Honvédelmi Kutatások Központja Alapítvány; TIT HABE – TIT Hadtudományi és Biztonságpolitikai Közhasznú Egyesület; BSZK – Biztonságpolitikai Szakkollegium; MPVTE – Magyar Polgári Védelmi Tudományos Egyesület; FT – Felderítők Társasága

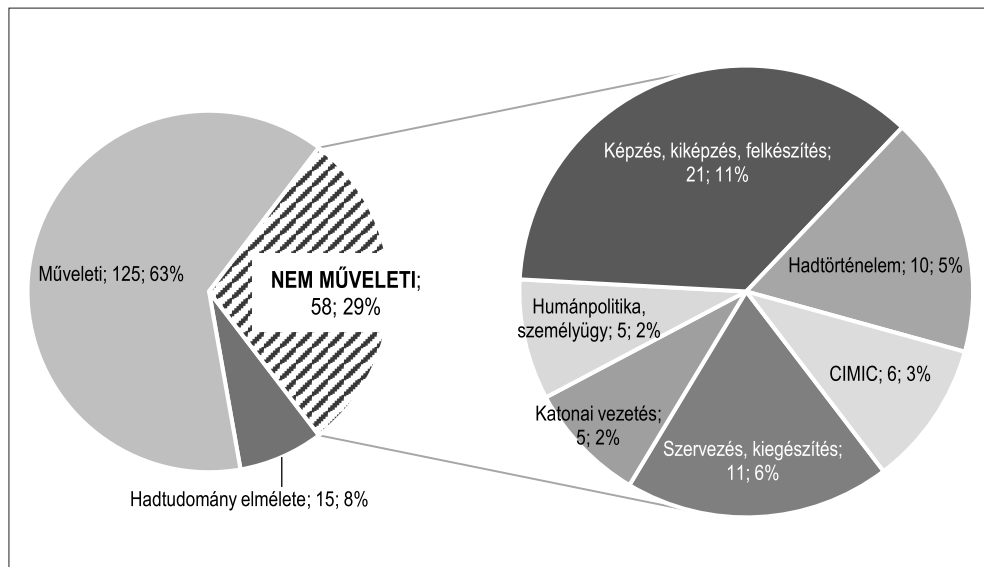
19. grafikon.
Valamennyi hadtudományi szervezet főcsoportjai.
Kibontva a katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

20. grafikon.
Valamennyi hadtudományi szervezet főcsoportjai.
Kibontva a nem katonai főcsoport (csoport/darab/arány)

21. grafikon.
Valamennyi hadtudományi szervezet csoportjai.
Kibontva a műveleti csoport (csoport/darab/arány)

22. grafikon.
Valamennyi hadtudományi szervezet csoportjai.
Kibontva a nem műveleti csoport (csoport/darab/arány)

Azt a következtetést már a korábbi – e témában megjelent – tanulmányainkban (Munk 2015) (Gőcze 2015) is rögzítettük, hogy a hadtudomány kialakított belső struktúrája nem jelent alá-fölérendeltséget az egyes tudományágazatok valamint tudomány-szakterületek között. Ezt a megállapítást most is határozottan megerősítem.

Továbbra is kitartok azon megállapításom mellett, hogy a hadtudomány egyetemleges, korszaktól független alapkategóriája a katonai művelet, amelyhez szorosan kapcsolódik annak az előkészítése, végrehajtása, továbbá támogatása és kiszolgálása. Azonban az is egyértelműen kijelenthető, hogy e műveletek sikeres végrehajtásához szükségesek az ún. alapozó (nem műveleti, egyes nem katonai) tudománysszakok is.

Határozott álláspontom, hogy a kutatássorozat keretében publikált korábbi cikkek (Munk 2015) (Gőcze 2015), illetve jelen írás is rávilágít arra, hogy a hadtudományi közéletnek – a kor elvárásai, kihívásai alapján – pontosítania kell(ene) a hadtudomány jelenlegi belső rendszerét, amelynek keretében egy alapvetően műveletorientált, és nem hierarchikus felépítésű klasszifikációt kell(ene) kialakítania.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BODA J., BOLDIZSÁR G., KOVÁCS L., OROSZ Z., PADÁNYI J., RESPERGER I., SZENES Z. (2016): Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. Honvédségi Szemle, 144 3, 3–19.
- GŐCZE I. (2014): Lehet és kell-e megszerezni a tudományokat? Hadtudományi Szemle, VII 3, 232–250.
- GŐCZE I. (2015): A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata – 2. rész. A mértékadó hadtudományi folyóiratok elemzése és értékelése. Hadtudomány, 25 3–4, 21–35.
- HDI (2016): A Hadtudományi Doktori Iskola kutatási témái a 2016/2017. tanévre kutatási területenként. http://hhk.uni-nke.hu/uploads/media_items/a-hadtudomanyi-doktori-iskola-kutatasi-temai.original.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 14.)
- KMDI (2016): A Katonai Műszaki Doktori Iskola kutatási területei. (online) <http://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/doktori-iskolak/katonai-muszaki-doktori-iskola-kutatasi-teruletek> (A letöltés dátuma: 2016. 12. 14.)
- MUNK S. (2015): A hadtudomány részterületeinek empirikus vizsgálata – 1. rész. Hadtudományi kutatók és kutatási területeik. Hadtudomány, 25 1–2, 4–16.
- MTA HTB (2015): Jegyzőkönyv. Budapest: MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottság www.mtahtb.zmne.hu/PDF/jegyzokonyvHBulesrol20150205.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 10. 26.)
- NKE HHK (2016): Nemzeti Közszerelési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző kar honlapja. <http://hhk.uni-nke.hu/> (A letöltés dátuma: 2016. 11. 27.)
- NKE HHK (s.d.): „Korszerű hadviselés és haderő” hadtudományi kutatóműhely. <http://hhk.uni-nke.hu/kutatas-es-tudomanyos-elet/tudomanyos-kutatomuhely> (A letöltés dátuma: 2016. 10. 26.)
- NKE (2016a): Doktori felvételi tájékoztató. Budapest: Nemzeti Közszerelési Egyetem. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/doktori-felveteli-tajekoztato-2016-2017-1.original.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 03.)
- NKE (2016b): Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016?2020. Budapest: Nemzeti Közszerelési Egyetem. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/kfis-1-sz-melleklete-modosito-inditvanyal-teljes.original.pdf (A letöltés dátuma: 2017. 03. 21.)
- OROSZ Z. (2015): A Magyar Honvédség kutatóhelyeinél folyó tudományos tevékenység 2014–15-ben. Hadtudományi Szemle, VIII 4, 178–191. http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2015/2015_4/15_4_tt_oroszz.pdf (A letöltés dátuma: 2016. 12. 18.)
- VERESS E. (2014): A Védelem Egészségügyi Laboratóriumi Intézet tevékenységének a bemutatása. Mályi, 2014. október 02. (előadás) <http://docplayer.hu/10957505-A-vedelem-egeszsegugyi-laboratoriumi-intezet-tevenysegenek-a-bemutatasa.html> (A letöltés dátuma: 2016. 12. 18.)

Tisztelt Szerzőink!

Tájékoztatjuk Önöket arról, hogy a Hadtudomány című folyóiratban megjelenő tanulmányokat lektoráltatjuk. Tervezett megjelenésről igazolást csak abban az esetben adunk ki, ha elkészült a dolgozat megjelenését támogató két lektori vélemény is.

Folyóiratunk zökkenőmentes szerkesztése, megjelentetése érdekében kérjük, hogy:

- a közleményeket elektronikus levél mellékleteként, Word- vagy RTF-formátumban szíveskedjenek eljuttatni szerkesztőségünkbe (hadtudomany@freemail.hu);
- a kézirat teljes terjedelme ne haladja meg a 25–30 ezer karaktert;
- a tanulmányhoz legfeljebb 15 elemet tartalmazó irodalomjegyzéket csatoljanak;
- amennyiben mondandójukat ábrákkal (térképrészletekkel, grafikonokkal, fotókkal stb.) kívánják szemléltetni, azt magyar nyelvű illusztrációkkal tegyék;
- az illusztrációk színdinamikájának megválasztásánál vegyék figyelembe, hogy a folyóirat nyomtatott lapszámai fekete-fehér nyomásúak. A vörös és a sötétebb árnyalatú kék–lila–zöld–barna szín (fekete fehér nyomtatásnál) feketének látszik. Az ilyen ábrák nem lesznek értelmezhetőek;
- vegyék figyelembe azt is, hogy az interneten közzétett ábrák, fotók az ottani elektronikus formátumhoz vannak harmonizálva és az esetek többségében nem érik el a papíralapú közlés minőségi igényét;
- az egész oldalra szánt, szöveget is tartalmazó illusztráció kisebbik oldalának felbontása érje el a 3000 pixelt;
- az illusztrácót Word-fájlból kimásolni minőségromlással jár, ezért kérjük, hogy minden ábrát külön, az eredeti formátumban is (jpg, tif) küldjenek el.
- a szövegben akkor is tüntessék fel minden illusztráció forrását (interneten való elérhetőségét, letöltésének időpontját stb.), ha azok a szerző saját alkotásai;
- a publikációhoz csatolják a közlemény címét, kulcsszavait, továbbá az írás legfeljebb 300–300 karakter terjedelmű tartalmi kivonatát magyar és angol nyelven!

Küldeményükhöz mellékeljük a szerző adatait (név, tudományos fokozat, rendfokozat, munkahely, elérhetőség)!

A szerkesztőbizottság fenntartja magának a döntés jogát arról, hogy a közlemény a folyóirat nyomtatott vagy az elektronikus változatában jelenik meg.

Fel nem használt kéziratot nem őrzünk meg, és nem küldünk vissza.

a szerkesztőbizottság

Czeglédi Mihály¹

A felkelés elleni műveletek vezetésének sajátosságai²

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.33

A NATO tagjai, így Magyarország számára is a különböző válságreakgáló műveletek jelentették a katonai képességek alkalmazásának fő irányvonalát. E műveletekből kiemelkedett az iraki és az afganisztáni hadszíntér, ahol felkelés elleni műveletek zajlottak. Az ilyen, szövetséges kötelékben folytatott műveletek a katonai erő egy speciális alkalmazási módját jelentik. Nem fedik le a katonai képességek teljes spektrumát, de a felgyűlt tapasztalatok választ adhatnak a változó kor változó hadviselésének kihívásaira. Elenyésző az esélye, hogy a közeljövőben hadseregcsoporthok fognak találkozóharcot vívni. A kisleghységgekkel folytatott, precíziós léghcsapásokkal és valós idejű felderítési adatokkal támogatott összehcsapások esélye azonban emelkedő tendenciát mutat. A tanulmány a felkelés elleni műveletek vezetésre gyakorolt hatásainak bemutatásával kíván hozzájárulni a jövő haditevékenységeinek sikeres megvívásához.

A Magyar Honvédség mindennapi feladatteljesítése országunk déli határán részben eltereli a figyelmet a közelmúlt hadműveleti tapasztalatainak feldolgozásáról. Az elmúlt másfél-két évtized nemzetközi összefogáson alapuló műveletei, valamint a közelmúlt ukrainai történései azonban a tapasztalatok feldolgozására, illetve a már megtörtént, vagy éppen kibontakozóban levő események megismerésére inspirálnak. Utóbbi téma kapcsán a hiteles források még korlátozhatóan hozzáférhetők, de a NATO – így a Magyar Honvédség – részvételével lezajlott és folyamatban levő felkelés elleni műveletek irodalma szerteágazó.

1 A szerző jelen tanulmányával a Magyar Hadtudományi Társaság 2016. évi pályázatán 1. helyezést ért el.

2 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Köszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer

KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

A felkelés elleni műveletek végrehajtása során a konvencionális erők, főleg a szárazföldön, általában beépített területen, vagy különleges terepviszonyok között harcolnak a szembenálló féllel. Kapcsolatba kerülnek a civil lakossággal. Szembesülnek a gátlást nem ismerő ellenség minden piszkos trükkjével (robbantásos és öngyilkos merényletek, gyerekkatonák, lakosság használata pajzsként stb.). Tevékenységük a helyi és nemzetközi politika útvesztőiben, sokszor céltalannak látszó intézkedések foganatosításával zajlik, jelentős médiafigyelem keretében. Az ellenség és a saját erők elhelyezkedése nem választható el a térképen egyetlen hullámos vonallal! Nincs biztosítási öv, fő és mögöttes harcterület. A szárnybiztosítás és a tartalékok alkalmazása új értelmet nyer. Az ellenség a legtöbb esetben nem azonosítható egyértelműen.

Egy 2008-as tanulmány összefoglalta, hogy a felkelőkkel, irreguláris erőkkel szemben álló hagyományos katonai erő legyen kellő létszámú, erős. „Szolgálja és védje”³ a helyi lakosságot. Legyen megfelelően képzett és felszerelt. Jól vezetett. Fegyelmezett. Felkészült a helyes, pontos, összehangolt csapások végrehajtására és a nem halálos eszközök alkalmazására egyaránt. Nagyfokú mobilitással rendelkezik. Szervezeti felépítése lehetővé teszi a kislegységek rugalmas alkalmazását. Képes együttműködni más, nem katonai szervezetekkel. Alkalmas a helyi lakosság bizalmának elnyerésére. Képes kihasználni a hálózatalapú hadviselés előnyeit. (Gompert David C. et al. 2008, 176.)

A fenti állításokat nem vitatva, azokkal egyetértve, a szerző a hadtörténelemből kiragadott példákkal igyekszik alátámasztani azokat a doktrinális elveket, amelyek a felkelők elleni műveletek végrehajtásánál markánsan befolyásolják a vezetést, irányítást.

A vonatkozó irodalom tanulmányozása során a levonható konzekvencia azonnal szembeötlik: a felkelés elleni műveletek során is preferált vezetési megközelítés a küldetésorientált vezetési személet. A hipotézis ilyen módon adott, a bizonyítás a felvonultatott doktrínák és azok hadtörténelmi megközelítésén keresztül tervezett. A témát doktrinális megközelítésben már feldolgozott szerzők munkásságát alapul véve, a szerző bemutatja a felkelés elleni műveletek helyét a szövetséges összhaderőnemi műveletek rendszerében. Felvonultatja a meghatározó definíciókat. Rövid történelmi áttekintést ad a felkelés elleni műveletek már feldolgozott tapasztalatairól.

Aszimmetrikus hadviselés és a felkelés elleni műveletek

Az *aszimmetrikus hadviselés* és a *felkelés elleni művelet* kifejezés közé szokás egyenlőségelet tenni, de természetesen ennél árnyaltabb a kép. Forgács Balázs elemzése az aszimmetrikus hadviseléssel kapcsolatban Clausewitz alaptézisével kezdődik. A porosz hadtudós a háborút erőszak alkalmazásaként fogalmazta meg, amelynek célja, hogy akaratunkat az ellenfélre kényszerítsük. Forgács kiemeli a háború kettős

3 Szerzői párhuzamvonás a forrásdokumentum és a Magyar Rendőrség szlogenje („Szolgálunk és védünk”) között.

természetének clausewitzi elkülönítését, megkülönböztetve a direkt és az indirekt hadviselést. Előbbi fő célja az ellenfél megsemmisítése, utóbbié pedig az ellenfél kifárasztása. (Forgács Balázs 2008, 88–100.)

A katonailag gyengébb fél – logikusan – a vele szemben álló felet csak a kifárasztás elve szerint képes legyőzni, mely nem feltétlenül csak a bevetésre kerülő csapatcsoportosítások „elkudvetlenedésében” ölthet testet, hanem a propaganda és/vagy az információs hadviselés eszköztárával, az erősebb fél lakosságának elrettentésével, azon keresztül, annak politikai, vezető elitjére gyakorolhat hatást. (Bakos Csaba Attila 2014, 217.) (Porkoláb Imre 2015, o. n.)

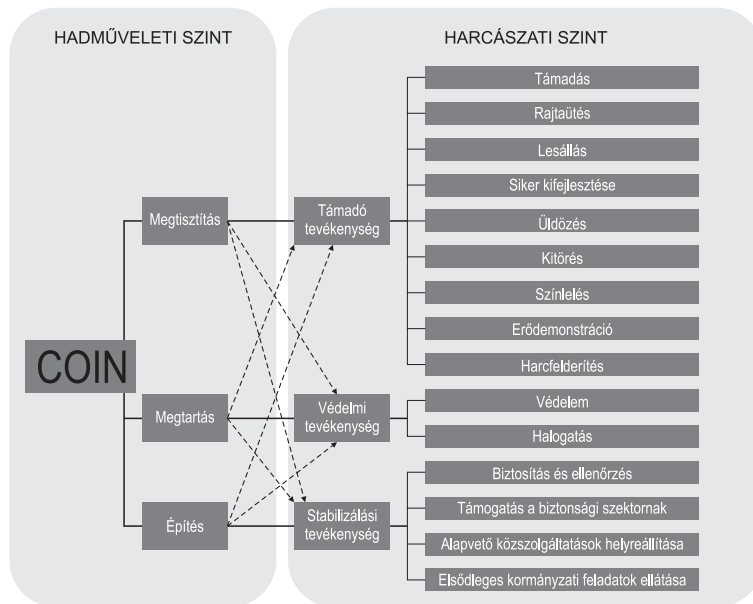
Resperger István szerint az aszimmetrikus hadviselés: *„Pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai, és nem katonai műveleteket, eljárások és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együtt hatásával kényszeríthetjük akarataunkat az ellenségre.”* (Resperger István et al. 2013, 25.) Másutt kiemeli, hogy a *„... hadművészet vezető területe a nagy háborúk megszűnése után a harcászati (taktikai) szint lett.”* (Resperger István 2016, 43.) A harcászati szinten jelentkező, eseti vagy tervezett fegyveres összecsapások sikere adja a hadművelet sikerét, kombinálva a nem hagyományos hadviselés (például információs műveletek) eszköztárával. Resperger az aszimmetrikus hadviselést gyűjtőfogalomként javasolja használni, melynek – többek közt – része a felkelés elleni műveletek is.

Jelen tanulmány szempontjából a szemben álló fél az úgynevezett *felkelők*. Eszköztáruk a terrorista merényletektől a hagyományos katonai akciókig terjedhet. A felkelés maga, szervezett, gyakran ideológiailag motivált csoport vagy mozgalom tevékenysége, mely a politikai változások befolyásolására vagy megelőzésére, illetve egy országban (régióban) a fennálló hatalom megdöntésére irányul, elsősorban a lakosság meggyőzésével vagy kényszerítésével, erőszak és zavargások alkalmazásával. (Mező András 2015, 89.)

A tapasztalat és a történelemszülte fogalmak értelmezése nyilvánvalóvá teszi, hogy a felkelés súlypontja a lakosság, így az ellentevékenység fő hangsúlya is ide kell, hogy helyeződjön. A felkelés elleni művelet környezete komplex. Dominál az *átfogó megközelítés* elve, mivel a politikai szereplők, az információs, a gazdasági, a biztonsági környezet, a fizikai tényezők és nem utolsósorban a humán tényező mind-mind hatással vannak a művelet sikerére. A katonai erő önmagában nem megoldás a felkelők okozta válság megoldására. A katona civil-, kormányzati és nem kormányzati szereplőkkel működik együtt. A parancsnok minden szinten szembesül azzal, hogy a vertikális parancsuralmi rendtől eltérően, jellemzően horizontális kapcsolatokkal operálva, kooperálva kell és lehet a sikert elérni. Igaz ez az állítás abban a megközelítésben is, hogy a felkelés elleni művelet politikai-stratégiai szintű, átfogó cselekvésrendszer. Katonai értelmezésben alapvetően hadműveleti szintű fogalom. (Mező 2015, 88–89.)

A kapcsolódó harcászati eljárások mind eszközül szolgálnak a teljes művelet megvalósításhoz.

A hadműveleti kategóriába tartozó fogalmak: a megtisztítás, a megtartás, az építés (clear, hold, build) tulajdonképpen a felkelés elleni művelet fázisai. A kapcsolódó

1. ábra.

A felkelés elleni művelet szakaszainak (hadműveleti szint) és a kapcsolódó harcászati eljárások kapcsolata

(Ábra forrása: Mező 2015, 92.)

harcászati szintű tevékenységek jellemzik a vonatkozó időszakot, de a szaggatott vonalakkal jelzett kapcsolódási pontok (l. 1. ábra) érzékeltetik, hogy a felkelők elleni műveletek során alkalmazott feladatrendszerek átfedésben lehetnek. A sikeres fellépés a helyzethez igazodó eljárások alkalmazásával érhető el. (Mező András 2015, 91–92.)

A *felkelés elleni küzdelem* – kiterjesztve a válságokra általánosan is – azt jelenti, hogy a katonai erő más erőforrásokkal együtt kerül alkalmazásra. Jellemzi egyfajta rendészeti tevékenység, de a konvencionális támadó, vagy védelmi műveletek is szerepet kapnak. A résztvevő erőknek meg kell érteniük a lakosság problémáit, fel kell tárniuk azokat a tényezőket, melyek a felkelőknek kedveznek. A szembenálló fél fejével gondolkozva kell a helyzetet saját javukra fordítani. (Porkoláb Imre 2015, 7.)

Fontos tényező, hogy a katonai vezetők, parancsnokok tisztán értsék ezt a helyzetet és maguk a katonák is képesek legyenek ehhez alkalmazkodni. Továbbá, hiába a szervezett, valóban katonai jellegű tevékenység végrehajtása, ha azt nem övezi olyan, a közhangulatra ható intézkedések összessége, amelyek a biztonsági szektor iránti bizalmat növelik. E bizalom nemcsak a művelet helyi szintjén értendő. Idegen országban tevékenykedve, a saját, kiküldő nemzet ösztársadalmi támogatásának is mérhető hatása van a felkelés elleni művelet hatékonyságára. A szerző véleménye, hogy a csak anyagilag ösztönzött katonai erő nem képes tartós sikert elérni saját hazájától távol, főleg úgy nem, hogy a küldő nemzet tudatában sincs tevékenységének fontosságával.

A múlt tapasztalatai

Történelmi korszakonként különböző számú szerző munkássága jelzi, hogy a nagy háborúk mellett, vagy azok folytatásaként, esetlegesen egy hatalmi űrben már megjelentek a felkelők elleni műveletek, illetve annak kezdetleges formái. Az aluldokumentáltság okaiként említhető, hogy a felkelők (gerillák, partizánok, indiánok stb.) ellen indított hadjáratok sosem voltak látványosak. Magukban hordozták a balsiker esélyét. A nem katonai eszközök fontosabbak voltak. A katonák a legtöbb esetben háttérbe szorultak. (Jobbágy Zoltán 2013/a, 15.)

A II. világháború utáni hatalmi újrarendeződés, főként a gyarmatok elszakadási törekvései tették a felkelők elleni küzdelmet a haderők mindennapos feladataivá. Jelentős korszakokon átívelő tapasztalatok azonban a régebbi múltban is születtek.

Jobbágy Zoltán egyik tanulmánya igazolja a felkelés elleni műveletek történelmiségét: Bernardo de Vargas Machuca, XVI. századi spanyol katonaember *Indián milicia* című, 1599-ben megjelent és 2008-ban angolul kiadott könyvét feldolgozva, rávilágított napjaink és a régmúlt tapasztalatainak kapcsolatára.

Machuca az indián felkelők ellen viselt, dél-amerikai tapasztalatait összegezte. Külön fejezetet szentelt a katonai vezető szükséges képességeinek. Értekezett a műveletek tervezéséről, szervezéséről, továbbá megosztotta a hatékony harcéljárásokkal kapcsolatos gondolatait. A levont következtetés az, hogy több mint 400 éve is fontos volt a tanulás és alkalmazkodás a helyi viszonyokhoz. A vezető, parancsnok feladata kibővült, átalakult. Felértékelődött a civilekkel (legyőzöttek és lakosság) való helyes bánásmód és a megfelelő kommunikáció. Szerepet kapott a helyi erők alkalmazása, a közös kiképzés és harc. (Jobbágy 2013/a, 17–18.)

A Napóleoni fiaskó

Felkelőkkel, helyi ellenálló csoportokkal szemben folytatott sikertelen művelet hadtörténelmi iskolapéldája Napóleon Spanyolországi hadjárata. Hatalma teljében a francia császár 300 ezer fős serege élén vonult be az országba, az ellene fellázadt városok leverésére. A spanyol reguláris csapatokat gyorsan szétverte, de a francia katonák fél évtizeddel később demoralizáltak, kimerülve, vesztesen hagyták el az Ibériai félszigetet. Kudarcuk oka rávilágít a felkelés elleni tevékenység árnyoldalára és arra, hogy a siker csakis a lakosság saját oldalra állításával és az ellenállók elszigetelésével valósítható meg. A spanyol gerillák és a velük tökéletesen együttműködő helyiek a francia erők érkezése előtt kiűrtették a településeket, megmérgezték a kutakat és felégették az élelmiszer- és takarmánykészleteket. A francia hadsereg hiába ért el sikereket a spanyol haderővel szemben, a szétszóródott csapattöredékek egy-egy helyi gerillaszervezethez csapódtak. Később, megerősödve a reguláris erőkhez csatlakozva fordították maguk javára a háborút. A megszálló francia erők elkövettek minden olyan atrocitást, amely alapjaiban rendítette meg az egyébként békés civileket: nőket erőszakoltak meg, legyilkolták a férfiakat, gátlástalanul rekviráltak.

A franciáknak tulajdonképpen három ellenséget kellett volna egyszerre legyőzni, mégpedig a szervezetszerű spanyol haderőt, a portugálokkal megerősített angol expedíciós hadsereget és a gerillákat. A terület-megtartás miatt a franciák kénytelenek

voltak kis létszámú helyőrségeket, erősségeket létrehozni, de ezek szűk környezetükben sem érték el sikereket. A helyőrségek közti meneteket, az utánpótlást a gerillák rajtaütései ellehetetlenítették. Az elkeseredett francia büntetőakciók csak rontották a helyzetet. (Jobbágy Zoltán 2013/b, 29–30.)

Clausewitz a félszigeti háborút olyanira fontosnak tartotta, hogy külön fejezetet szentelt neki, továbbá több alfejezetben is utalásokat tett a népi támogatást bíró felfegyverzett csoportok hadműveletekre gyakorolt hatásaira. A spanyolok kitartó harcát a háború természetes, hadászati szempontból nem elhanyagolható megjelenési formájaként említette. Népfelkelésnek nevezte. A népháborút pedig a harc megvívásának eszközeként kezelte, mely csak akkor lehet sikeres, ha ahhoz kedvező feltételek is párosulnak:

- „a háború a népháborút folytató ország területén legyen;
- a háború ne legyen egy csatával vagy ütközzel eldönthető;
- a hadszíntér legyen nagy kiterjedésű;
- a nép jelleme kedvezzen a népháborúnak;
- az ország felszíne legyen változatos és nehezen járható.” (Jobbágy 2013/b, 30.)

Látható, hogy Clausewitz állításai értelmet nyernek a majd kétszáz évvel későbbi iraki és afganisztáni hadszíntéren is. A porosz szerző gondolatait leporolva a ma katonai vezetőjének a szemben álló fél lehetőségeit befolyásoló tényezőként kell a fentiekre tekinteni. A területet kontrolálni képes, a felkelőket „összeterelő”, azokat leküzdeni igyekvő, mellette a helyi lakosság „jellemét” formálni akaró eljárás lehet a siker kulcsa.

Roger Trinquier

Indokínában és Algériában szerzett tapasztalatait és a levont tanulságokat adta közre a *Modern hadviselés* című, 1961-ben kiadott munkájában. Összegezte azokat az elméleti és gyakorlati teendőket, amelyek szerinte szükségesek a felkelők legyőzéséhez. A Trinquier-i, úgynevezett „modern konfliktus” az adott ország egész lakosságát érinti. A felkelők támogatási, logisztikai igényei, valamint a biztonsági erők tevékenysége egyaránt a helyi populáció szintjén jelentkezik. Fontos, hogy a kormányoldal egyértelműen ismertesse céljait. (Trinquier, Roger 1985, 49–50.)

Trinquier elsődleges szempontnak tartotta a lakosság védelmét. Nézete szerint az állampolgár a legfontosabb faktora a konfliktusnak. Szorgalmazta egyfajta ellenfelkelő, informátor, köznapi nyelvhasználatban „besúgó-hálózat” kiépítését a lakosság szintjén, amely nagy segítsége lehet a hírszerző rendszernek. (Trinquier 1985, 29–34.)

A beérkező információk azonnali kihasználására készenléti erőket javasolt megalkotni, amely szorosan együttműködve a rendőri szervekkel, egyfajta „forrónyomos” tevékenységet folytatva nemcsak hagyományos katonai akciókat hajtanak végre, hanem készek és képesek akár rejtett, fedett letartóztatásokra is. (Trinquier 1985, 35–39.) Az alapos felkészülés és hatékony irányítás megvalósításához Trinquier szükségesnek tartja, hogy a legmagasabb parancsnoki szintek a műveletek minden fázisában vegyenek részt. (Trinquier 1985, 92–93.)

A gerillaellenes tevékenység alapja a felkelők élelemtől való megfosztása. Megvalósításához a „rácsozás” (quadrillage) nevet viselő taktikát javasolta, mely mai értelemben a blokkírozás-kutatás (cordon and search) módszernek felel meg, kiterjesztve a már átvizsgált területek őrzés alá vonásával. A blokádnál vont területet a felderítés információján alapján, a felkelők elhelyezkedésével összhangban tartja célszerűnek kialakítani. Őrhelyek kialakításával kell a lakott településeket védeni. A lezárt területeken elsődlegesen a rendőri erők feladata az ellenséges szervezet felgöngyölítése és a lakosság védelmének megszervezése. A „rács” stabilitását a már megszállt és átvizsgált területeken a helyiekből megszervezett őrsg kell, hogy biztosítsa, így felszabadítva az erőket a további tevékenység végrehajtására. Az erők jellegét tekintve Trinquier három típust különböztetett meg:

- Rácserők: feladatuk a települések védelme. Alapvetően rendészeti tevékenység a lakosság biztonságának fokozása érdekében.
- Köztes erők: jól képzett, bázisoktól távol élni képes csapatok, melyek képesek nagy területen szétszóródni. Elsősorban járőrtevékenységgel, ideiglenes ellenőrző-áteresztő pontok üzemeltetésével, célzott kutató tevékenységgel operálnak. Képesnek kell lenniük gyorsan újracsoportosulni, ha jelentős harcérintkezés alakul ki az ellenséges erőkkel. Fontos feladatuk a helyi erők megszervezése és csatasorba állításuk.
- Beavatkozó erők: elit csapatok, amelyek képesek az ellenséges fegyveres csoportokat és bandákat a nehezen megközelíthető menedékterületükön megtámadni és elpusztítani. (Trinquier 1985, 90–91.)

Trinquier felhívja a figyelmet a konvencionális katonai mentalitás hibáira. A nagyszabású műveletek, valamint a hagyományos nehézfegyverzet használata nem vezethet sikerre. Előbbi, az előkészítési fázis hosszú volta miatt kitudódhat, veszélyeztetve a saját erőket. Utóbbi pedig felesleges járulékos veszteségeket idéz elő, mely lakossági bizalomvesztéshez vezethet. (Kemény János 2014, 85–91.)

A felkelők elleni tevékenység menetét, a harcászati szintű folyamatokat és a teljes hadműveleti területre vonatkozó meglátásait külön fejezetben részletezte. Írt a hadműveleti terület célszerű felosztásáról. Területenként külön-külön foglalkozik a „rácsozás” taktikai elve mentén megvalósítandó lépésekkel. Kiemeli, hogy az egyes szektorokban operáló egységeknek képesnek kell lennie a kijelölt földrajzi határaikat szükség szerint átlépni. Csak a következetesen és türelmesen végrehajtott műveleteknek lehet sikere. Trinquier utal arra, hogy a gerilla (felkelés) elleni harc kezdetben a hadnagyok és fiatal századosok harca, de hangsúlyozza a jól koordinált, gyors döntésekre képes magasabb parancsnokságok szerepét is. (Trinquier 1985, 67–93.)

David Galula

A tunéziai születésű francia katonatiszt, változatos életúttal a háta mögött vetette papírra gondolatait *Felkelésellenes hadviselés (Elmélet és gyakorlat)* című, 1964-ben kiadott könyvében. Harcolt a II. világháborúban. Szolgált az 1940-es évek végi Kínában (a kínai polgárháború végső szakaszában), majd ugyanott később katonai attasé. ENSZ megfigyelőként tevékenykedett Görögországban (a görög polgárháború végső

szakasza), majd az 1950-es évek második felében az algériai függetlenségi háborút tapasztalta meg testközelből. (Galula, David 1964, V. [előszó alapján])

Műve a tapasztalatok sallangmentes, célszerű példákkal illusztrált gyűjteménye, mely közérthető stílusa miatt méltán alapja napjaink doktrínáinak is. A megfogalmazott fő elvek módosításokkal, főként kiegészítésekkel alkalmazhatóak a jelen korban is.

Tárgyalja az egységes politikai-katonai vezetés elvét, a katonai erő alávetett jellegét. A „forradalmi háború” szerinte 20 százalékban katonai és 80 százalékban politikai akciót rejt magában. Magasabb szinteken tanácskozó jellegű parancsnokságot, vezetőséget javasol, ahol a jelen levő szervezetek méretüknek és jellegüknek megfelelően képviselik magukat, de kiemeli a végrehajtó szinteken szükséges integrált törzsek fontosságát is. Hangsúlyozza, azt a napjaink doktrínáiból részben hiányzó elvet, hogy egy szervezet működése nagyban függ a résztvevő tagok minőségétől. A saját szerepét túlhangsúlyozó elem, vezető rontja a közös erőfeszítést. Az egységesen értelmezett doktrínákban látta a közös látásmód kialakításának eszközét. (Galula, David 1964, 68.)

Galula szót ejt a felkelés elleni műveletben részt vevő erők összetételéről, amely alapvetően gyalogsági, avagy lövész alapú. Korlátozott feladattal ugyan, de nem mond le a nehézfegyverzetről. Ír a parancsnokok és a beosztott katonák gondolkodásmódjának átformálásáról. A „megsemmisítés központú” hagyományos katonai gondolkodás szerinte öngyilkossággal ér fel a felkelők elleni küzdelemben. Elsődleges fontosságúnak tartja olyan vezetők kiválogatását, akik készek elfogadni a megváltozott helyzetet, azokkal szemben, akik esetlegesen már harci tapasztalattal bírnak. (Galula, David 1964, 70.)

Felhívja a figyelmet arra, hogy a parancsnoknak folyamatosan értékelnie kell helyzetét, mivel csak így tudja ellenőrzése alatt tartani és megvívni ezt a sajátos háborút. Az alkalmatlan vezetőket el kell távolítani, a rátermetteknak viszont nagyobb mozgásteret kell biztosítani. (Galula, David 1964, 73.)

A brit tapasztalatok

A brit katonák fő feladata sokáig a birodalom terjeszkedésének támogatása, majd belső rendjének folyamatos fenntartása volt. Később a brit érdekek szerint, a volt gyarmati területeken hol rendteremtő, hol mentor-tanácsadó szerepben gazdagították tapasztalataikat egy a regnáló rezsimmel szemben folytatott fegyveres ellenállás leverésében. A brit hadsereg így az évszázadok alatt egy felkelés elleni haderővé vált. (Resperger et al. 2013, 190–191.)

A viktoriánus korban (1837–1901) a hatalma és kiterjedése csúcspontján levő brit birodalmi érdek, mintegy automatizmusként a brit értékek közvetítőjévé tette a gyarmatokra delegált civil hatóságok vezetőit és a katonai parancsnokokat. Kereskedő szellemiségben mindenhol hosszú távú megoldásokat kerestek, abszolút kerülve a helyi lakosság magukra haragítását. A rendvédelem magvát jelentő gyarmati katonaság feladata az ellenség teljes és/vagy részleges megsemmisítése helyett az átmeneti zavargások elnyomása volt. Az alkalmazott erő mindig arányban állt a fenyegetéssel és az ezzel kapcsolatos döntések helyi szinten születtek. A homályosan megfogalmazott, vagy inkább társadalmilag kódolt elvárások szabályozta, önálló döntés kultúrája a

minimális (katonai) erő alkalmazását a haderő mindennapjainak részévé tette. Kezdetben például az Észak-Írországra küldött brit csapatoknak sem voltak bevetési szabályai (Rules of Engagement – ROE). (Jobbágy – Czeglédi 2016, 88–89.)

A minimális katonai erő alkalmazásának elve és az önálló döntéshozatal gyakorlata csak hatékony és jól működő civil–katonai kapcsolatok megléte esetén működhet. A brit haderő sikeresen és barátságosan működött együtt a civil birodalmi tisztviselőkkel. A tisztviselők iránymutatását követve a tisztek megértették, hogy a kis háborúk sikere megköveteli a civil iránymutatást. A katonai erő ugyan tudja kezelni a tüneteket, de annak okai felszámolásához a civil közigazgatás szükséges. Tulajdonképpen a gyarmati kis háborúk, felkelés elleni tevékenységek során szerzett tapasztalatok képezik alapját a brit küldetésorientált vezetésnek, azzal a mélyen gyökerező eredménnyel, hogy a brit katonák alacsonyabb szinteken nem várnak a parancsra, hanem amennyiben szükséges, bátran kezdeményeznek. (Jobbágy–Czeglédi 2016, 90.)

A brit csapatok (tulajdonképpen egy hadosztálynyi erő) tapasztalataikat tökéletesen a cél érdekébe állítva Irakban látványos sikereket értek el Bászra körzetében. A harctevékenységek végeztével azonnal tettek lépéseket a közigazgatás helyreállítására. Javították a közbiztonságot. Újraindították az iskolákat és a lakossági egészségügyi intézményeket. Felvették a kapcsolatot a helyi törzsi és vallási vezetőkkel. Politikai szinten rendezni igyekeztek a helyi sérelmeket. A kölcsönös bizalom jeleként járőreik gyalogosan (sisak és repeszálló mellény nélkül) járőröztek. Későbbi kudarcuk a civil és a katonai vezetés közti súrlódásokból, saját doktrínájuk nem követéséből és a helyi erők nem megfelelő alkalmazásából eredt. (Resperger et al. 2013, 201–202.)

A vietnámi háború

Nehéz, ha nem lehetetlen az Amerikai Egyesült Államok II. világháború utáni történetében olyan időpillanatot találni, ahol az amerikai katonák (tengerészgyalogosok) egytől-egyig a bázisaikon tartózkodtak volna és nem éppen a demokráciát próbálták volna exportálni. Felkelésellenes tevékenységük a politikai akarat hiányában legtöbbször kudarcba fulladt, de a felgyülemlett tapasztalatokat folyamatosan beépítették doktrínáikba és kiképzési tevékenységükbe.

Amerikai katonák tevékenykedtek mentor, tanácsadó szerepben a Fülöp-szigeteken 1947-től. Az újjászerveződő görög haderőt támogatták a kommunista felkelőkkel szemben 1945–49 között. A konvencionális műveletek mellett jelentős gerillaellenes tevékenységet fejtettek ki Dél-Koreában 1950-től 1953-ig. Legismertebb felkelésellenes tevékenységük viszont a Vietnámi háborúhoz köthető. A katonai beavatkozás 1965-től 1973-ig tartott, de már 1956-tól amerikai katonák képezték ki és szerelték fel a dél-vietnámi erőket. (Daugherty, Leo J. 2003, 17.) 1962-től *zöldsapkások* (különleges műveleti erők) tartózkodtak a térségben, hogy a kormányerőket és a helyi milíciákat felkészítsék. (Daugherty, Leo J. 2003, 24.)

A háború részletes ismertetése nélkül elmondható, hogy a dél-vietnámi kommunista felkelő csapatokat nem sikerült elszigetelni. Létszám-utánpótlásuk, fegyver és lőszerellátásuk Laoszon és Kambodzsán keresztül folyamatos és tulajdonképpen zavartalan volt. (Birtle, Andrew J. 2006, 363.)

A vereséggel felérő kivonulás ellenére rengeteg tapasztalattal gazdagodott az amerikai haderő. A szervezet szintjén kimutatható a folyamatos tanulás és új módszerek alkalmazása. A saját területén gyorsan mozgó, a terepet rendkívül jól kihasználó ellenség ellen a hagyományos amerikai felfogás szerinti tűzérési és légi csapások nem vezettek sikerre. Ennek legkézenfekvőbb oka, hogy a sűrű dzsungelben a tűzharcra általában 45–50 méteren belül került sor. Bevezették az ellenség gyalogsági ösztűzzel való lefogatását, majd a tűzfölény kivívása után próbálkoztak, ha kellett kúszva, átkaroló, bekerítő manőverrel. Elrendelték az ellenség éjszakai üldözését.

Persze az ellenállás is fejlődött. Növekedett a szembenálló fél tűzereje, állásait egyre jobban megerősítette, alagutakat használt. A „dzsungelháború trükkje” az ellenség lehető legkevesebb katonával való felkutatása, a maximális tűzerő alkalmazása lett. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy kis létszámú járőrök keresték az ellenséget, majd annak elszigetelését helikopteres légideszantokkal hajtották végre. Záró mozzanatként légi és tűzérési tűzcsapásokkal igyekeztek megsemmisíteni azt. Természetesen ez az elv a végrehajtó szinten csökkentette a támadószellemet és azzal a hátránnyal járt, hogy a legkisebb szintű taktikai manőver továbbra is elképzelhetetlen volt tűzérési előkészítés nélkül. A kiadott iránymutatások ellenére számos tiszt vonult vissza az éjszaka leszállta előtt, így ellehetetlenítve az ellenség bekerítésére tett lépéseket. A hatalmas tűzerő használata járulékos veszteségeket okozott, melyekre magyarázatot a stratégiai vezetés nem talált. Így, nemcsak helyi szinten, de a hátszágban is ellenszenvet váltott ki. Az alulmotivált parancsnoki állomány a helyzethez jól igazodó taktikai eljárást is képes volt ellehetetleníteni. (Birtle, Andrew J. 2006, 381.)

A harcászati szinten jellemző kereső-kutató műveletek a falusias környezetben hosszú távú sikert nem eredményezhettek, mivel túl sok településhez, túl kevés erő állt rendelkezésre. Egy-egy település izolálása és annak felderítése, hogy az valóban támogatja-e a szembenálló felet, rövid idő alatt nem volt megvalósítható. Kontra-produktív hatása volt annak az intézkedésnek is, hogy dél-vietnámi kormányerők és az amerikai katonák is gond nélkül felgyújthatták azokat a létesítményeket (kunyhókat, házakat) amelyeket vietkong utánpótlás-bázisnak gondoltak. Hiába épített az amerikai hadsereg utakat, iskolákat, templomokat, állított helyre egészségügyi intézményeket, foglalkozott az iskoláztatással, az ellenállás csak fokozódott. (Birtle, Andrew J. 2006, 391–403.)

Amerikai értékelés szerint, az elhibázott politikai akarat és hezitáló magatartás inkább volt a sikertelenség oka, mint saját doktrínájuk nem követése. A demokratikus Vietnám megteremtésének illúziója elbukott a rossz stratégiai módszereken, a dél-vietnámi kormányzati szervezetek alkalmatlanságán és az amerikai politikai elit korlátozott háború elmélete miatt. (Birtle, Andrew J. 2006, 405–407.)

Szovjet tapasztalatok – Afganisztán

A NATO-tagállamok felkelés elleni tapasztalatai, a nemzetközi terrorfenyegetettségre adott válaszként, Afganisztánban keletkeztek. Az ENSZ-felhatalmazással életre hívott Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő (ISAF) vezetését 2003. augusztus 11-én vette át a NATO. A napjainkban is folyamatban levő Eltökélt Támogatás

(Resolute Support) művelet 2015. január 1. óta zajlik. Ismert történelmi tény, hogy a szovjetunió „Vietnámja” szívós, kitartó népcsoportok otthona, ahol a változás előidézése nem kis kihívás elé állította és állítja a nemzetközi erőket.

A szovjet csapatok afganisztáni tapasztalataival foglalkozó egyik legjobb összefoglaló a brit felkelésellenes doktrínában található. Kudarcuk oka volt, hogy nem értették meg az afgán kultúra ellenállását bármely elnyomó hatalommal szemben. A mudzsahedek lakossági támogatását nem voltak képesek ellensúlyozni. Nem használták ki a szembenálló felek közötti nézetkülönbségeket. Kabulból hiányzott egy stabil, legitim, a helyiek által elfogadott kormányzás. A politikai és katonai erőfeszítéseket nem hangolták össze. A felderítési információkat nem voltak képesek kiaknázni, csak „kutasd fel, semmisítsd meg” típusú műveleteket alkalmaztak. A helyi lakosság igényeivel nem törődtek, így az ellenálló utánpótlási bázisait és kommunikációs csatornáit sem támadták.

Nem állt rendelkezésre a megfelelő létszám.⁴ Maximum 120 ezer szovjet katona tartózkodott a térségben, plusz 70–80 ezer fő helyi biztonsági erő. A szovjet vezetés hibázott továbbá a kiküldött csapattestek megválogatásakor is. A 40. expedíciós hadtestben rengeteg közép-ázsiai származású katona (üzbég, tádzsik, türkmén) szolgált, ami fokozta az ellenállást, mivel e nemzetek a pastuk ősellenségeinek tekinthetők. A hadsereg sorozott jellege miatt alulmotivált volt. Az állomány sűrű váltása pedig ellehetetlenítette a még működő folyamatok továbbvitelét.

A szovjet stratégiai kommunikáció (információs művelet) is hibás volt: a veszteségeket jelentősen aluljelentették, ami később a saját hátszországban generált ellenállást az intervencióval szemben. (Lengyel Gábor 2010, 102.)

A felkelés elleni műveletek vezetése

A clausewitz-i értelmezésben „kőd- és felhőszerű lényhez” hasonló, sehol sem összpontosuló népháború (mai terminológia szerint: felkelés), mely az idő múlásával az ellenségben egyre nagyobb aggodalmat kelt, csak és kizárólag egységes civil–katonai fellépéssel, az erőforrások összehangolt, jól koordinált felhasználásával kezelhető. (Jobbágy Zoltán 2013/b, 30.) A történelmi tapasztalatok feldolgozásával készült, napjainkra letisztult fogalomrendszer, a megoldási módszerek kidolgozottsága elvi síkon lehetővé tenné a sikeres felkelés elleni fellépést bárhol a világon. Sikere nagyban függ a világos célokkal rendelkező politikai vezetéstől. Elsődlegessége ugyanolyan alapelv, mint hogy a stratégiai súlypont a lakosság támogatásának megszerzésén van. Kulcsfontosságú a felkelők elszigetelése. A kormányzat legitimitásának megtartása. „Ezeket a célokat szolgálja a hatékony felderítés és hírszerzés, a kormányzati erőfeszítések összehangolása, az erőifejlesztések egysége, az elhúzóódó hadjárat költségeinek és terheinek tudomásul vétele, a biztonsági erők részéről az erőszak törvényes keretek között tartása, a helyi biztonsági és kormányzati szereplők növekvő szerepvállalása, a rugalmas és gyors tanulás és alkalmazkodás a megváltozó helyzetekhez.” (Mező András 2015, 89.)

4 British Army Field Manual Vol. 1 Part 10 Countering Insurgency (2009)
http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/16_11_09_army_manual.pdf (Letöltés ideje: 2016. augusztus 13.)

Az előzőekben ismertetett alapelvek egységes értelmezése és ismerete ugyan biztos receptet nem nyújthat egy-egy probléma orvoslására, de a gondolkodásmódra egységesítő hatással bír. Az FM 3-24 – a Mező Andrástól idézett, sikert biztosító tényezőkön túl – kiemeli és a stratégiai alapelvek közé emeli a decentralizáció fontosságát (empower the lowest level). Egyértelműen leírja, hogy a helyi parancsnok rendelkezik a pontos helyzetértékeléshez szükséges információkkal. Az előjáró felelőssége, hogy biztosítsa a felértékelődött hírszerzési és felderítési adatokhoz való hozzáférést,⁵ mely alapját képezi a hatékony harcászati tevékenységnek, de hatással van a civil–katonai kapcsolatokra is.

A *küldetésorientált vezetés* (mission command) filozófiája és kultúrája lehet alkalmas a felkelés elleni műveletek vezetésére is. Fő jellemzője, hogy az elérendő cél, a kívánt hatás meghatározásán túl a végrehajtás mikéntjét az előjáró csak a koordinációhoz szükséges minimális mértékben szabályozza. Biztosítja továbbá a szükséges támogató és megerősítő erőforrásokat. A magas fokú motivációval rendelkező beosztott parancsnoki állomány, felvértezve az előjáró elgondolásának ismeretével, képes saját tevékenységét a magasabb cél elérése érdekében összpontosítani. Tapintható a kölcsönös bizalom beosztott és felettes, azonos szinten levő és az együttműködő szereplők között. Felkelés elleni művelet esetén a helyi szinten keletkező információk, az ott folyó interakciók és ebből fakadóan a gyors döntések által nyerhető harcászati siker, különösen indokoltá teszik a kezdeményező, cselekvőképes szervezeti és vezetési kultúra meglétét. (Lippai Péter 2009. 30–31.)

A felkelés elleni művelet sikerét befolyásoló alapelveken túl néhány jól azonosítható tényező különösen a vezetést befolyásolja. A teljesség igénye nélkül ezek az alábbiak:

- a politikai és katonai vezetés egysége;
- az erők széttelepítettsége;
- a folyamatosan változó műveleti környezet;
- az összetett, párhuzamosan folyó tevékenységek;
- a szövevényes kapcsolati rendszer;
- a járulékos veszteségek kerülése;
- a szokásosnál nagyobb parancsnokság és törzs szervezetek;
- a hagyományos és különleges műveleti erők együttműködése. (Resperger et al. 2013, 229.)

Kiss Álmos Péter a politikai és katonai vezetés egységével kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a civil kontrollnak erősebbnek kell lennie, mint egy hagyományos háborús helyzetben. A csúcsvezetőnek egyfajta operatív csoporton keresztül kell irányítania a biztonsági erők, a hatóságok, a kormányzati és nem kormányzati szervezetek tevékenységét. A katonai parancsnokoknak el kell fogadniuk a szorosabb gyeplőt, ellenben harcászati szinten – a politikai célkitűzéseket értve – elvárás az aktív, kezdeményező hozzáállás, mert előre megírt utasításokkal minden helyzet nem kezelhető. (Resperger et al. 2013, 233–234.)

5 A felkelés elleni művelet felderítési kérdéseiről lásd bővebben: Resperger et al. 2013, 286–307.

A tenni akaró, cselekvőképes alsó szintű vezetés hangsúlyosan a küldetésorientált vezetés kultúrájában lelhető fel.

A résztvevő katonai csapatsoportosítások a kötelékméretüknek megfelelő – hagyományosan értelmezett – harcterületnél jóval nagyobb földrajzi területen tevékenykednek. Harcászati szinten több tevékenység jelentkezik egyszerre. A folyamatosan változó helyzet miatt nagy hangsúly helyeződik a valós idejű iránykijelölésre, egyfajta szituációhoz igazodó parancsnoki útmutatás megvalósítására.

Hadművelti szinten a megoldandó részfeladatok részletes tervezése lehetetlen. Sokkal inkább az elvárt hatást kell a harcászati szint felé meghatározni. A tervezési folyamatoknak – legyenek azok teljesek vagy részlegesek – biztosítaniuk kell a döntések háttérének megértését. A parancsnok szándékának, elgondolásának helyzethez igazodó kinyilvánítása így kulcstényező. Még a legjobban tervezett feladat is hordoz magában váratlan eseményeket. A hiányos felderítési információ ártatlan civil áldozatokat is okozhat. Felkelés elleni művelet során még a legalacsonyabb szintű parancsnoknak is képesnek kell lennie olyan döntések meghozatalára, mely pozitívan hat a művelet végcéljára.

Egy konvencionális művelet végrehajtásához képest a parancsnok sokkal széleskörűbben működik együtt más fegyveres szervekkel, helyi biztonsági erőkkel. Tárgyal, érintkezik, így befolyással van a helyi (vallási, politikai) vezetőkre, a kormányzati szervek képviselőire, partnere a nem kormányzati szervek tisztviselőinek. Kommunikációs tevékenysége szerteágazó, de közben óvatosan kell, hogy bányon az információk, felderítési adatok megosztásával.

A hagyományos katonai törzsszervezetek általában felduzzadnak, különösen harcászati szinten.⁶ A törzs segíti a parancsnokot szerteágazó kapcsolati rendszerének fenntartásában. Integrálja a megerősítő, támogató képességek képviselőit, valamint a különböző kormányzati és nem-kormányzati szervek munkatársait. Hangsúlyos, hogy a hadművelti szintű parancsnokságnak a közép és hosszú távú problémákkal kell foglalkoznia. Alacsonyabb harcászati szinteken a gyors, operatív döntés és a kapcsolódó feladat kidolgozás elsődleges fontosságú. (Galula, David 1964, 67.)

A különleges művelti erők önálló tevékenysége általában összhaderőnemi különleges művelti területen zajlik. E körzetek létrehozása megakadályozza a baráti erők közti esetleges zavarokat. A zajló különleges művelet ismerete és hatásai kihasználása a helyben maradó, általában hagyományos erők felett rendelkező parancsnok felelőssége, mely csak abban az esetben kivitelezhető, ha a tevékenység célja mindkét fél számára ismert és az információk megosztása folyamatos.⁷

6 Szerző megjegyzése: A harcászati szintű törzsek „felduzzadásának” elve nem jelentheti azt, hogy irracionálisan nagy létszámú törzseket tartunk alapállapotban rendszerben. A cél, hogy a működő harcászati szintű törzs képessé váljon megerősítő, támogató erők integrálására, továbbá a kiterjedt kapcsolati rendszer működtetésére, egyrészt összekötőkön, másrészt együttműködő kormányzati és nem kormányzati szerveken keresztül.

7 FM 3-24 Insurgencies and Countering Insurgencies (2014) <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-24.pdf> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 06.)

Következtetések

A felkelés elleni művelet magasan képzett rendészeti és/vagy katonai erőket kíván, akik egyrészt képesek legyőzni a szembenálló fél fegyvereseit, másrészt hajlandóak azonosulni a művelet válságot megoldani szándékozó tulajdonságának szemléletével. Gondolkodó és cselekvőképes katonákra van szükség, akik az egyik pillanatban még barátságosan integetnek a helyi lakosság felé, hogy bizalmukat elnyerjék, de a következő pillanatban készek azonnal egy harcérintkezés felvételére. Csak a *kiképzett* és speciálisan egy adott hadműveleti környezetre *felkészített* katona lesz képes a komplex kihívásokkal szembenézni, olyan környezetben ahol tettei komoly politikai következményekkel járhatnak és kihathatnak az egész művelet biztonságára.⁸

A felkészített katona, rendőr, kormányzati alkalmazott minőségi jelző csak abban az esetben értelmezhető, ha a tanulás-alkalmazkodás elve a teljes rendszert áthatja. A sokszor emlegetett politikai rendezés, vagy politikai célkitűzéseknek való megfelelés elve értelmében már egy adott műveltire való felkészülés időszakában fontos tisztázni az egyes szintekkel szemben elvárásokat. Őszinte, bizalmon alapuló környezet nélkül, valós tartalmú célmegfogalmazásról nem beszélhetünk. A megfelelő, doktrinális elvekhez igazodó feladatértelmezés eredményezheti csak azt, hogy az alsó szinteken elhelyezkedő végrehajtó is motiválttá váljon.

A bevezetőben felvázolt feltételezés igazolást nyer. A küldetésorientált vezetési filozófia hordozza magában azokat a lehetőségeket, melyek, adaptálva bármely műveleti környezetre, lehetőséget adnak a siker elérésére. Az átfogó megközelítés elvén alapuló műveleti környezet kezdeményező vezetői szemléletet követel, mert a saját erő tevékenységét számos, legtöbbször a katonai parancsnok alárendeltségén kívül eső tényező befolyásolja.

A művelet sikere megköveteli a résztvevő szervezetek együttműködő hozzáállását, ami a szükséges erőfeszítések egységes látásmód szerinti megközelítésén múlik. Utóbbi erősítése, a közös szemlélet formálása hangsúlyosan vezetői feladat, mely élénkítheti a siker eléréséhez szükséges folyamatokat, erősítheti a személyes és a több-nemzeti kapcsolatokat. Fontos megérteni, hogy a katonai erő nem bír befolyással napjaink komplex kihívásainak teljes spektrumában. Különösen nem képes egy felkelés jelentette probléma önálló orvoslására.⁹

Napjaink európai eseményei, a fegyveres és alternatív eszközökkel elkövetett merényletek, robbantások sejtetni engednek egy olyan forgatókönyvet, ahol a megnövekedett lélekszámú, beilleszkedésre képtelen néptömeg határainkon belülre hozza mindazt, amit a szövetséges haderők eddig csak másutt tapasztaltak. A fegyveres küzdelem, a fegyveres válságkezelés testet ölthet például számos európai nagyváros peremkerületében, amelyek már napjainkban alkalmasak felfegyverezett csoportok rejtésére, ellátására. Ilyen tekintetben – természetesen nem festve az ördögöt a falra – fontos a tapasztalatok gyűjtése, feldolgozása és minél szélesebb

⁸ British Army Field Manual 2009, 3-22.

⁹ AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency - COIN (2011)
<https://info.publicintelligence.net/NATO-Counterinsurgency.pdf> (Letöltés ideje: 2016. augusztus 02.)

körben való ismertetése, annak érdekében, hogy a biztonságért felelős intézmények a kellő pillanatban össze tudják hangolni tevékenységüket.

Az előzőeken túlmutatóan – szinte már közhelyként – kijelenthető, hogy a biztonsági környezet a 21. században nagyon kiszámíthatatlan. A bipoláris világrend felbomlása után kialakult egyoldalú erődominancia napjainkban újraértelmeződik. A felkelés, illetve a felkelés jellemzőivel bíró szerveződés nemcsak helyi szinten tud ellenállni a regnáló hatalomnak. A különböző terrorista szervezetek, vagy akár egy esetleges állami szereplő felkelést, felkeléseket szító tevékenysége más ország, kontinens, vagy sokadik fél területén, képes a globális hatalom birtokában levő államokat is megingatni.

Nyilvánvaló, hogy a jövőben a katonai erőknél elsősorban válságokat kell kezelnie, természetesen nem lemondva egy hagyományos háború megvívásához szükséges képességeiről. Azokra építve és folyamatosan figyelemmel kísérve a világban zajló eseményeket lesz képes alkalmazkodó és tanuló szervezatként reagálni a jelentkező kihívásokra. A szervezet elemei, legfőképp a különböző szinteken elhelyezkedő vezetők, a változás igényét megélve, konstruktív jellegű hozzáállást tanúsítva válhatnak csak a minőségi felkészülés kulcsává.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bakos Csaba Attila (2014): Korunk változó hadviselésének hadelméleti alapja. *Hadtudomány*, 2014/ e-szám, pp. 210–218.
- Birtle, Andrew J. (2006): U.S. Army counterinsurgency and contingency operations doctrine 1942–1976. Washington, Center Of Military History United States Army, 2006.
- Daugherty, Leo J. (2003): A vietnami háború napról napra. Debrecen, Hajja&Fiai Könyvkiadó, 2003.
- Forgács Balács (2008): Káosz vagy rend a gerilla hadviselésben? *Kommentár*, 2008/1. szám, pp. 88–100.
- Galula, David (1964): *Counter-Insurgency Warfare, Theory and Practice*. New York, Frederick A. Praeger, 1964.
- Gompert, David C. et al. (2008): War by Other Means: Building Complete And Balanced Capabilities For Counterinsurgency
http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG595.2.pdf
 (Letöltés ideje: 2016. augusztus 05.)
- Jobbágy Zoltán (2013/a): A felkelők elleni műveletekről. Egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. *Honvédségi Szemle*, 2013/2. szám, pp. 15–18.
- Jobbágy Zoltán (2013/b): Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. *Honvédségi Szemle*, 2013/3. szám, pp. 28–31.
- Jobbágy Zoltán – Czeglédi Mihály (2016): Mission Command, Auftragstaktik és a szövetségi összhaderőnemi műveletek. *Seregszemle*, 2016/2. szám pp. 86–94.
- Kemény János (2014): A felkeléssel szembe való hadviselés lakossággépközpontú elméletének fejlődése a XX–XXI. században. (Ph.D. értekezés) Budapest, 2014.
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/769/1/Kemeny_Janos.pdf (Letöltés ideje: 2016. augusztus 10.)
- Lengyel Gábor: A szovjet csapatok kivonulása Afganisztánból – a vereség főbb okai, a háború mérlege.
<http://moszt.tti.btk.pte.hu/sites/moszt.tti.btk.pte.hu/files/files/afganmoszt-gaborlengyel.pdf>
 (Letöltés ideje: 2016. augusztus 04.)
- Lippai Péter (2009): A küldetésorientált vezetés lehetőségei és korlátai. *Seregszemle*, 2009/2. szám pp. 30–44.
- Mező András (2015): Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban. *Hadtudomány*, 2015/e-szám, pp. 79–100.

- Porkoláb Imre (2005): Aszimmetrikus hadviselés: az ortodox és a gerilla hadikultúra összecsapásai. *Hadtudomány*, 2005/4. szám, pp. 188–193.
- Porkoláb Imre (2015): A hibrid hadviselés elleni stratégia. *Honvédségi Szemle*, 2015/4. szám pp. 3–12.
- Resperger István – Kis Álmos Péter – Somkúti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban. Kis háborúk nagy hatással. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.
- Resperger István: Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése. *Hadtudomány*, 2016/e-szám pp. 37–50.
- Trinquier, Roger: Modern warfare. A French View of Counterinsurgency.
<http://usacac.army.mil/cac2/cgsc/carl/download/csipubs/ModernWarfare.pdf>
(Letöltés ideje: 2016. augusztus 14.)

Nagy László

Az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciója¹

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.49

2016. november 30-án Vlagyimir Putyin, az Oroszországi Föderáció elnöke jóváhagyta az ország új külpolitikai koncepcióját, és ezzel egyidejűleg hatályon kívül helyezte a 2013 februárjától érvényes „rég” koncepciót. Jelen cikk szerzője a dokumentum-elemzés módszerével áttekinti a külpolitikai koncepció legfontosabb megállapításait.

Az Oroszországi Föderáció külpolitikai koncepciója² önmagában is érdekes olvasmány, különösen a nemzetközi viszonyok iránt érdeklődő olvasó számára. Kiváltképpen izgalmassá teszik azonban a körülmények, hiszen Putyin elnök az utóbbi időben sorozatban hagyja jóvá az Oroszországi Föderáció legfontosabb biztonságpolitikai dokumentumait: 2015. december 31-én írta alá a *nemzeti biztonsági stratégiát* (a 2009-es stratégia helyett), 2016. december 5-én pedig az *információs biztonsági* (közkedvelt megnevezéssel *kiberbiztonsági*) *doktrínát*, hatályon kívül helyezve az azonos elnevezésű, 2000-től érvényes okmányt. Az ebbe a sorba tartozó *katonai doktrínát* legutóbb 2014-ben újították meg és adták ki (felváltva a 2010-ben kiadott doktrínát).

Az okok és magyarázatok között minden bizonnyal megtalálható, hogy az utóbbi néhány évben megváltozott Oroszország nemzetközi biztonságpolitikai és geopolitikai helyzete. Elsősorban az Ukrajnában 2014-től bekövetkezett események (a Krim-félsziget annektálása és a kelet-ukrajnai szakadár mozgalmak színrelépése) oda vezettek, hogy jelentősen megromlott Oroszország és a Nyugat viszonya. Az Oroszországgal szemben bevezetett szankciók valamint az olajárak tartósan alacsony szintje – néhány más tényezővel együtt – recesszióba taszították az orosz gazdaságot. Lelassult a 2010-es évek elején még lendületesebbnek mutakozó haderő-reform is. Az ország nemzetközi téren elszigetelődött, és ezen csak keveset tudott segíteni a szíriai polgárháborúba 2015 szeptemberétől történő aktív beavatkozás, amelynek deklarált célja a „közös” ellenség, az Iszlám Állam elleni küzdelem.

1 A szerző szinonimaként használja az Oroszországi Föderáció és az Oroszország fogalmakat.

2 Lásd: <http://www.kremlin.ru/acts/bank/41451>

Jelen elemzés tárgyát kizárólag a 2016 végén kiadott orosz külpolitikai koncepció képezi. A szerző áttekinti a 37 oldalas, öt fejezetből és ezen belül 108 pontból álló dokumentum legfontosabb megállapításait, azok egy részéhez megfogalmazza saját észrevételeit, végül levon néhány következtetést.³

Az első fejezet

A koncepció első fejezetének címe: *Általános megállapítások*. Mindjárt az első pontok meghatározzák a dokumentum tartalmát: „Jelen Koncepció az Oroszországi Föderáció külpolitikájának alapvető elveire, elsődleges irányaira, céljaira és feladataira vonatkozó nézetek rendszere. Az orosz külpolitika lényegi feladatai a következők:

- az ország biztonságának, szuverenitásának és határai sérthetetlenségének biztosítása;
- kedvező feltételek biztosítása a gazdaság növekedéséhez;
- az Oroszországi Föderáció – mint a világ egyik befolyásos központja – pozícióinak megszilárdítása;
- az ország pozícióinak megszilárdítása a világgazdasági rendszerben;
- a nemzetközi béke megszilárdítása, az általános biztonság és stabilitás biztosítása, az igazságos, demokratikus nemzetközi rendszer megerősítése, amely elsősorban az ENSZ Alapokmányának megállapításain nyugszik;
- jószomszédi viszony kialakítása a határos államokkal;
- a kölcsönösen előnyös és egyenjogú partnerség fejlesztése két- és sokoldalú viszonylatban;
- az oroszországi állampolgárok és a külföldön élő oroszok jogainak és törvényes érdekeinek védelme;⁴
- Oroszország szerepének erősítése a humán világtérben, az orosz nyelv elterjesztése és helyzetének erősítése, az orosz diaszpóra konszolidálása;
- az oroszországi tömegtájékoztatási eszközök pozícióinak megerősítése a globális információs (kommunikációs) térben;
- konstruktív párbeszéd és partnerség fejlesztése a különböző kultúrák és civilizációk között.”

A második fejezet

A fejezet címe: *A jelenlegi világ és az Oroszországi Föderáció külpolitikája*. A lényegi megállapítások itt is a fejezet legelején találhatók: „A jelenlegi világ mély változások időszakát éli át, amelyek lényege a sokpólusú nemzetközi rendszer formálódása. A nemzetközi viszonyok struktúrája tovább bonyolódik. A globalizációs folyamat eredményeképpen új gazdasági és politikai központok alakulnak ki. Végbemegy az erő és a fejlődés potenciáljának szóródása és elmozdulása az ázsiai-csendes-óceáni térség felé. A történelmi Nyugat dominálási lehetőségei beszűkülnek a világ gazdaságában és politikájában. A fejlődés egyenlőtlenségével, az államok jóléti szintje közötti szakadék mélyülésével, az erőforrásokért, a piacokért, a szállítási útvonalakért folytatott harc erősödésével kapcsolatos ellentmondások kiéleződnek.”

3 A szerző a legfontosabb tételek kivonatos fordításának módszerét alkalmazza, hogy a legautentikusabb szöveg álljon rendelkezésre.

4 Érdemes megfigyelni az „oroszországi” és az „orosz” jelzők tartalmi különbségét.

A dokumentum mindjárt ezután megfogalmaz egy következtetést, egyértelműen az Egyesült Államoknak, illetve általában a Nyugatnak címezve: „Ilyen feltételek között azok a kísérletek, hogy más államokra rákényszerítsék saját értékrendjüket, azzal fenyegetnek, hogy uralkodóvá válik a xenofóbia, a türelmetlenség, a konfliktusos megoldás, ami végső soron káoszhoz vezet a nemzetközi kapcsolatokban. A nyugati országok azon törekvése, hogy érvényesítsék saját álláspontjukat a világfolyamatokban és visszaszorítsák az alternatív erőközpontokat, növeli az instabilitást és a turbulenciát a nemzetközi viszonyokban globális és regionális szinten egyaránt.”

A következő pontok pedig általános következtetést fogalmaznak meg: „A politikai, szociális és gazdasági ellentmondások élesedése és az instabilitás növekedése a világ politikai és gazdasági rendszerében erősíti az erőtenyező szerepét a nemzetközi kapcsolatokban. Az erőpotenciál növelése és modernizálása, az új fegyverek létrehozása és telepítése pedig aláássa a stratégiai stabilitást és fenyegeti a fegyverzet-ellenőrzési megállapodások által megteremtett globális biztonságot. Bár egy nagy – és ezen belül nukleáris – háború kitörésének valószínűsége a vezető államok között továbbra is alacsony, de növekszik a kockázata, hogy belesodródunk regionális konfliktusokba. A meglévő katonai-politikai szövetségek már nem képesek kezelni a jelenlegi kihívások és fenyegetések teljes spektrumát. Különleges aktualitást nyer az egyenlő és oszthatatlan biztonság egyetemes elvének betartása az euro-atlanti, az eurázsiai, az ázsiai–csendes-óceáni és más térségek vonatkozásában.”

„A jelenlegi nemzetközi politika elidegeníthetetlen részévé vált a »puha erő« eszközeinek (a polgári társadalom és az információs-kommunikációs rendszer lehetőségei, a humanitárius és más módszerek) alkalmazása a hagyományos diplomácia mellett.”

„Az új realitás jellemzője a növekedési ütem lassulása, a pénzügyi viszonyok és a piacok volatilitása, a globális gazdasági tér széttöredezése regionális struktúrákra. Ennek fényében a WTO normáinak és szabályainak megfelelő regionális integráció a versenyképesség, a biztonság és a pénzügyi-gazdasági stabilitás tényezőjévé válik. Minőségi átalakulás történik az energetikai szférában: új technológiák jelennek meg a szénhidrogének kinyerésében, bővül a megújuló energiaforrások alkalmazása. Ugyanakkor – miközben az államok energia-biztonságának fenntartásához elengedhetetlen az ellátás diverzifikálása – megfigyelhetők megalapozatlan korlátozások és diszkriminációs intézkedések.”

Előkelő helyen fogalmazza meg a dokumentum a terrorizmussal kapcsolatos tételeket: „A jelenlegi világ egyik legveszélyesebb realitása a nemzetközi terrorizmus veszélyének erősödése. A terrorista szervezetek aktivitása (elsősorban a Közel-Keleten és Észak-Afrikában) – amelyet a fejlődésnek a globalizáció által generált rendszerszintű problémái és a külső beavatkozás váltott ki – a hagyományos államirányítási mechanizmusok lebomlását eredményezte. A kívülről erőltetett ideológiai értékek és modernizációs receptek felerősítették a társadalmak negatív reagálását a kor kihívásaira. Ezeket a tendenciákat kihasználják a szélsőséges erők, amelyek eltorzítva interpretálják a vallási tanokat, erőszakos módszereket alkalmaznak céljaik elérésére a politikai, nemzetközi, illetve vallásközi versengésben. A globális nemzetközi terrorista fenyegetés minőségileg új jelleget nyert az »Iszlám Állam« és a hasonló szervezetek megjelenésével, amelyek megkísérlik saját államformáció létrehozását, és erősítik befolyásukat az Atlanti-óceántól Pakisztánig. A terrorizmus elleni harcban a fő irányt egy széles nemzetközi koalíció létrehozásának kell jelentenie szilárd jogi alapokon, az államok hatékony együttműködésével, kettős mérce alkalmazása nélkül.”

A továbbiakban a koncepció taglalja az olyan veszélyforrásokat, mint a határokon túlnyúló szervezett bűnözés, a tömegpusztító fegyverek proliferációja és általában a

törvénytelen fegyverkereskedelem, az illegális migráció, a kábítószer-csempészet, a kalózkodás, a kiberbűnözés, a korrupció. A dokumentum leszögezi, hogy Oroszország – mint az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja, egy sor befolyásos nemzetközi szervezet és intézmény résztvevője – hozzájárul egy pozitív, kiegyensúlyozott és egyesítő nemzetközi napirend formálásához. Ugyanakkor önálló és független külpolitikai irányvonalat folytat, amelyet az ország nemzeti érdekei diktálnak, és amely a nemzetközi jog feltétlen tiszteletben tartásán alapul. Tisztában van saját különleges felelősségével a világ biztonságának fenntartásában, és együttes tevékenységre törekszik minden érdekelt állammal a közös feladatok megoldása érdekében. Az Oroszországi Föderáció külpolitikája nyitott, előre jelezhető és következetes, tükrözi az ország – mint kiegyenlítő tényező – évszázadok során kialakított különleges szerepét a nemzetközi életben és a világ civilizációjának fejlődésében.

Megjegyzések a második fejezethez:

Oroszország nyilvánvalóan a nyugati országoknak, elsősorban az Egyesült Államoknak címezi a vádakat (például az erőpotenciál növelését és modernizálását, a kettős mérce alkalmazását vagy a külső beavatkozást). Ugyanakkor, ha megfordítanánk a szerepeket és amerikai szemszögből vizsgálnánk a moszkvai vezetés viselkedését, akkor Moszkva is ugyanilyen joggal lenne elmarasztalható az erőpotenciál növelésében és modernizálásában, a kettős mérce alkalmazásában, a külső beavatkozásban (vagy más vonatkozásokban). Ugyanígy tükörképei egymásnak az oroszországi, illetve nyugati dokumentumok – egyebek mellett – a nemzetközi jogi normák maradéktalan tiszteletben tartásának deklarálásában.

Figyelemre méltó a „*puha erő*” (az angolszász „soft power” tükörfordítása) szerepeltetése a szövegben, mint a diplomáciai tevékenységgel párhuzamosan alkalmazandó eszközrendszer. Ez egyrészt emlékeztet a kínai megközelítésre, amely nagy jelentőséget tulajdonít a hatalom mérőszámokkal nehezen kifejezhető effajta tényezőinek, másrészt felidézi a Geraszimov-doktrínában megfogalmazottakat, amelyek a hibrid hadviselés irányába mutatnak.⁵

A harmadik fejezet

A fejezet címe: *Az Oroszországi Föderáció prioritásai a globális problémák megoldásában.* Ez a fejezet a következő alfejezetekre tagolódik:

- *A világ igazságos és szilárd berendezkedésének formálása.*
- *A jog elsőbbsége a nemzetközi viszonyokban.*
- *A nemzetközi biztonság megszilárdítása.*
- *A nemzetközi gazdasági és ökológiai együttműködés.*

5 Geraszimov-doktrínának szokás nevezni azt a – nem hivatalos, de ahhoz nyilván közelálló – nézetrendszert, amelyet az orosz vezérkar főnöke egy 2013-ban publikált cikkében részletesen kifejtett. Eszerint a mai kor háborúiban a katonai erő mellett – sőt azt megelőzően – célszerű más eszközöket (az ellenfél politikai és stratégiai pozícióinak megengatása, az ellenfél társadalmán belül szövetségesek keresése, dezinformáció stb.) alkalmazni.

- A nemzetközi humanitárius együttműködés és az emberi jogok.
- Az Oroszországi Föderáció külpolitikai tevékenységének információs támogatása.

Az első alfejezet hangsúlyosan szól az ENSZ-ről, kiemelve: „Bármilyen, az ENSZ Biztonsági Tanácsa további kibővítéséről szóló határozatot az ENSZ-tagállamok legszélesebb egyetértésének alapján kell elfogadni. A BT öt állandó tagjának státuszát meg kell őrizni.” Ugyanitt esik szó más intézményekről is: „A világfejlődés szilárd irányíthatósága megköveteli a mértékadó államok kollektív vezetését, amelynek földrajzi és civilizációs viszonylatban kiegyensúlyozottnak (képviseletinek) kell lennie. Ennek érdekében Oroszország fokozza együttműködését az olyan intézmények keretében, mint a G–20, a BRICS (Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-Afrika), a SESZ (Sanghaji Együttműködési Szervezet) és mások.”

Megjegyzés: Érdekes módon a felsorolásból kimaradt az EBESZ (bár a Koncepció később utal a Helsinki Záróokmányra). Másrészt figyelemre méltó Oroszország elzárkózása az ENSZ BT, elsősorban is az állandó tagok státuszának módosításától...

A jog elsőbbségével foglalkozó alfejezet a címének megfelelő tételeket fogalmaz meg. Lényege a következőképpen van lefektetve: „Oroszország szembeszáll az alábbiakkal:

- egyes államok törekvéseivel, hogy revízióknak vessék alá a nemzetközi jog általánosan elfogadott, az államok közötti baráti viszonyt és együttműködést érintő elveit, amelyek megfelelnek az ENSZ Alapokmányának (1970. október 24.) és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányának (1975. augusztus 1.);
- a legfontosabb nemzetközi jogi normák és elvek (mint a lemondás az erő alkalmazásáról és a vele való fenyegetésről, a nemzetközi viták békés megoldása, az államok szuverenitása és területi sérthetetlensége, a népek önrendelkezési joga) önkényes interpretálásával;
- a nemzetközi jog megsértésének a jog alkotó alkalmazásaként való feltüntetésével;⁶
- az államok belügyeibe való beavatkozási kísérletekkel (többek között nem kormányzati szervek, így terrorista és szélsőséges szervezetek támogatásával) alkotmányellenes hatalomváltás céljából.”⁷

Ugyanebben az alfejezetben kapott helyet az a tétel, amely – a szerző véleménye szerint – kimondatlanul is az Északi-sark térségének hovatartozására, illetve a Káspi-tenger felosztására vonatkozik: „Oroszország aktivizálni kívánja az államhatárok nemzetközi jogi meghatározásának folyamatát, beleértve a tengeri határokat, amelyeken belül szuverén jogait és fennhatóságát gyakorolja.”

A nemzetközi biztonsággal foglalkozó alfejezet a leghosszabb és – a szerző megítélése szerint – a leghangsúlyosabb. Az alábbi néhány megfogalmazás különösen figyelemre méltó: „Oroszország következetesen fellép a nemzetközi biztonság és a stabilitás megszilárdításáért mind stratégiai, mind regionális szinten. Ennek keretében:

- maradéktalanul betartja nemzetközi kötelezettségeit a fegyverzet-ellenőrzés vonatkozásában;
- nagy jelentőséget tulajdonít az Egyesült Államokkal 2010. április 8-án kötött megállapodás teljesítésének a hadászati támadó fegyverzetek további korlátozásáról és csökkentéséről;

6 A szerző megítélése szerint ez utalás – többek között – a Jugoszlávia elleni 1999-es légitámadás-sorozatra, amelyet a NATO tényleges ENSZ-felhatalmazás nélkül hajtott végre.

7 Nem lehet nem észrevenni az utalást a 2014-es ukrajnai hatalomváltásra.

- változatlanul tartja magát a tömegpusztító fegyverek proliferációját megakadályozó rendszer – az Atomсорompó-szerződés (1968. július 1.), a biológiai fegyverekre vonatkozó konvenció (1971. december 16.), a vegyifegyver-konvenció (1993. január 13.) – politikai és jogi alapjai megszilárdításának irányvonalához, figyelembe véve az ilyen fegyverek illetéktelen kezekbe, elsősorban terrorista szervezetekhez kerülésének kockázatát;
- elősegíti az atomfegyver-kísérletek teljes betiltásáról kötött szerződés (1996. szeptember 24.) mielőbbi hatályba lépését;
- az egyenjogúság és a biztonság oszthatatlanságának elve alapján részt vesz új fegyverzet-ellenőrzési megállapodások kidolgozásában;
- következetesen küzd a fegyverkezési hajsza megelőzéséért a kozmikus térségben;
- kifejezi készségét a nukleáris potenciálok további lépcsőzetes csökkentésére, figyelembe véve a folyamat sokoldalú jellegére irányuló elképzelések növekvő aktualitását;⁸
- fellép a kollektív reagálás rendszerének kialakításáért a rakéták vonatkozásában fellépő lehetséges kihívásokra és fenyegetésekre, de ugyanakkor kiáll az államok vagy államcsoportok egyoldalú lépéseivel szemben rakétaelhárító rendszerek felfuttatása terén, amelyek aláássák a stratégiai stabilitást és a nemzetközi biztonságot;⁹
- támogatja atomfegyver-mentes övezetek létrehozását, mindenekelőtt a Közel-Keleten;
- fellép a nukleáris terrorizmus megelőzéséért, mindenekelőtt a létező nemzetközi jogi mechanizmusok korszerűsítésének útján a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (IAEA) központi szerepével, de az államok jogának meghagyásával saját nemzeti politikájuk meghatározása terén;
- fellép az államok közötti két- és sokoldalú együttműködés fejlesztéséért az általános biztonság érdekében, beleértve az atomenergia békés célú felhasználását.”

„Oroszország elősegíti a regionális konfliktusok politikai-diplomáciai kezelését a nemzetközi közösség kollektív erőfeszítéseinek bázisán (figyelembe véve, hogy az ilyen konfliktusok mindegyik félnek a tárgyalásokba való bevonásával, nem pedig valamelyikük kizárásával oldhatók fel).”

Az alfejezet a továbbiakban kitér a szervezett (nemzetközi) bűnözésre és a kábítószerek-kereskedelemre, a természeti csapások, illetve rendkívüli helyzetek következményeinek kivédésére, a migrációs folyamatokra.

Az utolsó pont azonban mintha inkább belső, semmint nemzetközi jellegű problémával foglalkozna: „Az Oroszországi Föderáció – mint soknemzetiségű és sokvallású állam, amely évszázados tapasztalatokkal rendelkezik a különböző népek, etnikai csoportok és vallások harmonikus együttélése terén – elősegíti a kultúrák, vallások és civilizációk közötti párbeszéd fejlődését és partnerség kialakítását, támogatja a civil társadalom vonatkozó kezdeményezéseit, szembeszáll az extrémizmussal, a társadalmi viszonyok radikalizálásával, a türelmetlenséggel és a diszkriminációval faji, etnikai, vallási, nyelvi, kulturális stb. alapon.”

8 Ezen pont értelmezéséhez figyelembe kell venni, hogy Oroszország és az Egyesült Államok fokozatosan csökkentik nukleáris (hadászati) potenciálját, Kína pedig növeli, így lassan összemérhetővé válik a három nagyhatalom nukleáris képessége.

9 Egyértelmű utalás az amerikai törekvésekre, amelyek révén – részben NATO-részvétellel – európai rakétaelhárító rendszert kívánnak kiépíteni.

Majdnem ugyanennyire hangsúlyos a nemzetközi gazdasági (és környezeti) együttműködéssel foglalkozó alfejezet is, de a szerző – a biztonságpolitikai elemzés szempontjait figyelembe véve – csak szelektíven idéz.

„Oroszországnak szándékában áll aktívan elősegíteni egy igazságos és demokratikus kereskedelmi-gazdasági és pénzügyi rendszer kialakítását, a stabil globális fejlődés irányainak kijelölését, abból kiindulva, hogy a jelenlegi globális gazdasági kihívások megkövetelik a közös megközelítést.”

„Oroszország politikája az egyenjogú és aktív részvételre irányul a világ gazdasági kapcsolatok rendszerében. Ennek érdekében:

- törekszik az oroszországi érdekek figyelembe vételére a legnagyobb nemzetközi fórumok kollektív álláspontjának kidolgozása során a fejlődés legaktuálisabb aspektusait illetően;
- elősegíti a sokoldalú kereskedelmi rendszer hatékony működését a WTO keretében, valamint az oroszországi prioritásoknak megfelelő regionális gazdasági integrációk fejlődését;
- intézkedéseket foganatosít – a nemzetközi normákkal és elvekkel összhangban – külföldi államok barátságtalan lépéseivel szemben, amelyek sértik az oroszországi gazdasági egységek jogait;
- lépéseket tesz saját kivételes földrajzi helyzetének kihasználására a tranzitszállítások növelése, az Európát és az ázsiai–csendes-óceáni térséget összekötő kereskedelmi útvonalak fejlesztése érdekében;¹⁰
- különös figyelmet fordít azon szervezetek és struktúrák tevékenységére, amelyek elősegítik az eurázsiai integrációs folyamatokat.”¹¹

A továbbiakban az alfejezet foglalkozik a környezeti biztonság és ezzel kapcsolatban a klímaváltozás kérdéseivel, ennek kapcsán a Párizsi megállapodással, óv a téma átpolitizálásától. Kitér az egészségvédelem problémájára és az Egészségügyi Világszervezet szerepére. Külön foglalkozik a tengeri kereskedelmi útvonalak biztonságával és a kalózkodás elleni küzdelemmel. Végül visszatér a tengeri határok kérdésére a kontinentális talapzattal összefüggésben: „Oroszország a nemzetközi joggal összhangban meg szándékozik állapítani saját kontinentális talapzatának külső határait, ezzel kibővítvé ásványi kincseinek kitermelési lehetőségeit.”

Ugyancsak szelektíven idéz a szerző a humanitárius együttműködéssel kapcsolatos alfejezet szövegéből, kerülve az általánosságban mozgó megállapításokat. „Oroszország abban látja saját feladatát, hogy:

- szembeálljon a jogvédő koncepciók kihasználásával olyan célokra, mint a nyomás-gyakorlás és a beavatkozás államok belügyeibe, többek között azok destabilizálása és törvényes kormányuk leváltása érdekében;
- védelmezze külföldön élő polgárainak jogait és törvényes érdekeit, elismerve azok jelentős szerepét az orosz nyelv és az oroszországi kultúra megőrzésében és elterjesztésében;

10 Egyértelmű utalás a Jeges-tengeren át vezető Északi útvonalra, amely a globális felmelegedéssel párhuzamosan egyre nagyobb jelentőségre tesz szert.

11 A szerző megítélése szerint itt elsősorban az Eurázsiai Gazdasági Közösség (Unió) tevékenységéről lehet szó, amelyhez Putyin elnök nagy reményeket fűz.

- elősegítse külföldön élő polgárainak konszolidációját, a diaszpóra kapcsolatainak megőrzését az anyaországgal és tagjainak önkéntes visszaköltözését az országba;
- fejlessze államközi szinten a szláv népek kulturális és humanitárius kapcsolatait;
- keményen szembe szálljon az extrémizmus, a neonácizmus, a faji megkülönböztetés, az agresszív nacionalizmus, az antiszemitizmus és a xenofóbia bármilyen megnyilvánulásával, a történelem meghamisításának és a második világháború újraértékelésének kísérleteivel.”

Az utolsó alfejezet a külpolitika információs támogatásával foglalkozik. A szöveg egyértelműen fogalmaz: itt arról van szó, hogy „... eljuttassák a nemzetközi közvéleményhez az objektív információkat Oroszország álláspontjáról az alapvető nemzetközi problémákkal kapcsolatban, külpolitikai kezdeményezéseiről és lépéseiről, szociális és gazdasági fejlődésének folyamatairól, az oroszországi kultúra és tudomány eredményeiről. Ennek érdekében Oroszország kifejleszti a külföldi közvéleményre való hatásgyakorlás hatékony eszközeit, erősíti az oroszországi és az orosznyelvű tömegtájékoztatási eszközök pozícióit az információs világterben, egyidejűleg gondoskodik saját információs biztonságáról.”

Az alfejezet a továbbiakban megfogalmazza: „Oroszország ragaszkodik minden ember jogához, hogy objektív információhoz jusson a világ eseményeiről valamint a különböző véleményekhez ezekről az eseményekről.”

Ismerve azonban az oroszországi gyakorlatot, a szerzőnek kétségei vannak az alfejezet utolsó mondatának igazságtartalmát illetően. (Egyébként az objektív információ fogalmát minden országban torzítja a hatalom a saját érdekeinek megfelelően. A megítélés alapját a torzítás mértéke képezi.)

A negyedik fejezet

A koncepció negyedik fejezetének címe: *Az Oroszországi föderáció külpolitikájának regionális prioritásai*. Címének megfelelően a fejezet szemléltetően bemutatja azt a (pillanatnyi) fontossági sorrendet, amely meghatározza a moszkvai vezetés külpolitikáját. A szerző megítélése szerint a pontokba szedett felsorolás önmagáért beszél.

Első helyen szerepel a *Független Államok Közösségének* (FÁK) térsége, amelyet a dokumentum – a korábbi dokumentumok többségétől eltérően – nem nevez „közeli-külföldnek”. Arról sem tesz említést a koncepció, hogy Grúzia (Georgia) 2008-ban kivált a FÁK-ból.

A felsorolás következő tétele a *Szövetségi Állam*, amely nem más, mint Belarusz és Oroszország államszövetsége.

Kulcsfeladatként fogalmazza meg a dokumentum az integráció elmélyítését az *Eurázsiai Gazdasági Közösség* (EGK) tagállamai között.¹² „Az egyetemes integrációs elvek bázisán kialakított EGK képes jelentős szerepet játszani az európai és az eurázsiai régiók integrációs folyamatainak harmonizálásában.”

A biztonság garantálásának egyik legfontosabb elemeként említi a koncepció a *Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetét*.¹³

12 A tagállamok: Belarusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország és Örményország.

13 A tagállamok: Belarusz, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország és Örményország.

Az eddig felsorolt intézmények kivétel nélkül a FÁK-on belül megvalósult integrációs struktúrák, amelyekben Oroszország (is) részt vesz. A további néhány pont még megmarad a FÁK keretein belül, kifejezésre juttatva az egyenjogú viszonyt, a kölcsönös előnyöket és az érdekek kölcsönös figyelembe vételét. Itt emeli ki a dokumentum a 2011-ben megkötött szabadkereskedelmi megállapodást.

Külön pont foglalkozik Ukrajnával. Ezt érdemes „eredetiben” olvasni: *„Az Oroszországi Föderáció érdekelt a politikai, gazdasági, kulturális és szellemi kapcsolatok teljes skálájának fejlesztésében a kölcsönös tisztelet alapján, a partneri viszony kiépítésében a saját nemzeti érdekeinek figyelembe vételével. Az összes érintett állammal és nemzetközi struktúrával együttműködésben Oroszország megteszi a szükséges erőfeszítéseket az ukrán belpolitikai konfliktus politikai-diplomáciai rendezése érdekében.”*¹⁴

Mindjárt a következő pontban szerepel Abházia és Dél-Oszétia: Oroszország elősegíti korszerű, demokratikus állammá válásukat, nemzetközi pozícióik és biztonságuk megszilárdítását.

Következik két „befagyott” konfliktus:

- átfogó megoldás keresése a dnyeszter-melléki problémára Moldova szuverenitásának, területi épségének és semleges státuszának alapján, de a Dnyeszter-melléki Köztársaság különleges státuszának figyelembe vételével;
- a Hegyi-Karabahkal kapcsolatos konfliktus megoldása, együttműködve az EBESZ égisze alatt létrehozott Minszki Csoport társelnökeivel.¹⁵

A következő pontban megfogalmazódik, hogy Oroszország érdekelt a Grúziával kialakult viszony normalizálásában *„... azokon a területeken, amelyeken erre a grúz fél készen áll”*.¹⁶

Következik a Fekete- és a Kaszpi-tenger térsége: itt említés történik a Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezetéről, illetve az öt, Kaszpi-tengerrel határos állam kollektíven meghozandó döntéseiről.

Ezután kaptak helyet a NATO-ra és az Európai Unióra vonatkozó – nem meglepő módon negatív – kitételek. Eszerint a NATO és az EU geopolitikai expanziója, továbbá elzárkózásuk egy átfogó összeurópai biztonsági és együttműködési rendszer kialakításától *komoly válsághoz* vezettek Oroszország és a Nyugat államainak kapcsolatában. Az Egyesült Államok és szövetségesei igyekeznek „visszatartani” Oroszországot, politikai, gazdasági, információs stb. nyomás alá helyezik, ami aláássa a regionális és globális stabilitást. Ezzel szemben Oroszország hosszú távú politikája az euro-atlanti régióban a béke, a biztonság és a stabilitás biztosítására irányul.

Oroszország számára az EU továbbra is fontos gazdasági és politikai partner, ezért érdekelt a konstruktív, stabil, kiszámítható együttműködés kialakításában az egyenjogúság és a kölcsönös előnyök alapján. A kapcsolatok további fejlesztése érdekében szükség van mind a szerződéses-jogi alapok, mind az intézményi

14 Nem csodálkozhatunk a fogalmazáson, hiszen a hivatalos moszkvai álláspont az ukrán válságot ukrán belügyként interpretálja.

15 A Minszki csoport társelnökei az Egyesült Államok, Franciaország és az Oroszországi Föderáció képviselői.

16 A Grúziával foglalkozó pont választja el egymástól a FÁK térségével kapcsolatos, illetve az azon kívül eső régiókat.

mechanizmusok megújítására, például az energetikai szférában. Egy *egységes gazdasági és humanitárius teret* kell kialakítani az Atlanti-óceántól a Csendes-óceánig. Aktívizálhatóak Oroszország és az EU kapcsolatai a terrorizmus, az ellenőrizetlen és törvénytelen migráció, a szervezett bűnözés elleni küzdelemben (utóbbiba beleértve a kiberbűnözést is). A vízumkötelezettség az egyik alapvető akadály a kapcsolatokat fejlesztésének az Európai Unióval, amelynek fokozatos, kölcsönös lebontása komoly lökést adna az együttműködés megszilárdításának.

Az egyes EU-tagállamokkal kapcsolatban a koncepció a következőt állapítja meg: jelentős tartalékok vannak a kétoldalú kapcsolatok erősítésében a Német Szövetségi Köztársasággal, Franciaországgal, Olaszországgal, Spanyolországgal és Európa más államaival.¹⁷

A dokumentum következő két „régioja” az Európa Tanács, majd az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ). Utóbbiról megállapítja a szöveg, hogy fontos mechanizmusa az egyenlő és oszthatatlan európai biztonsági rendszernek, amely azonban megreformálásra szorul.

A felsorolás következő elemét a korábban N+N (semleges és el nem kötelezett) államoknak nevezett „tömbönkívüliek” képezik, amelyek irányvonalához Oroszország tisztelettel viszonyul.

Visszatér a dokumentum az Észak-atlanti Szövetséghez: a kapcsolatok annyiban fejlődhetnek, amennyiben a NATO kész az egyenjogú partnerségre. *„A Szövetség tagjainak teljesíteniük kell azokat a kötelezettségeket, amelyeket az Oroszország–NATO Tanács keretében vállaltak magukra, miszerint nem fogják a saját biztonságukat más államok rovására biztosítani, és ugyancsak teljesíteniük kell az 1997. május 27-én Oroszországgal aláírt Alapokmány előírásait a katonai önmérsékletről. Oroszország negatívan ítéli meg a NATO kibővítését, katonai infrastruktúrájának közelítését az oroszországi határokhoz, katonai aktivitásának növelését ezen határokhoz közeli térségekben. Mindezen lépések elmélyítik a régi törésvonalakat és újakat hoznak létre Európában.”*

A külpolitikai koncepció a következő pontban Észak-Európa államaival foglalkozik, kiemelve a Balti-tengeri Államok Tanácsát.

Az Egyesült Államokkal fennálló viszony három pontot foglal el. A dokumentum kiemeli, hogy a két ország *különleges felelősséggel* bír a globális stratégiai stabilitás és a nemzetközi biztonság vonatkozásában, továbbá jelentős együttműködési potenciállal is rendelkezik. Ugyanakkor Oroszország nem ismeri el az Egyesült Államok fennhatósága „területen kívüli” megvalósításának jogosságát, nem fogadja el a katonai, politikai, gazdasági stb. nyomásgyakorlási kísérleteket, jogot formál arra, hogy erőteljesen reagáljon (akár szimmetrikus, akár aszimmetrikus intézkedésekkel) a barátságtalan lépésekre.

Oroszország konstruktív együttműködésre törekszik az Egyesült Államokkal a fegyverzet-ellenőrzés terén a nukleáris leszerelési folyamat sokoldalú jellegének előtérbe helyezésével. Ugyanakkor a *rakétaelhárító rendszer* kiépítésére irányuló amerikai lépéseket fenyegetésként értékeli saját nemzeti biztonságára nézve, a hadászati támadó, illetve védelmi eszközöket *eltérhetetlen kölcsönkapcsolatban* értelmezi.

17 A szerző megjegyzése: az Egyesült Királyság nevesítésének mellőzése némileg érthető az EU-ból való kilépés perspektívájának ismeretében, de azért furcsa, hogy így ez az ország említés nélkül marad.

Külön pontot szentel a koncepció Kanadának, utalva az együttműködés terén felhalmozott tapasztalatokra az Északi-sark térségében. Majd a következő pontban csak az északi térséggel foglalkozik, hangsúlyozva a béke, a stabilitás és a konstruktív együttműködés fontosságát, különösen az öt érintett ország között. Elegendőnek látja a rendelkezésre álló nemzetközi jogi bázist a térség minden problémájának megoldására, beleértve a kontinentális talapzat külső határainak meghatározását, elítéli ezen kérdések átpolitizálását. Különösen fontosnak tekinti az orosz északi-tengeri út kihasználását az Európa és Ázsia közötti szállításokra.

Oroszország továbbra is fenntartja, sőt bővíti jelenlétét az Antarktiszon, összhangban az 1959. december 1-jén aláírt Antarktisz Szerződéssel.

Stratégiai jelentőségű az ország pozícióinak erősítése és a kapcsolatok aktivizálása az ázsiai-csendes-óceáni térségben, ahol Oroszország érdekelt mind az integrációs folyamatokban, mind azok lehetőségeinek kihasználásában Szibéria és a Távol-Kelet szociális és gazdasági fejlesztésére. Fontosnak tartja a Sanghaji Együttműködési Szervezet (SESZ) megerősítését és kibővítését a regionális és globális problémák megoldása érdekében. A dokumentum leszögezi, hogy a szervezet hozzájárul a kölcsönös bizalom és partnerség erősítéséhez Közép-Ázsiában.¹⁸

Egy újabb pont foglalkozik az ASEAN-nal, a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségével. A következő pontban pedig egy vágyálom fogalmazódik meg: Oroszországnak szándékában áll egy közös, nyitott, diszkriminációtól mentes gazdasági térség létrehozása az ASEAN, a SESZ és az EKG tagállamainak részvételével.

Külön pont hangsúlyozza az átfogó, egyenjogú, bizalmon alapuló partnerség és stratégiai együttműködés jelentőségét a *Kínai Népköztársasággal*. A dokumentum kiemeli, hogy a két állam elvi álláspontja egybeesik a világ egész sor kulcsfontosságú kérdésének megoldását illetően.

Mindjárt a következő pont pedig aláhúzza az *Indiával* fennálló, különösen kiemelt partnerség további elmélyítésének jelentőségét, amely a külpolitikai prioritások egybeesésén alapul.

Logikus összefoglalója az előző két pontnak a RIC-államok (úgy mint Oroszország, India és Kína) keretében megvalósuló együttműködés említése. Meg kell azonban jegyezni, hogy a hivatalos orosz dokumentumok túlhangsúlyozzák a BRICS és ezen belül a RIC államcsoportok, mint integrációs formációk jelentőségét.

Újabb rövid pont (másfél sor) említi meg Mongóliát, majd kicsit terjedelmesebb foglalkozik Japánnal. Egy további pont egyszerre említi a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot és a Koreai Köztársaságot, hangsúlyozva Oroszország érdekeltségét a feszültség enyhítésében, a félsziget atomfegyver-mentes státuszának elérésében, az utóbbi érdekében folyó hatoldalú tárgyalások sikerében.

A következő pont átfogó jellegű: egy lélegzetre említi Vietnámot, Indonéziát, Thaiföldet, Szingapúrt, Malajziát és (nem nevesítve) a térség többi országát. A sorban

18 A Sanghaji Együttműködési Szervezet tagjai jelenleg Kazahsztán, Kirgizisztán, a Kínai Népköztársaság, Oroszország, Tadzsikisztán és Üzbegisztán, de rajtuk kívül számos megfigyelői, illetve partnerségi státuszban lévő ország vesz részt a szervezet munkájában. 2006-tól tagfelvételi moratórium van érvényben, de első ízben a 2015. december 31-én aláírt oroszországi biztonsági stratégia tett említést a bővítés aktualitásáról.

– ugyancsak összevonva – Ausztrália és Új-Zéland következik. Majd a koncepció attér a Közel-Kelet és Észak-Afrika államaira, megemlítve a térség népeit sújtó terrorista szerveződéseket és külön is az arab–izraeli konfliktust.

Külön pontban foglalkozik a dokumentum Szíriával: *„Oroszország kiáll a Szíriában kialakult szituáció politikai rendezéséért és azért, hogy az ország jövőjéről a szír nép határozzon. Támogatja Szíria – mint világi, demokratikus, plurális állam – egységét, függetlenségét és területi sérthetetlenségét.”*

A dokumentum – amely az ország nevét következetesen Szíriai Arab Köztársaságként adja meg – e helyütt meg sem említi az oroszországi részvétellel zajló harcselekményeket, illetve magát az Iszlám Államot. (Egyébként Irakról sem esik szó.)

Ugyancsak külön pont foglalkozik Iránnal (pontosabban az Iráni Iszlám Köztársasággal): *„Oroszország az együttműködés mindenoldalú fejlesztésére törekszik, és arra, hogy következetesen végrehajtsák az iráni nukleáris programmal kapcsolatos szituáció rendezésére vonatkozó átfogó megállapodást.”*

Egy önálló pontban fogalmazódik meg a „stratégiai párbeszéd” az Öböl-menti Arab államok Együttműködési Tanácsával, a következő pont pedig az Iszlám Együttműködés Szervezetét említi, amelyben Oroszország megfigyelőként van jelen.

Részletesen foglalkozik a koncepció Afganisztánnal (Afganisztáni Iszlám Köztársaság): *„A nemzetközi katonai kontingens nagyobb részének kivonása után továbbra is instabil a helyzet, amely komoly biztonsági fenyegetést jelent Oroszország és más FÁK-tagországok számára. Oroszország – az ENSZ, a FÁK, a KBSZSZ, a SESZ és más nemzetközi struktúrák lehetőségeinek felhasználásával – erőfeszítéseket tesz Afganisztán problémáinak mielőbbi megoldása és a konfliktus utáni helyreállítása érdekében egy szuverén, békeszerető, semleges államként. Az erőfeszítések szerves részét képezik azok a komplex intézkedések, amelyek az Afganisztán területéről kiinduló terrorista fenyegetések szintjének és a kábítószerek termelésének csökkentésére irányulnak.”*

A következő földrajzi térség Latin-Amerika és a Karib-tenger medencéje, amelynek *„növekszik a szerepe a világ ügyeiben”*. Majd Afrika következik, kiemelve az Afrikai Unió jelentőségét.

Megjegyzés: A Közel-Kelet határainak meghúzása illetve a Közép-Kelet említése híján kimaradt a felsorolásból az atomhatalom Pakisztán. Latin-Amerika illetve Afrika általános vizsgálata sem terjedt ki olyan jelentős országok név szerinti említésére, mint Brazília vagy Dél-Afrika, amelyek egyébként a BRICS csoportosuláshoz tartoznak.

Az ötödik fejezet

A külpolitikai koncepció ötödik fejezete a következő címet viseli: *Az Oroszországi Föderáció külpolitikájának formálása és realizálása*. Ez a fejezet leírja, hogy mely intézményeknek milyen szerepe van az Oroszországi Föderáció külpolitikájának meghatározásában, alakításában illetve végrehajtásában. A szereposztás értelemszerű, ezért elegendőnek látszik felsorolni az említett intézményeket:

- az államelnök,
- a törvényhozás (Szövetségi Gyűlés) két háza: az alsóház (Állami Duma) és a felsőház (Szövetségi Tanács),

- a kormány,
- az Oroszországi Föderáció Biztonsági Tanácsa,¹⁹
- a külügyminisztérium,
- a FÁK ügyeivel foglalkozó szövetségi ügynökség.

A külpolitikai határozatok előkészítése, illetve végrehajtása során a kormány és az egyes minisztériumok saját tevékenységüket állandó jelleggel összehangolják a törvényhozás két házával, a politikai pártokkal, a nem kormányzati szervezetekkel (NGO), a szakértőkkel és a tudományos közélettel, az üzleti körökkel és a tömegtájékoztató eszközökkel stb. Mindez lehetővé teszi, hogy a külpolitika alakítása konszenzussal történjen.

Következtetések

Az Oroszországi Föderáció biztonságpolitikai dokumentumai között (biztonsági stratégia, katonai doktrína stb.) előkelő helyet foglal el a *külpolitikai koncepció*. Ezeket a dokumentumokat a vezetés rendszeresen megújítja és szinkronba hozza. Jelenleg éppen egy ilyen megújítási időszakban vagyunk.

A koncepció önmagában is érdekfeszítő olvasmány, és különösen az, ha összefüggéseiben vizsgáljuk a többi dokumentummal.

A külpolitikai koncepció első fele lényegében szinkronban van a biztonságpolitikai dokumentumokkal, mindenekelőtt a nemzeti biztonsági stratégiával. A párhuzamot erősíti, hogy jelen koncepció is leszögezi a többpólusú világrend létjogosultságát.

A koncepció második része (a negyedik fejezet) pedig – a külpolitikai prioritásoknak megfelelően – alapvetően felsorolja a Föld összes térségét és minden fontosabb országot. Ebben a vonatkozásban említésre méltó (mint arra a szerző menet közben is rámutatott), hogy a tételes felsorolás foghíjas: nem nevesíti például az Egyesült Királyságot vagy Pakisztánt. Ugyancsak érdemes megemlíteni, hogy a koncepció ignorálja az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetet, ezzel lekopírozva a 2015. december végén kiadott *nemzeti biztonsági stratégiát*. Ez annál is inkább meglepő, mert Oroszország korábban kiemelt jelentőséget tulajdonított ennek a szervezetnek, amelyben egyébként jó érdekérvényesítő képességgel rendelkezik (eltérően az Európai Uniótól vagy a NATO-tól). Elegendő arra utalni, hogy az orosz–ukrán válságot tevőlegesen csak az EBESZ próbálja meg rendezni, de legalábbis kordában tartani a Kelet-Ukrajnában tevékenykedő megfigyelői révén.

Van két említésre méltó eltérés a külpolitikai koncepció és más biztonságpolitikai dokumentumok között. Az egyik inkább formai: mind a nemzeti biztonsági stratégia, mind a katonai doktrína legutóbbi változatai tartalmazznak egy bevezető részt, amely definiálja a legfontosabb fogalmakat, ugyanakkor egy ilyen „definitív” rész teljesen hiányzik a külpolitikai koncepcióból. A másik inkább tartalmi: jelen koncepció

19 A Biztonsági Tanács tagjai: az államelnök, a miniszterelnök, a külügy-, belügy- és védelmi miniszter, a két házelnök, az elnöki hivatal vezetője, a 2016-ban létrehozott Oroszországi (Nemzeti) Gárda parancsnoka, a hírszerzés és az elhárítás vezetője, valamint a Tanács titkára.

ismételten megemlíti a „puha erő” szerepét, amely egyetlen más dokumentumban sem kapott helyet.

Figyelemre méltó, és jelen cikk szerzőjét határozottan meglepte, hogy a koncepció szövegében nagyon sok idegen kifejezés kapott helyet (olyanok, mint transzparencia, policentrikus, xenofóbia, monitorozás, plurális stb.). Egy másik figyelemre méltó apróság, hogy a koncepció – hasonlóan más biztonságpolitikai dokumentumokhoz – szívesen használ olyan hangzatos kifejezéseket, mint a humán, illetve információs világtér, vagy a globális gazdasági tér.

A szerző említésre méltónak tartja azt a finom megkülönböztetést, amelyet a koncepció tartalmaz az együttműködés szorosságának meghatározására például Kína és India esetében.

Összességében érdekes kérdés, hogy miért volt szükség a külpolitikai koncepció megújítására néhány éven belül (hiszen a korábbi még négy évet sem élt meg). Még inkább érdekes, hogy ugyanez a sietség jellemző más biztonságpolitikai dokumentumok esetében is. Magyarázatul szolgálhat, hogy egyrészt lényegi változások következtek be a nemzetközi helyzetben és viszonyokban, másrészt a moszkvai vezetés ilyen módon is üzenetet küld a világnak arról, hogy Oroszország hogyan értelmezi és értékeli a megváltozott helyzetet, hogyan képzei el saját szerepét és lehetőségeit. És talán az is szerepet játszik, hogy 2018 tavaszán elnökválasztás lesz Oroszországban. Úgy tűnhet, Putyin elnök kész helyzetet igyekszik teremteni.

Padányi József – Tomolya János

Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan

1. rész

„Ha békét akarsz, állj készen a harcra”

Julius Caesar

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.63

Ukrajna állami stabilitása és/vagy egy esetleges államkudarca, illetve Oroszországgal való háborúba sodródása egyértelmű hatással van, illetve hatással lehet hazánk biztonságára. A jelenlegi ukrajnai helyzet egy elhúzódó válság eredménye, amelyben a „sem igazi háború, sem valódi béke” keveredik. A 2016 szeptemberében megkötött legújabb tűzszüneti megállapodást senki sem tartja be. Vannak olyan vélemények, hogy Oroszország egy új katonai doktrína szerint alkalmaz erőszakot a térségben. Hogyan lehet értékelni a kelet-ukrajnai helyzetet katonai szempontból, lehet-e a katonai erő alkalmazásának új formájáról beszélni? Milyen harcászati és hadászati megoldásokat választottak a szembenálló felek? Miért sikerült könnyedén elcsatolni a Krím-félszigetet és miért nem sikerült ugyanez Kelet-Ukrajnában? 2014 óta az EBESZ Különleges Megfigyelői Küldetése működik Ukrajnában. Mit tesz jelenleg és milyen kihívásokkal néz szembe ez a misszió? A tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a válaszokat.

Az ukrajnai válság nemcsak Európa biztonságára hatott és hat negatívan, de a világpolitikában is feszültséget gerjesztett Oroszország és a nyugati országok között. A NATO főtitkára szerint nincs új hidegháború Oroszország és a Nyugat között,¹ de az is nyilvánvaló, hogy a korábbi partnerségi kapcsolat mára kiüresedett, gyakorlatilag nem létezik.² Az orosz miniszterelnök szerint új hidegháború kezdődött és szerinte

1 Jens Stoltenberg, NATO főtitkárnak a 2016. június 2-ai berlini sajtókonferenciáján elhangzott beszéde. <http://www.origo.hu/nagyvilag/20160602-nato-fotitkar-nincs-uj-hideghaboru-a-szovetseg-es-oroszorszag-kozott.html> Letöltve: 2016. november 14-én.

2 A NATO nem ismerte el a 2014. márciusi krími „népszavazás” jogszerűségét és eredményét, mint ahogy Ukrajna területi szuverenitásának változását (a Krím elszakadását és a szakadár kelet-ukrajnai területek törekvéseit) sem. A nyilvánvaló orosz beavatkozás nyomán az áprilisi külügyminiszeri találkozon felfüggesztették a NATO és Oroszország közötti gyakorlati civil és katonai együttműködést. A NATO–Oroszország Tanács a válság kezdete óta kétszer ült össze, és fennmaradt a politikai párbeszéd fenntartásának lehetséges fórumaként nagyköveti vagy annál magasabb szinten. Ugyanakkor a gyakorlati együttműködési programokat (kábitószerekkel ellátott együttműködés, Afganisztáni Helikopter-fenntartási Alap, Közös Légtér-ellenőrzési Kezdeményezés stb.) szüneteltetik vagy más keretek között igyekeznek tovább működtetni.

ezért a Nyugatot terheli a felelősség.³ Ugyanakkor Oroszország nem tartja be a korábbi egyezményeket.

Mint ismeretes, az Oroszországi Föderáció 2016. október 3-án felmondta az USA és Oroszország között 2000-ben kötött *Plutónium Kezelési és Elhelyezési Megállapodás* végrehajtását.⁴ A nagypolitikában beállt változás kezdetét több elemző a Krím orosz bekebelezéshez és Kelet-Ukrajna elszakítási kísérletéhez köti.⁵ (Itt kell megjegyezni, hogy egyes elemzők az „Új Hidegháború”, a „Hidegháború II.” vagy „Hidegháború 2.0” kifejezéseket nemcsak a nyugati államok és Oroszország, de Kína és az USA szembenállására is alkalmazzák.⁶)

Kelet-Ukrajna tekintetében 2016. szeptember 1-jétől a már meglévő tűzszüneti megállapodásokat (értsd Minszk I és Minszk II) megerősítő egyezmény lépett életbe.⁷ Sajnos, amíg az egy évvel korábbi egyezmény mintegy kettő hónapos valódi fegyvernyugvást hozott, második egyezményt már a kezdetektől fogva mindkét fél megszegi. Az eddig több mint ötvenezer halálos áldozatot követelő háború tovább folyik, újabb áldozatokat és anyagi károkat követelve.

2016. szeptember közepén az EBESZ *Különleges Megfigyelői Küldetés* Ukrajnában missziója diplomáciai sikert könyvelhetett el, amikor három „forró pont” kiürítéséről született megállapodás. Ennek legfőbb a célja a tűzszünet megsértésében „élenjáró” helyszínekről a szembenálló fegyveres erők kivonása, így a konfliktus enyhítése. Ennek sikeres végrehajtása esetén a tűzszünet-sértések számának jelentős csökkenése várható.

Joggal merül fel a kérdés, lesz-e és ha igen, mikor lesz béke Ukrajnában? Mi a jelenlegi „se nem háború, se nem béke” állapotában folyó, időnként alacsonyabb intenzitással zajló, máskor nagyobb hőfokon égő fegyveres konfliktus hadtudományi jellemzője?

3 Dimitrij Medvegyev 2016. február 13-án az 52. Münchener Nemzetközi Biztonságpolitikai Konferencián (MSC) elhangzott előadása.
http://www.portfolio.hu/users/elifizetes_info.php?t=cikk&i=227127 Letöltve: 2016. november 14-én.

4 A Plutónium Kezelési és Elhelyezési Megállapodás (Plutonium Management and Disposition Agreement – PMDA) célja az volt, hogy mindkét nukleáris nagyhatalom 34–34 tonna, nukleáris fegyverekhez felhasználható plutóniumot alakítson át atomerőművekben használatos fűtőanyagká. Ez a plutónium-mennyiség mintegy 17 000 atomfegyverhez elegendő anyagot jelent. Ref.: 2000 Plutonium Management and Disposition Agreement, Fact Sheet, Office of the Spokesman Washington, DC April 13, 2010. <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/04/140097.htm> Letöltve: 2016. november 14-én.

5 Jonathan Marcus: Russia and the West: Where did it all go wrong? BBC, 2016. október 17-én. <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37658286> Letöltve: 2016. november 14-én.

6 Dmitri Trenin (4 March 2014). "Welcome to Cold War II". Foreign Policy. Graham Holdings. <http://foreignpolicy.com/2014/03/04/welcome-to-cold-war-ii/> Letöltve: 2016. november 14-én, illetve Powell, Bill. "A New Cold War, Yes. But It's With China, Not Russia". Newsweek.com. Newsweek. <http://europe.newsweek.com/us-china-cold-war-327551?rm=eu> Letöltve: 2016. november 14-én.

7 A minszki jegyzőkönyv (Minszk I) a 2014. szeptember 5-én tető alá hozott tűzszüneti megállapodás Ukrajna, Oroszország illetve a szakadár oroszbarát, nemzetközileg el nem ismert *de facto* államok, a Donyecki Népköztársaság és a Luhanszki Népköztársaság között, amely kísérlet volt a kelet-ukrajnai háború eskalálódásának megakadályozására. Az egyezményt Minszkben, Fehéroroszország fővárosában írták alá a háborús felek az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) égíse alatt. A megállapodás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a harcok 2015 januárjában kiújultak. A 2015-ös minszki jegyzőkönyv (Minszk II) egy 2015. február 11-én megkötött tűzszüneti megállapodás Ukrajna, Oroszország illetve a szakadár oroszbarát *de facto* államok között.

A béke létrejött a felek – elsősorban az orosz fél – politikai szándékától függ. Ugyanakkor a hadtudomány szempontjából is érdekes megvizsgálni a kelet-ukrajnai harci cselekményeket, hiszen minden fegyveres konfliktus elemzése adhat olyan eredményeket, amelyek vagy igazolják az eddigi – hadviseléssel kapcsolatos – téziseket vagy rámutatnak újszerű fejleményekre, jelenségekre.

A Krím annektálása katonai megvalósításának módját több szakértő *hibrid háború*ként nevesítette. Mindenképpen érdemes megvizsgálni, hogy amíg a Krím-félsziget nemzetközi jogot sértő elcsatolása viszonylag gyorsan végbement, a kelet-ukrajnai régió elcsatolását már nem sikerült véghezvinni.

A katonai szakértőket is meglepte, hogy egy – a kívüljár számára erősnek tartott – ukrán hadsereg képtelen volt a viszonylag kis fegyveres erővel fellépő oroszbarát lázadókat leverni és a szakadár államok jogellenes kikiáltását megakadályozni.

A különböző, a 2014-es ukrán katonai adatokat közlő források (Military Balance 2014, CIA World Factbook) az ukrán szárazföldi fegyveres erők létszámát mintegy 130 000 főben határozták meg. Ez az erő elegendő nagyságúnak látszott a fegyveres lázadók leverésére, azonban ez mégsem történt meg. Milyen okok állnak az ukrán katonai fiaskó hátterében? A tanulmány erre és a korábban megfogalmazott kérdésekre is keresi a válaszokat.

Út a jelenlegi helyzetig

A jelenlegi helyzet megértéséhez elengedhetetlen az elmúlt időszak eseményeinek vázlatos áttekintése. Ismeretes, hogy 2013 novemberében tiltakozások és tüntetések kezdődtek Ukrajnában. Az elégedetlenségi hullámot az indította el, hogy a korrupciós vádolt és egyértelműen Putyin-barát Viktor Janukovics ukrán elnök nem írta alá az EU társulási egyezményt november 21-én.⁸ Az ellenzék az ún. Euromajdan mozgalomban kovácsolódott össze, alkotott egyfajta egységfrontot, azzal a követeléssel, hogy a kormány fűzze szorosabbra a viszonyát az Európai Unióval, Janukovics pedig távozzon. A mozgalom sikeres volt, 2014. február 21-én Viktor Janukovics elhagyta Kijevet és Oroszországba menekült. Ezt követően az ukrán parlament le is váltotta a posztjáról, majd kinevezte az ideiglenes elnököt, Olekszandr Turcsinovot, akit Nyugaton a demokrácia feltétlen hívének tekintettek. Az új kormányt elismerte az Egyesült Államok és az Európai Unió is, Oroszország azonban illegitimnek és propagandájában fasiszta rezsimnek minősítette.⁹

Ukrajna keleti részében tüntetések indultak az oroszbarát elnök menesztése miatt. A vezetés leváltása, a megoldatlan gazdasági problémák, a szovjetrendszer iránti nosztalgia mellett a meggondolatlan, erősen nacionalista felfogással megalkotott

8 A szerzők megjegyzése: Viktor Janukovics ukrán politikus, a Régiók Pártja vezetője politikai karrierjét az ún. „donyeck-i klán” maffiacsoport pénzügyi támogatásának köszönhette. Elnökké választását nagymértékben segítette a keleti és déli tartományokban az orosz anyanyelvű lakosság körében szerzett népszerűsége.

9 Joshua Keating: Russia says the Ukrainian protesters are fascist and Nazis. 2014. február 20-án. http://www.slate.com/blogs/the_world/2014/02/20/russia_says_the_ukrainian_protesters_are_fascists_and_nazis_are_they.html Letöltve: 2016. november 14-én.

1. ábra.
*Oroszbarát tüntetések Délkelet-Ukrajnában*¹⁰

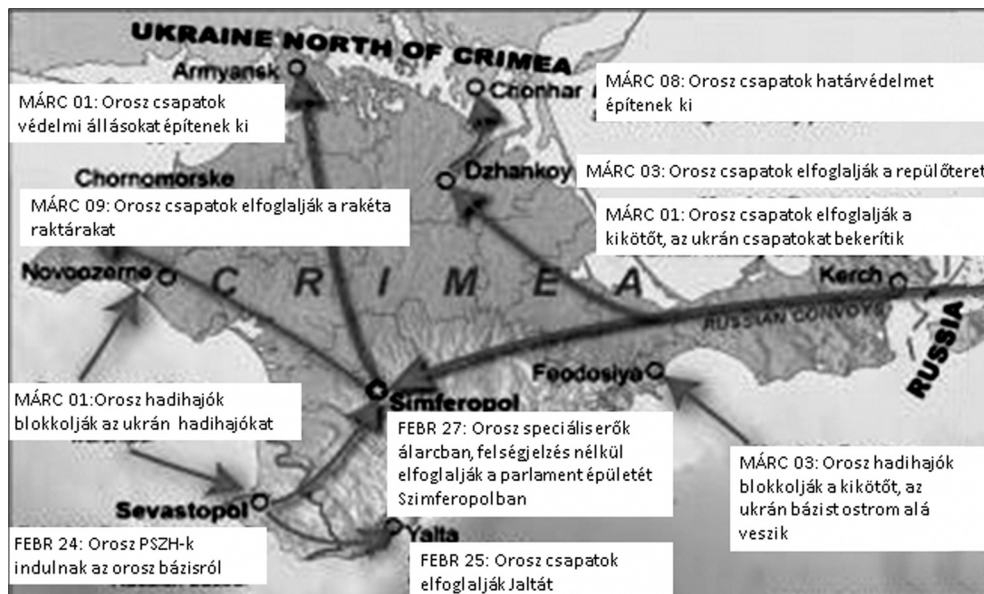
nyelvi törvény ellen is tüntettek, szerették volna, hogy az orosz is hivatalos nyelv legyen. Az oroszországi támogatással szervezett és végrehajtott tüntetések erőszakossá váltak. A megmozdulások az ország délkeleti térségeire terjedtek ki (l. 1. ábra).

2014. február 26-ától orosz anyanyelvű, a Putyin-rendszert idealizáló szakadár fegyveresek és egyenruha nélküli, beszivárgó orosz speciális erők fokozatosan átvették az ellenőrzést a Krím-félsziget fölött.

Március 1-jén az ún. Új Oroszország (Novaja Rosszija – Novorosszija; l. 1. melléklet) ideáljától¹¹ – amelyet hatalmas médiakampánnyal sikerült az orosz anyanyelvű lakosság tudatába beültetni – megrészegült szakadárok az Odesszai területen is tüntetéseket kezdeményeztek. Másnap oroszbarát erők megpróbálták a Krímbe

10 Olena Makarenko and Alya Shandra: Ukraine publishes video proving Kremlin directed separatism in eastern Ukraine and Crimea, adatai alapján készítették a szerzők.
<http://euromaidanpress.com/-2016/08/23/ukraine-publishes-video-proving-kremlin-directed-separatism-in-ukraine/> Letöltve: 2016. november 14-én.

11 Novaja Rosszija a II. (Nagy) Katalin cárnő uralkodása alatt az 1768–1774 közötti vívott orosz–török háború eredményeképpen orosz fennhatóság alá került területeket jelenti. Az orosz–török háború során megszerzett területeket az 1. számú melléklet mutatja be. Ismeretes, hogy Krím-félszigeten egy török vazallus állam működött Krími Kánság néven. Maga Ukrajna határvidéknek számított, innen van a neve is, a „kraj” véget jelent. (l. Hélène Carrère D'Encausse: II. Katalin. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, ISBN 963-07-8109-3, 46. oldal)

2. ábra.
A Krím elfoglalása¹²

elfoglalni az ukrán laktanyákat és parancsnoki posztokat. Ekkor becslések szerint már 15 ezer orosz katona tartózkodott a Krímben. Ukrajna mozgósította a haderejét, és az Ukrajna biztonságáért garanciát vállaló nagyhatalmakhoz fordult, hogy szavatolják az ország területi épségét.

Március 16-án, három héttel Janukovics leváltása után népszavazást tartottak a Krímben, amelyen megszavazták az elszakadást Ukrajnától. (A Krím elfoglalásának folyamatát a 2. ábra mutatja be.) A népszavazást a demokrácia és a nemzetközi jog intézményét tiszteletben tartó nyugati államok nem ismerték el és a mai napig sem tekintik érvényesnek. Másnap a krími parlament kikiáltotta a félsziget függetlenségét, és kérte csatlakozását Oroszországhoz. Harmadnapon Oroszország és a Krím aláírta az egyezséget, és 2014. március 18-án a Krím *de facto* Oroszország része lett.

Március 27-én az ENSZ-közügyülés kiadta a 68/262-es állásfoglalását, amely kimondja, hogy a krími népszavazás érvénytelen, és Krím Oroszországhoz csatolása jogszabályellenes.

A március hónapot a szakadárok tényreése jellemezte, amelyet csak az önként szerveződött területiális zászlóaljok elkeseredett harca tudott lassítani. Az Ukrajna szét-esésével fenyegető helyzetre¹³ válaszul az ukrán kormány katonai erő alkalmazását

12 David Miller: Russia's Crimea Conquest. Northern Virginia Community College, 2014. március 14. A <http://alfa-img.com/show/russian-troops-in-crimea-maps.html> alapján készítették a szerzők.

13 2014. április 7-én kikiáltották a Donyecki Népköztársaságot valamint a Harkovi Népköztársaságot, 2014. április 12-én a Luhanszki Népköztársaságot, április 16-án az Odesszai Népköztársaságot. A harkovi

határozta el. Ebben az időszakban az ukrán vezetés a saját erejét túl-, a szakadárokat alábecsülte, nem számolt a folyamatosan érkező orosz segítséggel.¹⁴ Április 15-étől az ukrán hadsereg néhány esetben sikeresen verte vissza a lázadók támadásait, sőt később sikerült Kramatorszket és Szlovjanszket is visszafoglalni.

Áprilistól egyszerre volt jelen a politikai megoldás keresése (tárgyalások Genfben), a szakadár expanzió és az ukrán katonai erőfeszítések a terjeszkedés megállítására, valamint az orosz katonai nyomásgyakorlás (csapatok felvonultatása a határon).¹⁵

Az Oroszországi Föderáció szempontjai

2014. március 28-án Barack Obama, amerikai elnök telefonon beszélt Vlagyimir Putyin orosz elnökkel az ukrajnai válságról.¹⁶ Ekkor Putyin azt mondta, „... amennyiben továbbterjed az erőszak Ukrajna keleti régióira és a Krímre, akkor Oroszország fenntartja magának a jogot saját érdekei és az ott élő orosz ajkú lakosság megvédelmezésére.”

Oroszország javaslata az volt, hogy Ukrajna alakuljon át föderatív országgá. Orosz vélemény szerint ez az ország politikai kettéosztottságán és a kisebbségi politika miatti súrlódásokon is enyhíteni tudott volna. Ukrajna azonban hallani sem akart erről a tervről, mert az ország működésképtelenné és kiszolgáltatottá válását látták benne.

Ahogy az események követték egymást, a konfliktus Oroszország és Ukrajna között egyre mélyebb lett. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának vitáján Vitalij Csurkin orosz nagykövet kijelentette, hogy a kijevi kormánynak szakítania kell a radikálisokkal, és figyelmeztetett, hogy a radikálisok akciói „... súlyos fejleményekhez vezethetnek, az Oroszországi Föderáció ezt próbálja megakadályozni.” Oroszország a krími oroszbarát hatóságok kérésére avatkozott be a válságba.

Júniusban a felek fegyverszünetet kötöttek, de az ukránok ezt megszegték, és igyekeztek újabb területeket ellenőrzésük alá vonni, továbbá nem tartották be a genfi megállapodást sem az illegális alakulatok lefegyverzéséről.

szakadár államot a rendfenntartók felszámolták, az odesszai pedig támogatottság hiányában megszűnt, a rendfenntartó erők a szakadárok mintegy 300 fős csoportját letartóztatták.

Olga Rudenkó: Kharkiv settles down, while pro-Russian separatists still hold buildings in Luhansk, Donetsk, Kiev Post 2014. április 8-án. <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/kharkiv-settles-down-while-pro-russian-separatists-still-hold-buildings-in-luhansk-donetsk-342517.html> Letöltve: 2016. november 14-én.

14 Jellemző módon az ukrán belügyminiszter ekkor még azon a véleményen volt, hogy katonai erővel a szeparatista probléma 48 óra alatt megoldható. I. Laura Smith-Spark; Kellie Morgan: "Ukraine unrest will be resolved by force or talks in 48 hours, minister says" <http://edition.cnn.com/2014/04/09/world/europe/ukraine-crisis/index.html> Letöltve: 2016. november 14-én.

15 Az ukrán–orosz határtól 50 kilométerre mintegy 80 000 katona, 300 harckocsi, 700 páncélozott harcjármű, 400 tüzérségi eszköz, 140 harci repülő, 20 hadihajó található. Julian E. Barnes and Gordon Lubold: Russia Builds Up Army Near Ukraine Border, The Wall Street Journal, 2016. augusztus 19. <http://www.wsj.com/articles/russia-builds-up-army-near-ukraine-border-1471537008> Letöltve: 2016. november 14-én.

16 The White House, Office of the Press Secretary, Readout of the President's Call with President Putin, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/28/readout-president-s-call-president-putin> Letöltve: 2016. november 14-én.

Az ukrán konfliktus, főként a Krím kapcsán követett politikája sokat javított Vlagyimir Putyin megtépzódott népszerűségén és úgy tűnik, hogy ez a politikai haszon felülírja a rövid- és középtávú gazdasági veszteségeket.

2014. június 6-án Oroszország kizárása miatt immár újra G7-ek néven tartották meg gyűlésüket a G8-ak. Vlagyimir Putyin elnököt arra szólították fel, működjön együtt a nemrégiben megválasztott ukrán államfővel, Petro Porosenkóval. A követelések között szerepelt, hogy Oroszország vonja vissza az ukrán határnál összevont csapatait.

Az Európai Unió, az Egyesült Államok és Kanada a Krím elcsatolását követően fokozatosan sújtja szankciókkal Oroszországot. Több személy ellen rendelték el vagyon-befagyasztást és beutazási tilalmat, és néhány vállalat is felkerült az uniós feketelistára. 2015-ben az orosz GDP 4%-al csökkent.¹⁷ Azonban ennek oka főleg az olajárcsökkenés volt és nem a gazdasági szankciók.

A szankciók egy modern gazdaságot képesek sakkban tartani. Az orosz gazdaság aránylag vékony high-tech szeletét ezek a szankciók tényleg érzékenyen érintették: a pánik ebben a szektorban már önmagában is hatalmas károkat okoz. Azonban az orosz gazdaság magját a kézi vezérlésű kőolaj- és a földgáz-üzlet képezi, amelyre a technológia importjának elmaradása csak hosszabb távon van hatással.

Néhány uniós tagállam számára az orosz piacok elvesztése jelentős kiesést okozott, például a mezőgazdasági termékeket exportáló Lengyelország és a balti államok számára. Azonban éppen ezek azok az országok, amelyek politikai okok miatt fenn kívánják tartani a szankciókat. Az amúgy is gyakran túltermelési problémával küzdő EU számára ez nyilvánvaló kihívást jelent.¹⁸

A Krím elcsatolásának geopolitikai hozama

A Krím elcsatolása mind gazdasági, mind geopolitikai, geostratégiai szempontból egyértelmű előnyöket hozott Oroszország számára. Sőt, belpolitikailag is népszerűbbé tette a putyini politikát.¹⁹ A Krím-félsziget környékén már feltárt és még feltételezeten létező gázmezők vannak (l. 3. ábra). A kitermelhető földgáz becsült nagysága 40 000–80 000 milliárd köbméter.²⁰ A Krím elcsatolása egyértelműen azt vetíti előre, hogy ezek véglegesen Oroszország kezébe kerülnek, a már feltárt és működő gázmezők vezetékai a Krím-félszigetre vannak kiépítve.

17 Andrew Rettman: Sanctions have little impact on Russia in 2016, US says. EU observer, 2016. január 13. <https://euobserver.com/foreign/131812> Letöltve: 2016. november 14-én.

18 European Parliament: Briefing, 2015 október, Members' Research Service 7. oldal. [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI\(2015\)569020_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2015/569020/EPRS_BRI(2015)569020_EN.pdf) Letöltve: 2016. november 14-én.

19 Michael Birnbaum: How to understand Putin's jaw-droopingly high approval ratings, The Washington Post, 2016. március 6. https://www.washingtonpost.com/world/europe/how-to-understand-putins-jaw-droopingly-high-approval-ratings/2016/03/05/17f5d8f2-d5ba-11e5-a65b-587e721fb231_story.html Letöltve: 2016. november 14-én.

20 Michael Kahn and Nina Chestney: Black Sea gas bonanza remains elusive, Reuters, Business News, Analysis, 2013. október 24. <http://www.reuters.com/article/us-blacksea-gas-analysis-idUSBRE99N0PK-20131024> Letöltve: 2016. november 14-én.

3. ábra.
A Krím-félsziget körzetében található feltárt
és valószínűsíthető földgázmezők²¹

Mindez nemcsak a kitermelt földgáz miatt érdekes, hanem abból a szempontból is, hogy ez a gáz nem kerül ukrán kézbe, azaz Ukrajna orosz gáztól való függősége továbbra is fenntartható. Az Azovi-tenger ukrán hasznosítása szinte kizárttá vált, hiszen a Kercsi-szoros mindkét oldalát Oroszország ellenőrzi. Az ukrán tengeri határok jelentősen változtak, a fekete-tengeri hajózás, halászat és tengerfenék kincseinek kiaknázási lehetőségei erősen beszűkültek.²²

A Krím annektálásával Oroszország a grúz, a román és a bolgár gázkitermelési lehetőségeket is mind fizikailag, mind a befektetők elriasztásával korlátozta. Az említett kitermelési lehetőségek a nagy orosz olajcégeknek, mint a Gazprom vagy a Lukoil is nagyobb gazdasági súlyt adnak, ami fontos a világpiaci versenyben. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy a Déli-áramlat megépítése így olcsóbb lehet, hiszen kisebb szakaszon kell a tenger alatt kikerülni Ukrajnát.

21 John Hudson: US Today publishes map of Ukraine without Crimea, Foreign Policy 215. február 10-i cikke alapján készítették a szerzők <http://foreignpolicy.com/2015/02/10/usa-today-publishes-map-of-ukraine-without-crimea/> Letöltve: 2016. november 14-én.

22 William J Broad: In taking Crimea Putin gains a sea of fuel reserves. The New York Times, 2014. május 14. http://www.nytimes.com/2014/05/18/world/europe/in-taking-crimea-putin-gains-a-sea-of-fuel-reserves.html?_r=0 Letöltve: 2016. november 14-én.

A jelenlegi helyzet katonai szempontból

Az ukrán fegyveres erők

Adatok

A 1991-ben elnyert függetlenség után az ukrán fegyveres erőket három haderőnemben szervezték újjá: szárazföldi erők, légierő és haditengerészet. 1991-ben az ország területén Európa egyik legnagyobb fegyveres ereje jött létre. Az Ukrajna területén maradt haderő 780 ezer fős volt, 9293 harckocsival, körülbelül 11 000 páncélozott szállító- és gyalogsági harcjárművel, 18 240 darab tüzérségi eszközzel.

A légierő tekintetében körülbelül 2000 darab repülőgép és 800 darab helikopter maradt Ukrajnában. Látható, hogy az ukrán haderő szervezetében és fegyverzetében a szovjet hadsereg igényeinek felelt meg, atomfegyverrel és stratégiai hordozóeszközökkel is rendelkezett.²³

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 1991. szeptember 24-ei határozata rendelkezett arról, hogy az egykori Ukrajna területén található fegyveres alakulatai fölött átveszik a fennhatóságot, és egyúttal létrehozták Ukrajna Védelmi Minisztériumát.

Haderőreformok

Ukrajna saját számításai szerint mintegy 2,5 millió tonna hagyományos lőszert, több mint 7 millió gépkarabélyt, és mintegy egymillió géppuskát „örökölt”, a Szovjet Hadseregtől, amelyeket több mint 180 katonai bázison, bunkerekben, esetenként sóbányában vagy a szabadban tároltak.²⁴ Nagyobb részben illegális fegyverkereskedők útján – a magas korrupció kihasználásával – a fegyverek egy jelentős része közel-keleti, ázsiai terroristák, afrikai milíciák kezébe került. Az ukrán állam is kijátszotta az ENSZ fegyverembargóit, például 1999-ben 3000 AK–47-est adtak el Burkina Fasso-n keresztül Libériának, ahonnan a fegyverek a Sierra Leone-i „Forradalmi Egyesített Front” kezébe kerültek.²⁵

Az első jelentős haderőreformot 1996 decemberében hirdették meg, ennek oka – a pénzügyi nehézségeken felül – annak felismerése volt, hogy a szárazföldi erők

23 A Szovjetunió felbomlása után a Hadászati Rakétacsapatok kettő hadosztálya maradt ukrán területen, a 19. Rakéta Hadosztály (állományában 90 darab UR–100N [NATO kód szerint: SS–19] 6 robbanótöltettel rendelkező, 10 000 kilométer hatótávolságú interkontinentális ballisztikus rakéta), és a 46. Rakéta Hadosztály (állományában 40 darab SS–19, és 40 darab RT–23 [NATO kód SS–23] 10 robbanótöltettel rendelkező, 11 000 kilométer hatótávolságú interkontinentális ballisztikus rakéta). Ezen rakéták fizikailag ukrán, hadműveleti szempontból azonban orosz ellenőrzés alatt álltak a rakéták élesítéséhez szükséges kódok miatt. Ukrajna később lemondott nukleáris fegyvereiről és 1996. június 1. óta az ország területén nincs atomfegyver. Az 1240 darab nukleáris robbanótöltetet a gázadósság egy részének elengedése fejében Ukrajna átadta Oroszországnak. A 43 darab stratégiai bombázó egy részét (Tu–160) ugyancsak Oroszországnak adta el Ukrajna, nagyobb részüket (Tu–160 és Tu–95) pedig megsemmisítette. Ukrajna 1994-ben csatlakozott az atomsorompó-egyezményhez is.

24 C.J. Chivers: Ill-Secured Soviet Arms Depots Tempting Rebels and Terrorists. New York Times, 2005. július 16. <http://www.nytimes.com/2005/07/16/world/europe/illsecured-soviet-arms-depots-tempting-rebels-and-terrorists.html> Letöltve: 2016. november 14-én.

25 Dave Gilson: Ukraine: Cashing in on Illegal Arms, Frontline World, 2002. május. <http://www.pbs.org/frontlineworld/stories/sierraleone/context.html> Letöltve: 2016. november 14-én.

191 harckocsi- illetve gépesített gyalogos zászlóalja (a teljes haderő mintegy 2/3-a) nem volt hadrafogható állapotban. Csökkenteni akarták a fegyveres erők létszámát, hogy a recesszióban lévő ukrán gazdaságra nehezedő finansziális nyomást enyhítsék. A haderő létszámát 295 000 főre csökkentették, amelyben a polgári alkalmazottak létszáma mintegy 60 000 fő volt.²⁶ A tisztikar leépítése azonban nem jelentett akkora költségmegtakarítást, mint amennyi pénzre a modernizációhoz szükség lett volna. Ezért úgy döntöttek, hogy egy agresszív hadipari termék-eladási politikával jutnak bevételekhez. Ennek lényege az volt, hogy ugyanazon fegyvereket vagy szolgáltatásokat kínálták, mint az oroszok, csak olcsóbban.

Annak érdekében, hogy az ország GDP-jének 20%-t jelentő, de a munkaerő 40%-t foglalkoztató hadiipart életben tartsák és az esetleges újabb fegyverüzleteket nyélbe üssék, néhány modernizációs programot is beindítottak.²⁷ Ezeknek a fejlesztési programoknak köszönhetően született meg a T-84, a BMP-1U és a BTR-3. Ez utóbbiból sikerült később Csádnak, Nigériának, Mianmarnak és Thaiföldnek jelentősebb mennyiséget eladni. Erre az időszakra esett az is, hogy sikerült 320 darab T-80 harckocsit eladni Pakisztánnak, valamint még a szovjet időkből származó, de be nem fejezett, Varjag repülőgép-hordozót eladni Kínának.²⁸

2004-ben a Stratégiai Védelmi Felülvizsgálat eredményeképpen az ukrán vezetés a gazdaság teljesítőképességével összehangolt, több fázisra tervezett haderőreform végrehajtását határozta el. A reform céljainak gazdasági-pénzügyi biztosítása érdekében kidolgozták a nemzeti védelmi tervező rendszert, a nemzeti katonai doktrínát, felvázolták a 2015-re elérendő célokat. Lényeges eleme volt a reform-elképzelésnek, hogy a tisztek/tiszthelyettesek arányát a tiszthelyettesek felé tolják el. Ezzel párhuzamosan a sorozott állományt fokozatosan szerződéses állománnyal kívánták felváltani. A régi képzési rendszert teljesen átalakították, központi kiképző bázisokat hoztak létre. Ugyanakkor a létszámcsökkentést nem kísérte modernizáció. Ráadásul az ország 2008-ban nehéz pénzügyi helyzetbe került, így gyakorlatilag valamennyi fejlesztési programot törölték.

2010-ben az oroszbarát Viktor Janukovics került hatalomra, aki elnökként a védelmi tárca és a hírszerzés kulcsfontosságú beosztásaiba orosz anyanyelvű állampolgárokat nevezett ki. Elnöksége alatt a további létszámcsökkentés, a gyakorlatok pénzhiány miatti törlése, a fenntartási költségek vészesen alacsony volta és a havi fizetések elmaradása volt a jellemző.

Az alkatrészhiány miatt nagy mennyiségben selejtezték ki az eszközöket, a javításokat, az eszközök fenntartását „kannibalizációs” módon hajtották végre. Mindehhez

26 John Jaworsky: Ukraine's Armed Forces and Military Policy. Harvard Ukrainian Studies Vol. 20, Special Issue, UKRAINE IN THE WORLD: Studies in the International Relations and Security Structure of a Newly Independent State (1996), Cambridge, Massachusetts, USA ISSN 0363-5570, 223–247. oldalak.

27 Steven J Zaloga: Armed Forces in Ukraine. Jane's Intelligence Review, March 1992, 135.o. [http://www.research.omicsgroup.org/index.php/Air_Army_\(Soviet_Union\)](http://www.research.omicsgroup.org/index.php/Air_Army_(Soviet_Union)) Letöltve: 2016. november 14-én.

28 Minnie Chan: Liaoning Aircraft Carrier. South China Morning Post 2015 január 19. <http://www.scmp.com/news/china/article/1681755/how-xu-zengping-became-middleman-chinas-deal-buy-liaoning> Letöltve: 2016. november 14-én.

hozzájárult a hadiipari komplexum szakmai szempontokat teljesen mellőző vezetése, ami a hadiipar teljes lecsúszásához vezetett. Az ukrán katonai elemzők a 2011–2014-es időszakot csak „Janukovics-katasztrófaként” aposztrofálták. Az időszak végére az ukrán haderő szinte teljes egészében hasznavehetetlen romhalmazzá vált.²⁹

A 2014-ben kirobbant háború óta a fegyveres erők jóval nagyobb figyelmet kapnak, a hadkötelezettséget visszaállították, jelenleg hivatalosan a GDP mintegy 5%-át, azaz 4,4 milliárd USD-t költenek védelmi célokra.³⁰ A jelenlegi hivatalos létszám 250 000 fő, ebből 60 000 fő vesz részt a szakadárok elleni harcokban, amelyeket ukrán részről *Antiterrorista Műveletnek* neveznek (Antiterroriszticseckaja Operacija – ATO). Vélhető, hogy ez a hivatalos létszámadat túlzó.

A hadsereg főleg sorkötelesekből áll, de a bevonultatási kvótát többszöri nekifutásra sem sikerült teljesíteni, amely tény megkérdőjelezi a közölt hivatalos adatok szavahihetőségét.³¹ Másrészt, személyes tapasztalatok alapján kijelenthető, hogy – a hivatalos állításokkal ellentétben – sorozott állomány is részt vesz a szeparatisták elleni harcokban. (Személyes tapasztalat: egy kárpátaljai, magyar nemzetiségű sorozott katona 8 hónapot töltött egyfolytában a frontvonalban, ami arra utal, hogy a frontvonalbeli alakulatok váltását sem tudták megoldani.) Ugyanakkor azt is észre kell venni, hogy a 2014-ben a teljes összeomlás szélén álló ukrán haderő mind felszereltségében, mind létszámában sokat javult. Mára már legalább ukrán egyenruhában, a vezérkar alárendeltségében lévő alakulatok találhatók a frontvonalon.³²

2014-ben a kelet-ukrajnai rendőrség, a katonai erők (például a haditengerészet) erői jórészt oroszbarát tisztekből, tiszthelyettesekből álltak. Ezek az erők az Euro-majdan mozgalmat nem támogatták, az ellen brutális eszközökkel léptek fel, több helyen löfegyvereket használtak a tüntetők ellen.³³ A helyi és a beszivárgó orosz milicisták ellen nem léptek fel, vagy támogatták őket.³⁴

29 Global Security: Ukrainian Military Doctrine.

<http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/doctrine.htm> Letöltve: 2016. november 14-én.

30 IHS Jane's Country Risk Daily Report: Ukrainian military budget to reduce likelihood of separatist attacks in Donetsk and Luhansk, improve infrastructure security. 2015. december 03.

<http://www.janes.com/article/56428/ukrainian-military-budget-to-reduce-likelihood-of-separatist-attacks-in-donetsk-and-luhansk-improve-infrastructure-security> Letöltve: 2016. november 14-én.

31 Oleksandr Turchynov: Ukraine to see three waves of mobilization in 2015. Kyiv Post, 2014. december 22. <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/turchynov-ukraine-to-see-three-waves-of-mobilization-in-2015-375869.html> Letöltve: 2016. november 14-én.

32 A szerzők személyes tapasztalatai alapján a háború első időszakában az ukrán hadsereg nem rendelkezett elegendő egyenruhával. A segélyként kapott német, brit és osztrák egyenruhákat viselték, illetve a hiányt a saját pénzen vásárolt katonai ruházati cikkekkel vagy civil ruhával oldották meg. Ezt támasztja alá a Russia Today 2014. május 13-i híre „Kiev troops wear German uniform, sleep American tents”. Letöltve a <https://www.rt.com/news/158688-ukraine-budget-military-gear/> honlapon 2016. november 14-én, valamint a <http://camopedia.org/index.php?title=Ukraine> honlapon közzétett cikk is (Letöltve: 2016. november 14-én.)

33 Brian Whitmore: „Putin's Growing Threat Next Door”. The Atlantic. 2013. December 06. <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/12/ukraines-threat-to-putin/282103/> Letöltve: 2016. november 14-én.

34 BBC: Ukraine: Pro-Russians storm offices in Donetsk, Luhansk, Kharkiv 2014. Április 07. <http://www.bbc.com/news/world-europe-26910210> Letöltve: 2016. november 14-én.

A területvédelmi önkéntes zászlóaljok ugyan elszántan harcoltak a szeparatisták ellen, de számos köztörvényes és háborús bűnt követtek el. A szervezetlenségüket és kiképzettségbeli hiányukat a harctéren megszerzett tapasztalatokkal pótolták. Néhány esetben bizonyítottan a helyi oligarchák pénzelték és fegyverezték fel őket, nem utolsósorban gazdasági érdekeik védelmében (l. az „Ajdar” vagy az „Azov” zászlóaljakat).³⁵ Ezeket a zászlóaljakat mára már kivonták a frontvonalból, részben feloszlatták vagy reguláris erőkbe olvasztották, számos tagjukat elítélték, illetve bírósági eljárás van ellenük folyamatban.³⁶

A harcászati eszközök felújítása folyamatos, ennek eredményeképpen egyre több hadrafogható harckocsi (főleg T-64) és harcjármű (BMP-2) áll az ukrán haderő rendelkezésére. Kisebb számban megjelentek – az amerikai HUMVEE-k mellett – a brit SAXON (55 darab) és a kanadai segítséggel készülő KRAZ SPARTAN valamint KRAZ SHREK járművek is. Érdekes módon Fehéroroszország jelentős szerepet játszott a haditechnikai eszközök felújításában.³⁷

A legnagyobb létszámú értelemszerűen a szárazföldi haderő, mintegy 150 000 fős létszámmal. A technikai eszközök zöme a volt szovjet hadseregtől örökölt technika. Pontos adatok nem állnak rendelkezésre, de az elérhető források szerint a harckocsik száma 3153 darab, ennek több mint 50%-a használhatatlan, részben az orosz alkatrészek hiánya miatt.

A rendelkezésre álló információk alapján 3040 darab gyalogsági harcjárművel rendelkeznek (hadrafoghatóság nem ismert).

A mintegy 3700 darab tüzérségi eszköz hadrafoghatóságát a különböző források különböző módon ítélik meg, 2014-ben az eszközök nagy része raktározott volt. A háború kitörése után nagy erővel kezdték meg a javításukat, a múzeumi példányokat is igyekeznek használhatóvá tenni. Jelenleg a hadrafoghatóságuk kb. 50%-os. Emellett a rendelkezésre álló adatok alapján 1682 darab páncélozott szállító járművel (BTR-60, BTR-70, BTR-80, BTR-D, MTL-B) rendelkeznek.³⁸

Improvizált harcászati eszközök

A nagyszámban harcképtelenné vált, megsemmisült vagy a szeparatisták kezére került haditechnikai eszközök, elsősorban harcjárművek pótlására, az ukrán erők a hadszíntéren fellelhető (számos esetben jogtalanul elkobzott) polgári járműveket alakították át saját céljaikra (l. 4. ábra).

Az ukrán fegyveres erők képességhiányainak pótlása érdekében – államközi megállapodás alapján – Grúzia közvetlen kiképzési és tanácsadási tevékenységeket

35 Igor Peyic: Kiev's volunteer battalions in the Donbass Conflict, South Front, 2016. május 10. <https://southfront.org/kiyev-volunteer-battalions-in-the-donbass-conflict/> Letöltve: 2016. november 14-én.

36 Interfax 2014. augusztus 19: Over 1,000 criminal inquiries into Ukrainian draft evasion, <http://www.interfax.com/newsinf.asp?id=529597> Letöltve: 2016. november 14-én.

37 Andrey Soyustov: Ukraine's armed forces 2016, South Front 2016. január 13. <https://southfront.org/ukraines-armed-forces-2016/> Letöltve: 2016. november 14-én.

38 <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/groundforces-equipment.htm> Letöltve: 2016. november 14-én.

4. ábra.
*Improvizált ukrán katonai eszközök*³⁹

végez. 2008-ban Ukrajna fegyverszállítással segítette Grúziát az Oroszország elleni háborúban, viszonzásképpen grúz kiképzők segítik az ukrán speciális egységek felkészítését. Ugyanakkor 2014 óta az ukrainai grúz diaszpórából és a Grúziából érkező önkéntes zászlóalj, az ún. „Grúz Légő” a harcokban is részt vesz.

A háború előtt az International Institute for Strategic Studies és más források becslése szerint az ukrán légierő mintegy 800 repülőgéppel és kb. 43 000 fővel rendelkezett.⁴⁰ Az ukrán haditengerészet a Krím elcsatolása előtt mintegy 12 000 fővel tevékenykedett, 2014-ben a tengerészek mintegy 2/3-a áttért a szakadárak oldalára.⁴¹ Bevethető hadihajók száma kettő, amit mintegy 40 darab különböző támogató hajó egészít ki.

39 Weird Ukrainian tanks and armoured vehicles, English Russia, 2016. május. 11.
<http://englishrussia.com/2016/05/11/weird-ukrainian-tanks-and-armored-vehicles/>
Letöltve: 2016. november 14-én.

40 International Institute for Strategic Studies, Military Balance 2011; Radio Free Europe Radio Liberty: Ukraine dimishing airforce <http://www.rferl.org/a/27281577.html> Letöltve: 2016. november 14-én.
RUAG Schweiz AG, World Airforce 2015. Emmen, Switzerland, 8-10. oldal,
<https://d1fmezg7cekam.cloudfront.net/VPP/Global/Flight/-Airline%20Business/AB%20home/Edit/WorldAirForces2015.pdf> Letöltve: 2016. november 17-én.

41 Global Security, Ukrainian Navy.
<http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/vms.htm> Letöltve: 2016. november 14-én.

Az Oroszországi Föderáció és szövetségesei

Az Oroszországi Föderáció

Az orosz hadsereg jelenlegi állapotát nagymértékben meghatározzák a 2008-ban elkezdett, de teljesen végre nem hajtott haderőreform hatásai. A grúz–orosz háború tapasztalatai alapján, 2008-ban az Oroszországi Föderáció haderőreform végrehajtását határozta el, amelynek elemei kiterjedtek a haderő-struktúra valamennyi szegmensére.⁴²

Az Anatolij Szergyukov honvédelmi miniszter nevével fémjelzett haderőreform az orosz haderő technikai megújítását egy nyolcéves átfegyverzési ciklusban képzelte el. A fegyverzeti programokhoz esetenként valóban a 21. század követelményeinek is megfelelő fegyvereket, fegyverzeti rendszereket fejlesztettek ki, ugyanakkor ezen eszközök szériagyártásának beindítása – kevés kivételtől eltekintve – nem sikerült. A haderőreform végrehajtásának finanszírozására alapvetően a növekvő olajárakból származó bevételek, valamint a növekvő volumenű fegyvereladások biztosították volna a fedezetet.

Az ambiciózus program azonban nem számolt több tényezővel. Az első az olajárak csökkenése miatti jelentős bevételkiesés és a világgazdasági hatások következtében fellépő pénzügyi zavarok. A második fő problémás terület az orosz hadiparnak a modern eszközök gyártásában megmutatkozó jelentős képességhiányai. A harmadik tényezőt az Ukrajna elleni agresszió miatt bevezetett amerikai, kanadai és európai uniós szankciók okozta gazdasági problémák jelentik. Mindezek eredőjeként, a látványos propaganda-bemutatókon demonstrált megújult katonai képességek mögött valójában továbbra is a hetvenes, nyolcvanas évek technikai színvonalán lévő, inkább mennyiségi, mintsem minőségi mutatókkal rendelkező haderő húzódik meg. Ehhez az is hozzájárul, hogy a védelmi költségvetés 70%-át „nem az eredeti célokra fordítják”, azaz a korrupció csatornáin elszivárog.⁴³

A valódi haderőreformot végrehajtani kívánó és a hihetetlen korrupció felszámolásában jeleskedő, a civil életből jövő honvédelmi miniszter nagyon erős belső ellenállással találta magát szemben, elsősorban a tábornoki kar részéről. A reformok ellenzőinek végül sikerült magánéleti kilengésekre, problémákra hivatkozva eltávolíttatni a minisztert, és helyére Szergej Sojgu tábornokot nevezte ki Putyin.⁴⁴

42 Közismert tény, hogy az orosz–grúz háború az orosz erők kiütéses győzelmével zárult, ugyanakkor az már kevésbé ismert, hogy Oroszország kénytelen volt szembenézni haderejének valós állapotával, a gyenge harcászaltségi és bevetetőségi mutatókkal, a technikai eszközhiányokkal és alacsony minőségi mutatókkal. Mindezen problémák orvoslására egy átfogó haderőreformot indítottak el. Ariel Cohen, Robert E. Hamilton: *The Russian military and Georgia war: Lessons and implications*, Strategic Studies Institute, Carlisle, PA, USA 2011. június, 50-51. oldal.
<http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub1069.pdf> Letöltve: 2016. november 19-én.

43 Blank, Steven & Weitz, Richard: *The Russian Military Today and Tomorrow - Essays in Memory of Mary Fitzgerald*. US Army War College Strategic Studies Institute, Carlisle. 152–153. oldal.
http://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/795/20100630_-_blank_-_the_russian_military_camera-ready_proof_to_printer.pdf Letöltve: 2016. november 14-én.

44 BBC News, 2012. november 06. Russian defence minister Anatoly Serdyukov fired by Putin.
<http://www.bbc.com/news/world-europe-20218216> Letöltve: 2016. november 14-én.

Az új miniszter alatt a reformfolyamat megtorpant, számos reformértékű intézkedést visszavontak.⁴⁵ A haderőreform jobbára a nukleáris csapásmérő eszközök területén, itt is főleg a rakétaeszközök terén mutat fel jelentősebb eredményeket. Nyilvánvaló, hogy a hadászati triász modernizálása nélkül a hatvanas évek retorikájára emlékeztető, nukleáris csapással fenyegetőző orosz megnyilatkozások csupán üres szölamoknak hatnak a nyugati világ vezetői számára.⁴⁶

Az orosz szárazföldi haderő jelenleg mintegy 320 000 főből áll, amelyet 170 000 fős belső védelmi erő egészít ki. A légi szállítási csapatok létszáma 35 000, a tengerészgyalogoságé 10 000 fő. A szárazföldi csapatok fő ütőerejét a kb. 22 000 harckocsi jelenti, melynek csaknem a fele T-72-es típus. Rendelkeznek továbbá T-80-as, T-64-es és T-62-es harckocsikkal. A modern harckocsinak számító T-90-es típusból mintegy 4–500 darab áll rendelkezésre, amelyet a 2015-ben bemutatott, kb. 40 darab T-14 Armata harckocsi egészít ki.⁴⁷ Az orosz szárazföldi haderő nagymennyiségű gyalogsági harcjárművel (kb. 26 000 darab), páncélozott harcjárművel (kb. 20 000), és tüzérségi eszközzel rendelkezik (mintegy 4700 darab önjáró és 10 000 darab vontatott eszköz, valamint 2600 darab rakéta sorozatvető).

Néhány adat az orosz légierőről. A rendelkezésre álló adatok alapján a repülőgépek száma 3040–3150 darab lehet.⁴⁸ A korábbi hadsereg–hadosztály–ezred szervezeti felépítést 2009-ben átalakították és 4 légi műveleti parancsnokságot hoztak létre. A légierő géptípusainak zömét – a bemutatókon szereplő modern eszközök (lopakódók) ellenére – kevésbé korszerű típusok (Mig-29, Mig-31, Szu-27) képezik.

A haditengerészet létszáma 130 000 fő. 2012-ben Vlagyimir Putyin 51 hadihajó és 24 tengeralattjáró 2020-ig történő megépítését jelentette be.⁴⁹ Az Északi Flotta (az egyetlen, amely szabad kijárással rendelkezik a világtengerekre) modernizációs kényszere⁵⁰ miatt bejelentett program az olajbevételek megcsappanása miatt jelentős késedelmet fog szenvedni.

45 Steven Blank and Richard Weitz: *The Russian Military Today and Tomorrow - Essays in Memory of Mary Fitzgerald*. US Army War College Strategic Studies Institute, 2010: Carlisle. 182–183. oldal. http://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/795/20100630_-_blank_-_the_russian_military_camera-ready_proof_to_printer.pdf Letöltve: 2016. november 17-én.

46 Mint ismeretes, Oroszország 2003-ban és 2007-ben olyan szimulációs hadgyakorlatokat vezetett le, amelyekben Diego Garcia és Guantanamo ellen hajtottak végre nukleáris csapásokat. (<https://news.usni.org/-/2016/06/28/arms-expert-russia-quick-threaten-nuclear-strikes-regional-conflicts>) Letöltve: 2016. november 14-én. Továbbá Putyin az utóbbi időben több beszédében is nukleáris csapással fenyegette meg a nyugati államokat (2016. június 14-ei, 21-ei, Kremlben tartott sajtótájékoztatók). Ezen felül hadgyakorlatokat vezettek le a mobil hadászati nukleáris csapásmérő eszközök aktiválására, valamint Moszkva kiürítésére. Henry Holloway: *Nuclear war threat: Vladimir Putin carries out missile launch drills on Russian border*, Daily Star, 2016. július 12. <http://www.dailystar.co.uk/news/latest-news/529438/Nuclear-War-Vladimir-Putin-Russia-World-War-3-Missile-ICBM-Nuke-NATO-conflict> Letöltve: 2016. november 12-én.

47 International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2016*. The annual assessment of global military capabilities and defence economics, ISBN: 9781857438352, 2016. február 09. 164–165. oldal.

48 International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2014*, p.186. oldal.

49 Russia Today Bid for naval dominance: Russia significantly boosts nuclear fleet, 2012. július 30. <https://www.rt.com/news/russia-navy-nuclear-submarine-fleet-450/> Letöltve: 2016. november 17-én.

50 2008-ban az orosz haditengerészet 44 atommeghajtású tengeralattjárójából 24 volt hadrafogható, az 56 felszíni hadihajóból 37 volt működőképes. Adatok Heather A. Conley, Caroline Rohloff: *The new ice curtain*, 2015 augusztus, Center for Strategic Studies Rowman and Littlefield, New York USA. ISBN 978-1-4422-5883-9 69. oldal.

A szeparatisták katonai erői

A két szeparatista államalakulat, a „Luhanszki Népköztársaság” és a „Donyeck-i Népköztársaság” katonai erőinek jellemzésére kevés megbízható forrás áll rendelkezésre. A helyzetet az is bonyolítja, hogy az ún. orosz önkéntesek számáról csupán becsléseket ismerünk. Ezen felül jelentős számú oroszbarát cseccsen is harcol a szeparatisták oldalán. A lengyel, oszét, görög, bolgár és szerb fegyveresek mellett sajnos, bizonyítottan, egy magyar alakulat is harcol a szeparatisták oldalán, a „Szent István Légión”.⁵¹

Itt kell megemlíteni az orosz újfasiszta mozgalom, az ún. „Orosz Nemzeti Egység” önkénteseit is.⁵² A két *de facto* létező állam természetesen nem, vagy hamis adatokat közöl saját fegyveres erőit illetően. A szakadár államalakulatok „Novorosszija Egyesített Fegyveres Erői” néven közös haderőt is felállítottak, amely azonban csak a fegyveres erők egy bizonyos része felett diszponál. Fő erőit a „Donyeck-i Népi Milícia” és a „Luhanszki Népi Milícia” alkotják. A két népi milícián kívül önálló katonai alakulatok is részei az egyesített fegyveres erőknek. Oroszország jelentős erőfeszítéseket tesz az egységes vezetési struktúra kialakítása érdekében, azonban ennek a törekvésnek a helyi vezetők egy része ellenáll.

A rendelkezésre álló információk alapján a közös haderő létszáma mintegy 45–50 000 főre tehető, ennek nagyobb részét a Donyeck-i Népi Milícia teszi ki kb. 30 000 fővel. A milícia közös parancsnokság alá nem tartozó erőinek létszáma a becslések szerint mintegy 2000 fő. A Luhanszki Népi Milícia esetében a közös parancsnokság alá nem tartozó erők létszáma jóval nagyobb. A mintegy 10 000 főt számláló három kozák alakulat mellett különböző országokból érkezett önkéntesek is jelen vannak, ezek létszáma 5–600 fő lehet. A katonai szervezetek megnevezése legtöbbször nem takarja a szervezet valódi nagyságát.

A harcászati eszközeik tekintetében is csupán becslések állnak rendelkezésre. Ezek alapján mintegy 500–600 harckocsival és 1000–1200 harcjárművel rendelkeznek, a tüzérségi eszközök száma 400–450 lehet. A harckocsik domináló típusai a T-72 és a T-64 különböző változatai. A gyalogsági harcjárművek tekintetében főleg a BMP-1, BMP-2, BMD-1, BMD-2 típusok a jellemzőek, de van néhány BTR-82AM is. A páncélozott szállító harcjárműveknél a BTR-70 és BTR-80 mellett az MTLB és ennek módosított változatai a jellemzőek.

Propaganda-háború, információs hadviselés

Először egyértelműen Oroszország részéről bontankozott ki az orosz ajkú lakosságra még mindig erőteljesen ható, propagandaelemeket alkalmazó, nagyszabású média-kampány. Ennek a célja – a Krím-félsziget és Novorosszija elcsatolásának támogatása

51 Ez a kárpátaljai és magyarországi magyarokból álló alakulat Kárpátalja függetlenségének eszméjéért küzd az ukránok ellen. 2014. június 01. <http://archive.ec/Ehs7k> Letöltve: 2016. november 17-én.

52 Az orosz neonáci mozgalom eredeti teljes neve: Всероссийское общественное патриотическое движение („Русское Национальное Единство“). http://www.liveleak.com/view?i=e32_1410035434&-comments=1 Letöltve: 2016. november 14-én illetve Walter Laqueur: *Fascism: Past, Present, Future*, Oxford University Press, UK. 1996. ISBN 0-19-50945-7, 189–190. oldal.

mellett – az ukrainai politikai helyzet destabilizálása volt. Ennek érdekében meg kívánták ingatni az ukrán központi állami intézmények és a vezetés iránti bizalmat, a központi kormányzatot pszichológiai nyomás alá akarták helyezni, megosztani az ukrán társadalmat etnikai és regionális törésvonalak mentén. A másik fő cél a nemzetközi közösség megtévesztése volt úgy, hogy a felelősséget az ukránokra hárítsák és ezzel a nemzetközi támogatottságot Ukrajna irányába csökkentsék, a vezető nyugati hatalmakat elbizonytalanítsák. Végül, de nem utolsó sorban a célok között szerepelt a putyini politika oroszországi támogatottságának növelése, Putyinnak, mint nagy állami vezetőnek a bemutatása is. Ehhez az orosz információs hadviseléshez csatlakozott a két szakadár „állam” orosz pénzen és orosz média-szakértők bevonásával folytatott saját propagandája.

Az írott és elektronikus médiában használt propaganda-elemeket kiterjesztették a szociális média (Twitter, Facebook stb.) világára is. Így egy meglehetősen hatékony médiahadjárat bontakozott ki Ukrajna és a kijevi kormány ellen, amire kezdetben az ukránoknak nem volt válasza.⁵³ Ukrajnáról 2014-ben és 2015 első felében a határozott információs hadviselés helyett a békeidőkre jellemző banális újságírás és információterjesztés folyt.

Az orosz információs hadviselés a lakosság nem túlságosan művelt, iskolázatlan rétegeit célozta meg. A felhasznált propaganda ideológiai elemei és üzenetei a következők voltak:

- A megindított háború igazságos honvédő háború az ukrán megszállás ellen (utalás a II. világháború során alkalmazott Nagy Honvédő Háború kifejezésre).
- Az ellenség fasiszta (amit a *Pravij Szektor* nevet viselő szélsőjobb oldali párt tevékenysége jelentősen megkönnyített).
- Oroszország megvéd minket a gonosz Nyugat és vezető hatalma, az Egyesült Államok ellen.
- „Hatalmat a népnek!” (típusú a kommunista jelszavak még mindig hatnak).
- Az orosz, a belorusz és az ukrán nép testvérek.
- Az antikommunizmus és az antiszovjetizmus egyenlő a faszizmussal.

A propaganda-hadjárat céljaira felhasználták az írott és elektronikus média minden elemét. A következő oldalon lévő ábra az alkalmazott plakátokat mutatja be.

Az orosz információs hadviselésen belül a kemény katonai propaganda a következő elemekre épült:

- félelemgenerálás és szorongáskeltés;
- hazugságokkal való befolyásolás, ezen belül is az ellenség ördögi ábrázolása;
- kemény beállítások alkalmazása, azaz a videofilmekben kegyetlenkedések, lefejezések, halott gyerekek, haldokló civilek, a háború borzalmainak a valóságot messzemenően eltúlzó bemutatása.

53 Julia Davis: What are some examples of contemporary Russian propaganda? 2014. július 13. <https://www.quora.com/What-are-some-examples-of-contemporary-Russian-propaganda>
Letöltve: 2016. november 14-én.

5. ábra.
Orosz és szeparatista plakátok⁵⁴

Oroszország az információs hadviselés során gyakorlatilag a civilizált világ fő fegyverét, a szólásszabadságot használta fel. Határozottan és tömegesen aknázták ki az internet és a szociális média nyújtotta lehetőségeket, ahol büntetlenül és szabadon terjeszthették anyagaikat. Az információs hadviselés céljaira felhasználták az Orosz Ortodox Egyház mellett a külföldi ún. Orosz Kulturális Központokat is, melyekből mintegy 90 található a világ különböző országaiban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

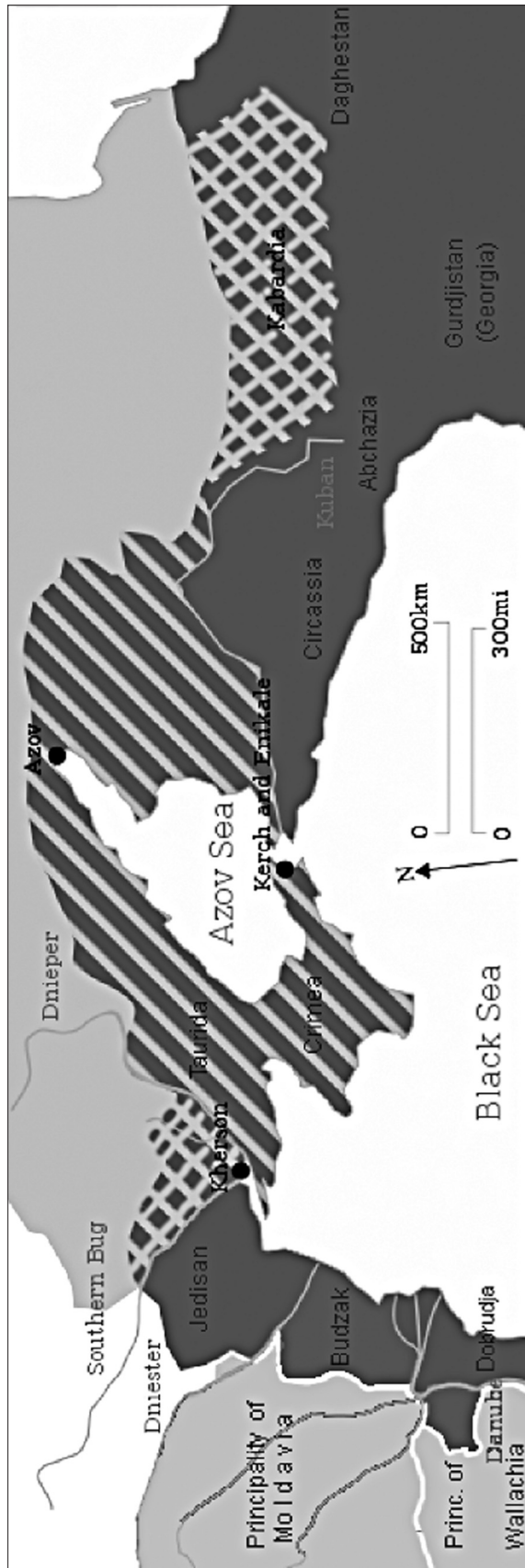
- 2000 Plutonium Management and Disposition Agreement, Fact Sheet, Office of the Spokesman Washington, DC April 13, 2010, letöltve a <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2010/04/140097.htm> honlapról
- Jonathan Marcus: Russia and the West: Where did it all go wrong? BBC, 2016. október 17. Letöltve a <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37658286> honlapról
- Dmitri Trenin (4 March 2014). „Welcome to Cold War II”. Foreign Policy. Graham Holdings. Letöltve a <http://foreignpolicy.com/2014/03/04/welcome-to-cold-war-ii/> honlapról
- Powell, Bill. „A New Cold War, Yes. But It's With China, Not Russia”. Newsweek.com. Newsweek. Letöltve a <http://europe.newsweek.com/us-china-cold-war-327551?rm=eu> honlapról
- Deutsche Sicherheitskreise: Bis zu 50.000 Tote. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 2015. február 08., letöltve a <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/ukraine-sicherheitskreise-bis-zu-50-000-tote-13416132.html> honlapról

⁵⁴ Marcel H. van Harpen: Putin's propaganda machine. Rowman and Littlefield, Maryland, USA. 2016. ISBN-13: 978-1442253612 80-85. oldal.

- Hélène Carrère D'Encausse: II. Katalin. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, ISBN 963-07-8109-3,
- Olga Rudenkó: Kharkiv settles down, while pro-Russian separatists still hold buildings in Luhansk, Donetsk. Kiev Post 2014. április 08. Letöltve a <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/kharkiv-settles-down-while-pro-russian-separatists-still-hold-buildings-in-luhansk-donetsk-342517.html> honlapról
- Laura Smith-Spark; Kellie Morgan: "Ukraine unrest will be resolved by force or talks in 48 hours, minister says" letöltve a <http://edition.cnn.com/2014/04/09/world/europe/ukraine-crisis/index.html> honlapról
- Sudár István: Az ukrán válság összefoglalása. ATLASZ, 2014. 7. 21. Letöltve a http://azatlasz.hu/2014/07/az_ukran_valsg_osszefoglalasa honlapról
- Julian E. Barnes and Gordon Lubold: Russia Builds Up Army Near Ukraine Border. The Wall Street Journal, 2016. augusztus 19., letöltve a <http://www.wsj.com/articles/russia-builds-up-army-near-ukraine-border-1471537008> honlapról
- Andrew Rettman: Sanctions have little impact on Russia in 2016. US says, EU observer, 2016. január 13. Letöltve a <https://euobserver.com/foreign/131812> honlapról
- Michael Birnbaum: How to understand Putin's jaw-droopingly high approval ratings. The Washington Post, 2016. március 06. letöltve a https://www.washingtonpost.com/world/europe/-how-to-understand-putins-jaw-droopingly-high-approval-ratings/2016/03/05/17f5d8f2-d5ba-11e5-a65b-587e721fb231_story.html honlapról
- Michael Kahn and Nina Chestney: Black Sea gas bonanza remains elusive. Reuters, Business News, Analysis, 2013. október 24. Letöltve a <http://www.reuters.com/article/us-blacksea-gas-analysis-idUSBRE99N0PK-20131024> honlapról
- John Hudson: US Today publishes map of Ukraine without Crimea. Foreign Policy 2015. február 10. letöltve a <http://foreignpolicy.com/2015/02/10/usa-today-publishes-map-of-ukraine-without-crimea/> honlapról
- William J Broad: In taking Crimea Putin gains a sea of fuel reserves. The New York Times, 2014. május 14. Letöltve a http://www.nytimes.com/2014/05/18/world/europe/in-taking-crimea-putin-gains-a-sea-of-fuel-reserves.html?_r=0 honlapról
- Steven J. Zaloga: Armed Forces in Ukraine. Jane's Intelligence Review, March 1992, letöltve a [http://www.research.omicsgroup.org/index.php/Air_Army_\(Soviet_Union\)](http://www.research.omicsgroup.org/index.php/Air_Army_(Soviet_Union)) honlapról
- Minnie Chan: Liaoning Aircraft Carrier. South China Morning Post 2015 január 19. Letöltve a <http://www.scmp.com/news/china/article/1681755/how-xu-zengping-became-middleman-chinas-deal-buy-liaoning> honlapról
- Taras Kuzio: Oligarchs wield power in Ukrainian politics. Eurasia Daily Monitor Volume: 5, Issue: 125. 2008. július 1., The Jamestown Foundation, Global research and analysis, Washington D.C. USA. Letöltve a <https://jamestown.org/program/oligarchs-wield-power-in-ukrainian-politics/> honlapról
- Igor Peyic: Kiev's volunteer battalions in the Donbass Conflict. South Front, 2016. május 10. letöltve a <https://southfront.org/kievs-volunteer-battalions-in-the-donbass-conflict/> honlapról
- Interfax 2014. augusztus 19: Over 1,000 criminal inquiries into Ukrainian draft evasion. Letöltve a <http://www.interfax.com/newsinf.asp?id=529597> honlapról.
- Andrey Soyustov: Ukraine's armed forces 2016, South Front 2016. január 13., letöltve a <https://southfront.org/ukraines-armed-forces-2016/> honlapról
- Global Security: Ukrainian Military Doctrine, letöltve a <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/-doctrine.htm> honlapról
- Oleksandr Turchynov: Ukraine to see three waves of mobilization in 2015. Kyiv Post, 2014. december 22., letöltve a <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/turchynov-ukraine-to-see-three-waves-of-mobilization-in-2015-375869.html> honlapról
- Brian Whitmore: „Putin's Growing Threat Next Door”. The Atlantic. 2013. december 06. Letöltve a <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/12/ukraines-threat-to-putin/282103/>
- Weird Ukrainian tanks and armoured vehicles. English Russia, 2016. május. 11. Letöltve a <http://englishrussia.com/2016/05/11/weird-ukrainian-tanks-and-armored-vehicles/> honlapról
- Ukraine's Foreign Legion: Americans and Georgians officially serving in Donbas (UPDATED). Ukraine Today, 2016. április 6. Letöltve a <http://uatoday.tv/politics/ukraine-s-foreign-legion-the-americans-and-georgians-officially-serving-in-the-donbas-623700.html> honlapról

- Global Security, Ukrainian Navy. Letöltve a <http://www.globalsecurity.org/military/world/ukraine/vms.htm> honlapról
- Steven Blank and Richard Weitz: „The Russian Military Today and Tomorrow - Essays in Memory of Mary Fitzgerald”. US Army War College Strategic Studies Institute, 2010: Carlisle. Letöltve a http://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/795/20100630_-_blank_-_the_russian_military_camera-ready_proof_to_printer.pdf honlapról
- Henry Holloway: Nuclear war threat: Vladimir Putin carries out missile launch drills on Russian border, Daily Star, 2016. július 12. Letöltve a <http://www.dailystar.co.uk/news/latest-news/529438/Nuclear-War-Vladimir-Putin-Russia-World-War-3-Missile-ICBM-Nuke-NATO-conflict> honlapról
- International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2016. The annual assessment of global military capabilities and defence economics, ISBN: 9781857438352, 2016. február 09.
- International Institute for Strategic Studies: The Military Balance 2014.
- Russia Today Bid for naval dominance: Russia significantly boosts nuclear fleet, 2012. július 30. Letöltve a <https://www.rt.com/news/russia-navy-nuclear-submarine-fleet-450/> honlapról
- Гецко вместе с хашитами „Йоббика“ создают террористическую организацию „Легион святого Иштвана“. Анонс Закарпаття. (Anonc Zakarpatija), 2014. június 1. Letöltve a <http://archive.ec/Ehs7k> honlapról
- Walter Laqueur: Fascism: Past, Present, Future. Oxford University Press, UK. 1996. ISBN 0-19-50945-7.
- Marcel H. van Harpen: Putin's propaganda machine. Rowman and Littlefield, Maryland, USA. 2016. ISBN-13: 978-1442253612
- Cristopher Harras: Pro-Russian Forces Enter Donetsk Airport As Ukrainian Military Loses Ground. International Business Times. 2015. január 14., Letöltve a <http://www.ibtimes.com/pro-russian-forces-enter-donetsk-airport-ukrainian-military-loses-ground-1783636> honlapról
- Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8-9 July 2016, NATO Press Office, 2016 július 09. Varsó, Lengyelország. letöltve a http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm honlapról
- Frank G. Hoffman: Conflict of 21st Century: The rise of hybrid wars. Potomac Institute for Policy Studies, Arlington Virginia, USA 2007. December. Letöltve a http://www.potomacinstitute.org/images/stories/-publications/potomac_hybridwar_0108.pdf honlapról
- Tomolya János: A 34 napos izraeli-libanoni háború. Hadtudomány 2007. 1. 8. letöltve a http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2007/1/2007_1_8.pdf honlapról
- NATO Review Magazin: Hybrid war – does it even exist? Letöltve a <http://www.nato.int/-docu/Review/2015/Also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.htm> honlapról
- Michael Kofman: Russian hybrid warfare and other dark arts, war on the Rocks, 2016. Március, letöltve a <http://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/> honlapról
- Rácz András: Oroszország hibrid háborúja Ukrajnában. Külügyi és Gazdasági Intézet, KKI Tanulmányok, T-214/1 száma, Letöltve a <http://kki.gov.hu/download/2/80/c0000/R%C3%A1cz%20Andr%C3%A1s%20hibrid%20h%C3%A1bor%C3%BA.pdf> honlapról
- Valerij Geraszimov: Cennoszty nauki v predvigenii (ЦЕННОСТЬ НАУКИ В ПРЕДВИДЕНИИ, magyarul: a tudomány jelentősége a haladásban) Megjelent a Voenno-promyshlennyi kur'er (Hadipari Hírek) 2015 március 05-i 8. évfolyam 476.szám. letöltve a http://vpk-news.ru/sites/default/files/pdf/VPK_08_476.pdf honlapról
- OSCE Permanent Council Decision No. 1117. 21 March 2014, Deployment of an OSCE Special Monitoring Mission to Ukraine. Letöltve a <http://www.osce.org/pc/116747> honlapról

Novorosszija

Az 1853–56-os krími háború következménye: a kockázott terület Oroszországhoz került, a csíkozott Krími Kánság elszakadt Törökországtól

Forrás:

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%8E%D1%87%D1%83%D0%BA-%D0%9A%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%B4%D0%B6%D0%B8%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D1%96%D1%80

Letöltve: 2016. november 14-én.

Besenyő János

Inferno terror. Az erdőtűz előidézése, mint a terrorizmus egyik új formája

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.84

2016. november 18. és 26. között Izrael 220 különböző pontján gyulladtak ki az erdők. A rendkívül száraz és szeles időszak miatt eleinte mindenki a szélsőséges időjárást hibáztatta, de hamarosan kiderült, hogy több esetben szándékos gyújtogatás történt, amely során arab származású izraeli állampolgárok, illetve a Palesztin Hatóság területén élők benzinnel gyújtották be a nagy szárazság miatt könnyen lángra lobbanó erdőket. Az eset már csak azért is figyelemfelkeltő, mivel az Al-Kaida 2012-ben az általa kiadott Inspire magazinban egy hosszabb hangvételű cikkben értekezett arról, hogy az erdőtűzeket hogyan lehetne az USA elleni terrortámadásokra felhasználni.

A történelem során több alkalommal is használták a tüzet az ellenség megsemmisítésére, majd később, különböző terrortámadásokhoz is. Ezt jól szemléltetik Brian A. Jackson és David R. Frelinger a *Rifling Through the Terrorists' Arsenal Exploring Groups' Weapon Choices and Technology Strategies* című tanulmányukban, amelyben az 1980 és a 2005 közötti terrortámadások eszközeit vizsgálták. A szerzők kutatásai alapján az 5000 bekövetkezett terrortámadás 11%-át (550 eset!) követték el tűz (gyújtogatás, Molotov-koktél stb.) alkalmazásával a terroristák.¹ Egy másik elemzés szerint nemzetközi szinten 1968 és 2005 között 55 olyan terrorszervezetről tudunk, akik a támadásaik során akár önállóan, akár más eszközökkel kombinálva, hatékonyan alkalmazták a tüzet.²

Az elmúlt évtizedekben ez az eszköz több, környezetvédelemmel és állatvédelemmel foglalkozó radikális csoport fegyvertárába is bekerült, amelyek nemcsak a velük szembenállók anyagi javainak tűzzel való elpusztítását, de a génmódosított

1 Brian A. Jackson – David R. Frelinger: *Rifling Through the Terrorists' Arsenal. Exploring Groups' Weapon Choices and Technology Strategies*. RAND Working Paper, 2007, p. 14. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/working_papers/2007/RAND_WR533.pdf Letöltési idő: 2016. 12. 04.

2 Maj. Robert Arthur Baird: *Pyro-terrorism – the threat of arson induced forest fires as a future terrorist weapon of mass destruction*. United States Marine Corps School of Advanced Warfighting, 2005, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a509220.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

ültetvények felgyújtását, vagy éppen a szándékos erdőtüzek okozását is elfogadható eszköznek tekintik.³

A tüzet azért is részesítik előnyben a terroristák, mert annak használatához nem szükséges hosszan tartó kiképzés, nincs nagy költsége és viszonylag kevés emberrel végrehajtható, és megfelelő körülmények (időjárás, szél stb.) esetén rendkívül hatékony, nagy rombolásra képes, továbbá nagy erőket köt le megfékezésére. A tűz pusztító erőként történő felhasználása többféleképpen történhet. Lehet gyújtogatással, ahol könnyen éghető anyagokat használnak a terroristák, de próbálkozhatnak gázzal vagy más jól éghető anyaggal (gázolaj stb.) töltött tartályokkal is (például amikor teli tankert vezetnek neki egy kormányzati vagy polgári célpontnak).⁴

Az elkövetők lehetnek akár magányos farkasok, de akár jól szervezett csoport is állhat a gyújtogatások mögött, akik egyszerre több helyen gyújtogatnak, hogy így osszák meg a védekezőket, akik az erejüket szétforgácsolva nem lesznek képesek hatékonyan védekezni. Számos példát találunk arra is, hogy az egyéni elkövetőket szervezeten veszik rá a cselekmény összehangolt véghezvitelére.

A gyújtogatást más módszerekkel is kombinálhatják (robbanóeszközök, öngyilkos merénylők, támadás a védekezést folytatók ellen stb.), amellyel a sikeres terrortámadás esélye tovább növekszik, vele pedig a pusztítás mértéke is egyaránt. Azt se felejtjük el, hogy a terroristákkal szemben fellépő erőnek nemcsak a fegyveresekkel, de a tűzzel, az azzal járó füsttel és a járhatatlan tereppel is fel kell venni a harcot, amelyek további értékes időt vesznek el.

A tűz alkalmazásával a legnagyobb gond, hogy szinte kontrollálhatatlan, ezért akár gyújtójára is veszélyessé válhat. De ez még mindig elenyésző kockázatnak tűnik az elérhető eredményekhez képest. És ne felejtjük el, hogy az emberek többsége az élete során nem kap megfelelő felkészítést arra, hogy mit tegyen, mondjuk, egy több ezer főt befogadó pláza esetleges kigyulladásakor. És még nem is beszéltünk arról, hogy a gyújtogatásoknak, nagy tüzeknek mindig jelentős hírértéke van, amely szintén vonzza a terroristákat.

Az Al-Kaida és az erdőtüzek

2003-ban készült egy FBI-jelentés, amely arról szólt, hogy a bebörtönzött Al-Kaida vezetők arról értekeztek, hogyan lehetne erdőtüzeket előidézni gyújtogatással az USA nyugati területein. A terroristák úgy gondolták, ha kiderülne, hogy a jelentős anyagi károkat okozó erdőtüzek nem természeti katasztrófák, hanem jól szervezett

3 John Lewis: Oversight on Eco-terrorism specifically examining the Earth Liberation Front (ELF) and the Animal Liberation Front (ALF). U.S. Senate Committee on Environment & Public Works, 2005, <http://www.iwar.org.uk/cyberterror/resources/eco-terror/lewis.htm> Letöltési idő: 2016. 12. 04. Továbbá: Daniel Schorn: Burning Rage, CBS News, 2005, <http://www.cbsnews.com/news/burning-rage/> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

4 Egyre inkább úgy tűnik, hogy a terroristák nem a kormányzati, rendvédelmi, katonai, hanem a sokkal könnyebben támadható polgár, „puha” célpontokat támadják, mivel az ilyen típusú eredményes terrorakciók sokkal nagyobb hatást képesek elérni és viszonylag gyorsan destabilizálni egy jóléti, a biztonságot alapvető jogként kezelő társadalmat.

terrortámadások része, akkor az amerikai állampolgárok arra kényszeríthetik a kormányzatot, hogy változtasson a politikáján.⁵

A terrrorszervezet egyik vezetője, Khalid Shaikh Mohammed úgy gondolta, hogy teljesen felesleges egy igen költséges „piszkos bombát” szereznie a szervezetnek, hiszen ha gázzal vagy más gyúlékony anyaggal megtöltött tartálykocsikkal behajtanak New-York húsz különböző fontos középületébe vagy bevásárlóközpontjába, az legalább annyi áldozattal, hírveréssel jár, ráadásul megingathatná az állampolgárok bizalmát a kormányzatban.⁶

2004-ben egy arab nyelvű radikális iszlamista honlapon a szervezet egy újabb hatpontos tervvel rukkolt elő, hogyan lehetne gyújtogatással támadást intézni amerikai célpontok ellen. Az elképzelésben új elemként jelent meg az élelmiszergyártás folyamatába való beavatkozás annak érdekében, hogy élelmiszereket fertőzhessenek, mérgezhessenek meg.⁷

A terrrorszervezet később is visszatért a számára oly kedves témához, mint ahogy az általuk működtetett *Inspire* című magazin is igazolja. A 2010-ben megjelent 1. számban már erdőtüzek okozására buzdítja a dzsihád részeként gyújtogatni kívánókat, a témával komolyabban azonban csak a 2012-ben megjelent 9. szám foglalkozott. A cikk írója egy terjedelmes írásban értekezett arról, hogy miképpen lehetne mesterségesen erdőtüzeket előidézni Amerikában, Ausztráliában vagy Európában.⁸

A szerző a 2002 decemberében kitört ausztráliai tűzvész ismertetésével kezdte írását, amely a legveszélyesebbnek és a legnagyobbnak számított az elmúlt 30 évben. A napokig küzdő 4500 tűzoltó – akiket tűzoltásra alkalmas repülőgépek segítettek – hősiessége ellenére a tűz elérte Sydneyt, ahol több száz ház égett ki. A cikk írója szerint Amerikában hasonló tüzek keletkeztek, főleg Montanában, amely egyébként gyorsan fejlődő terület. A tanulmány felhívja arra is a figyelmet, hogy a terroristák a természet változásait (szárazság, nagy kiterjedésű erdők stb.) kihasználva képesek egy halálos hatékonyságú „tűzbombát” létrehozni, amellyel az általuk gyűlölt nyugatiakra mérhetnek csapást. Éppen ezért a tüzet „Allah egyik harcosának” nevezi. Három fontos dolgot tart a siker kulcsának: Allah segítségét, a megfelelően kiválasztott helyet és időt, illetve a megfelelően elkészített és működő gyújtószerkezetet.

Az esszé külön megemlíti, hogy egy, Ausztrália északi területein történő gyújtogatásos merénylethez a legjobb a tavaszi időszak, míg a délebbi régiókban inkább a nyári időszak javasolt. Értekezik még a szél fontosságáról, mivel az jelentősen megnövelheti a pusztítás mértékét és akár lehetetlenné is teheti a tűzoltók munkáját. A szerző külön említi az erdők összetételét, valamint hogy azokban milyen tüzet

5 Joseph Farah: Terrorists plotted setting U.S. fires, WND.com, 2007, <http://www.wnd.com/2007/10/44266/> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

6 Maj. Robert Arthur Baird: Pyro-terrorism – the threat of arson induced forest fires as a future terrorist weapon of mass destruction. United States Marine Corps School of Advanced Warfighting, 2005, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a509220.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

7 Global Jihad: New al-Qaida plot to burn U.S. forests. WND.com, <http://www.wnd.com/2004/04/24086/> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

8 Al-Kaida: Inspire, Winter 1433 (2012), Issue 9, p.30. https://ia801603.us.archive.org/6/items/inspr1to10/Inspire_9.pdf Letöltési idő: 2016. 12. 04.

értelmes gyűjtani, illetve milyen gyűjtőeszközöket érdemes használni. Ezek után pedig ismerteti a különböző időzítésű gyűjtőbombák elkészítésének és használatának módjait. (Persze emellett olyan „ősdi” technikákat is bemutat, mint a cigarettával, lencsével való tűzgyújtás is.) Ezek után foglalkozik a támadások helyének megválasztásával, amelyek elsősorban az USA, Nagy-Britannia, Izrael, illetve a NATO tagállamok és mindazon országok, akik a fent említettekkel bármilyen szövetséget kötnek. Azonban az iszlám országok nem lehetnek célpontok, illetve az említett országokban élő muzulmánok sem, csak hitetlenek (mindenki, aki nem muszlim!).

A támadások előkészítésében fontos szerepet szán az időjárás-előrejelzéseknek, a tudományos magazinokban megjelent cikkeknek, amelyek egy-egy terület éghajlatával, környezetével foglalkoznak. Külön jelzi az internet fontosságát a célpont kiválasztásában. Ha az megvan, akkor kell elhelyezni a robbanóanyagokat, lehetőleg úgy, hogy azok minél nagyobb pusztítást okozzanak. Arra külön felhívja az potenciális elkövetők figyelmét, hogy legalább 30 gyűjtőbombát készítsenek egy erdő felgyújtásához, mert csak akkor van esély sikerre vinni a terrortámadást.

Megemlíti, hogy 2009-ben egy kaliforniai tűzvész során több mint 2 milliárd USD kár keletkezett. Emellett fontosnak tartja az emberi életek kioltásának szükségességét is, de nem azok nagy száma miatt, hanem mert ezzel is megfélemlíthető a megtámadott közösség. Erre egy chilei példát hoz fel, ahol a védekezésben résztvevő tűzoltók közül heten veszítették életüket, ami sokkolta a helyieket.

Külön hangsúlyozza Mohamed sikerének egyik titkát, hogy képes volt az ellenfeleit terrorizálni és félelmet ültetni a szívükbe. A tanulmány végén a szerző annak a véleményének ad hangot, hogy az előbbiekben említett tüzeket nem lehet sikeresen megfékezni még a modern eszközökkel sem, mivel azt Allah a pusztításra teremtette.

A tanulmány egyébként külön megemlíti a palesztin al-Masadah Jihadi Brigades (Masadaal-Mujahideen) terrorszervezet tagjait, akik izraeli célpontok ellen több alkalommal is sikeresen hajtottak végre gyűjtogatásos merényleteket.⁹

A tanulmány utóéletéhez hozzátartozik, hogy Kalifornia állam szakhatóságai megvizsgálták az Inspire Magazinban javasolt gyűjtőbombák működését, de azokat nem találták elég hatékonynak.¹⁰ Ennek ellenére több információ is alátámasztja, hogy a terroristák sikeresen alkalmazták a tüzet fegyverként és azt továbbra is arzenáljukban kívánják tartani. Ezt bizonyítja egy másik jelentés, amit több, hírszerzéssel, belbiztonsággal foglalkozó szervezet jegyez. Ebben a jelentésben valós veszélyként tüntetik fel, hogy a terroristák gyűjtogatással próbálnak terrortámadásokat végrehajtani az USA területén.¹¹

9 David Barnett: Palestinian jihadist group claims credit for Arizona wildfire. Long War Journal, 2013, http://www.longwarjournal.org/archives/2013/07/masadat_al_mujahideen_claims_c.php Letöltési idő: 2016. 12. 04.

10 California State Threat Assessment Center: A Practical Test of the 'Ember Bomb' as Described in Inspire. Issue 9, 2012, <https://info.publicintelligence.net/STAC-EmberBombTest.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

11 DHS Office of Intelligence and Analysis (I&A), Cyber, Infrastructure, and Science Division: Terrorist Interest in Using Fire as a Weapon, 2012, <https://info.publicintelligence.net/DHS-TerroristFireWeapon.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

Egyébként nem az Al-Kaida foglalkozott először azzal a kérdéssel, hogy az erdőtüzek hogyan használhatóak fel a terror eszközeként. Az amerikai hadsereg őrnagya, Robert Arthur Baird 2005-ben a *Pyro Terrorism – The Threat of Arson Induced Forest Fires as a Future Terrorist Weapon of Mass Destruction* című írásában,¹² valamint 2009-ben az ausztrál Mervyn F. Bendle, az *Australia's nightmare: bushfire jihad and pyro terrorism* című tanulmányaikban igyekeztek felhívni a figyelmet erre a veszélyre.¹³

Szándékosan okozott, terrorgyanús erdőtüzek

2003 júliusában a francia Riviérán található Roquebrune-sur-Argens település közelében ismeretlenek Molotov-koktélokkal szándékosan gyújtották fel az erdőt, amely négy ember halálát okozta. Emellett jelentős anyagi kár keletkezett, illetve ki kellett telepíteni több mint 10 000 embert a veszélyeztetett területről. A francia hatóságok terrorcselekménynek tekintették az ügyet.¹⁴ Izraelben a palesztin radikálisok már korábban is használták a tüzet terrortámadásaik során, de 2004-ben gyújtottak fel először erdőket, hogy minél nagyobb kárt okozzanak és a kormány ellen fordítsák a lakosságot.¹⁵ Az izraeliek gyújtogatásos intifádának (Arson Intifada) nevezték el a támadásokat.¹⁶ A 2007-es nagy pusztítással járó görögországi erdőtüzeknél is felmerült a terrorcselekmény gyanúja, mivel egyértelműen bizonyítást nyert, hogy a tüzeket gyújtogatás okozta. Megtalálták az időzítő/indító szerkezet maradványait is. A görög és más külföldi hírszerzői értesülések szerint a gyújtogatás mögött az Al-Kaida és a hozzákötődő csoportok állhattak, akik nemcsak mint logisztikai bázisra, de mint NATO-tagországra célpontként is tekintettek az országra. A görög határőrség le is tartóztatott egy szaúdi férfit, akinél a robbantásnál használt szerkezetekhez hasonlókat találtak.¹⁷

12 Maj. Robert Arthur Baird: *Pyro-terrorism – the threat of arson induced forest fires as a future terrorist weapon of mass destruction*, United States Marine Corps School of Advanced Warfighting, 2005, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a509220.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

13 Mervyn F. Bendle: *Australia's nightmare: bushfire jihad and pyroterrorism*. National Observer (Council for the National Interest, Melbourne), No. 79, Summer 2008/09, pages 8–22 http://www.nationalobserver.net/pdf/2009_australias_nightmare_bushfire_jihad_and_pyroterrorism.pdf Letöltési idő: 2016. 12. 04.

14 The Telegraph: *Britons killed in 'terrorist' forest fires*, 2003, <http://www.telegraph.co.uk/news/1437457/Britons-killed-in-terrorist-forest-fires.html> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

15 Az izraelieket igen érzékenyen érintették a gyújtogatásokból kialakuló erdőtüzek. Nem csak a leégett területek, illetve az anyagi kár jelentős mértéke miatt, hanem azért is, hiszen az évszázadok óta elsvátagosodott, használhatatlan területeket ők tették termővé a saját kezükkel, illetve ők telepítették vissza az erdőségeket. Éppen ezért hatalmas pszichikai nyomást gyakoroltak ezek az események az izraeli lakosságra. A kormányzat éppen ezért még inkább elkötelezte magát nemcsak a leégett területek újrafásítására, de újabb erdőségek telepítésére is.

16 Maj. Robert Arthur Baird: *Pyro-terrorism – the threat of arson induced forest fires as a future terrorist weapon of mass destruction*, United States Marine Corps School of Advanced Warfighting, 2005, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a509220.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

17 Ioannis Michaletos – Christopher Deliso: *New Security Threats, Trends in Global Intelligence Influence Greek Reforms*, Balkananalysis, 2008, <http://www.balkananalysis.com/blog/2008/02/16/new-security-threats-trends-in-global-intelligence-influence-greek-reforms/> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

2012 októberében az orosz titkosszolgálat (Oroszország Szövetségi Biztonsági Szolgálat – FSZB) vezetője, Alekszander Bortnyikov azt állította, hogy az abban évben bekövetkezett európai erdőtűzek közül többet az Al-Kaida emberei okoztak egy terrorcselekmény sorozat részeként. Bortnyikov szerint a „alacsony költségű” terrortámadások az Al-Kaida új európai stratégiájának részét képviselik.¹⁸ Bár bizonyítani nem lehet, hogy az általa említett erdőtűzeket biztosan terroristák idézték elő, de a következő években több nagyobb tűzvésznél egyértelműen kiderült, hogy azokat gyújtogatás okozta. Az egyik ilyen nagyszabású tűz az amerikai Colorado állambeli Black Forestben tört ki 2013. június 11-én, ami miatt 38 000 embert kellett kitelepíteni, sajnos ez a tűzvész két ember halálát okozta, 489 ingatlan teljesen megsemmisült, és 15 500 acre (6276,6 ha) erdő teljesen leégett. A kár teljes értéke 420,5 millió USD volt.¹⁹ 2013-ban egy hatalmas erdőtűz pusztított Arizonában is, ahol a jelentős anyagi károk mellett 19 tűzoltó is az életét vesztette.²⁰ Ez a tüzeset azért is érdekes, mivel azt egy, az Al-Kaidához közelálló palesztin terrorszervezet vállalta magára. Ennek ellenére sokan szkeptikusan fogadták a szervezet hivatalos közleményét és inkább az időjárást, illetve a véletleneket okolják a tűz keletkezéséért.²¹

A 2016-os izraeli tüzek

Az első tüzek 2016. november 21-én lobbantak fel a Jeruzsálem és Tel-Aviv között található Neve Shalom területén, majd nem sokkal ezután a Haifától alig 35 kilométerre, északon található Zichron Ya'akov településen. Ezt követően a lángok áttérjedtek Izrael középső és északi területeire, melyeket az izraeli tűzoltók – a hadsereg²² és a rendőrség egységeivel együttműködésével – igyekeztek felszámolni.²³

A több napig tartó küzdelem során, a közvetlen életveszély miatt emberek tízezeit kellett kitelepíteni a lakóhelyükről. November 23-án például Nataf városa lángolt

18 The Clarion Project: Russian Intel.: Militant Groups Setting Forest Fires in Europe, 2012, <http://www.clarionproject.org/news/fire-one-soldiers-allah#> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

19 El Paso County, Colorado Sheriff's Office: Black Forest Fire 11-21 June 2013 – After action report/improvement plan, 2014, http://wildfiretoday.com/documents/Black_Forest_Fire_EPSO_AA_Report.pdf Letöltési idő: 2016. 12. 04.

20 Dave Urbanski: 'Terrible, Terrible Dark Day in Arizona': 19 Firefighters Perish Battling Deadliest U.S. Wildfire in 30 Years, The Blaze, 2013, <http://www.theblaze.com/stories/2013/06/30/official-18-arizona-firefighters-dead-after-battling-blaze/> Letöltési idő: 2016. 12. 04.

21 David Barnett: Palestinian jihadist group claims credit for Arizona wildfire, Long War Journal, 2013, http://www.longwarjournal.org/archives/2013/07/masadat_al_mujahideen_claims_c.php Letöltési idő: 2016. 12. 04.

22 Az izraeli hadsereg két kutató-mentő zászlóaljat, valamint mozgósított tartalékosokat vetett be a tüzek megfékezésére. – Ruth Eglash: 60,000 Israelis evacuated in Haifa as fires continue to rage. The Washington Post, 2016, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/11/24/five-countries-help-israel-fight-massive-fires/?utm_term=.7cbb2790ef94 Letöltési idő: 2016. 12. 05.

23 Később kiderült, hogy az első tűz keletkezésének az oka szándékos gyújtogatás volt. Andrew Carey – Laura Smith-Spark: Israel wildfires: Haifa residents back home; fires under control, CNN.com, <http://edition.cnn.com/2016/11/25/middleeast/israel-wildfires-haifa-evacuation/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

és hamarosan Izrael harmadik legnagyobb urbánus települését, Haifát is ki kellett üríteni a hatóságoknak, ahonnan több mint 60 000 lakost menekítettek ki a lángok elől.²⁴ A városból nemcsak a lakosok egy része menekült el, de közintézményeket, egyetemeket, iskolákat, sőt még a börtönöket is evakuálni kellett. A tűz nagyságát jól szemlélteti, hogy a Jeruzsálemet Tel-Avivval összekötő 443-as autópályát is le kellett zárni, mivel a tűz a pálya mellett található Modin városát is elérte.²⁵ Sőt, Jeruzsálemet is veszélyeztették a lángok, így a város közvetlen közelében található Beit Meir település lakosait kellett evakuálni.²⁶ Bár a tüzek nagy részét péntekre sikerült megfékezni, még vasárnap is volt feladata a tűzoltóknak.

A különböző helyeken sorban felgyulladó tüzek terjedését az időszakhoz képest szokatlanul száraz időjárás (hónapok óta nem esett eső az országban) és a sokszor viharos erejű szél is elősegítette. A védekező egységek képtelenek voltak minden helyszínen helytállni, ezért az ország kormányfője, Benjamin Netanjahu a nemzetközi közösséghez fordult segítségért. Az izraeli felhívásra szinte azonnal reagált Bulgária, Ciprus, Horvátország, Franciaország, Görögország, Olaszország, Oroszország, Románia, Spanyolország és Törökország,²⁷ amelyek tűzoltásra alkalmas repülőgépeket, eszközöket és képzett szakembereket küldtek az izraeli lakosság segítségére. Később más államok – köztük az Egyesült Államok és Oroszország – is csatlakoztak a nemzetközivé vált mentőakcióhoz. Hamarosan a Palesztin Hatóság is felajánlotta a segítségét a tüzek megfékezésére,²⁸ sőt az ország arab szomszédjai közül Egyiptom és Jordánia is küldött támogatást.²⁹

Hamarosan felmerült a szándékos gyújtogatás gyanúja is, amely több esetben is igazolódni látszik. Ez után az ország miniszterelnöke egy Haifában megtartott sajtótájékoztatón kijelentette, hogy minden szándékosan elkövetett gyújtogatást terrorcselekményként fognak elbírálni, illetve a gyújtogatókat terroristaként fogják kezelni. Az izraeli hatóságok nyomozást indítottak, amely során 25 tüzesetről egyértelműen kiderült, hogy szándékos gyújtogatás okozta, ami miatt 35 embert vettek őrizetbe gyújtogatás vádjával. Bár nem ez volt az első, palesztin szélsőségesek által elkövetett

24 CNBC.com: Wildfires tear across Israel, Netanyahu calls arsonists 'terrorists', 2016, <http://www.cnbc.com/2016/11/25/wildfires-tear-across-israel-netanyahu-calls-arsonists-terrorists.htm> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

25 BBC: Israel fires: Tens of thousands flee as fires hit Haifa, 2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38088651> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

26 Middle East Eye: Israel fires: Netanyahu says 'arson is terror' as Palestinians help tackle blazes, 2016, <http://www.middleeasteye.net/news/arson-terror-warns-netanyahu-palestinian-firefighters-help-tackle-israel-wildfires-1983681925> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

27 Ciprus és Görögország négy, tűzoltásra alkalmas repülőgépet és 49 tűzoltót küldött, illetve repülőgépeket küldött még Oroszország, Nagy-Britannia, Horvátország, Olaszország és Törökország is. FACT: Forest fire in Israel: arrests and foreign help, 2016, <http://fact.international/2016/11/forest-fire-in-israel-arrests-and-foreign-help/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

28 A Palesztin Hatóság 8 tűzoltókocsival és azok legénységével vett részt a Haifa környéki tüzek oltásában. Andrew Carey – Laura Smith-Spark: Israel wildfires: Haifa residents back home; fires under control, CNN.com, <http://edition.cnn.com/2016/11/25/middleeast/israel-wildfires-haifa-evacuation/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

29 Michael M. Rosen: Israel on fire, National Review, 2016, <http://www.nationalreview.com/article/442557/israeli-fires-hope-amid-flames> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

ilyen cselekmény, de ennyire szervezett és hatékony akciót eddig nem voltak képesek kivitelezni.

A miniszterelnök szerint aki „... az ország bármelyik pontján gyújtogatni próbál, az nem marad büntetlenül.”³⁰ Az ország belügyminisztere Gilad Erdan „gyújtogatásos terrorizmusnak” nevezte az eseményeket és jelezte, hogy az izraeli biztonsági erők több gyújtogatót is letartóztattak. Egy a katonai rádióban tett nyilatkozatában ennél is tovább ment, mivel szerinte legalább a keletkezett tüzek felét gyújtogatás okozta.³¹ A gyújtogatás tényét Roni Alsheich rendőrparancsnok is megerősítette, és jelezte, hogy külön nyomozócsoport foglalkozik a gyújtogatások kivizsgálásával, de a téma érzékenysége miatt ő sem bocsátkozott további részletekbe.³² A szándékos gyújtogatás tényét erősítette meg a haifai tűzoltóság parancsnoka, Simon Ben Ner is, aki egy rádiónyilatkozatában arról beszélt, hogy magát a tűzoltóállomást is fel akarták gyújtani, hogy ezzel is hátráltassák/megakadályozzák a tűzoltók tevékenységét.³³

A vizsgálatok során több esetben találtak gumi- és Molotov-koktél maradványokat a tüzek helyszínén, sőt tetten is értek néhány gyújtogatót.³⁴ Egyre többen beszélnek a „tűz-intifádáról”, mint az izraeliek ellen bevethető egyik új palesztin eszközzel. Ezzel kapcsolatosan azonban visszafogottságra intett Boaz Ganor, az International Institute for Counter-Terrorism alapítója és vezetője, aki szerint a terroristák nemcsak Izraelben, de máshol is gyakran használják fel a tüzet terrorcselekményeik során,³⁵ ezért az nem tekinthető új fegyvernek.³⁶ Ennél keményebben fogalmazott Yoram Schweitzer, izraeli terrorizmus-szakértő, aki szerint botorság a „tűz-intifáda” kifejezést használni, legalábbis addig nem megalapozott, míg a tűzeseteket teljes körűen ki nem vizsgálták.³⁷

30 Middle East Eye: Israel fires: Netanyahu says 'arson is terror' as Palestinians help tackle blazes, 2016, <http://www.middleeasteye.net/news/arson-terror-warns-netanyahu-palestinian-firefighters-help-tackle-israel-wildfires-1983681925> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

31 AFP: Tens Of Thousands flee bush fires as Israel alleges 'arson terror', Daily Nation, 2016, <http://www.nation.co.ke/news/world/Thousands-flee-bushfires-as-Israel-alleges-arson-terror-/1068-3464192-2kdawgz/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

32 FACT: Forest fire in Israel: arrests and foreign help, 2016, <http://fact.international/2016/11/forest-fire-in-israel-arrests-and-foreign-help/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

33 Anna Ahronheim: As Israel burns, are we looking at a new form of eco-terrorism?, The Jerusalem Post, 2016, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Are-we-looking-at-a-new-form-of-terrorism-473566> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

34 Michael M. Rosen: Israel on fire, National Review, 2016, <http://www.nationalreview.com/article/442557/israeli-fires-hope-amid-flames> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

35 Daniel Pipes: Bushfire Jihad, 2009, <http://www.danielpipes.org/blog/2009/03/bushfire-jihad-in-australia> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

36 Mint korábban is jeleztem a palesztin al-Masadah Jihadi Brigades (Masadaal-Mujahideen) terrorszervezet több alkalommal hajtott végre izraeli célpontok ellen gyújtogatásos merényleteket. Ugyan ez a szervezet más az Amerikai Egyesült Államokban bekövetkezett erdőtűzek szándékos okozását is magára vállalta. - David Barnett: Palestinian jihadist group claims credit for Arizona wildfire, Long War Journal, 2013, http://www.longwarjournal.org/archives/2013/07/masadat_al_mujahideen_claims_c.php Letöltési idő: 2016. 12. 04.

37 Anna Ahronheim: As Israel burns, are we looking at a new form of eco-terrorism?, The Jerusalem Post, 2016, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Are-we-looking-at-a-new-form-of-terrorism-473566> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

Egyes feltételezések szerint a gyújtogatásokat az válthatta ki, miszerint az izraeli hatóságok rendeletben tiltották meg, hogy a mecsetekben a müezzinek mikrofonokat használjanak, és azokon keresztül hívják imára a híveiket. A tűzvész előtti héten a Hamasz vezetője, Khaled Mashaal úgy fogalmazott, hogy az izraeliek a tűzzel játszanak és nemcsak a palesztinok, de a teljes iszlám világ reakcióival kell számolniuk.

Az izraeli tüzeseteket nemcsak a palesztinok, de több arab ország állampolgárai is „üdvözltek”, azokat nagy örömmel fogadták.³⁸ Az egyik legelterjedtebb hashtag a twitteren az „#Israelisburning” volt. A közösségi médiákban nemcsak hogy örültek az országot sújtó tűzvésznek, de biztatták a palesztinokat, hogy menjenek és gyújtogassanak. Az egyik twitterező ezen cselekményeket az izraeliekkel szembeni ellenállás eszközének nevezte. Ezek után kevésbé meglepő, hogy egy palesztin újságíró, Anas Abu Daabes, egy facebook-bejegyzésében a tűzvészt isteni büntetésként értelmezte és arra szólította fel a palesztinokat, hogy segítsék elő azokat. Ezért a biztonsági erők bűncselekményre való felbujtásért letartóztatták.³⁹

Az eseményektől, valamint az ezzel kapcsolatos arab reakcióktól függetlenül, többen bírálták a kormányzat tevékenységét a tűzvész kezelésével kapcsolatosan, már csak azért is, mivel a 2014-ben a miniszterelnök megígérte, hogy sokkal komolyabban fogják kezelni az erdőtüzek kérdését, és az azok elleni védekezésre sokkal több forrást biztosítanak.⁴⁰ Ez részben meg is valósult, hiszen az elmúlt évben a tűzoltóság számára több repülőgépet és tűzoltóautót is beszereztek, de úgy tűnik még ez is kevésnek bizonyult. A 2010-es események is hasonlóan zajlottak le, és ott is csak több nap után, jelentős külföldi segítséggel lehetett megfékezni a tüzeket.⁴¹

A 2016 novemberében majdnem egy hétig tartó tűzvész mérlege szinte sokkolta az izraelieket. A nyolc napon keresztül tartó akcióban több mint 1773 tüzet fékeztek meg, amelyek azonban jelentős károkat okoztak.⁴² Az izraeli jelentések eddig 180 sebesültről és hatalmas anyagi károkról tudósítanak, a kis területű ország erdőségeinek jelentős része a lángok martalékává vált, valamint legalább 1000 lakás is,⁴³ amelyből 700 Haifában található.⁴⁴

38 Ananya Roy: Israel is burning: Arab social media flooded with inflammatory messages celebrating deadly wildfire, IBT, 2016, <http://www.ibtimes.co.uk/israel-burning-arab-social-media-flooded-inflammatory-messages-celebrating-deadly-wildfire-1593371> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

39 Middle East Eye: Israel fires: Netanyahu says ‘arson is terror’ as Palestinians help tackle blazes, 2016, <http://www.middleeasteye.net/news/arson-terror-warns-netanyahu-palestinian-firefighters-help-tackle-israel-wildfires-1983681925> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

40 Nir Hasson: Forest Fires in Israel Will Only Get Worse in Coming Years, Experts Warn, Haaretz, 2016, <http://www.haaretz.com/israel-news/1.755665> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

41 Paul Colsey – Kevin Flower: Dozens killed in northern Israel forest fire, CNN, 2010, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/12/02/israel.forest.fires/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

42 Andrew Friedman: Israel Thanks Foreign Fire Crews From Russia, Spain, Egypt, PA, Breaking Israel News, 2016, <https://www.breakingisraelnews.com/79366/israel-thanks-foreign-fire-crews-russia-turkey-egypt-pa/#KRjgGE5itC6KVRDT.97> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

43 Michael M. Rosen: Israel on fire. National Review, 2016, <http://www.nationalreview.com/article/442557/israeli-fires-hope-amid-flames> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

44 Andrew Carey – Laura Smith-Spark: Israel wildfires: Haifa residents back home; fires under control, CNN.com, <http://edition.cnn.com/2016/11/25/middleeast/israel-wildfires-haifa-evacuation/> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

Konklúzió

Az izraeli eseményekre Európában sokan csak legyintenek, de a gyújtogatásos terrortámadások lehetőségével nemcsak az USA-nak, vagy Izraelnek, de Spanyolországnak, Portugáliának, Görögországnak, Olaszországnak, vagy éppen Franciaországnak is komolyan kell számolnia. Ugyanis számukra is komoly biztonsági és gazdasági és kihívásokat jelentenek az erdőtűzek, éppen ezért ez a fenyegetés nem hagyható figyelmen kívül. Az elmúlt évek szárazabb időjárási trendje miatt azonban más államok – köztük hazánk is – veszélyeztetett lehet egy ilyen támadással szemben, ezért az ilyen eshetőségekkel nekünk is számolnunk kell. Fontos, hogy az ilyen esetekre a kormányzati szerveknek fel kell készülnie, terveket készíteni az érintett szervek (nemzeti parkok, tűzoltóság, rendőrség, közigazgatás, lakosság által létrehozott társadalmi szervezetek, stb.) bevonásával.

Az erdőtűzek mellett más gyújtogatásos támadásokra is fel kell készülnünk, amelyeknek a célpontjai kormányzati vagy a lakosság által használt kereskedelmi vagy szabadidős központok lehetnek. Ezek ellen nem csak a kormánzatnak, hanem az üzemeltetőknek is fel kell készülnie, aktualizálni és erősíteni kell a különböző biztonsági protokollokat, terveket, megfelelő képesítéssel rendelkező szakembereket kell alkalmazni, illetve az itt dolgozókat folyamatosan kell képezni az ilyen típusú terrortámadások esetleges kezelésére.

Azért is kell foglalkoznunk az ilyen típusú támadásokkal, mivel egyre inkább megfigyelhető, hogy a terroristák a sokszor bonyolult és nagy költséggel járó terrortámadások helyett előnyben részesítik az „egyszerű, gyors és biztonságos” megoldásokat. Egyre kevésbé van arra idő, hogy a terrorszervezetek konspirálva, éveken keresztül beépülve a célország lakosságába készítsenek elő egy terrorcselekményt. Hiszen az egyre aktívabb biztonsági szolgálatok hatékonysága növekedett az elmúlt időszakban és ezzel arányosan a lebukási veszély is növekszik.⁴⁵ Egyszerűbb bemenni a boltba és venni egy kést, majd egy bevásárló központba megtámadni a békés járókelőket, vagy autóval behajtani a buszmegállóban várakozók közé. Bár az európai kontinensen ezek a támadások még újnak tekinthetők, de Izraelben sajnos már régóta a veszélyes mindennapok részévé váltak. Ebben az esetben tényleg igaz, amit egy Izraelben járt biztonságpolitikai kutató említett egy beszélgetés során, hogy a terrortámadások jelentős részét először a palesztinok alkalmazták, majd más radikális iszlamista terrorcsoportok továbbfejlesztve használják.

Egy hasonlóan új típusú fenyegetést, illetve terrorcselekményekhez szükséges eszközökhöz való hozzájutási módszert azonosított be Magyarországon a Terrorelhárítási Központ (TEK). Bizonyos csoportok egyre több második világháborús lövedéket és más robbanószereket ásnak ki, és azokat szétszerelve próbálnak robbanószerhez jutni, amit könnyen értékesíthetnek, vagy maguk használják fel. Gondoljuk bele, hogy Magyarországon – de más európai országban is – nagy csaták zajlottak le a

45 Bármilyen furcsán is hangzik az európai kontinensen végrehajtott sikeres terrortámadások után a különböző titkosszolgálatok tevékenységét pozitívan értékelni, de tudni kell, hogy minden sikeres támadással szemben legalább egy tucat megghiúsított támadást könyvelhetnek el. Ez persze nem jelenti azt, hogy nem javíthatnak a hatékonyságukon, sőt!

háború során és máig is jelentős mennyiségű robbanószer található a föld alatt. Ezek megtalálása, kiásása majd hatástalanítása és a robbanóanyag eltávolítása nem ördögösség. Egy megfelelő képességgel bíró ember könnyen szerezhethet ilyen módon hatékonyan felhasználható robbanó anyagot, amit nem kell kockázatos módon csempészni, vagy beszerezni fegyvercsempészekről (ami szintén növeli a lebukás kockázatát), hiszen a Schengeni határokon belül „szabadon” hozzáférhető.⁴⁶ A TEK több ilyen gyűjtőgetőt is sikeresen őrizetbe vett és az általuk „bányászott” robbanószert lefoglalta. Sajnos úgy tűnik, hogy az ezekhez hasonló egyszerűbb módszerekkel kivitelezett terrortámadásokra kell felkészülnünk.

Magyarországon ugyan készült már egy-egy tanulmány az ilyen típusú terrortámadások esetleges kezelésével kapcsolatban,⁴⁷ illetve a kritikus infrastruktúra védelméről, mégis úgy vélem, hogy ezzel a kihívással komolyabban kell foglalkoznunk. Szintén fontos kérdés, hogy egy ilyen esetben hogyan lehet a Magyar Honvédséget és a most szerveződő területvédelmi (tartalékos) erőket hatékonyan bevonni az ilyen támadások következményeinek felszámolásába, illetve újabb esetleges támadások megakadályozására.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ananya Roy: Israel is burning: Arab social media flooded with inflammatory messages celebrating deadly wildfire. *IBT*, 2016, <http://www.ibtimes.co.uk/israel-burning-arab-social-media-flooded-inflammatory-messages-celebrating-deadly-wildfire-1593371>
- Andrew Carey – Laura Smith-Spark: Israel wildfires: Haifa residents back home; fires under control. *CNN.com*, <http://edition.cnn.com/2016/11/25/middleeast/israel-wildfires-haifa-evacuation/>
- Andrew Friedman: Israel Thanks Foreign Fire Crews From Russia, Spain, Egypt, PA. *Breaking Israel News*, 2016, <https://www.breakingisraelnews.com/79366/israel-thanks-foreign-fire-crews-russia-turkey-egypt-pa/#KRjgGE5itC6KVRDT.97>
- Anna Ahronheim: As Israel burns, are we looking at a new form of eco-terrorism? *The Jerusalem Post*, 2016, <http://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Are-we-looking-at-a-new-form-of-terrorism-473566>
- Brian A. Jackson – David R. Frelinger: Rifling Through the Terrorists’ Arsenal, Exploring Groups’ Weapon Choices and Technology Strategies, *RAND Working Paper*, 2007, p. 14. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/working_papers/2007/RAND_WR533.pdf
- Csutorás Gábor: Terrortámadásból származó tüzek oltása katonai repülőtereken. http://www.mhht.eu/hadtudomany/2008/3_4/110-121.pdf
- Daniel Pipes: Bushfire Jihad, 2009. <http://www.danielpipes.org/blog/2009/03/bushfire-jihad-in-australia>
- Daniel Schorn: Burning Rage, *CBS News*, 2005, <http://www.cbsnews.com/news/burning-rage/>
- Dave Urbanski: ‘Terrible, Terrible Dark Day in Arizona’: 19 Firefighters Perish Battling Deadliest U.S. Wildfire in 30 Years, *The Blaze*, 2013, <http://www.theblaze.com/stories/2013/06/30/official-18-arizona-firefighters-dead-after-battling-blaze/>

46 Interjú Tarjányi Péterrel az ATV Szabad szemmel c. műsorában link: <http://www.atv.hu/video/video-20151127-orbant-akartak-megolni>.

47 Néhány ilyen tanulmány: Csutorás Gábor, „Terrortámadásból származó tüzek oltása katonai repülőtereken” címmel. Elérhető: http://www.mhht.eu/hadtudomany/2008/3_4/110-121.pdf
Letöltési idő: 2016. 12. 05.
Létai János: A tűzoltás és az életmentés sajátosságai a kelet-nyugati metróvonal alagútjában, *Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi kar, Tűzvédelmi és Biztonságtechnikai Intézet*, 2009, <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/590-a-tuzoltas-es-az-életmentes-sajátosságai-a-kelet-nyugati-metrovonal-alagutjaban.pdf> Letöltési idő: 2016. 12. 05.

- David Barnett: Palestinian jihadist group claims credit for Arizona wildfire, Long War Journal, 2013, http://www.longwarjournal.org/archives/2013/07/masadat_al_mujahideen_claims_c.php
- Elad Benari: Arab world celebrates fires in Israel, Arutz Sheva, 2016, <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/220824>
- Fred Burton – Scott Stewart: China: An Outside-the-Box Terrorist Plot?, STRATFOR, Security Weekly, 2008, https://www.stratfor.com/weekly/china_outside_box_terrorist_plot
- Interjú Tarjányi Péterrel az ATV Szabad szemmel c. műsorában. <http://www.atv.hu/video/video-20151127-orbant-akartak-megoln>
- Ioannis Michaletos – Christopher Deliso: New Security Threats, Trends in Global Intelligence Influence Greek Reforms, Balkanalysis, 2008, <http://www.balkanalysis.com/blog/2008/02/16/new-security-threats-trends-in-global-intelligence-influence-greek-reforms/>
- Joanna Ruck: Forest fires in Israel – in pictures, The Guardian, 2016, <https://www.theguardian.com/world/gallery/2016/nov/24/wildfires-in-israel-in-pictures>
- John Lewis: Oversight on Eco-terrorism specifically examining the Earth Liberation Front (ELF) and the Animal Liberation Front (ALF), U.S. Senate Committee on Environment & Public Works, 2005, <http://www.iwar.org.uk/cyberterror/resources/eco-terror/lewis.htm>
- Joseph Farah: Terrorists plotted setting U.S. fires, WND.com, 2007, <http://www.wnd.com/2007/10/44266/>
- Joseph W. Pfeifer: Fire as a Weapon in Terrorist Attacks, Combatting Terrorism Center at Westpoint, 2013, <https://www.ctc.usma.edu/posts/fire-as-a-weapon-in-terrorist-attacks>
- Létai János: A tűzoltás és az életmentés sajátosságai a kelet-nyugati metróvonal alagútjában. Szent István Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi kar, Tűzvédelmi és Biztonságtechnikai Intézet, 2009, <http://www.vedelem.hu/letoltes/anyagok/590-a-tuzoltas-es-az-életmentes-sajátosságai-a-kelet-nyugati-metrovonal-alagutjaban.pdf>
- A practical test of the „ember bomb” as described in Inspire Issue 9, 1 June 2012, <https://info.publicintelligence.net/STAC-EmberBombTest.pdf>
- Maj. Robert Arthur Baird: Pyro-terrorism – the threat of arson induced forest fires as a future terrorist weapon of mass destruction, United States Marine Corps School of Advanced Warfighting, 2005, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a509220.pdf>
- Mervyn F. Bendle: Australia's nightmare: bushfire jihad and pyroterrorism, National Observer (Council for the National Interest, Melbourne), No. 79, Summer 2008/09, pages 8-22 http://www.nationalobserver.net/pdf/2009_australias_nightmare_bushfire_jihad_and_pyroterrorism.pdf
- Michael M. Rosen: Israel on fire, National Review, 2016, <http://www.nationalreview.com/article/442557/israeli-fires-hope-amid-flames>
- Mike Rogers: Investigative Report on the Terrorist Attacks on U.S. Facilities in Benghazi, Libya, September 11-12, 2012, U.S. House of Representatives, 2014, <http://intelligence.house.gov/sites/intelligence.house.gov/files/documents/benghazi%20report.pdf>
- Nir Hasson: Forest Fires in Israel Will Only Get Worse in Coming Years, Experts Warn, Haaretz, 2016, <http://www.haaretz.com/israel-news/1.755665>
- Paul Colsey – Kevin Flower: Dozens killed in northern Israel forest fire, CNN, 2010, <http://edition.cnn.com/2010/WORLD/meast/12/02/israel.forest.fires/>
- Ruth Eglash: 60,000 Israelis evacuated in Haifa as fires continue to rage, The Washington Post, 2016, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2016/11/24/five-countries-help-israel-fight-massive-fires/?utm_term=.7cbb2790ef94
- Ruthie Blum: Palestinians, Arab World Celebrate, Take Credit for Israeli Fires With #IsraelIsBurning Hashtag, Algemeiner, 2016, <https://www.algemeiner.com/2016/11/24/palestinians-arab-world-celebrate-take-credit-for-israeli-fires-with-israelisburning-hashtag/>
- Seth J. Frantzman: REVEALED: Arabic social media support for fires and arson in Israel, 2016, <https://sethfrantzman.com/2016/11/27/revealed-arabic-social-media-support-for-arson-in-israel/>
- Ted Walter: Beyond Misinformation – What Science Says About the Destruction of World Trade Center Buildings 1, 2, and 7, Architects & Engineers for 9/11 Truth, 2015, <http://cafr1.com/Beyond-Misinformation-2015.pdf>
- Yaakov Lappin: Police: Usfiya boy, 14, admits to starting Carmel fire, The Jerusalem Post, 2010, <http://www.jpost.com/National-News/Police-Usfiya-boy-14-admits-to-starting-Carmel-fire>

Kis-Benedek József

Dzsihadista fészkek, mint a terrorizmus lehetséges kiindulópontjai

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.96

Korunk egyik legnagyobb kihívása a terrorizmus és annak egyéb összetevői, mint például a radikalizmus és a dzsihadizmus. A szerző ennek a jelenségnek az okait és a következményeit vizsgálja néhány fontosabb országra lebontva. Az országokénti bontás azért lényeges, mert az okok nemcsak országok között, hanem azokon belül is esetenként jelentősen eltérőek. A radikalizmus és a dzsihadizmus szorosan összefügg a válságkörzetekkel és természetesen a külföldi harcosok problematikájával. Ezek elemzésén túl a tanulmány kitér a megoldási (kezelési) javaslatokra is.

A 2016-ban Nyugaton kialakult terrorhullám 2017-ben is nagy valószínűséggel folytatódni fog. Ennek hatása lesz a választásokra és a kormányok politikájára (Hollandia, Franciaország, Németország). A terroreseményeket kiváltó okok nem szűntek meg, következésképpen a terrorizmus is megmarad. A terrorizmus (háború) folytatódik Afganisztánban, Irakban, Szíriában, Jemenben és Nigériában. Ez együtt jár további menekülthullámmal és belső menekültekkel.

A magát Iszlám Államnak (l. Iraki és Levantei Iszlám Állam – ISIL vagy Iraki és Szíriai Iszlám Állam – ISIS) nevező terrorszervezet igen határozott műveleti képességről tett tanúbizonyságot Európában, az általuk toborzott személyek pedig még jó néhány évig aktívak maradnak. Ennek következtében változhat a kormányok politikája 2017-ben és nemcsak azokban az országokban, ahol választások lesznek.¹

2017 márciusában elérkeztünk a szíriai polgárháború hetedik évéhez. A pusztító konfliktus rommá változtatta az országot, megromlott a viszony a szomszédos országokkal, növelte Oroszország és Irán regionális befolyását és alaposan próbára tette az ENSZ béketeremtő képességét. Ahogy Afganisztánban is láthattuk, ha a nagyobb harccselekmények befejeződnek, az egyik fél győztesnek kiáltja ki magát, de a felkelés folytatódik. Véleményem szerint igen kicsi a garancia arra, hogy ne ez történjen Irakban és Szíriában.

1 Terrorism in the West in 2017. December 22. 2016. TSG IntelBrief.
<http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-terrorism-in-the-west-in-2017/> (Letöltés: 2016. 12. 29.)

Európa 2017-ben is a migrációs válsággal fog küzdeni. A 2016. márciusi megállapodás Törökországgal jelentősen csökkentette az Európába illegálisan érkező menekültek számát a balkáni útvonalon. 2017 viszont változást hozhat, ha Törökország úgy értékeli, hogy nem kapja meg az EU-tól azt a támogatást, amiben megállapodtak. Mivel a menekültválság egyben egy politikai kártya is, az európai vezetők nem engedhetik meg maguknak, hogy ne vegyék figyelembe.

A holland, francia és német választások kimenetelére kétségkívül nagy hatással lesz a terrorizmus, az ettől való félelem és a menekültprobléma. A szörványos terror-támadások – nem beszélve egy nagy támadásról – a politikai helyzetre igen negatív hatást gyakorolhatnak.

Az ISIL toborzó tevékenysége és hálózatépítő képessége Franciaországban, Belgiumban és Németországban sajnálatos módon előrevetíti további támadások lehetőségét a többi EU országban is.

Az ISIL többször felszólította híveit kalifátus létrehozására. Ez a kettős fenyegetés arra kell, hogy ösztönözze az európai biztonsági szolgálatokat, hogy figyelmüket nem elég csak a megfigyelésre fordítani, hanem aktív, megsemmisítő tevékenységet is folytatniuk kell.

Az ISIS iraki és szíriai megjelenését követően számos országból, illetve országrészekből érkeztek külföldi harcosok, akik valójában a szervezet gerincét képezik, legalábbis a harcoló állomány vonatkozásában. Jóllehet, több országból érkeztek terroristák, az országok száma azonban csak néhányra koncentrálódik (Tunézia, Líbia, Szaúd-Arábia, Belgium, Franciaország, Nagy-Britannia, Oroszország [ezen belül főként Csecsenföld és Dagesztán]).

Az elmúlt 2–3 év kutatásai bizonyították, hogy országon belül is vannak vidékek, ahonnan ezek a személyek eltávoztak, ezért beszélhetünk a szélsőséges személyek lokális, vagy regionális fészkeiről. Ezek a fészkek („melegágyaknak” is nevezik őket) gyakran eltérő sajátosságokkal rendelkeznek, egy elem viszont közös: az azokban résztvevők valamennyien radikális személyek.

A párizsi és brüsszeli támadások után a média muszlim gettókról beszélt, amelyek az iszlám szélsőséges szervezetek létrejöttének olyan bázisaiként szolgáltak, ahol a rendőrség nem mert határozottan fellépni, virágzott a munkanélküliség, a radikális szónokok pedig keresték a terrorista jelölteket.² Ugyanakkor a tanulmányok arra is rámutatnak, hogy a nagymérvű radikalizáció ellenére a lakosság meglehetősen nagy része nem radikalizálódott és nem is hajlamos arra még akkor sem, ha a körülmények számára hasonlóak, mint a dzsihadisták esetében. A radikalizálódás és a toborzás igencsak egyéni jellegű és komplex folyamat. Ennek megismerésére az információszerzés és információ megosztás alapvető feladat.

Az iraki háborút követő biztonsági űr, illetve a szír polgárháború külföldi harcosok tömeges kivándorlását okozta a háború sújtotta területekre. Jóllehet, a külföldi harcosok civil konfliktusokban való részvétele új jelenség, legalábbis a jelenlegi

2 A témával bővebben a Soufani Csoport foglalkozik. Ali Soufan és Daniel Schoenfel határozták meg, hogy régiókon, városokon belül léteznek olyan földrajzi, szociális és társadalmi „melegágyak”, ahol az Iszlám Állam toborzó emberei jól tudnak tevékenykedni.

méretekben, a jelenséggel már korábban is találkozhattunk. 1980 és 2011 között a muzulmán országokban 10–30 ezer külföldi harcos megjelenését tapasztalhattuk.³ Az Egyesült Államok hírszerző szolgálataitól származó adatok szerint 2015-ben több mint 100 országból érkeztek külföldi harcosok Szíriába és Irakba, többségük muzulmán országokból.⁴ A külföldi harcosokat azonnal bevonták a harcselekményekbe.

Az újonnan érkezők száma nem minősíthető állandónak és folyamatosnak. 2014-ben például 12 ezren érkeztek, 81 országból.⁵ 2015 decemberére – szintén a Soufan Group értékelése szerint – 27–31 ezer közötti külföldi harcos érkezett 84 országból, ami gyakorlatilag megegyezik az amerikaiak által nyilvánosságra hozott adatokkal. 2016-ban a Szíriába és Irakba érkezők száma drasztikus csökkenést mutatott, amiben benne vannak a nyugati kormányok intézkedései, valamint a helyzet romlása is Irakban és Szíriában. Ezzel egy időben azonban új célként jelent meg Líbia.⁶

Amint arra utaltam, a legtöbb harcos észak-afrikai országokból és a Közel-Keletről érkezett, de nem mellékes az a közel öt ezer fő, akik Európából érkeztek. Az adat nem meglepő, hiszen az arab világon kívül a legtöbb muzulmán Európában él. A szovjet utódállamokból 4700 harcos érkezett, bár Putyin elnök 7000 főről is beszélt. A dél-kelet ázsiai országokból 900-an, míg a Balkánról hozzávetőleg 500 harcos érkezett.

Nem lennének pontosak, ha megállnánk azon a szinten, hogy melyik országból érkeztek a külföldi harcosok. Fontosnak tartom annak tisztázását, hogy országon, sőt nagyobb városokon belül honnan érkeznek külföldi dzsihadisták, miként alakulnak ki a dzsihadista fészkek. Ezek időben jóval korábban jöttek létre, mint maga az ISIS. Olyan városok, mint például a líbiai Derna, Tunéziában Ben Guerdane és Kasserine, vagy Georgiában a Pankiszi-szoros, régóta dzsihadista fészkek voltak, ahonnan biztosították a harcosokat a muzulmán országok konfliktusaihoz. Ugyanez mondható el Boszniáról, amely utánpótlást kínált az ISIS-hez.

A külföldi harcosok toborzásához számos település is hozzájárult, főként ott, ahol dzsihadista szónokok tevékenykednek hosszú ideje. Az is figyelemre méltó, hogy az Európából az ISIS-hez kiutazott mintegy ötezer külföldi harcos közül 3700-an négy országból származnak. Brüsszel kerületei közül Molenbeek, amely a párizsi és brüsszeli merényletek kapcsán igencsak a nemzetközi érdeklődés középpontjába került, a legtöbb külföldi harcost biztosította Belgiumon belül.

A toborzási helyek közül mára már ismertté vált, hogy jelentős eltérések vannak az egyes városok, városrészek között szociális, társadalmi és demográfiai oldalról vizsgálva is. Ha a toborzási helyeket elemezzük, különféle trendeket azonosíthatunk.

3 Th. Hegghammer: *The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad*. International Security, Vol. 35, No. 3, Winter 2010/11, pp. 53–94. (Letöltés: 2017. 01. 02.)

4 Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. The Soufan Group, December 2015, http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate3.pdf (Letöltés 2016. 12. 30.)

5 R. Barrett: *Foreign Fighters in Syria*. The Soufan Group, June 2014, <http://soufangroup.com/foreign-fighters-in-syria/> (Letöltés: 2016. 12. 30.)

6 W. Strobel and Ph. Stewart: *U.S. Military Softens Claims on Drop in Islamic State's Foreign Fighters*. Reuters, 28 April 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-recruiting-idUSKCN0XP33K> (Letöltés: 2016. 12. 30.)

A legfontosabb például, hogy a radikalizálódáshoz és a toborzáshoz vezető okok között kiemelkedő jelentősége van a sérelemnek és az egyéni problémáknak. Jóllehet a szunnita muzulmánoknál vonzerőt jelent maga az ISIS és Bassár el Aszad rendszere, erősebb motívumként értékelhetők az egyéni problémák. Másik általános tendenciaként említhetők azok a személyes példák, akiknek a bemutatására nagyon odafigyelnének a toborzók, különösen Európában. Ezek a karizmatikus vezetők nagy hatást gyakorolnak azokra a fiatalokra, akik büntetett előéletűek. Azok a területek, ahol zárt közösségben élnek a fiatalok, kedvenc vadászterületet jelentenek a toborzók számára.

*

A továbbiakban azokat az országokat, országon belüli területeket vizsgálom, amelyekben jellemző a személyek, csoportok radikalizálódása.

Tunézia

Tunézia a legtöbb külföldi harcost küldte Irakba és Szíriába, majd később Líbiába is. A hivatalos adatok hat, a nem hivatalosak hétezer főről beszélnek. Egy 11 milliós országnál meglepő, hogy minden 100 ezer ember közül 55 a szélsőséges szervezetek híve. Hozzávetőleg 1500-an mentek Líbiába, az ottani ISIS-hez, valamint az al-Kaida Iszlám Magrebben nevű szervezetéhez és egyéb radikális csoportokhoz.⁷ Egyes értékelések szerint Líbiában a külföldi harcosok több mint fele tunéziai állampolgár.⁸

Az Afganisztánban harcoló arabok többsége tunéziai volt, akik a szovjetek ellen harcoltak, tehát a probléma korántsem új keletű. Nem meglepő, hogy a Tunéziai Harci Csoport szülőhazája Afganisztán. Tunéziai dzsihadisták Boszniában is harcoltak a szerbek ellen a balkáni háború idején. Ben Ali, volt elnök keményen elnyomta a radikális törekvéseket, ami motívumként szolgált a megerősödéshez. A Tunéziában kezdődött arab forradalom idején sokan megszöktek a börtönökből. A radikalizáció okai között célszerű megemlíteni a decentralizáció következtében kialakult kirekesztést, marginalizálódást. A forradalmat követően a politikai tevékenység a fővároson, Tunison kívül is elterjedt, míg azelőtt ez nem volt jellemző.

A radikalizáció okai között inkább a szociális kirekesztettség, mintsem a gazdasági körülmények szerepelnek (más országokhoz képest a tunéziai külföldi harcosok között a legmagasabb a felsőfokú végzettség aránya). Ez nyilvánvalóan szerepet játszott abban, hogy a ISIS vezető állománya a tunéziaiak közül került ki. Úgy vélem, ennek fényében érthetővé válik a híres francia iszlámkutató professzor, Olivier Roy nézete, aki több írásában azt vallja, hogy az európai radikalizáció nem a

7 G. Packer: Exporting Jihad. The New Yorker, 28 March 2016, <http://www.newyorker.com/magazine/2016/03/28/tunisia-and-the-fall-after-the-arab-spring> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

8 Adalék a tunéziai külföldi harcosokhoz: a 2016 decemberi berlini merénylet elkövetője is tunéziai állampolgár volt. A tunéziai külföldi harcosok számos külföldi merényletben vettek részt, ilyen például Afganisztánban az Északi Szövetség vezetőjének Ahmad Shah Massoud-nak a meggyilkolása, de részt vettek az algériai Amenas-i gázüzem elleni merényletben.

szalafizmusból, nem is az iszlám forradalmából, de nem is a muzulmánok imperializmus iránt érzett dühéből, hanem a fiatalok generációs, politikai és kulturális elszakadásából ered. Ezeket a fiatalokat elbűvöli az erőszak, miközben saját lázadásuk okát keresik ugyanúgy, mint a tunéziai fiatalok. A jövő iránti csalódottság, a szülők által képviselt út megtagadása vezeti el őket egy, az eddig megszokott iszlámtól eltérő útra.⁹

Ezzel szemben a másik híres francia iszlámkutató, Gilles Kepel azt vallja, hogy a dzsihadizmus csak akkor érthető meg, ha az iszlámból indulunk ki. Szerinte a dzsihadista terrorizmus a szalafita felfogásból indul ki, aminek a gyökerei a Közel-Keleten találhatók és ez vezetett a hitszakadáshoz.¹⁰

Részemről mindkét nézet elfogadható, nem zárják ki egymást, amint az több területen is kézzelfogható. Európában nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a radikalizáció ideje egyre inkább lerövidül.

Ugyanakkor az is fontos körülmény, hogy a külföldi harcosok nem Tunézia teljes területéről, hanem meghatározott „fertőzött” részekről származnak. Ilyen például Ben Guardane nevű város, ami a líbiai határ mellett található, évek óta csempészbándák és illegális fegyverkereskedők központja. Egyes vélemények szerint a világ legnagyobb külföldi harcos toborzóhelye. A tunéziai merényletek (Bardo Múzeum, Sousse-i üdülőhely) elkövetői valamennyien innen származtak. Ha az okokat vizsgáljuk, megállapítható, hogy az ország déli részén található Ben Guardane messzi esik az északi turisztikai helyektől, fejlesztését a kormány nagyon elhanyagolta, a várost a szegénység és a munkanélküliség jellemzi, a lakosság el van szigetelődve a tunéziai társadalomtól.

A másik dzsihadista fészek Tunéziában az algériai határ mellett található, Kasserine. A határ közelsége miatt a dzsihadisták szoros kapcsolatban vannak az algériai dzsihadistákkal, a Kabília hegyes vidék pedig kiváló lehetőséget kínál a rejtőzködésre.

A „fészek” nem új keletű, hiszen a 80-as években a tunéziaiak aktívan részt vettek az afgán ellenállásban. A mai hálózatépítés célcsoportja a fiatalság, akik többnyire munkanélküliek, a toborzóknak viszonylag könnyű helyzetük van a fiatalok közösségébe való behatolásra.

A harmadik ismert hely az ország északi részén található Bizerte. Az ISIS-hez került tunéziai külföldi harcosok körülbelül 11%-a Bizertéből származik.¹¹ A radikális csoportok magját főként a 2011-es forradalom előtt időszakban börtönben lévő, majd a forradalom alatt onnan kiszabadult személyek adják.

9 O. Roy: What is the driving force behind jihadist terrorism? – A scientific perspective on the causes/circumstances of joining the scene. Bundeskriminalamt, November 2015, http://www.bka.de/nn_195186/EN/Publications/AutumnConferences/2015/autumnConferences2015__node.html?__nnn=true (Letöltés: 2016. 05. 23.)

10 Gilles Kepel: Il faut écouter les prêches du vendredi. Par — 14 avril 2016 à 18:01, Libération. http://www.liberation.fr/debats/2016/04/14/gilles-kepel-il-faut-ecouter-les-preches-du-vendredi_1446225 (Letöltés: 2016. 05. 08.)

11 North Africa's export-import of terror. TSG IntelBrief, February 23 2015 <http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-north-africas-export-import-of-terror/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

Líbia

Egy hatékonyan működő kormány hiányában nehéz meghatározni, hogy hányan utaztak Szíriába és Irakba. A becslések 600 körüli számot tartalmaznak, de nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy Líbia nemcsak küldő, hanem befogadó ország is. Az ISIS központja az országban Sirte városban található. A város a néhai Kaddáfi szülőhelye és törzsének központja.¹² Az ISIS Kaddáfi harcosai közül számos személyt vett sorai közé, hasonlóképpen, mint ami Irak esetében történt a Baath párt tagjai esetében.

Líbia modernkori történetét a vallási, törzsi viszonyok, a nacionalizmus és az olaj határozta meg. A vallás területén a változások gyakran titokban történtek. Líbia vallási szempontból mindig is homogén volt, szunnita irányzattal. A törzsi társadalmat is célszerű kellő kritikával fogadni ma, mert valójában nem egy régi szociális struktúráról, hanem társadalmi szervezetek széleskörű megjelenéséről van szó. A vallási radikálisok Kaddáfi után jelentek meg. A vallási radikalizmus tiltott volt az országban, ez magyarázza azt, hogy ezek a csoportok inkább Líbián kívül tevékenykedtek. A helyi lakosság és az ISIS kapcsolata rendkívül ellentmondásos volt, ugyanis a lakosság többsége nem támogatta az ISIS embereinek megjelenését és Kaddáfi embereinek visszatérését látták bennük.

Az ISIS először 2014-ben Dernában vetette meg a lábát. Innen származnak a külföldi harcosok, de az előzmény is ide köthető az afgán és az iraki háború idején. Az iraki al-Kaida tevékenysége esetén nyilvánosságra került, hogy az öngyilkos merénylők többsége Líbiából, Dernából érkezett. A dernai radikális csoportok kialakulása során jelentős szerepe volt annak a körülménynek is, hogy Kaddáfi nem engedélyezte az iszlám szélsőségesek tevékenységét a 80-as és a 90-es években.

Egyiptom

Az egyiptomi kormány szerint 600 harcos távozott az ISIS-hez, külföldi források valójában 1000-ról beszélnek. Mubarak, volt elnök 2011-es eltávolításától folyamatos biztonsági kockázatot jelentenek az iszlám szélsőséges csoportok.

A legismertebb iszlám csoport az Anszár Bajt al Makdisz a Sínai-félszigeten. A szervezet magját beduin törzsek képezik, amelyek évek óta csempészzel foglalkoznak. Vezetőjük, Abu Osama al Maszri, 2014-ben hűségesküt tett Abu Bakr al Bagdadinak, az ISIS vezetőjének. A toborzás alapja itt is a helyi lakosság elégedetlensége a kormány politikájával szemben. A Sínai-félsziget helyi lakossága hosszú ideje nem kap állami támogatást például a gazdaság és az infrastruktúra fejlesztésére.

Az ISIS Sínai-félszigeti szervezete, a Wilayat Sinai 2015 és 16-ban számos merényletet hajtott végre rendőrposztok és katonai ellenőrző-átesztő pontok ellen. Legnagyobb támadásuk 2015 júliusában történt, amikor 70 egyiptomi katonát,

12 The Islamic State's Expansion Strategy in Libya. The Soufan Group IntelBrief, 3 March 2016, <http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-the-islamic-states-expansion-strategy-in-libya/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

rendőrt és a segítségükre siető egészségügyi személyzetet öltek meg.¹³ Nem valószínű, hogy sikerülni fog felszámolni a szervezetet, sőt inkább erősödésével kell számolni.

A radikalizálódás alapja a beduin törzsek és az egyiptomi kormány viszonya. Egyiptomi részről a beduinokat Izrael kollaboránsának tekintették „ötödik hadoszlopnak” minősítve őket. Sokan közülük nem kaptak állampolgárságot és nem teljesíthettek katonai szolgálatot. Az a tény, hogy az egyiptomi kormány nem számolt a helyi lakossággal, gazdasági segítséget nem adott nekik, erősítette a feketegazdaságot, ezen belül az ember, fegyver, valamint kábítószer kereskedelmet.

A Gázai övezetből radikális toborzó személyek érkeztek, segítve ezzel a radikalizációt. Elindult egy folyamat, ami abból állt, hogy először a beduinok között toborzó munkát folytattak, majd bevonták őket militáns csoportok vezetésébe. Ezzel párhuzamosan csökkent az egyiptomi biztonsági szolgálatok adatszerző képessége. Ennek eredményét jelzik a sikeres merényletek.

A félszigeten működő terrorszervezetek tagjai tapasztalatot szereztek Afganisztánban, Boszniában és Szíriában, de számos harcos érkezett Líbiából is.

2013-at követően (Morszi elnök eltávolítása) új fejezet kezdődött a radikális szervezetek életében. Mivel illegitimnek tekintették a volt elnök eltávolítását, tevékenységüket jogosnak és legálisnak értékelték. A két nagy terrorszervezet, az Ansar Bayt al-Makdisz és a Wilayat Sinai (utóbbi hűségesküvet tett az ISIS-nak) a belső viták ellenére tovább erősödtek. Mára elmondható, hogy a Wilayat Sinai része az ISIS globális stratégiájának, a jövőben akár utódszervezetté is válhat.

Egyiptom és Izrael a terrorizmus elleni küzdelemben igyekszik együttműködni, de ez hatékonynak még korántsem minősíthető.

A Kaukázus és a volt szovjet köztársaságok

Az Észak-Kaukázus az iszlám szélsőségesek régi fellegvára, a szíriai polgárháború kezdete óta pedig toborzóhelynek számít. A politikai iszlám és a nacionalista érzelmek két háborút robbantottak ki Csecsenföldön Oroszország ellen, ennek következtében Csecsenföld a külföldi harcosok számára vonzerőt képviselt. A helyi nézeteltérések is ösztönözték a radikalizáció erősödését. 2007-ben a dzsihadisták létrehozták a Kaukázusi Iszlám Emirátust azzal a céllal, hogy független emirátust alakítsanak ki Oroszország és támogatói ellen.¹⁴ Ebből a szervezetből utazott számos harcos Szíriába és Irakba, vagy csatlakoztak a helyi szervezethez a Kaukázusi Wilayathoz.

A régió hosszú ideje militáns területnek számít, ezt erősítik az orosz és georgiai katonai erők. Észak-kelet Georgiában a Pankiszi-szoros is melegágyat képez az iszlám radikális szervezetek számára. A csecsen háború idején a Pankiszi-szoros a dzsihadisták kiinduló pontjaként szolgált a csecsenek támogatására.

13 The Islamic State Assaults Sinai. The Soufan Group IntelBrief, 2 July 2015, <http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-the-islamic-state-assaults-sinai/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

14 Caucasus Emirate. Mapping Militant Organizations, Stanford University. <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/255> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

Az Észak-Kaukázusban a volt szovjet tagköztársaságok közül Dagesztán a legproblémásabb. Klánrendszerek, vallási konfliktusok, bűnözés és az iszlám radikalizmus egyaránt jelen van. Kezdetben a szuffita iszlám uralkodott, de a Szovjetunió szétesését követően a szalafita vonal terjedt el. A Dagesztáni Iszlám Köztársaság létrejöttét 1999-ben az orosz haderő megakadályozta, de azóta is folyamatos törekvések vannak emírségek kialakítására. Elmondható, hogy az orosz haderő fellépése megakadályozta a radikális törekvések érvényesülését, ezt mutatja 2015-ben az emírség két markáns vezetőjének, Abu Mukhamadnak és Abu Usmannak a megölése. A másik oldalon azonban nem elhanyagolható, hogy a Kaukázusi Iszlám Állam hűségesküt tett az ISIS-nek.

Dagesztánban és a Pankiszi-szorosban az iszlám radikális szervezetek tevékenysége szoros összefüggésben van az ISIS tevékenységével Irakban és Szíriában. Az ISIS jövője jelentősen befolyásolja az észak-kaukázusi radikális erők tevékenységét.

Az ankarai orosz nagykövet meggyilkolása következtében Oroszországban fokozzák a kaukázusi és közép-ázsiai iszlám közösségek, valamint azok imámjai ellenőrzését.

Kulcsszerepe van a tranzitforgalomban Törökországnak, többek között ezért sem várható az orosz–török viszony romlása. Ahogy Európa esetében, úgy Oroszországba is igyekeznek visszatérni a külföldi harcosok. Ezt igyekeznek megakadályozni az orosz erőszakszervezetek.

Belgium

Belgiumból az ISIS-hez távozott és azonosított külföldi harcosok közül valamennyi brüsszeli lakos.¹⁵ Ezek többsége vagy Molenbeek kerületben született, vagy jelentős időt töltött ott. A kerületet jellemzi a szegénység, a migránsok magas száma és az, hogy Brüsszelben itt a legmagasabb a munkanélküliség. Brüsszelben viszonylag nagyszámú muzulmán él, de kerületenként jelentősen eltérő a számuk. A migránsok főként észak-afrikai és közel-keleti országokból érkeztek.

Ha Brüsszről beszélünk, akkor azon Belgium fővárosánál sokkal nagyobb területet kell érteni. Brüsszel városa 19 kerületből áll, az ország legsűrűbben lakott területe, amit 19 különböző polgármester és tanács irányít. Brüsszelt főváros régiónak hívják, aminek (ugyanúgy, mint egész Belgiumnak) két része van: a flamandul beszélő (Flandria) és a franciául beszélő (Vallónia). A Brüsszel főváros régiónak saját közigazgatása van, amihez intézmények kusza együttese kapcsolódik a nyelvi sajátosságokból adódóan. Vizsgálatunk tárgya szempontjából ez azért érdekes, mert a biztonsági szolgálatok együttműködése sem zökkenőmentes, lévén a helyi tanácsoknak (is) alá vannak rendelve. Ezen kívül a külföldi harcosok eredete, élettere is jelentősen eltérő kerületenként. A legtöbben a régi ipari, mára elszegényedett, muzulmánok által sűrűn lakott észak-nyugati területekről kerülnek ki.

15 P. Van Ostaeyen: February 2016: A New Statistical Update on Belgian Fighters in Syria and Iraq", Pieter Van Ostaeyen, 2 February 2016, <https://pietervanostaeyen.wordpress.com/2016/02/02/february-2016-a-new-statistical-update-on-belgian-fighters-in-syria-and-iraq/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

Franciaországhoz hasonlóan az integráció meglehetősen alacsony szintű. A Molenbeekben lakóknak nem sok esélyük van a felemelkedésre. A fiatal lakosság gyakran identitás-zavarral is küzd. Mindezek a tulajdonságok vonzó célponttá teszik a fiatalokat a karizmatikus toborzók számára.

A molenbeeki toborzók között Európa szerte ismert volt Khalid Zerkani („Papa Noel”), aki Európa legnagyobb toborzóhálózatát vezette. Zerkani marokkói nemzeti-ségű, 2002-ben költözött Brüsszelbe és vonzódott a bűnügyi háttérrel rendelkező fiatalokhoz.¹⁶ Olyan személyeket keresett, akik nem tudtak beilleszkedni a belga társadalomba (nem volt nehéz találni).

Zerkani üzenete csábító volt az ilyen fiatalok számára: meggyőzte őket, hogy amit elkövettek, az erkölcsileg helyes és az iszlám ideológiához illeszkedik. Ezzel a módszerrel nagy közösséget sikerült meggyőznie és mennyivel egyszerűbb, mintha az iszlám ideológiát kellene tanítania. A kisebb bűncselekményekből származó pénzt repülőjegy vásárlásra használták fel. A hozzávetőleg 300 toborzott belgiumi személyből legalább 45 fő Zerkani toborzóhálózatához tartozott.¹⁷ A csoport létszáma valószínűleg nagyobb volt az említetttnél, de veszélyességét illetően fontosnak tartom megjegyezni, hogy ehhez tartozott Abdelhamid Abaaoud, a 2015-ös párizsi és a 2016-os brüsszeli merényletek egyik szervezője, aki valószínűleg a külföldi műveletek szervező részében tevékenykedett. Ide tartoztak Salah Abdeslam és Najim Laachraoui is, akik feltehetően a brüsszeli repülőtér ellen elkövetett merénylethez gyártották a bombát.

Zerkanit egyébként a belga hatóságok 2015 elején letartóztatták, majd júliusban 12 év börtönbüntetésre ítélték belga fiatalok között végzett toborzó munka és radikális tevékenység miatt. A nyomozások során kiderült, hogy a gyanúsítottak közül legalább 14 fő a molenbeeki sejthez tartozott, ebből 11 fő marokkói származású és szinte valamennyien rendelkeznek bűnügyi háttérrel. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy ezek a terroristák gyakran közelállnak egymáshoz, egymást személyesen is ismerik. A belgiumi sejt bizonyította azt is, hogy a szervezetek inkább egymást ismerő embereket alkalmaznak, mintsem idegen, kívülálló embereket.

A belgiumi külföldi harcosok az egész országból érkeznek, de a Brüsszel–Antwerpen tengely mentén található a legnagyobb muzulmán koncentráció. Tény, hogy a külföldi harcosok főként a nagyobb városokból kerülnek ki, de a helyzet a muzulmán lakosság létszámával is összefüggésbe hozható.¹⁸ A Brüsszel–Antwerpen tengelyen túl több más terület is azonosítható, ezek közül a legnagyobb a Liège–Verviers térsége. Liège Belgium ötödik legnagyobb városa, a muzulmán lakosság létszáma oldaláról vizsgálva viszont a 10 legnagyobb település között tartják nyilván. Fontos

16 Higgins and K. de Freytas-Tamura: A Brussels Mentor Who Taught ‘Gangster Islam’ to the Young and Angry: New York Times, 11 April 2016, <http://www.nytimes.com/2016/04/12/world/europe/a-brussels-mentor-who-taught-gangster-islam-to-the-young-and-angry.html> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

17 P. Van Ostaeyen: February 2016: A New Statistical Update on Belgian Fighters in Syria and Iraq. Pieter van Ostaeyen, 2 February 2016, <https://pieter vanostaeyen.wordpress.com/2016/02/02/february-2016-a-new-statistical-update-on-belgian-fighters-in-syria-and-iraq/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

18 Nincs pontos nyilvántartás a muzulmánok számáról Belgiumban, ezért a kutatók elsősorban becslésekre hivatkoznak.

1. táblázat.

Belgiumi településkörzetek, ahonnan külföldi harcosok távoztak¹⁹

	Külföldi harcosok száma	Muzulmán lakosság száma	10 ezer muzulmánra eső külföldi harcos	Lakosság létszáma	1 millió lakosra eső külföldi harcos
Brüsszel–Antwerpen tengely	355	378 167	9.4	2 044 352	173.6
Liège–Vervier térség	27	48 515	5.6	398 990	80.6
Genk térség	21	35 601	5.9	335 018	62.7
Sharleroi, Mons, Namur térség	18	50 902		580 415	31.0
Ghent térség	9	32 452	3.5	291 137	30.9

területnek számít Charleroi, Genk és Namur térsége, valamint Ghent környéke. Ezek az adatok azt jelzik, hogy hibás szemlélet csak Brüsszelre és annak Molenbeek kerületére összpontosítani a figyelmet. Nyilvánvalóan a muzulmán lakosság nagyobb részaránya megmagyarázható. Brüsszel és Antwerpen közötti terület Belgium legsűrűbben lakott része. Ha erről a területről beszélünk, nem mellőzhető az a tény sem, hogy itt alakult meg 2010-ben Belgium neoszalafita csoportja: a *Shariah4Belgium*. Az is lényeges szempont, hogy a *Sharia4Belgium* a brit *British al-Muhajiroun* és az *Islam4UK* mozgalmakból alakult ki, amelyek létrehozásában az ismert Omar Bakri Muhammad és Anjem Choudary hittérítők játszottak meghatározó szerepet (lásd később Nagy-Britanniánál). A szervezeteket a muzulmánok jogainak elismertetésére, valamint nem vallásos muzulmánok betérítésére hozták létre. Lázító magatartásra való felhívásuk különösen fontos volt akkor, amikor a rendőrség betiltotta a fejkendő viselését. Ennek eredményeként a szervezet sok szimpatizánst szerzett magának.

A *Shariah4Belgium* a brit szonzorokon kívül szoros kapcsolatot épített ki a hasonló gondolkodású szervezetekkel, például a németországi *Millatu Ibrahim*, a franciaországi *Forcane Alizza*, vagy a *Shariah4Holland* szervezettel. A szervezetek és nemzetközi kapcsolataik létrejöttékor a hatóságok inkább lázadóként, mint biztonsági kockázatként tekintettek rájuk. Amikor viszont határozottabban léptek fel és például Belgiumban letartóztatták vezetőjüket, Fouad Belkacemet, több száz követője visszafordíthatatlanul radikalizálódott. Amikor a nyilvános tevékenység lehetetlenné vált, szinte kínálta magát a szíriai lehetőség, így kezdtek többen oda utazni és váltak külföldi harcosokká. A *Shariah4Belgium* szervezetből 80-an utaztak Szíriába. A csoportot 2015-ben egy bírósági határozattal terrorszervezetté minősítették.²⁰

19 Guy Van Vlieden: Molenbeek and Beyond. The Brussels-Antwerp Axis as Hotbed of Belgian Jihad in: Arturo Varvelli Jihadist hotbeds Understanding local radicalization processes ISPI First edition 2016 ISBN 978-88-99647-13-1. pp. 52.

20 M. Torfs: Former *Shariah4Belgium* leader Belkacem gets 12 years. 11 February 2015, <http://deredactie.be/cm/vrtnieuws.english/News/1.2236417> (Letöltés: 2016. 05. 08.)

2. táblázat.
A brüsszeli kerületek és a külföldi harcosok összefüggései²¹

	Külföldi harcosok száma	Muzulmán lakosság létszáma (becslés)	10 ezer muzulmán lakosra eső külföldi harcos	Lakosság létszáma	1 millió lakosra eső külföldi har- cosok száma
Molenbeek– Saint-Jean	47	36 454	12.9	94 653	496.6
City of Brussels	47	50 261	9.4	168 576	278.8
Schaerbeek	31	48 453	6.4	130 587	237.4
Anderlecht	19	32 419	5.9	113 462	167.5
Saint-Josse-ten Noode	7	11 895	5.9	27 207	257.3
Saint-Gilles	7	12 457	5.6	50 377	139.0
Ixelles	7	12 245	5.7	84 216	83.1
Evere	6	6 205	9.7	37 364	160.6
Jette	6	7 671	7.8	49 411	121.4
Forest	6	11 812	5.1	54 024	111.1
Berchem– Sainte-Agathe	3	3 431	8.7	23 410	28.2
Etterbeek	3	5 495	5.5	46 228	64.9
Uccle	3	4 930	6.1	80 487	37.3
Woluwe–Saint- Lambert	2	3 433	6.8	52 592	38.0
Koekelberg	1	5 853	1.7	21 025	47.6
Ganshoren	1	3 502	2.9	23 664	42.3
Auderghem		1 810	5.5	32 350	30.9
Woluwe– Saint-Pierre	0	1 627	0	40 535	–
Watermael- Bosvoorde	0	948	0	24 467	–

Anélkül, hogy részletekbe belemennék, szeretném hangsúlyozni, hogy a belgi-umi régiók alrégiókra, városokra oszthatók a muzulmán szélsőséges szerveződések kialakulása szempontjából. A már említett Brüsszel–Antwerpen tengely mentén, Mechelenben és Vilvoorden belül legalább 13 csoport működik. Sajátosság, hogy innen viszont nem mentek külföldi harcosok Szíriába.²²

21 Guy Van Vlieden: Molenbeek and Beyond. The Brussels-Antwerp Axis as Hotbed of Belgian Jihad. In: Arturo Varvelli Jihadist hotbeds Understanding local radicalization processes ISPI First edition 2016 ISBN 978-88-99647-13-1. pp. 60.

22 Eriksson: Mechelen: the Belgian city with no foreign fighters. 26 April 2016, <https://euobserver.com/beyond-brussels/133185> (Letöltés: 2016. 05. 08.)

Óvatosan célszerű kezelni azokat az információkat is, amelyek szerint a radikális személyek a szegények közül kerülnek ki. Vannak olyanok is, de ha például a párizsi merényletben részt vevő Abdelhamid Abaaoud esetét vizsgáljuk, ő egy marokkói migráns unokája, akik bányásként érkezett Belgiumba. Apjának sikeresen működő textilkereskedése volt. Legidősebb fiát elitiskolába küldte tanulni, hogy átvegye az üzletet.²³ A merényletet követő házkutatásokból kiderült, hogy számos merénylő igen jó anyagi körülmények között élt, úszómedencés villákban. Ez ismételten azt támasztja alá, hogy nem szabad általánosítani.

Európai adatok is azt támasztják alá, hogy a külföldi harcosok 90%-a nagyobb városokból és ezek közvetlen vonzáskörzetéből származik.²⁴ Liège esetében más a helyzet, itt inkább történelmi „hagyományok” dominálnak, hiszen Liège és környéke a legnagyobb barnaszén-lelőhelynek számított, ami a 60-as években számos marokkói és török vendégmunkást vonzott. Innen ered a nagyszámú muzulmán lakosság.

Nagy-Britannia

Az európai dzsihadista ideológia még 9/11 előtt először Nagy-Britanniában támadott. Oszama bin Laden és helyettesei számos szervezetet működtettek Európában toborzási céllal és terrorszervezetek finanszírozása érdekében. A 90-es évek európai bevándorlási törvényei lehetővé tették, hogy azokat az imámokat, akiket hazájukban üldöztek, Európában befogadják.²⁵ Ebben a folyamatban Nagy-Britannia élen járt. Ezzel a gyakorlattal számos olyan radikális imám került Európába, akikről később új törvények elfogadásával igyekeztek megszabadulni, akár azonnali kiutasítással is.

Ilyen prominens radikális vezető volt 9/11 előtt az egyiptomi születésű Abu Hamza al-Masri, aki 1979-ben költözött Londonba afgán dzsihadista vezérként. Miután megfordult Afganisztánban is, az egyik legnagyobb londoni mecset imámja lett. A szóban forgó Finsbury parkban lévő mecset összeköttetést biztosított az al-Kaida terrorszervezet és a Londonban toborzott személyek között.

Abu Hamzához hasonló karizmatikus vezetőnek számított 9/11 előtt Omar Bakri Muhammad is. Ő 1980-ban emigrált Szíriából és azonnal politikai menedékkjogot kapott.²⁶ Jóllehet, ma már ilyen nehezen lehetne elképzelni, a jelzett években ez sajnos gyakorlat volt a brit hatóságoknál, pusztán azért, mert szülőhazájukban üldöztek az adott személyt.

23 G. Van Vlieden: Profile: Paris Attack Ringleader Abdelhamid Abaaoud. CTC Sentinel, vol. 8, no. 112, 15 December 2015, <https://www.ctc.usma.edu/posts/profileparis-attack-ringleader-abelhamid-abaaoud> (Letöltés: 2016. 05. 08.)

24 B. van Ginkel and E. Entenmann (Eds.): The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union. Profiles, Threats & Policies. The Hague, The International Centre for Counter-Terrorism, 2016, <http://icct.nl/publication/report-the-foreign-fightersphenomenon-in-the-eu-profiles-threats-policies/> (Letöltés: 2016. 08. 03.)

25 C. Stewart: Europe's Chronic Jihadist Problem. Stratfor, 5 April 2016. <https://www.stratfor.com/analysis/europes-chronic-jihadist-problem> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

26 A. Griffin: Omar Bakri Muhammad: Islamist Leader Seeks Return to UK, After Being Banned in Wake of 7/7 Praise. Independent, 29 June 2014 <http://www.independent.co.uk/news/uk/omar-bakri-muhammad-islamist-leader-seeks-return-to-ukafter-being-banned-in-wake-of-77-praise-9570963.html> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

Bakri közvetlen tanítványa volt Anjem Choudary, aki 2015-re az ISIS egyik legnagyobb toborzójává nőtte ki magát és nagy szerepe van abban, hogy hozzávetőleg 750 brit külföldi harcos utazott Irakba, illetve Szíriába.²⁷ Mivel a közösségi médiák sűrű szereplője volt, nagy népszerűségnek örvendett a fiatal muzulmánok között.

Nagy-Britannia egyik nagy biztonsági kockázata (hasonlóképpen más európai országokhoz) az ISIS kötelékébe távozott harcosok visszatérése. A radikális imámok aktív tevékenysége ellenére Nagy-Britanniában az ultrakonzervatív radikális irányzat nem terjedt el, kevesen váltak elkötelezett hívekké. Éppen ezért ezt a rendőrség nem is vette komolyan. Ez így volt 1988-ig, amikor Salmon Rushdie kiadta a Sátáni Versek című könyvét. Margaret Thatcher kormánya a muzulmánok kérése ellenére nem tiltotta be a könyvet a szólásszabadságra való hivatkozással. A brit muzulmánok ettől kezdve kezdtek el radikalizálódni és azt hirdették, hogy a britek és a despota ázsiai muzulmánok az iszlám ellenségei, akik szövetséget kötnek az iszlám ellen. Keményen bírálták a brit kormányt az Öbölháború alatti viselkedéséért, valamint azért is, hogy a boszniai háború idején nem küldött katonákat a muzulmánok védelmére. A 9/11-et követő brit politika, különös tekintettel az amerikaiakkal együtt folytatott terrorizmus elleni küzdelemre, kemény kritikát kapott a brit muzulmánoktól.

2000 és 2015 között a brit kormány számos határozatot hozott a terrorizmus elleni küzdelemre vonatkozóan. Kibővítették a rendőrség hatáskörét és büntethetővé tették azt is, ha valakinél olyan papírokat találtak, ami az ország belső, vagy külső fenyegetettségét szolgálja. A muzulmán közösség ezt kiközösítésnek, marginalizációnak és a vallási jogok csorbításának fogta fel.

Az ISIS nézeteire számos közösség fogékony, nemcsak Londonban, hanem a vidéki nagyvárosokban is, különös tekintettel Birminghamra és Bradfordra. Mivel azonban a brit muzulmánok különböző helyekről származnak, a szervezetek rendkívül heterogének. Az ISIS célközönsége itt is a fiatalság. Az áttérést igyekeznek gyorsítani és kialakítani a dzsihadista kultúrát, ami néhány pontban találkozik a korábbi bandakultúrával, de számos területen eltérő.

A főként sérelmeken alapuló radikalizáció tehát Nagy-Britanniában egy hosszú történelmi folyamat eredménye, a külföldi harci tapasztalat pedig jelentős mértékben megváltoztatja az emberek világnézetét és sok hatásnak vannak kitéve. A kidolgozott kormányprogramok pedig nem hozták azt az eredményt, amit a készítőik reméltek.

Nyugat-Balkán

A Nyugat-Balkán hosszú évek óta az iszlám szélsőségesek otthonának számít és nem véletlen, hogy a régióból kiutazott 850 főből 330 Boszniából származik. Csecsenföldhöz hasonlóan Bosznia is a külföldi harcosok gyűjtőhelyének számított.

A két terület között a külföldi harcosok oldaláról vizsgálva nagy a hasonlóság. Ahogy Csecsenföldön az ottani harcosok megsegítésére (akik zömében a Muzulmán

27 A. Anthony: Anjem Choudary: The British Extremist Who Backs the Caliphate. The Guardian, 6 September 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/07/anjem-choudary-islamic-state-isis> (Letöltés: 2017. 01. 02.)

Testvériség soraiból kerültek ki), Boszniában is segíteni érkeztek a háború által sújtott térségbe. A harcosok természetesen magukkal hozták a szalafita ideológiát is. 2010–2011-ben Boszniában elkezdődött a dzsihadista csoportok kiszorítása, ami azzal járt, hogy a fővárosból északi kis településekre vonultak vissza, ahol rendelkeztek lakossági támogatással. A szétszóródott közösséget egy Hussein „Bilal” Bosnic nevű lelkész fogta össze, aki később Boszniában a muzulmán vallási hatósági jogok gyakorlását is magának vindikálta. Az ISIS kialakulásával Bosznia egyre inkább utánpótlási területté nőtte ki magát. A toborzás motívuma egyértelműen a magas munkanélküliség és a fiatalok perspektívatlansága volt. Bosnicot 2014-ben letartóztatták és 2015-ben dzsihad terjesztéséért hét év börtönbüntetésre ítélték. Ennek ellenére a boszniai dzsihadisták és az ISIS között nem szűnt meg a kapcsolat, az ország továbbra is külföldi harcosok tranzitáló helyének számít.

Nem minden kutató ért egyet abban, hogy a Nyugat-Balkánon dzsihadista fészkek léteznek. Florian Qehaja, szerb kutató szerint ma már nem léteznek dzsihadista melegágyak, vagy konzervatív iszlám fészkek a Nyugat-Balkánon. Léteznek ideológiát támogató személyek Bosznia-Hercegovina észak-keleti részén, dél-kelet Koszovóban, észak-nyugat Macedóniában és dél-nyugat Szerbiában. Egyik helyen sem találunk olyan helyet, ahol ezek a személyek koncentrálnának, inkább konzervatívok, hagyományos vallásgyakorlók és szekularisták vegyes előfordulásról beszélhetünk. A konzervatív iszlám követői egyes helyeken nagyobb, míg máshol kisebb számban fordulnak elő.

A vallásgyakorlók között három típus különböztethető meg: az első az előítéletektől mentes (liberális) vallásgyakorlók, (ide tartozik a gyülekezetek többsége), a másik a nem erőszakos konzervatívok, míg a harmadik az erőszakos konzervatívok csoportja. A két utóbbi csoportot csak az különbözteti meg, hogy alkalmaznak-e erőszakot vagy sem.

Bosznia-Hercegoviában a konzervatív iszlamistáknak két központja található: Gornje Maoče és Ošve. Ebből a két településből ment a legtöbb harcos Irakba. Egyéb ilyen településnek számítanak: Zenica-Doboj, Tuzla, Sarajevo és Una-Sana. A toborzás főként Interneten keresztül realizálódik.

Macedóniában (Skopjében) a szalafita ellenőrzés alatt lévő mecsetek száma az értékelések szerint nagyobb, mint korábban tudni vélték. Macedóniából 146 fő ment Szíriába külföldi harcosként.

A családi és baráti kapcsolatok miatt nehézséget okoz a macedóniai és a koszovói muzulmánok megkülönböztetése. Koszovóban, Macedóniában és Szerbiában erősen keveredik a mérsékelt vonalat követő lakosság és a radikálisok. Csak a helyeket felsorolva, az alábbi települések említését tartom fontosnak: Kačanik (Koszovó), Pogradec (Albánia), Sijenica (Szerbia). Ezek egyben azok a helyek, ahol az elmúlt években atrocitásokra került sor és a legtöbbben mentek Szíriába és Irakba.

Összességében megállapítható, hogy a Nyugat-Balkánon a konzervatív és szélsőséges iszlám követői veszélyeztetik a szekuláris rendet azzal, hogy a hagyományos hitgyakorlókat hitetleneknek (kufároknak) minősítik. A radikálisok közül többen heterogén környezetben kisebb csoportokba szerveződnek, nem ritkán egy radikális imám irányítása alatt. A családi és etnikai kapcsolatok gyakran nem veszik figyelembe a határokat (Koszovóban és Macedóniában). A konzervatív muzulmán lakosságnál a

toborzási arány 10–30%, de nem bizonyított, hogy ezek közül mindenki elment harc-területre. De a személyes toborzás csak az utánpótlás egyik oldala, a másik és gyakoribb az Internet használata.

Amerikai Egyesült Államok

Más országokhoz viszonyítva, különösen a lakosság számához képest az Egyesült Államok kevés külföldi harcost küld válságövezetekbe. A 320 milliós országból hozzávetőleg 250-en mentek Szíriába és Irakba. A méretekből adódóan a toborzás szintje és területe is eltér a többi országhoz képest. Minneapolis számít olyan helynek, ahol a legtöbb külföldi harcost toborozzák, aminek oka az, hogy nagy létszámú szomáliai–amerikai közösséggel rendelkezik és sokan utaztak Szomáliába az al Shabaab szervezethez való csatlakozás céljából. Az ISIS sok harcos számára szimpatikusabb volt, mint az al Shabaab.

Az USA képviselőháza belbiztonsági bizottságának 2015-ös felméréséből kiderül, hogy a toborzó munka kezdetén a toborzók leginkább a közösségi médiákra támaszkodnak. Jól képzett toborzók ezen keresztül veszik fel a kapcsolatot a jelöltekkel, gyakran úgy is, hogy a kommunikáció során rejtjelezett üzenetek is továbbítanak.²⁸ A toborzott személyeket illetően nincs általános profil. Előfordulnak tinédzser-ek, húszas éveikben járó fiatalok, gyakran diákok, akiknek nem nagy lehetőségük van állást találni. A szociális médiát gyakran használják a toborzók. A legsebezhetőbbek azok a fiatalok, akiknek ismeretségi körében van olyan, aki az ISIS szimpatizánsa, esetleg járt már ott.

A szomáliai közösség Minneapolisban a Barre-rendszer összeomlása után alakult ki azzal, hogy a szomáliai menekültek előbb Kenyába, majd innen az Egyesült Államokba kerültek. Különböző szervezetek alakultak, akik a menekülteket Minneapolisba szállították. Ma az ottani szomáliai közösség körülbelül 60 ezer fős.²⁹ A probléma azonban az volt, hogy a szomáliai közösség nem akart beilleszkedni az amerikai társadalomba, szándékukban állt később visszatérni hazájukba. A legnagyobb nehézséget a kulturális különbségek jelentették. A nyelvi képzések még sikerrel jártak, de amikor vallási kérdések (például hijab-viselés, alkoholfogyasztás) kerültek szóba, a menekültek elzárkóztak.

Összegzés, következtetések

A radikalizmus katalizátorai közé tartozik a szegénység, a munkanélküliség, a lehetőségek hiánya, a fiatalkori bűnözés, a csempészet, a kábítószer, a társadalmi, politikai és gazdasági marginalizáció és nem utolsósorban az ideológiai hatások.

28 P. McEnroe and A. Sherry: Minnesota Leads the Nation in Would-Be ISIL Terrorists From U.S., Report Finds: Star Tribune. <http://www.startribune.com/minnesotaleads-the-nation-in-would-be-isil-terrorists-from-u-s-report-finds/329942131/> (Letöltés: 2017. 01. 03.)

29 Becoming Minnesotan: Stories of Recent Immigrants and Refugees. Minnesota Historical Society. Finding A New Home, July 2010. <http://education.mnhs.org/immigration/communities/somali> (Letöltés: 2016. 04. 16.)

Mindezek egymást erősíthetik, vagy átfedhetik, földrajzilag eltérő környezetben érvényesülnek és a radikalizmus melegágyát képezhetik. Ahhoz, hogy fel tudjunk lépni ellene, létfontosságú a gyökerek megismerése. Lényeges az is, hogy ismerjük meg a radikalizáció történetét és összefüggéseit, mégpedig területekre lebontva. A történeti elemzés hozzájárul az okok tisztázásához és látható az eltérés a hatvanas évek és napjaink radikalizmusa között.

A már hivatkozott Olivier Roy szerint el kell tudni határolódni a téves, hibás szemléletektől. Ilyen például, hogy hibás gondolat a mai muzulmán fiatalokról és magáról az iszlámról alkotott olyan felfogás, hogy nem tudnak beilleszkedni a nyugati társadalmakba és magába a mai nemzetközi rendszerbe. Az is téves, negatív gyarmati örökség, hogy a muzulmánokat ki kell zárni a nyugati társadalmakból, de nem oka a dzsihadizmusnak a nyugati beavatkozás a Közel-Keleten sem. Valójában nem ezek az okai a muzulmán fiatalok esetenként erős militáns viselkedésének Európában.³⁰

Gilles Kepel ezt vitatja, mondván, hogy a Vörös Brigádokat, a Baader–Meinhof-csoportot, vagy az Abaoud-csoportot nem szabad túlértékelni. A mai dzsihadizmus a dzsihadizmus harmadik hulláma, amelyet a nyugati muzulmán fiatalok második és harmadik generációja követ. Három, egymásba kapcsolódó eseményről van szó. Az első a 2004-es franciaországi lázadás, amely a harmadikgenerációs fiatalok francia politikai vezetéssel való összeütközését hozta magával, a második Abu Musab al Suri felhívása a globális iszlám ellenállásra, míg a harmadik és a YouTube-on és általában az interneten kifejtett kommunikáció és toborzás.

A leírt példákból látható, hogy az egyes országok, régiók, sőt városok, városrészek között is különbségek mutathatók ki a dzsihadista szervezetek toborzásával kapcsolatban, tehát megállapítható, hogy ezen ismeretek birtokában nyílik lehetőség az ellentévékenység kidolgozására. Az első ilyen sajátosság a helyi sérelmek, panaszok figyelembe vétele, amelyek az adott területen észlelhetők. Ez talán fontosabb, mint az általános, széles körű okok (például a szegénység) figyelembe vétele.

Szó sincs róla, hogy a széleskörű, sokakat érintő okok (szegénység, munkanélküliség, rossz kormánypolitika) ne vezethetne a radikalizációhoz. Valójában sok hely van a világon, ahol az említett tényezők megállapíthatók, mégsem vezetnek radikalizációhoz. Mégis, a megfelelő feltételek megléte esetén, a helyi sérelmek megnyitják az utat a toborzó személy tevékenységéhez. Fontos lenne, hogy ezekkel a sérelmekkel az illetékes szervezetek számoljanak és „ellentoborzási” akciókba fogjanak, megnehezítve ezzel a toborzók munkáját.

A másik sajátosság a személyes kapcsolat azok részéről, akik a toborzó tevékenység visszaszorítását szeretnék, azaz a személyes kapcsolat megléte, illetve annak megteremtése. Ismert az ISIL propagandatevékenysége, a közösségi média felhasználása részükről. Ennek kellene működnie a másik oldalon is. Ma még senki nem tudja garantálni, hogy nem alakulnak meg az ISIS-hez hasonló szervezetek a radikális eszmék terjesztésére.

30 O. Roy: Le djihadisme est une révolte générationnelle et nihiliste. Le Monde, 24 November 2015, http://www.lemonde.fr/idees/article/2015/11/24/le-djihadisme-une-revolte-generationnelle-et-nihiliste_4815992_3232.html (Letöltés: 2016. 06. 24.)

A példákbl láthattuk, hogy Molenbeekben, Bosznia távoli falvaiban, vagy akár Nagy-Britanniában népszerűségnek örvendő toborzók tevékenykednek egy viszonylag erős és tudatosan kiépített háttérrel. Ebben a folyamatban a toborzók támaszkodnak azokra, akiket már sikerrel megközelítettek. A szorosan zárt csoportok, amelyekben gyakori a családi, baráti kötődés is, komoly kihívást jelentenek a nemzetbiztonsági szolgálatok számára. A toborzás elleni tevékenységnek éppen azokat az érveket kell támadniuk és hitelteleníteniük, amelyeket a toborzók használnak.

A legfontosabb ajánlásokként lehet megfogalmazni, hogy a radikalizáció elleni küzdelemben törekedni kell a politikai marginalizációra. A terrorelhárítás biztonsági (katonai) intézkedései nem történhetnek a politikai dimenzió kárára.³¹ A túlzott katonai lépések újabb radikalizációhoz vezetnek a közel-keleti térségben és Európában is. A Közel-Keleten a radikális fészkek a jelenlegi instabilitásnak inkább tünetei, mint okai. A dzsihadista csoportok megjelenése nemcsak biztonsági, hanem egy átfogó politikai megoldás igényét is felveti.

Ajánlasként célszerű figyelembe venni a megelőzés szerepét, valamint annak megakadályozását, hogy szigorúan zárt közösségek alakuljanak ki, amelyekben a külső (külföldi) radikálisoknak is szerepük lehet.

Végül, de nem utoljára, szükség lenne egy működő átfogó, európai szintű radikalizáció elleni stratégiára, ami értelemszerűen magában foglalja a deradikalizációt is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Terrorism in the West in 2017. December 22. 2016. TSG IntelBrief.
<http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-terrorism-in-the-west-in-2017/> (Letöltés: 2016. 12. 29.)
- Th. Hegghammer: The Rise of Muslim Foreign Fighters: Islam and the Globalization of Jihad. International Security, Vol. 35, No. 3, Winter 2010/11, pp. 53–94. (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- Foreign Fighters: An Updated Assessment of the Flow of Foreign Fighters into Syria and Iraq. The Soufan Group, December 2015, http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2015/12/TSG_ForeignFightersUpdate3.pdf Letöltés 2016 12.30.
- R. Barrett. Foreign Fighters in Syria. The Soufan Group, June 2014, <http://soufangroup.com/foreign-fighters-in-syria/> (Letöltés: 2016. 12. 30.)
- W. Strobel and Ph. Stewart: U.S. Military Softens Claims on Drop in Islamic State's Foreign Fighters. Reuters, 28 April 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-recruiting-idUSKCN0XP33K> (Letöltés: 2016. 12. 30.)
- G. Packer: Exporting Jihad: The New Yorker, 28 March 2016, <http://www.newyorker.com/magazine/2016/03/28/tunisia-and-the-fall-after-the-arab-spring> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- O. Roy: What is the driving force behind jihadist terrorism? – A scientific perspective on the causes/circumstances of joining the scene. Bundeskriminalamt, November 2015, http://www.bka.de/nn_195186/EN/Publications/AutumnConferences/2015/autumnConferences2015__node.html?__nnn=true (Letöltés: 2016. 05. 23.)
- Gilles Kepel: Il faut écouter les preches du vendredi. Par Cécile Daumas — 14 avril 2016 a 18:01, Libération. http://www.liberation.fr/debats/2016/04/14/gilles-kepel-il-faut-ecouterles-preches-du-vendredi_1446225 (Letöltés: 2016. 05. 08.)

31 Exploiting disorder: Al Qaeda and the Islamic State. Crisis Group Special report 14 March 2016- <http://www.alnap.org/resource/22222> (Letöltés: 2017. 01. 06.)

- North Africa's export-import of terror. TSG IntelBrief, February 23 2015
<http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-north-africas-export-import-of-terror/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- The Islamic State's Expansion Strategy in Libya. The Soufan Group IntelBrief, 3 March 2016,
<http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-the-islamic-states-expansion-strategy-in-libya/>
(Letöltés: 2017. 01. 02.)
- The Islamic State Assaults Sinai. The Soufan Group IntelBrief, 2 July 2015,
<http://soufangroup.com/tsg-intelbrief-the-islamic-state-assaults-sinai/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- Caucasus Emirate. Mapping Militant Organizations, Stanford University.
<http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/255> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- P. Van Ostaeyen: February 2016: A New Statistical Update on Belgian Fighters in Syria and Iraq.
Pietervanostaeyen, 2 February 2016, <https://pietervanostaeyen.wordpress.com/2016/02/02/february-2016-a-new-statistical-update-on-belgian-fightersin-syria-and-iraq/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- Higgins and K. de Freytas-Tamura: A Brussels Mentor Who Taught 'Gangster Islam'
to the Young and Angry: New York Times, 11 April 2016,
<http://www.nytimes.com/2016/04/12/world/europe/a-brussels-mentor-who-taught-gangster-islam-to-the-young-and-angry.html> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- P. Van Ostaeyen: February 2016: A New Statistical Update on Belgian Fighters in Syria and Iraq",
Pietervanostaeyen, 2 February 2016, <https://pietervanostaeyen.wordpress.com/2016/02/02/february-2016-a-new-statistical-update-on-belgian-fightersin-syria-and-iraq/> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- M. Torfs: Former Sharia4Belgium leader Belkacem gets 12 years. 11 February 2015,
<http://deredactie.be/cm/vrtnieuws.english/News/1.2236417> (Letöltés: 2016. 05. 08.)
- Eriksson: Mechelen: the Belgian city with no foreign fighters. 26 April 2016,
<https://euobserver.com/beyond-brussels/133185> (Letöltés: 2016. 05. 08.)
- G. Van Vlieden: Profile: Paris Attack Ringleader Abdelhamid Abaaoud. CTC Sentinel, vol. 8, no. 112,
15 December 2015, <https://www.ctc.usma.edu/posts/profileparis-attack-ringleader-abdelhamid-abaaoud> (Letöltés: 2016. 05. 08.)
- B. van Ginkel and E. Entenmann (Eds.): The Foreign Fighters Phenomenon in the European Union.
Profiles, Threats & Policies. The Hague, The International Centre for Counter-Terrorism, 2016,
<http://icct.nl/publication/report-the-foreign-fightersphenomenon-in-the-eu-profiles-threats-policies/> (Letöltés: 2016. 08. 03.)
- Guy Van Vlieden: Molenbeek and Beyond. The Brussels-Antwerp Axis as Hotbed of Belgian Jihad.
In: Arturo Varvelli Jihadist hotbeds Understanding local radicalization processes ISPI First edition
2016 ISBN 978-88-99647-13-1. pp. 52.
- C. Stewart: Europe's Chronic Jihadist Problem. Stratfor, 5 April 2016.
<https://www.stratfor.com/analysis/europes-chronic-jihadist-problem> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- A. Griffin: Omar Bakri Muhammad: Islamist Leader Seeks Return to UK, After Being Banned
in Wake of 7/7 Praise. Independent, 29 June 2014
<http://www.independent.co.uk/news/uk/omar-bakri-muhammad-islamist-leader-seeks-return-to-ukafter-being-banned-in-wake-of-77-praise-9570963.html> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- A. Anthony: Anjem Choudary: The British Extremist Who Backs the Caliphate. The Guardian,
6 September 2014, <http://www.theguardian.com/world/2014/sep/07/anjem-choudary-islamic-state-isis> (Letöltés: 2017. 01. 02.)
- P. McEnroe and A. Sherry: Minnesota Leads the Nation in Would-Be ISIL Terrorists From U.S.,
Report Finds: Star Tribune. <http://www.startribune.com/minnesotaleads-the-nation-in-would-be-isil-terrorists-from-u-s-report-finds/329942131/> (Letöltés: 2017. 01. 03.)
- Becoming Minnesotan: Stories of Recent Immigrants and Refugees. Minnesota Historical Society. Finding
A New Home, July 2010. <http://education.mnhs.org/immigration/communities/somali>
(Letöltés: 2016. 04. 16.)
- O. Roy: Le djihadisme est une révolte générationnelle et nihiliste. Le Monde, 24 November 2015,
http://www.lemonde.fr/idees/article/2015/11/24/le-djihadismeune-revolte-generationnelle-et-nihiliste_4815992_3232.html (Letöltés: 2016. 06. 24.)
- Exploiting disorder: Al Qaeda and the Islamic State. Crisis Group Special report 14 March 2016
<http://www.alnap.org/resource/22222> (Letöltés: 2017. 01. 06.)

Siposné Kecskeméthy Klára

NATO-csúcstalálkozó az elrettentés és a védelem jegyében (Varsó, 2016. július 8–9.)

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.114

Az egységes, erős, felkészült és alkalmazkodó NATO kulcsfontosságú célkitűzés. A Varsói Csúcsértekezlet kiemelten fontos volt a kollektív védelem irányába forduló NATO programjának megvalósításához. A tanulmány áttekinti a NATO védelmi képesség növelésére irányuló kezdeményezéseit, az elmúlt évtizedek védelmi költségvetés alakulásának trendjeit. A csúcsértekezleten a katonai képességekkel és műveletekkel, a Szövetség keleti és déli határain jelentkező veszélyekkel és a határok védelmével, a NATO–Oroszország viszonytal, kiemelten foglalkoztak.

A csúcstalálkozóknak fontos szerepük van a NATO (Szövetség) tevékenységében, a tervezésben, az irányvonalak és határidők kijelölésében, amelyek a szervezet fejlődését mozgatják, motiválják. Döntő fejleményeket, fontos, néha történelmi eseményeket jeleznek, útmutatást adnak a Szövetség hivatalnoki és katonai apparátusának. Általában felgyorsítják a döntéshozatali folyamatokat, hiszen e fórumon jelen vannak az állam- és kormányfők, ami fontos a kompromisszumok elérésében és a konszenzusos döntéshozatalban.¹

A Szövetség soron következő csúcstalálkozóját Varsóban tartották 2016. július 8–9-én. Hosszú évek óta, Wales után ez volt az első olyan NATO-csúcs, ahol a Szövetség kénytelen volt komolyan foglalkozni az elrettentés politikájával és annak gyakorlati megvalósításával. A találkozó a Walesi Csúcsértekezlet katonai képességek fejlesztését érintő döntéseire épült, egyben meg is haladta azokat.

A távolabbi előzmények

A NATO alaprendeltetése az elrettentés és a védelem. Mindez alapvető az Észak-atlanti Szerződésben lefektetett elvek és értékek védelmében, a tagországok területének és lakosságának megvédésében, a szabad döntés és cselekvés feltételeinek megoltalmazásában, valamint a konfliktusok megelőzésében.

1 Kamp, Karl-Heinz: NATO's 2014 Summit Agenda. Research Paper 97, NATO Defense College, September 2013. Larsen, Jeffrey A.: Time to face reality: Priorities for NATO's 2016 Warsaw Summit. Research Paper, NATO Defense College, No. 126, January 2016, p. 16.

A Szövetség mindig is a közös értékek cselekvő közössége volt. A kollektív célokhoz kívánatos és szükséges képességek megteremtése a tagállamoktól megfelelő védelmi beruházásokat és képességfejlesztéseket igényel. Az Észak-atlanti Szerződés 3. cikke a szervezet alapítása óta kötelezettségeket ró a tagországokra. Eszerint a „...jelen szerződésben kitűzött célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós önszegély és kölcsönös segítség útján, fenntartják és kifejeleztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben.”²

A bipoláris világ megszűnése után a NATO-nak komoly, a védelmi képesség növelésére irányuló kezdeményezései voltak. A Védelmi Képességek Kezdeményezést (Defence Capabilities Initiative – DCI) a Szövetség 1999-ben, a Washingtoni Csúcsértekezleten fogadta el. Célja az volt, hogy javítsa a többnemzeti műveletek teljes spektrumában a védelmi képességek hatékonyságának biztosítását a jelenlegi és jövőbeni biztonsági környezetben, különösen a tagországok, illetve a Szövetség és a partnerországok közötti interoperabilitást. A kezdeményezés öt képességcsomagra fókuszálta a fejlesztéseket.³ A DCI részeként átmeneti, magas szintű irányító csoportot (High Level Steering Group) hoztak létre a végrehajtás felügyeletére, a haderőtervezés, a NATO-szabványosítás koordinációja és harmonizációja érdekében.

A 2002. évi Prágai Csúcsértekezlet jóváhagyta az ún. Prágai Képességcsomagot (Prague Capabilities Commitment – PCC) a modern hadviselés új katonai képességeinek fejlesztése érdekében. Ennek keretében a tagországok kötelezettséget vállaltak, hogy négy képességtérületen⁴ fejlesztik a haderejüket a Szövetség katonai erősítése érdekében. Az egyes tagországok határozott és konkrét politikai kötelezettségvállalást tettek a korszerű katonai képességek⁵ javítása érdekében. Jóváhagytak továbbá öt nukleáris, biológiai és vegyvédelmi kezdeményezést.⁶

Ugyancsak Prágában jelentették be a NATO Reagáló Erők (NATO Response Force – NRF) megalakítását, valamint a Szövetség parancsnoki struktúrájának átalakítását, a két stratégiai főparancsnokság létrehozását (Szövetséges Transzformációs

- 2 The North Atlantic Treaty. Washington D.C. 4 April 1949. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm (Megnyitva 2016. október 23.)
- 3 A jelzett képességek a következők: a mozgékonyság és a telepíthetőség; a fenntarthatóság; a hatékony harci alkalmazás; a túlélőképesség; a hatékony kommunikáció. I. Siposné Kecskeméthy Klára: Partnerség a békéért. In: NATO Partnerség 2014. A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. (Kiss Petra, Szenes Zoltán Zsolt Melinda szerk.), Budapest, Nemzeti Köszolgálati Egyetem 2014. 28. oldal (Megnyitva 2016. október 26.)
- 4 Ezek: a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris támadás elleni védelem; a vezetésirányítási, kommunikációs és információfőlény biztosítása; a telepített erők interoperabilitásának és harci hatékonyságának növelése; a csapatok gyors telepíthetősége és működőképességük fenntartása. I. Siposné Kecskeméthy Klára: Partnerség a békéért. i. m. 29. oldal.
- 5 A vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris védelem; a hírszerzés, megfigyelés és célbefogás; a levegő-föld megfigyelés; a vezetés, irányítás és kommunikáció; a harci hatékonyság, a precíziós irányított löszerek és az ellenséges légvédelem visszaszorítása; a stratégiai légi és tengeri szállítás; a légi utántöltés és bevethető harci támogató és harci kiszolgáló támogató egységek.
- 6 Prague Summit Declaration. <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (Megnyitva 2016. október 23.); Ezek az alábbiak: egy telepíthető ABV (atom, biológiai, vegyi) Analitikai Laboratórium prototípusa; ABV Eseményreagáló Csoport prototípusa, az ABV-fegyverek elleni védelem virtuális kiválósági központja, NATO biológiai és vegyvédelmi készletgazdálkodás; és a betegségek felügyeleti rendszere.

Parancsnokság, Norfolk; Szövetséges Műveleti Parancsnokság, Mons), valamint a terrorizmus elleni védelem katonai koncepcióját.⁷

A 2004. évi Isztambuli Csúcsértekezlet is foglalkozott a Szövetség katonai képességeivel, a Prágai Képességcsomaghoz kapcsolódó fejlesztésekkel, a NATO Reagáló Erők készenlétével,⁸ valamint a parancsnoki struktúra átalakításával.

A Rigai Csúcsértekezleten, 2006-ban bejelentették, hogy a NATO Reagáló Erők elérték a teljes műveleti képességet. Elfogadták az Átfogó Politikai Iránymutatást (Comprehensive Political Guidance – CPG),⁹ amely a NATO katonai átalakulásának szükséges kereteit és a politikai irányát határozta meg 10–15 évre,¹⁰ és megfogalmazta a Szövetség képességével, tervezési rendszerével és hírszerzési tevékenységével kapcsolatos prioritásokat. A négy fő részre tagolódó dokumentum a megváltozott stratégiai környezet jellegzetességeit és annak a Szövetségre ható következményeit taglalta. A várható biztonsági helyzet értékeléséből adódó katonai követelmények elemzése alapján a Szövetség egészének nyújtott átfogó politikai-stratégiai iránymutatást. A Szövetség folyamatos transzformációja (konceptuális, szervezeti és katonai képességbeli) elengedhetetlen volt, hogy bevethető, fenntartható, interoperábilis és használható katonai képességekkel rendelkezzen. A CPG megvalósítása a jövőbeni műveletekhez és küldetésekhez szükséges használhatóbb képességeket eredményezett azért, hogy a Szövetség hatékony, hiteles és releváns maradjon a 21. században.¹¹ A műveleti ambíciószint szerint a Szövetségnek képesnek kellett lennie egy nagy és több kisebb összhaderőnemi művelet egyidejű végrehajtására a kollektív védelem és a válságkezelés területén, a Szövetség területén és azon túl, a periferiáján és stratégiai távolságban is.¹² A CPG részletes képességi követelményeket (hazai területektől távoli műveletek végrehajtása és fenntartása; terrorista cselekmények elrettenítése, megzavarása, azok elleni védelem és elhárítás; kibertámadások elleni védelem, interoperábilis szövetséges és partner erők kiállítása) nevesített, amelyekkel a szövetségeseknek egyénileg és kollektíven foglalkozniuk és rendelkezniük kell.¹³

7 Prague Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague on 21 November 2002 <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02-127e.htm> (Megnyitva 2017. január 1.)

8 Istanbul Summit Declaration 21. pont, <http://www.nato.int/docu/pr/2004/p04-096e.htm> The Istanbul Summit Media Guide, Capabilities fejezet <http://www.nato.int/docu/comm/2004/06-istanbul/press-kit/presskit-en.pdf> (Megnyitva 2017. január 1.)

9 Comprehensive Political Guidance Endorsed by NATO Heads of State and Government on 29 November 2006 http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_56425.htm (Megnyitva 2017. január 1.)

10 Riga Summit Declaration 2. pont <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Megnyitva 2017. január 1.)

11 Paul Savereux: The Comprehensive Political Guidance: A primer. NATO Review 2007 Spring http://www.nato.int/docu/review/2007/Reviewing_Riga/Comprehensive_political_guidance/EN/index.htm (Megnyitva 2017. január 1.)

12 Comprehensive Political Guidance Part 3 – Guidelines for Alliance Capability Requirements 11. paragraph

13 Comprehensive Political Guidance Part 3 – Guidelines for Alliance Capability Requirements 16. paragraph

Bukarestben, 2008-ban elfogadták a Kibervédelmi Irányelvek (Policy on Cyber Defence) című dokumentumot, amely szerint a NATO-nak és a nemzeteknek is meg kell védeniük a kulcsfontosságú informatikai rendszereiket, meg kell osztaniuk a legjobb gyakorlatokat és olyan képességekkel kell rendelkezniük, hogy egy szövetséges állam segítségére siethessenek egy kibertámadás elhárítására.¹⁴

A 2009. évi Csúcsértekezleten (Strasbourg/Kehl) elfogadták a Szövetség biztonságáról szóló nyilatkozat (Declaration on Alliance Security), amely felhatalmazta a főtitkárt, hogy szakértői csoporttal előkészítse az új stratégiai koncepciót. Megerősítették a Washingtoni Szerződésben foglalt értékeket, célkitűzéseket és kötelezettséget, amelyek egységbe fogják Amerikát és Európát. Taglalta a globális kihívásokat, mint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedése, kibertámadás, energiabiztonság, klímaváltozás és a törékeny államok.¹⁵

2010-ben, a Lisszaboni Csúcstalálkozón a tagállamok elfogadták a NATO új Stratégiai Koncepcióját. A stratégiai koncepció foglalkozott a Szövetség képességeivel, a hagyományos és nukleáris erők megfelelő arányával, az 5. cikk szerinti és az expedíciós műveletek végrehajtásához megfelelő hagyományos erők fenntartásával, ballisztikus rakétatámadás, vegyi, biológiai, radiológiai, tömegpusztító fegyverek elleni és kibertámadás elhárításához szükséges képességekkel, a nemzetközi terrorizmus elleni harc és az energiabiztonság (beleértve a kritikus infrastruktúrát, a tranzit területeket és közlekedési vonalakat) képességfejlesztésével. Elfogadták a Lisszaboni Képességcsomagot (Lisbon Capabilities Package),¹⁶ megegyeztek a kibervédelmi irányelvek és akcióterv fejlesztéséről, a katonai parancsnoki struktúra és az ügynökségek reformjáról.¹⁷ A NATO–oroszl kapcsolatok, a rakétavédelem és az afganisztáni műveletek mellett szó volt a kibertérből érkező támadásokról is.

2012. május 20–21. között a Szövetség Chicagóban tartotta meg a 25. csúcstalálkozóját. A találkozó főbb témáiba tartozott a védelmi és elrettentő képesességek felülvizsgálata, az „okos védelem” (Smart Defence) koncepció fejlesztésének lehetőségei, az afganisztáni kivonulás kérdése, illetve a líbiai hadművelet értékelése.¹⁸ A védelmi képességekkel kapcsolatos dokumentumot (Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020) is kiadtak.¹⁹

14 Bucharest Summit Guide 47. pont http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (Megnyitva 2017. január 5.)

15 Declaration on Alliance Security, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_52838.htm (Megnyitva 2017. január 5.)

16 Lisbon Summit Declaration, November 20, 2010. Paragraph 45 http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_68828.htm (Megnyitva 2017. január 5.)

17 Active Engagement, Modern Defence – Strategic Concept for the defence and the security of the members of the North Atlantic Treaty Organization, http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20120214_strategic-concept-2010-eng.pdf (Megnyitva 2017. január 5.)

18 Chicago Summit Declaration http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87593.htm?selectedLocale=en (Megnyitva 2017. január 5.)

19 Summit Declaration on Defence Capabilities: Toward NATO Forces 2020. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_87594.htm (Megnyitva 2017. január 6.)

A Walesi Csúcsértekezlet

A Szövetséget és az egész nyugati világot egyaránt meglepte a Krím-félsziget ellen 2014. március 18-án végrehajtott orosz intervenció, és nem volt felkészülve a kelet-ukrajnai polgárháborúra sem. Az ukrajnai események a Szövetséget komoly lépésekre kényszerítették. Ez volt a NATO ún. „ébredésének” a kezdete. Az ukrán válság és polgárháború előtérbe helyezték a kollektív védelem fontosságát. Walesben, a katonai képességek területén megerősítő és adaptációs intézkedések sorát fogadták el. A NATO képességfejlesztési törekvései új értelmezést kaptak, már nemcsak a hosszú távú haderőfejlesztés vált fontossá, hanem az azonnal bevethető erők nélkülözhetetlenségét is hangsúlyozták. Nyilvánvalóvá vált, hogy valós katonai képességek nélkül nem lehet biztosítékokat, és biztonságérzetet nyújtani a NATO keleti határán fekvő tagországoknak, Lengyelországnak és a balti államoknak.

A NATO a megelőző két évtizedben békefenntartással, válságkezeléssel és az államépítés segítségével foglalkozott. Ezek korábban nem tartoztak a Szövetség alapfeladatai közé. Az 1991. évi stratégiai koncepcióban válságkezelés és konfliktus-megelőzés szerepelt,²⁰ az 1999. évi stratégiai koncepcióban a Szövetség célkitűzése és alapvető feladatai között a biztonság, a konzultáció, az elrettentés és a védelem jelent meg, emellett az euro-atlanti térség biztonságának és stabilitásának kiterjesztése érdekében megjelent a válságkezelés és a partnerség.²¹

A meghozott intézkedések

A 2014. évi Walesi Csúcsértekezlet számos fontos döntést hozott. A hagyományos zárónyilatkozaton²² kívül külön nyilatkozat született Afganisztánról,²³ a transzatlanti kapcsolatok erősítéséről, a fegyveres erők műveletekben tanúsított áldozatos helytállásáról,²⁴ valamint közös állásfoglalás jelent meg a NATO–Ukrajna Bizottság üléséről.²⁵ A csúcsértekezleten a katonai képességfejlesztés kérdéseit is megtárgyalták a partner-

20 The Alliance's New Strategic Concept agreed by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council. 07 Nov. 1991, paragraph 31–33.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23847.htm (Megnyitva 2017. január 6.)

21 Part I The Purpose and Tasks of the Alliance 10. paragraph. In: The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. 24 Apr. 1999
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (Megnyitva 2017. január 6.)

22 NATO Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05 Sep. 2014
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (Megnyitva 2017. január 6.)

23 Wales Summit Declaration on Afghanistan, Issued by Heads of State and Government of Allies and their International Security Assistance Force (ISAF) troop contributing partners. 04 Sep. 2014,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112517.htm?mode=pressrelease (Megnyitva 2017. január 6.)

24 Armed Forces Declaration by the NATO Heads of State and Government. 04 Sep. 2014,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112745.htm (Megnyitva 2017. január 6.)

25 Joint Statement of the NATO–Ukraine Commission, 04 Sep. 2014,
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_112695.htm?mode=pressrelease (Megnyitva 2017. január 6.)

országokkal,²⁶ amelynek eredményeként két kezdeményezést indítottak el a Partner-ségi Interoperabilitási Kezdeményezést (Partnership Interoperability Initiative – PII) és a Védelmi Képesség-fejlesztési Kezdeményezést (Defence Capacity Building Initiative – DCBI).²⁷

A Walesi Csúcsértekezleten az orosz fenyegetés elrettentésére egy új koncepciót fogadtak el, a Készenléti Akciótervet (Readiness Action Plan – RAP), amely a NATO keleti, valamint a déli határának (Middle East and North Africa – MENA) védelmét, a NATO kollektív védelmét és válságkezelő képességének fejlesztését szolgálja. Ez számos, a kollektív védelem garanciáit megerősítő intézkedést (harci-technikai eszközök és készletek előretelepítése, határ menti bázisok létrehozása, a katonai infrastruktúra fejlesztése) tartalmazott az Oroszországgal határos országokban. Fontosak a közös hadgyakorlatok, a fenyegetettségre vonatkozó elemzések, a NATO keleti határán fekvő országok védelmének veszélyhelyzeti tervezése, a korai előrejelzési rendszerekből és más hírszerzési forrásokból származó információk megosztásának javítása.²⁸ Ezen intézkedések jelentősen megnövelik a NATO Response Force (NRF) reagáló képességét. Az NRF részeként létrehozták a magas készenlétű összhaderőnemi haderőcsoportot (Very High Readiness Joint Task Force – VJTJF), amelynek feladata a Szövetség határain jelentkező váratlan és meglepetésszerű katonai fenyegetések kezelése.²⁹ A lándzsahegynek is nevezett igen magas készenlétű katonai erő szárazföldi, tengeri, légi és különleges erők komponensekből áll, amelyet rövid készenlétű gyakorlatokkal tesztelnek.

A Készenléti Akcióterv részeként – a Szövetség határain megváltozott biztonsági környezet miatt – egy átfogó intézkedéscsomagról döntöttek. A keleti szárnyon megerősítették a parancsnoki vezetési rendet, megalakult Szczecinben az Északkeleti Többszemzeti Hadtestparancsnokság (Multinational Corps Northeast), a washingtoni szerződés 5. cikke szerinti kollektív védelem feladatainak helyi irányítása és koordinálása érdekében.³⁰ Létrehozták a Délkeleti Többszemzeti Hadosztályparancsnokságot (Multinational Division Southeast) Bukarestben.³¹ A Szövetség területi integritásának és a tagállamok biztonságának szavatolása érdekében a nemzetek NATO Erőket Integráló Elemek (NATO Force Integration Unit – NFIU) létrehozásáról döntöttek.³²

26 Részvevő országok: Ausztrália, Ausztria, Azerbajdzsán, Bahrein, Bosznia-Hercegovina, Egyesült Arab Emírátsok, Finnország, Grúzia, Írország, Japán, Jordánia, Kazahsztán, Koreai Köztársaság, Macedónia, Moldova, Mongólia, Marokkó, Montenegró, Örményország, Svájc, Svédország, Szerbia, Ukrajna, Új-Zéland.

27 Siposné Kecskeméthy Klára: Kihívások, értékek és érdekek. A partnerség kérdései a NATO Varsói Csúcstalálkozóján. *Hadtudomány* 2016. évi elektronikus szám, pp. 203–215.
http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/kecskemeti2.pdf (Megnyitva 2017. január 5.)

28 Lásd részletesen Szenes Zoltán: Új bor régi palackban? *Hadtudomány*, 2014/3–4. szám, pp. 3–21.
http://mhht.eu/hadtudomany/2014/3_4/2014_3_4_1.pdf (Megnyitva 2017. január 5.)

29 Wales Summit Declaration. 8. pont
http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm. (Megnyitva 2016. december 27.)

30 „to plan and operate for collective defence purposes under Article 5 of the North Atlantic Treaty”
Lásd Multinational Corps North East, <http://mncne.pl/about-mnc-ne/mission/corps-mission/> (2016. december 27.)

31 Multinational Division Southeast.
<https://www.jfcnaples.nato.int/operations/nato-force-structures/MNDSE> (Megnyitva 2017. január 15.)

32 A Szövetség az első körben hat kisebb NATO-parancsnokságot hozott létre (Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia), a második körben Szlovákia és Magyarország csatlakozott egy évvel később. Lásd NATO Force Integration Units, <http://www.jfcbs.nato.int/page5725819/nato-force-integration-units> és NATO Force Integration Unit Hungary Fact Sheet, <http://www.jfcbs.nato.int/page5725819/nato-force-integration-units/nfiu-hungary> (Megnyitva 2017. január 15.)

Döntés született a keretnemzet-koncepció (Framework Nation Concept – FNC) elfogadásáról. A koncepció a többnemzeti erők és képességek fejlesztésére összpontosít, végrehajtása elősegíti a Szövetség európai erőinek és képességeinek növekedését, bizonyítja az európai szövetségesek hajlandóságát és elkötelezettségét a közös biztonság érdekében, valamint az Egyesült Államok és európai szövetségesek közötti egyensúly javításához is hozzájárul.³³

A NATO készenlétének erősítéséhez azonban nem elegendők csak a koncepciók, szükség van a katonai költségvetések növelésére is. A védelmi tervek felülvizsgálata, új válságtervek készítése, a közös kollektív védelmi feladatokhoz való hozzájárulás a nemzetektől további erőforrásokat igényel.

A védelmi költségvetés alakulása

1985 és 1989 között, az európai NATO-államok átlagosan a GDP 3,1 százalékát költötték védelemre.³⁴ A védelmi költségvetés a hidegháború befejezése utáni években, 1989–1996 között fokozatosan csökkent (l. 1. táblázat).

Ez a tendencia volt jellemző 2009 után is, a védelmi kiadások csökkentek mind a NATO európai, mind a tengerentúli tagországaiban. A Walesi Csúcsértekezleten megfogalmazott, a védelmi költségvetésre vonatkozó ajánlás után a tagországok mintegy felében nőttek a védelmi kiadások (l. 2. táblázat).

A katonai képességek, a transzatlanti teherviselés és tehermegosztás a két kontinens között számos alkalommal volt téma a Szövetségben belül. Robert Gates, amerikai védelmi miniszter 2011. június 10-én keményen és nagyon kritikusan fogalmazott ebben a témában.³⁵ Kritikusan beszélt az ún. *partvonal mentén ülő tagállamokról* (Allies sitting on the sidelines), amelyeknek nem voltak olyan katonai képességei, hogy a líbiai légitámadásokban részt vehettek volna. Rámutatott a hírszerzés, a megfigyelés és a felderítés hiányosságaira.³⁶ Világosan felvázolta a kétszintű politikai és katonai szövetséget, amelyben egyes tagországok az ún. soft security tevékenységre (békefenntartás, humanitárius műveletek) fókuszálnak, mások pedig a tényleges hadműveleteket (hard combat missions) hajtották végre. Statisztikai adatokkal támasztotta alá, hogy az összeurópai védelmi kiadások a 2001. szeptember 11-ét követő évtizedben mintegy 15%-kal csökkentek. Megemlítette, hogy a 28 tagot számláló szövetségből mindössze öt ország³⁷ védelmi költségvetése haladta meg a GDP 2%-át.³⁸

Bár a Szövetség törekedett a katonai képességek fejlesztésére a megelőző évtizedek során, a 2014. évi Walesi Csúcsértekezleten mégis ajánlásként fogalmazódott

33 Wales Summit Declaration. 67. pont

34 Sam Jones: Defence spending by Nato's Europe states up as uncertainty rises. Financial Times, May 30, 2016.³⁸

35 Siposné Kecskeméthy Klára: Partnerség a békéért. i. m. 21–58. oldal

36 Gates, Robert M.: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede190911robertgates/sede190911robertgates_en.pdf (Megnyitva 2016. november 23.)

37 2011-ben a Military Balance adatai szerint az USA, Nagy-Britannia, Franciaország, Görögország és Albánia védelmi kiadásai haladták meg a 2%-ot.

38 Gates, Robert M.: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance. i. m. p. 3.

1. táblázat.
A NATO-tagországok védelmi költségvetése a GDP %-ban
(1989–1996)³⁹

(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára)

Ország	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
<i>Európa</i>								
Belgium	2,5	2,4	2,3	1,8	1,7	1,7	1,6	1,5
Dánia	2,0	2,0	2,0	1,9	1,9	1,8	1,7	1,6
Franciaország	3,5	3,4	3,4	3,3	3,3	3,3	3,0	2,9
Görögország	3,8	3,8	3,5	3,6	3,6	3,6	3,2	3,3
Hollandia	2,7	2,5	2,4	2,4	2,2	2,0	1,9	1,9
Izland	–	–	–	–	–	–	–	–
Luxemburg	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7
Nagy-Britannia	3,6	3,6	3,5	3,7	3,2	3,0	2,8	2,6
Németország	2,7	2,7	2,2	2,0	1,9	1,7	1,6	1,6
Norvégia	2,9	2,9	2,7	3,0	2,7	2,7	2,4	2,2
Olaszország	2,3	2,1	2,1	2,0	2,0	1,9	1,7	1,9
Portugália	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,2	2,3	2,1
Spanyolország	2,4	2,3	2,1	2,0	2,0	2,0	1,9	1,8
Törökország	3,5	3,8	3,9	3,9	3,9	4,1	3,9	4,1
<i>Észak-Amerika</i>								
Egyesült Államok	5,5	5,3	4,6	4,7	4,3	3,9	3,6	3,4
Kanada	1,9	2,0	1,9	1,9	1,8	1,7	1,6	1,4

meg, hogy azon tagországok, amelyek a GDP legalább 2 százalékát költik a védelmi költségvetésre, a jövőben is törekedjenek erre. Azon tagországok pedig, ahol ez ennél alacsonyabb, tíz éven belül fokozatosan emeljék 2 százalékra a védelmi költségvetésüket. Ugyancsak megfogalmazták azt az elvárás is, hogy a katonai költségvetés 20 százalékát kell beszerzésre (ezen belül kutatás-fejlesztésre) fordítani.⁴⁰ A Walesi Csúcsértekezlet Zárónyilatkozatának 15. pontjában azt is elhatározták, hogy a Szövetség évenkénti rendszerességgel ellenőrzi a védelmi költségvetés emelését a védelmi miniszterek találkozásán és a soron következő csúcsértekezleten is.⁴¹

39 SIPRI katonai költségvetés. The SIPRI Military Expenditure Database 1988–2008
<https://www.sipri.org/databases/milex> December 27, 2016)

40 Lásd Wales Summit Declaration, a GDP 2 százalékában megállapított védelmi költségvetési szintet, ezen belül azt, hogy a katonai költségvetés 20 százalékát kell fejlesztésre és beszerzésre fordítani a 2002-es prágai NATO-csúcstalálkozón határozták el.

41 Wales Summit Declaration i. m. 15. pont

2. táblázat.
A NATO tagországok védelmi költségvetése a GDP %-ban
*(2009–2016)*⁴²

(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára)

Ország	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Albánia	1,52	1,56	1,53	1,49	1,41	1,34	1,16	1,21
Belgium	1,16	1,08	1,05	1,05	1,01	0,97	0,91	0,85
Bulgária	1,75	1,67	1,33	1,35	1,46	1,32	1,29	1,35
Csehország	1,52	1,29	1,07	1,06	1,03	0,96	1,06	1,04
Dánia	1,34	1,41	1,30	1,34	1,23	1,16	1,14	1,17
Észtország	1,80	1,70	1,68	1,89	1,90	1,94	2,07	2,16
Franciaország	2,02	1,96	1,87	1,87	1,86	1,84	1,80	1,78
Görögország	3,08	2,64	2,38	2,29	2,22	2,22	2,38	2,38
Hollandia	1,42	1,34	1,25	1,23	1,16	1,15	1,16	1,17
Horvátország	1,62	1,54	1,60	1,53	1,47	1,41	1,37	1,23
Izland ⁴³	0,2	0,1	0,1	0,1	–	–	–	–
Lengyelország	1,71	1,77	1,72	1,74	1,72	1,85	2,23	2,00
Lettország	1,21	1,06	1,02	0,89	0,93	0,94	1,04	1,45
Litvánia	1,07	0,88	0,79	0,76	0,76	0,88	1,14	1,49
Luxemburg	0,40	0,47	0,39	0,38	0,38	0,39	0,43	0,44
Magyarország	1,14	1,04	1,05	1,04	0,95	0,87	0,94	1,01
Nagy-Britannia	2,51	2,51	2,42	2,20	2,30	2,20	2,09	2,21
Németország	1,39	1,35	1,28	1,31	1,23	1,19	1,19	1,19
Norvégia	1,54	1,52	1,51	1,47	1,48	1,51	1,47	1,54
Olaszország	1,42	1,35	1,30	1,24	1,20	1,09	1,02	1,11
Portugália	1,53	1,49	1,40	1,41	1,44	1,30	1,32	1,38
Románia	1,33	1,24	1,28	1,22	1,28	1,35	1,45	1,48
Spanyolország	1,13	1,03	0,94	1,04	0,92	0,91	0,92	0,91
Szlovákia	1,52	1,27	1,09	1,10	0,99	0,99	1,14	1,16
Szlovénia	1,59	1,61	1,30	1,18	1,06	0,98	0,94	0,94
Törökország	2,06	1,93	1,76	1,76	1,75	1,70	1,67	1,56
NATO – Európa	1,70	1,64	1,56	1,53	1,51	1,46	1,45	1,46
Egyesült Államok	5,29	4,81	4,77	4,42	4,09	3,78	3,59	3,61
Kanada	1,39	1,16	1,23	1,10	0,99	1,02	0,98	0,99
Észak-Amerika	4,91	4,46	4,42	4,09	3,78	3,51	3,33	3,36
NATO – összes	3,30	3,04	2,98	2,82	2,66	2,50	2,41	2,43

42 Defence Expenditures of NATO Countries (2009–2016). NATO Public Diplomacy Division, Press Release, 4 July 2016)

43 The SIPRI Military Expenditure Database 1988–2015.
<https://www.sipri.org/databases/milex> December 27, 2016)

A Varsói Csúcsértekezlet

A Walesi Csúcsértekezlet óta eltelt két év mind Európa, mind az euroatlanti térség szempontjából eseményekkel és kihívásokkal volt erősen telített. A Szövetség keleti szomszédja, az Oroszországi Föderáció szinte folyamatosan veszélyeztette a tagállamok szuverenitását, az Iszlám Állam nevű radikális terrrorszervezet pedig nemcsak az ellenőrzése alatt tartott területeken, de a NATO déli szárnyán és Európa nagyvárosaiban (Párizs, Brüsszel) is fenyegetést jelentett. Ugyancsak gondot okoz az, hogy az egyes tagországok vonakodva ismerték fel a jelentkező új veszélyeket, és „mérsékelte” volt a NATO katonai válasza ezekre az új kihívásokra.

A 2008. augusztusi orosz–grúz háború, valamint saját történelmi tapasztalataik is felerősítették az Oroszországi Föderációval szomszédos Lengyelország és a balti országok (Észtország, Lettország, Litvánia) félelmeit. Ezen országok voltak a NATO katonai megerősítésének legfőbb szószólói. E közép-európai térségben fekvő volt szocialista országoknak fontos a NATO jelenlét, a megerősítés, az elrettentés a geostratégiai fekvésük, geopolitikai helyzetük miatt. A Washingtoni Szerződés 4. cikke szerint, ha egy tagország veszélyben érzi területi integritását, szuverenitását, biztonságát, akkor a Szövetség tagállamai tanácskoznak. A NATO éppen ezért nem hagyhatott kétséget a felől, hogy bármelyik tagországát megvédi, fontos a Szövetség belüli szolidaritás is.

Jens Stoltenberg, a NATO főtitkára már a Varsói Csúcstalálkozó előtt öt nappal tartott sajtótájékoztatót jelezte a várható legfontosabb döntéseket: a Szövetség védelmi és elrettentő képességének erősítését, valamint a stabilitás kiterjesztésének igényét a NATO határain túlra.⁴⁴ Figyelembe véve a fenyegetéseket (terrorizmus, a közel-keleti és észak-afrikai események, a Krím annektálása, Kelet-Ukrajna destabilítása, az orosz haderő demonstratív jelenléte a NATO keleti határainál stb.), a csúcstalálkozó résztvevői egységesek voltak abban, hogy a Szövetség nem mutathat sem gyengeséget, sem határozatlanságot.

Az elrettentés és a megerősítés mellett Varsóban hangsúlyozták a párbeszéd fontosságát, mert az Oroszországi Föderáció léte realitás Európában. A NATO–orosz kapcsolatokat egyébként is hullámhegyek–hullámvölgyek jellemezték az elmúlt évtizedekben. Az 1999. évi NATO–légicsapások idején az ún. „Kosovo Ice Age”, 2008-ban a grúz–orosz háború során pedig az ún. „Georgia Ice Age” a kapcsolatok elhidegülését, a feszültségek fokozódását jelentették. Obama elnökségének első lépései között az orosz–amerikai párbeszéd újraindítása (reset) volt, amely a Krím-félsziget 2014. évi annexiójáig tartott.

A NATO főtitkár, Jens Stoltenberg emlékeztetett a Walesi Csúcsértekezletre, ahol a hidegháború óta a kollektív védelem legnagyobb erősítésére vonatkozó döntéseket volt kénytelen meghozni a NATO.

44 Ahogyan a főtitkár fogalmazott 2016. július 4-én: „Gyorsabb, erősebb, és többre kész Szövetség jött létre... most meg kell tennünk a következő lépéseket. A Varsói Csúcsértekezleten egyetértünk abban, hogy tovább fokozzuk a katonai jelenlétet a Szövetség keleti részén.” NATO Secretary General outlines Warsaw Summit agenda, 04 Jul. 2016 http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_133063.htm (Megnyitva 2016. november 12.)

A Varsói Csúcsértekezlet meghatározó fontosságú törekvése a szervezet egységének demonstrálása, a Szövetség kohéziójának erősítése volt. A csúcsértekezleten számos, nagy fontosságú dokumentumot fogadtak el.⁴⁵

A Varsói Csúcsértekezlet Zárónyilatkozatának 40. pontja tartalmazza a Szövetség egyik legfontosabb katonai döntését: az önkéntes, fenntartható, előretolt, rotációs alapon szervezett négy zászlóalj-harccsoport (összesen 4000 katona) 2017 elején Lengyelországba és a három balti ország területére történő telepítését, ezzel erősítve meg a Szövetség keleti szárnyát.⁴⁶ Az új rotációs alapon (6–9 hónap) történő erők telepítése ezt a NATO elkötelezettséget bizonyítja. Kanada, Németország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok révén megtörtént a balti országokba és Lengyelországba telepítendő zászlóalj-harccsoportok keretnemzet-felajánlása. A Lengyelországba telepített, amerikai vezetésű zászlóalj-harccsoportban brit, kanadai és német erők is jelen lesznek. A litván zászlóalj-harccsoportot Németország vezeti, abban a Benelux államok, Franciaország és Norvégia tagként működik közre. A lengyel, portugál és olasz részvétellel felállítandó lett egységet Kanada vezeti. Az észti zászlóalj-harccsoport brit parancsnokság alatt áll majd. A zászlóalj-harccsoportok összetételét és pontos állomáshelyét még nem határozták meg, de a harcászati feladatot hat hónapon belül kell elérniük.⁴⁷ A katonai jelenlétnek nincs időkorlátja.⁴⁸

Emellett számos, a NATO katonai képességeit erősítő döntés született. A Varsói Csúcsértekezlet Zárónyilatkozatának 37. pontjában arról döntöttek, hogy a váratlan és meglepetésszerű katonai fenyegetések kezelésére létrehozott nagyon magas

45 Ezek a következők:

- A Varsói Csúcsértekezlet Zárónyilatkozata (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- Varsói Nyilatkozat a transzatlanti biztonságról (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133168.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- Az Európai Tanács elnökének, az Európai Bizottság elnökének és az Észak-atlanti Szerződés Szervezete főtitkárának közös nyilatkozata. (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133163.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- A NATO–Ukrajna Bizottság közös nyilatkozata (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133173.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- A NATO–Grúzia Bizottság közös nyilatkozata (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133175.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- Kibervédelmi fogadalom (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133177.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- Elkötelezettség a rugalmasság fokozására (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- A NATO-politika a polgári lakosság védelméről (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133945.htm [Megnyitva 2016. november 12.]);
- A Varsói Csúcsértekezlet nyilatkozata Afganisztánról (http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133171.htm [Megnyitva 2016. november 13.])

46 Varsói Csúcsértekezlet Zárónyilatkozat 40. pontja

47 Tóth Péter: A NATO varsói csúcstalálkozó döntéseiről. Stratégiai Kutatóközpont, Elemzések 2016/10. 2. oldal

48 A NATO és az Oroszországi Föderáció 1997. május 27-i megállapodása értelmében a Szövetség nem telepít nukleáris fegyvereket az új államok területére és önmérsékletet tanúsítanak a hagyományos fegyveres erők szervezete/diszlokációja és képességei tekintetében. Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May. 1997. http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_25468.htm (Megnyitva 2016. november 2.)

készenlétű (2–3 nap) összhaderőnemi haderőcsoport (Very High Readiness Joint Task Force – VJTF) hét keretnemzete (Anglia, Franciaország, Lengyelország, Németország, Olaszország, Spanyolország, Törökország) számára 2022-ig szóló rotációs tervet dolgoznak ki.⁴⁹ A főtitkár szerint a VJTF egyaránt bevethető lesz a szövetség keleti szárnyán és Dél-Európában. Ezek az erők a korábban is létező NRF részét képezik.⁵⁰

A NATO készenlétének erősítése, új válságtervek készítése, a közös kollektív védelmi feladatokhoz való hozzájárulás a tagállamoktól jelentős erőfeszítéseket igényel. Varsóban megerősítették a Walesi Csúcsértekezleten elfogadott védelmi képességfejlesztésre (Defence Investment Pledge) vonatkozó elhatározást. A Varsói Zárónyilatkozat 33. és 34. pontja értékelte a tagországok védelmi kiadásában Wales óta bekövetkezett pozitív változást. A védelmi képességekre és kiadásokra vonatkozóan megfogalmazták, hogy 2009 óta először emelkedtek a védelmi kiadások. Wales óta a tagországok többségében megállt vagy megfordult a védelmi kiadások csökkenése (l. 2. táblázat).

A tagországok közül jelenleg öt felel meg a NATO GDP-re vonatkozó 2 százalékos iránymutatásnak, tíz országban pedig a védelmi költségvetés 20 százalékát haditechnikai beruházásokra és kutatás-fejlesztésre fordítják.⁵¹

A csúcsértekezlet eseményeivel számos szakértő foglalkozott.⁵² Az elemzések mondanivalójának lényege a Szövetség katonai képességeinek erősítéséről, a védelemről, az elrettentésről és az egység demonstrálásáról szólt. Kisebb hangsúly fordított a NATO legsikeresebb kezdeményezésére, a globális partnerségre.

*

A Szövetség 28 ország kollektív védelmi összefogása. Az Észak-atlanti Szerződés szerint az egyes tagállamok területi integritását, szuverenitását fenyegető veszélyekkel szemben meg kell védeni a Szövetség területét és lakosságát. A tagállamok biztonságát fenyegető új típusú kihívások kezelésének jegyében szerveződött a NATO Varsói Csúcsértekezlete a védelem és az elrettentés kulcsszavak köré. A NATO hitelessége a jövőben nem a műveletekben alkalmazható expedíciós képességekben, hanem az országok területi integritását és szuverenitását védő erők felkészültségében, szükség szerinti gyors bevetésében lesz mérhető.

49 Varsói Csúcsértekezlet Zárónyilatkozat 37/b. pontja

50 Wagner Péter: Elrettentés és párbeszéd: eredmények a varsói NATO-csúcs után. <http://24.hu/kulfold/2016/07/10/elrettentes-es-parbeszed-eredmenyek-a-varsoi-nato-csucs-utan/> (Megnyitva 2016. december 2.)

51 Varsó Csúcsértekezlet Zárónyilatkozat 34. pontja

52 NATO's Roadmap and Priorities for the 2016 Warsaw Summit Agenda. NDC Research Project. Senior Course 127 Committee 5, Rome, NATO Defense College, 2016, p. 16; Jeffrey A. Larsen: Time to Face Reality: Priorities for NATO's 2016 Warsaw Summit, NATO Defense College, Rome - No. 126 - January 2016, p. 16; Tálas Péter: A NATO varsói csúcstalálkozó döntéseiről, Stratégiai Kutatóközpont, Elemzések 2016/10. p. 5. A Varsói Csúcsértekezlet orosz értékeléséről lásd Koós Gábor – Sztternák György: A NATO állam- és kormányfőinek csúcstalálkozója Varsóban (2016. július 8?9.), valamint annak orosz visszhangja, Szakmai Szemle 2016/3. szám p. 83–103. http://www.kfh.hu/hu/letoltes/szsz/2016_3_szam.pdf (Megnyitva 2016. október 1.)

A 2010-ben Lisszabonban jóváhagyott stratégiai koncepció felülvizsgálatára már vannak elképzelések, a radikálisan megváltozott biztonsági környezet miatt azonban egy új koncepció megfogalmazását sem zárhatjuk ki a közeli jövőben.⁵³

IRODALOMJEGYZÉK

- Bučka, Pavel-Siposné Kecskeméthy, Klára: NATO partnerships challenges, values and interests. pp. 52–63. In: *Národná a medzinárodná bezpečnosť* 2015. 6. Medzinárodná vedecká konferencia, Zborník vedeckých a odborných prác, Liptovský Mikuláš, Slovakia, 2015.
http://www.aos.sk/struktura/katedry/kbo/NMB2015/Zbornik_NMB_2015.pdf
- Gates, Robert M.: Reflections on the status and future of the transatlantic alliance,
http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede190911robertgates/_sede190911robertgates_en.pdf
- Isaszegi János: A 21. század élettér háborúi a földért, a vízért, az élelemért, a... létezésért. Válságövezetek konfliktusai és háborúi, Gondolat Kiadó, Budapest, 2015. p. 309
- Koós Gábor – Sztternák György: A NATO állam- és kormányfőinek csúcstalálkozója Varsóban (2016. július 8–9.), valamint annak orosz visszhangja. Szakmai Szemle 2016/3. szám pp. 83–103.
- Larsen, Jeffrey A.: Time to face reality: Priorities for NATO's 2016 Warsaw Summit. Research Paper, NATO Defense College, No. 126, January 2016 p. 16
- Remek Éva: Az Európai Unió bővítésének biztonságpolitikai aspektusai. In: Törke András István, Besenyő János, Wagner Péter (szerk.): Magyarország és a CSDP: Magyar szerepvállalás az Európai Unió közös biztonság- és védelempolitikájában. Zrínyi Kiadó, Budapest 2016. pp. 129–149.
- Siposné Kecskeméthy Klára: Partnerség a békéért. In: Kiss Petra, Szenes Zoltán Zsolt Melinda (szerk.): NATO Partnerség 2014, A szövetségi partnerségi programok múltja, jelene és jövője. 2014. Budapest: Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2014. pp. 21–58.
- Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon. November 19–20, 2010, p. 40
- Szenes Zoltán: Új bor régi palackban? Hadtudomány, 2014/3–4. pp. 3–21.
- Tálas Péter: A NATO varsói csúcstalálkozó döntéseiről. Stratégiai Kutatóközpont, Elemzések 2016/10.
- Wales Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05 Sep. 2014
- Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8–9 July 2016

53 Karl-Heinz Kampf: Why NATO Needs a New Strategy? NDC Research Paper, Rome, November 2016, p. 12.

Varga Márton

Társadalmi biztonság a terrorizmus árnyékában

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.127

Az elmúlt évtizedekben a megváltozott terrorizmus hatására egyes terrorista szervezetek globális befolyásúvá váltak. E szervezetek a lokális problémákra építve, a helyi lakosok kihasználásával alakítják ki hálózataikat. Az olyan összetett válságrégiók, mint például a Száhel-övezet, rendkívül kiszolgáltattak a különféle radikális szervezetek terjeszkedésének. E cikkben a civilek lehetséges szerepét kívánom bemutatni a terrorizmus ellen vívott küzdelemben.

A világ hátrányos helyzetben lévő területei, az összetett válsaggal szembenező régiók kiváló lehetőséget jelentenek a radikalizmus terjedésének¹ és a terrorista szervezetek megjelenésének. Az egyik legösszetettebb válságzóna napjainkban a Száhel-övezetben található. Annak ellenére, hogy a válságok különböző okait – azok kapcsolata és egymásra hatása miatt – nagyon nehéz elkülöníteni egymástól, egyesek szerint mégis a társadalmi problémák megoldása lehet a kulcsa a terrorizmus terjedése elleni harcnak.

Az Afrikai Unió Maliért és a Száhel-övezetért felelős főképviselője, Pierre Buyoya² szerint látható, hogy a terrorizmus globális terjedése és a nemzetközi hálózatok (például az al-Kaida, az ISIS) kialakulása ellenére a különböző regionális vagy helyi szervezetek (a Száhel-övezetben például a Boko Haram, az Al-Shabaab vagy az Ansar Dine)

1 A radikalizmus terjedése rendkívül komoly problémát jelent világszerte. Ezt támasztja alá, hogy például az EBESZ 2017-es soros elnöke, Ausztria is a szervezet három legfőbb kihívásaként jelölte meg a növekvő radikalizmust és az erőszakos szélsőségeket. Az osztrák elnökség prioritásairól bővebben: <https://www.bmeia.gv.at/en/european-foreign-policy/security-policy/the-austrian-chairmanship-in-2017/priorities-of-the-austrian-chairmanship/>, (Letöltés ideje: 2017. 02. 03.)

2 Pierre Buyoya 1987–1993 és 1996–2003 között kétszer volt Burundi elnöke. A főképviselői posztra való kinevezésében jelentős szerepet játszott, hogy egyaránt rendelkezik politikai, diplomáciai és katonai tapasztalatokkal.

Forrás: <http://www.peaceau.org/en/article/appointment-of-former-president-pierre-buyoya-as-the-special-representative-of-the-chairperson-of-the-commission-head-of-the-african-led-international-support-mission-in-mali> (Letöltés ideje: 2017. 02. 03.)

elsősorban helyi lakosokra építve alakítják ki szervezeteiket. A terrorista hálózatok elleni harcban a lakosság megnyerése a legjobb eszköz.³

E cikkben azt kívánom bizonyítani, miszerint a válságzónákban a háborgó csoportok megbékítésével, a valós jövőkép biztosításával, élhető körülmények kialakításával elérhető, hogy a társadalom addig nehéz helyzetben élő csoportjai, azok tagjai, azaz a civilek maguk legyenek a terjedő radikalizmus gátjai. A vizsgálat során néhány konkrét példát is bemutatok. Ezeket a Száhel-övezet, azon belül Mali és Szomália témához illeszkedő esetei biztosítják.

A biztonságról

Ahhoz, hogy a társadalmi problémákat elemezhessek, szükséges a *biztonság hiányának* pontosítása. Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde A biztonsági elemzés új keretei című tanulmányukban⁴ új szemlélet szerint csoportosították a biztonság különböző dimenzióit. A tanulmányban a biztonság fogalmát több területre osztották, így a katonai dimenzió mellett a legfontosabbak a politikai, a gazdasági, a társadalmi, a környezeti és az informatikai szektorok.

A társadalmi biztonság alatt – e megközelítés szerint – a különböző etnikai közösségek, nemzetek, civilizációk vallási, kulturális, nyelvi és nemzeti tudatát lehet említeni. Amennyiben az említett csoportok azonosságtudata, illetve a jelzett szempontok szerinti mutatók bármelyike külső erő hatására negatív irányban megváltozik, azok gyakorlásának feltételei sérülnek, akkor az a társadalmi biztonság kihívásaként értelmezendő. A társadalmi biztonság fenyegetései közt megemlíthetők például a vallásszabadság korlátozása, az etnikai tisztogatások, a kényszer-kitelepítések, a nemzeti kisebbségek szabadságjogainak korlátozása, de fontos megemlíteni a migráció során megváltozó társadalmi összetételt mind a kibocsátó, mind pedig a befogadó állam szintjén.

A társadalom egészének biztonsága szempontjából eltérő mértékben, de mindegyik dimenzió fontos szerepet játszik. Az egyes államok katonai, politikai, gazdasági, környezeti és információs biztonságának egyes aspektusai ugyanis egyaránt hatással lehetnek a társadalom egészére, meghatározhatják annak biztonságát. Az egyes dimenziók fontossága régióként, országonként eltérhet a helyi sajátosságok szerint.

Az állami hatalom kérdése

A legitimáció

Amennyiben a terrorizmus által legjobban sújtott térségeket vizsgáljuk, első sorban a Közel-Keletet, Észak- és Közép-Afrika egyes térségeit kell megfigyelnünk. Ha az említett régiókat és a felsorolt biztonsági dimenziókat összevetjük, megállapítható,

3 The African Union in Mali and the Sahel (WP1417), <https://www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/> (Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)

4 Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap de Wilde: Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner Publishers, 1998.

hogy ezek a térségek rendkívül kitétek a környezeti változásoknak, alacsony az életszínvonal, magas a munkanélküliség, az éhínség és jelentős a vízhiány. A főként a XX. században mesterségesen kialakított országok rengeteg társadalmi nemzeti, etnikai, vallási ellentétet hordoznak magukban, amelyeknek köszönhetően számos instabil állam található a jelzett területeken.

A társadalom radikalizálódása, szélsőségek felé fordulása, vagy a terrorizmus kialakulása számos okra vezethető vissza. Az egykori gyarmatokból létrejött államok egyik jellemzője, hogy a központi hatalmat gyakorlók nem rendelkeznek kellő legitimitással, vagy legalábbis az adott állam különböző területein nem tekintik ugyanannyira legitimnek azt. Ez egyfelől visszavezethető a gyarmati rendszer során kialakított „munkamegosztásra”, aminek köszönhetően voltak kiválasztott törzsek, csoportok, családok, akik vezető szerephez jutottak a gyarmattartók által.

A törzsi ellentétekből kiinduló konfliktusok egyik példája volt a ruandai népirtás, de ide vezethető vissza a Maliban kitört polgárháború és a tuaregek évtizedek óta tartó zavargásai. A kiválasztott családok hatalomgyakorlásának legjobb példái pedig az Öböl-menti országok. Ezen országokban a konfliktusok háttérbe szorításának fő eszköze az olajbevételekből fenntartott jóléti rendszer, melynek biztosítása egy kvázi társadalmi szerződés részeként a lakosság részéről a politikai rendszer elfogadásának ellentételezése.⁵

A legitimitáció megkérdőjelezésének másik forrása a demokratikus választások hiánya, és a főként Afrikában látható számtalan puccs és erőszakos hatalomátvétel. A nehéz helyzetben lévő afrikai országok közül szinte mindegyikben előfordult már, hogy egy megerősödött hadúr, egy elégedetlen katonai vezető, vagy más csoportok erőszakos úton szerezték meg a hatalmat a társadalom vélt vagy valós támogatásával a hátuk mögött. Ilyen folyamatokat láthattunk többek között a szub-szaharai térségből Maliban, Ugandában, Csádban, vagy az észak-afrikai arab országok közül Líbiában és Egyiptomban is. Közös jellemzőjük, hogy ha a hatalomátvétel pillanatában rendelkeznek is támogatottsággal, az nem feltétlenül jelenik meg az adott ország teljes területén, illetve a valós kormányzati tevékenység gyakorlása révén a korábbi támogatottságot is könnyen elveszíthetik.

Jelentős változást hozott a hidegháború vége, mivel a két szuperhatalomnak a harmadik világban kifejtett tevékenysége (pénzügyi, katonai, gazdasági stb. támogatásaik) a vallási megnyilvánulásokat némiképp háttérbe szorította. Ennek megszűnésével az államokon belül előtérbe kerültek a vallások közötti, illetve vallási ágak közötti ellentétek, melyek szintén alkalmasak a politikai rendszer destabilizálására.

A tényleges hatalomgyakorlás

A Közel-Kelet, valamint Afrika országainak jelentős többsége nem tartozik a fejlett világhoz. Bár méretük, lakosságuk, lehetőségeik szempontjából rendkívül eltérnek

5 Szalai Máté: Az Öböl menti politikai rendszerek legfontosabb jellemzői és kihívásai a XXI. század elején. Budapest, Magyar Külügyi Intézet
http://kki.gov.hu/download/3/89/b0000/Tanulmanyok_2013_10_Az_%C3%96b%C3%B6l_menti_politikai_r_.pdf (Letöltés ideje: 2016. 10. 01.)

egymástól, az megállapítható, hogy a legrosszabb helyzetben lévő országok mind magukon viselik a fejletlen gazdaság, az időjárásnak kiszolgáltatott mezőgazdaság és a növekvő népesség problémáit.

Az afrikai kormányok felelőssége abban rejlik, hogy miként tudják a nemzetközi segítséget megfelelő módon felhasználni. Ennek a felelősségnek azonban nagyon nehezen tudnak eleget tenni.⁶ A kiforratlan politikai rendszerek a legtöbb esetben nem rendelkeznek hosszú távú, átfogó stratégiákkal, amik alapját képezhetnék a térségbe érkező források megfelelő felhasználásának. A források átgondolatlan, vagy éppen a befektető külföldi cégek/országok gazdasági érdekeit előtérbe helyező beruházások nem segítik elő a periférián élők helyzetének javítását. Az elmaradó infrastrukturális fejlesztések, a kiegyensúlyozatlan gazdasági beruházások rengeteg további problémát szülnek: politikai elégedetlenség, elvándorlás, nem fenntartható termelés, környezeti károk.

A kormányzóképeség fontos kérdése, hogy mennyire képes az adott állam ténylegesen mindenhol ugyanolyan feltételeket biztosítani az országban; meg tudja-e teremteni az alapvető szociális és egészségügyi ellátást az ország egész területén; képes-e kizárni a hatalmát megkérdőjelező erőket; tudja-e biztosítani a teljes lakosság biztonságát?

A lakosság számára a létbiztonság fenntartása a legfontosabb kérdés. Ennek részeként: van-e megfelelő otthona, ahol hosszú távra tervezheti életét; rendelkezésre áll-e megfelelő minőségű és mennyiségű víz és élelmiszer; van-e munkalehetőség, amiért tisztességesen megfizetik; fenyegetik-e fizikai létét.

Az afrikai államok a nyugati világtól eltérő társadalmi és civilizációs fejlődésen mentek át.⁷ Ennek okán ezeken a területeken ma is főként törzsi alapon szerveződő társadalmakban élnek, kiegészítve azt a külső hatásra létrejövő nyugati típusú állami működés elemeivel. A sajátos fejlődésből adódóan az állami szolgáltatások a törzsi megosztottság miatt területenként eltérőek lehetnek. Ha a központi hatalom nem képes az említett feltételeket biztosítani a társadalom egészére nézve, akkor meg van annak a veszélye, hogy egyes egyének, csoportok, törzsek más erők felé fordulnak, akik megélhetést, biztonságot nyújtanak, vagy legalábbis ígérnek. Ezek az erők számos módon kialakulhatnak, így lehetnek egyre nagyobb hatalmat szerző ellenzéki csoportok, elégedetlen háttérbe szorított törzsek, lázadók, radikálisok, vagy éppen terrorista szervezetek.

6 Az Európai Unió 2014-ben vizsgálta felül korábbi, a Száhel-övezet biztonságára és fejlődésére vonatkozó stratégiáját. A vizsgálat eredményeként megállapították, hogy különböző programok és támogatások ellenére, a 4 évvel korábbi állapothoz képest nem csökkent a helyzet súlyossága, ezért új cselekvési tervet dolgoztak ki (Sahel Regional Action Plan 2015–2020) és kiterjesztették tevékenységüket Csád és Burkina Faso területére is.

Forrás: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20-council-conclusions-sahel-regional-plan/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 04.)

7 Samuel P. Huntington *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása* című könyvével (Európa Könyvkiadó, 2015) átalakította a korábbi civilizáció fogalmat. Csoportosítása szerint megkülönböztethetjük a nyugati, latin-amerikai, iszlám, kínai, hindu, japán, ortodox és buddhista civilizációkat, továbbá az afrikai civilizációt mely a könyv kiadásakor vitatott civilizációként került említésre. Afrikában egyaránt megtalálható az afrikai és az iszlám civilizáció, amelyekre egyaránt jellemző a társadalom törzsi alapú szerveződése.

A terrorizmus megjelenése

A korábbi törzsi nomád, félnomád vándorló életmódot egyre nehezebben tudják fenntartani a kialakulófélben lévő államiság keretein belül. Az államiság fontos eleme lenne a nemzetté válás folyamata, a közös tudat kialakítása, a közösség létrejötte, ami együttes munkára sarkallja a társadalom tagjait, így építve az államot. A különböző radikális és terrorszervezetek megjelenése azonban komoly veszélyt jelent a nehéz helyzetben lévő államok számára. Működésükhöz elengedhetetlen feltétel, hogy fenntartsák az állam működésképtelen állapotát, vagy legalábbis akadályozzák a kormányzati hatalom kiterjesztését egyes területeken.

A terrorizmus „exportja”, a különféle ideológiák terjesztése világunk régóta jellemző jelensége. Ha csak a hidegháború éveire tekintünk vissza, a nyugati államok a demokráciát terjesztették, a Szovjetunió a szocializmus eszméjét, amihez csatlakoztak például a Che Guevara-féle nemzetközi kísérletek.

2001. szeptember 11. és az azt követő, szinte minden kontinenst érintő radikális tevékenység új szintre emelte a terrorizmus fogalmát. Kialakult egy franchise-szerű szervezet, mely világszerte hozott létre sejteket és végezte tevékenységét. A hálózat egyaránt jelen van a világ szegény és elmaradott részein, mint amilyen például a Száhel-övezet, de megtalálható a fejlett világban, ahol az elszegényedő, elidegenedő, radikalizálódó rétegeket célozza.⁸

A terrorista szervezetek mai működését két részre lehet bontani. Egyrészt létezik a „klasszikus” terrorista tevékenység, melyet a polgári lakosság, a központi hatalom, vagy más államok ellen követnek el, és amelynek célja a minél nagyobb félelemkeltés, és követők toborzása. Másik része viszont a működés fenntartása érdekében végzett cselekvés. A civil lakosság megnyerése, a velük való együttműködés ebben a tevékenységben nyilvánul meg igazán, hiszen a segítségükkel tudnak olyan illegális tevékenységeket végezni (például kábítószer-, fegyver- és emberkereskedelem), amiből jelentős és folyamatos bevételt tudnak szerezni.

Mali esetében különösen például jól megfigyelhető, hogy a különböző terrorista szervezetek miként próbálták meg kihasználni az évtizedek óta jelen lévő elégedetlenséget. A tuareg törzsek hosszú ideje próbálták visszaszerezni függetlenségüket, melyet a francia gyarmatosításkor vesztek el. Bár az első (1960-as évek) és a második (1990-es évek) tuareg lázadást is békekötéssel és jelentős kormányzati ígéretekkel zárták le, 2012-re ismét kitört a konfliktus, amelyben már a különböző terrorista csoportok is csatlakoztak a tuareg törzsekhez.

A kalózkodás

A bevétel-termelő tevékenység egyik legrégebbi formája a kalózkodás, amely az utóbbi években elég nagy hangsúlyt kapott különböző szervezetekben, illetve jelentős károkat okozott a nemzetközi kereskedelemben. Az egyik legsúlyosabb kalóztevékenység Szomália partjainál alakult ki. A központi hatalom összeomlásával a

8 Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi. Budapest, Gondolat Kiadó, 2015. 239. o.

a megélhetés egyik jelentős forrását képező halászat illegális kezekbe került, amely ellen először a halászok önszerveződő együttműködésben kívántak fellépni. Ez fordult át lassan a kalóztevékenység kialakulásába. A kalózok elrabolták a segélyszállítmányokat és jelentős veszteségeket okoztak a Szuezi-csatornán keresztül áramló kelet–nyugat irányú kereskedelemben, mely a világ egyik legjelentősebb útvonala. A károk méretét mutatja, hogy milyen széleskörű együttműködés jött létre ellene. Az ENSZ felhívására a NATO vezetésével az Operation Ocean Shield keretén belül többek között kínai, japán és dél-koreai segítséggel sikerült visszaszorítani a tevékenységüket.⁹

2016-ban számos kalóztámadást regisztráltak. Bár Szomáliánál sikerült háttérbe szorítani a kalóztevékenységet, számos olyan terület van, ahol továbbra is gondot okoz a tevékenység. A legveszélyesebbek térségek Délkelet-Ázsia és főként a Malaka-szoros, illetve a Guineai-öböl¹⁰ ahol elsősorban a Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom (MEND) nevű terrorszervezet által folytatott kalózkodás jelentős.

Ahogy az Szomália esetében is közismert, a központi hatalom meggyengülése, a megélhetés biztonságának hiánya, a biztonságban kialakult rés tette lehetővé a kalózkodás elterjedését. Az, hogy a kalózkodásra rátelepszik egy terrorszervezet, mint a Guineai-öbölben, vagy éppen konkurenciát lát benne, mint az al-Shabaab a szomáliai kalózokban, térségenként változhat. De mindkét út a saját hatalmuk kiterjesztését szolgálja más-más megközelítésből.

A illegális kereskedelem

Bár az utóbbi időben úgy tűnik, mintha háttérbe szorult volna az al-Kaida, azonban a globális terrorizmus létrehozójaként továbbra is vezető szerepe van a nemzetközi dzsihadista törekvésekben. Követőket azonban nem feltétlenül a radikális vallási nézeteket valló kisebbségben talál, inkább a nehéz helyzetben élő, a kormányzatban és a demokratikus értékekben csalódott rétegekben. A társadalom e része gyakran létbizonytalanságban él olyan periféria területeken, ahová a központi kormányzatok nem, vagy nehezen érnek el. Ilyen helyzetben a kiábrándultság könnyen a lázadás és a radikalizáció irányába tereli a lakosságot, amelyet a szélsőséges szervezetek igyekeznek kihasználni, eszközt nyújtva a lakosság dühének kifejezésére.¹¹ Az al-Kaida stratégiájában egyértelműen megfigyelhető a helyi lakosságba való hosszú távú beépülés, a kapcsolatok elmélyítése akár rokonok kialakításával is.

Az al-Kaida pénzügyi forrásainak jelentős részét az illegális kereskedelemről származó bevételek jelentik. A Száhel-övezeten és a Szaharán át egyaránt találhatóak fontos csempész útvonalak (amelyeket az al-Kaida helyi szervezete az al-Qaida in

9 Marsai Viktor: A szomáliai kalózok és az EU Atalanta-missziója, *Nemzet és biztonság*, 2011/4. szám, 66–76. o.

10 Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom (MEND), In: Kiss Álmos Péter (szerk.): *Afrikai terrorista és szakadár szervezetek*, Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016

11 A franciaországi terrorizmus egy generációs lázadás. Kitekintő. 2015. 11. 24.

Forrás: http://kitekinto.hu/europa/2015/11/24/a_franciaorszagi_terrorizmus_egy_generacios_lazadas/ #.VuvjzNLhCUK (Letöltés ideje: 2016. 03. 17.)

the Islamic Maghreb [AQIM] működtet) és menekült útvonalak is. A dél-amerikai (főleg kolumbiai) kábítószer szállítások Európa irányába elsősorban Afrika érintésével történnek. A terrorista szervezetek – kihasználva a helyi törzsek tapasztalatait – ellenőrizetlenül tudnak átjuttatni szállítmányokat a sivatagon keresztül. A nemzetközi szervezetek és a kormányok sokszor nem rendelkeznek megfelelő tudással a hagyományos karavánútvonalakról, így nehezen tudják megakadályozni az illegális kereskedelmet. A sivatagon átjutva pedig, elsősorban Egyiptom és Líbia irányából, már konténereken tudják szállítani a magas haszonnal járó árut.¹²

A terrorista államépítés

A terrorszervezetek számára önmaguk megvalósításának, céljaik elérésének egyik legmagasabb szintje, ha egy adott terület felett huzamos ideig képesek hatalmukat fenntartani. Egy kvázi államiség kialakítása több szinten valósulhat meg. Így például a 2012-ben kirobbant mali polgárháborúban számos szervezet vett részt, eltérő célokkal. A lázadás alapját a tuareg törzsek képezték, melyek az évtizedek óta tartó háttérbe szorítottságot kívánták megszüntetni és Azawad felszabadításával függetlenségüket kivívni. Erre az alapvetően törzsi, etnikai indíttatású felkelésre telepedtek rá különböző iszlamista terrorszervezetek. Számukra a térség elsősorban bevételi forrást jelent az illegális kereskedelem révén. A régió destabilizált helyzetének fenntartása volt elsősorban érdekük. Ennek keretein belül igyekeztek megakadályozni a stabil demokratikus állami rend kialakulását a számukra fontos útvonalakon, területeken.

A másik jelentős szervezet az Ansar Dine (a Hit Védelmézői). Fontos látni, hogy a térségben található radikális szervezetek között szoros együttműködés alakult ki, sokszor összefonódnak egymással. Ennek ellenére egymás riválisai is, hiszen céljaik és nézeteik sokszor különböznek egymástól, és önmaguk fenntartása érdekében bizonyítaniuk kell a másik szervezetekkel szemben. Bár a lázadás elején kialakult az AQIM, az Ansar Dine és a tuareg lázadók együttműködése, gyorsan körvonalazódott, hogy az Ansar Dine célja nem a tuareg területek felszabadítása, hanem egész Mali uralma alá hajtása és egy erős, iszlamista, sáría-alapú rend létrehozása.¹³ Az elfoglalt területen a hatalom megszilárdításának egyik fontos lépcsőfoka a társadalom alapját képező rend lefektetése és a meghatározott normák betartatása.

A lázadó csoportok közötti ellentétek és a tuaregek támogatásának elvesztése, illetve a kormánnyal kötött különbéke megállapodás által az iszlamista törekvések elvesztették tömeges támogatottságukat. Az Ansar Dine így nem volt képes hatalmát megszilárdítani.

Szomália esetében azt láthatjuk, hogy a hatalomgyakorlás megelőzte a szervezetek kialakulását. A 90-es évek elején a kormányzat megbukásával hatalmi vákuum jött létre, melyben az iszlám bíróságok jelentettek állandóságot, mivel függetlenek

12 Juan Miguel del Cid Gómez: A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates. Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/113/html> (Letöltés ideje: 2016. 03. 21.)

13 Remek Éva: Ansar Dine - egy iszlamista szervezet, In: Kiss Álmós Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.

voltak a törzsektől. Ezek a bíróságok a saria szerint ítékeztek és fokozatosan alakult át a bíraskodás területe. Egyfelől gyarapodtak az ügy-típusok, amikben eljárak, másfelől a különböző bíróságok szövetségre lépve közösen kezdtek működni, és 2006-ra már kormányként funkcionáltak.

A bíróság egyik milíciája volt az Al-Shabaab (Mudzsahedín Ifjúsági Mozgalom). Miután az Átmeneti Szövetségi Kormány és Etiópia együttesen lépett fel a bíróságok hatalma ellen, az ellenállás élére az Al-Shabaab állt. A rendkívül véres háború során a visszaszorított helyzetből sikerült eredményeket elérniük és jelentős területeket elfoglalniuk. A harcoló felek között erőegyensúly és a viszonylagos stabilitás jött létre. A szervezetet a nemzetközi iszlamista közösség és a lakosság egyaránt támogatta. Ebben a helyzetben 2009 és 2011 között az uralma alá vont területen államként működve kormányként tudott tevékenykedni.

A források elapadásával, a lakosság támogatásának elvesztésével, a szövetségeik maguk ellen fordításával a szervezet ereje csökkent. A lakosság elleni terror, a súlyos éhínségben való tevőleges részvétel pedig végleg megpecsételte sorsukat. A kudarcok és a belső harcok hatására korábbi hatalmukat elvesztették, a szervezet jelentősen átalakult, céljai és eszközeik megváltoztak.¹⁴

Az utóbbi évek legmeghatározóbb szervezete a magát államként meghatározó ISIS.¹⁵ Az ISIS az a terroriszervezet, ami az eddig talán legjobban kiteljesítette az állam létrehozását. A korábban az al-Kaidához köthető csoport, építve az Irakban és Szíriában kialakult zavaros helyzetre, létrehozta kalifátusát. A szélsőséges iszlám elvekre épülő szervezet számos különböző pillére építve szerveződött.

Mint a korábbi esetekben, itt is jelen kellett, hogy legyen egy csalódott, radikalizálható tömeg, amit főként az iraki háborút követően a hatalomból kizárt, vagy a fegyveres erőkből kirúgott lakosság, illetve szíriai oldalon a kormányban csalódott, éhező, munkanélküli tömeg alkotott. Ez a csalódott réteg egyrészt jelentős számot képviselt, másfelől rendelkezett komoly háborús tapasztalattal, vezetőik pedig az al-Kaida egykori tagjaiból kerültek ki.

Az ISIS rendkívül magas szintű propagandát végez a különböző közösségi oldalak, illetve egyéb internetes felületek révén. Ennek legfőbb célcsoportja a nyugati világban élő instabil vagy egyenesen radikalizálható, sokadik generációs lakosság. Közülük jelentős számú csatlakozó érkezett a kalifátus kikiáltását követően az Iszlám Állam területére, hogy később terroristasejtek tagjaként térjen vissza Európába, vagy harcoljon az ISIS céljaiért helyben. A nem csatlakozó szimpatizánsoktól pedig pénzügyi támogatást kaphattak.¹⁶

14 Kiss Álmós Péter: Szomália – a világ legveszélyesebb helye In: Kiss Álmós Péter (szerk.): Afrikai terroristák és szakadár szervezetek 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.

15 Az ISIS nem új jelenség. különböző neven már 1999 óta létezik. A 2003-as iraki háború és a 2011 óta tartó szíriai polgárháború megteremtette azt a közeget, amiben terjeszkedni tudott. A világot mégis csak 2014 óta borzasztja el tevékenysége. További részletekért l. Rainer Hermann: Az iszlám állam. Akadémiai Kiadó, 2015. 199–200.

16 Az Iszlám Állam működéséről részletesebben l. Besenyő János – Partner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Történet, ideológia, propaganda. Budapest, Kossuth Kiadó, 2016.

A bevétel jelentős részét az illegális kereskedelem folytatása jelentette, mely kiterjedt az elfoglalt olajkutakból származó kőolaj értékesítésére, a sokszor elpusztítottként bemutatott műtárgyak feketepiacon történő eladására, de államként a kivetett adókra is. Az adók mértéke nyilván függött az egyéb bevételi források sikeres működésétől, de ezek határozták meg azt is, hogy a zsoldosok számára milyen mértékű fizetséget tudnak adni.

Az Iszlám Állam az al-Kaidánál már megismert franchise szerű működést is magasabb szintre emelte. Szerteágazó hálózatot épített ki különböző terrorszervezetekkel, akik hűségesküt téve csatlakoztak az ISIS-hez. Ez egyfelől jelentős pluszt jelentett a propaganda szempontjából, azonban legtöbb esetben csak a külsőségekben nyilvánult meg. Valós együttműködés ritkán jött létre, néhány esetben pénzügyi támogatás is történt a különböző szervezetek között.

Az Iszlám Állam – amellett, hogy önmagát államként (kalifátus) határozza meg, és így is próbálja meg kezelni önmagát – működésében is állami képet próbált kialakítani. Ennek keretében közigazgatást tartott fenn, szociális ellátást alakított ki, kialakult normák szerint bíraskodott, kormányserű testületet hozott létre a különböző területek irányítása érdekében.¹⁷

Az Iszlám Állam jelentős károkat okozott, és a nemzetközi válasz lassú kialakulása révén viszonylag nagy hatalomra tett szert. A bevételi források megtorpedózása (számlák befagyasztása, komoly kiberhadviselés a közösségi oldalakon folytatott propaganda ellen, az olajkitermelő infrastruktúra bombázása) jelentős visszaesést jelentett a szervezet számára. A kiesett bevétel hatására a zsold csökkent, így a korábban még talán vonzó harcos szerep már nem volt annyira csábító a csatlakozni kívánók számára. Az adók növelése rontotta az elfoglalt területeken élő lakossággal való kapcsolatokat. A nemzetközi összefogás létrejötté mára már jelentős sikereket jelent az ISIS elleni harcban. A terroristák hatalma visszaszorulóban van,¹⁸ az ellenük harcoló koalíció pedig jelentős fölénybe került.

Összegzés

Az állampolgárok biztonságát különböző tényezők alakítják. Az instabil régiókban a kormányzatok sokszor képtelenek arra, hogy a hatalomgyakorlásuk révén országuk területének egészen kialakítsák a megfelelő biztonsági szintet. Úgy gondolom, jól látható, hogy a létbiztonság hiányában a lakosság könnyen elfordulhat a központi hatalomtól, ilyenkor törekény és könnyen radikalizálható tömeget képez. Az ilyen helyzeteket a különböző terrorszervezetek könnyen kihasználják.

Példáimban elsősorban a Száhel-övezet, azon belül Mali és Szomália szerepeltek, melyek szemléletesen igazolták, hogy a kormányzatok szerepe megkérdőjelezhetetlen és rengeteg olyan terület van, ahol szükséges lenne átfogó, regionális szintű

17 Arany A. – N. Rózsa E. – Szalai M.: *Az Iszlám Állam Kalifátusa – Az átalakuló Közel-Kelet*. Osiris Kiadó, 2016.

18 Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> (Letöltés ideje: 2017. 02. 04.)

együttműködésre. Ezekben a törékeny, kialakulóban lévő államokban azonban nincs meg az együttműködés képessége.

A jövő szempontjából az egyik legnagyobb kihívást a környezeti változások okozzák. Ez tipikusan olyan terület ahol valós kooperatív megoldásokat kell alkalmazni a célok elérésének érdekében. A gazdaság fellendítése, a kereskedelmi kapcsolatok javítása, a közös infrastrukturális fejlesztések szintén elősegíthetik a fenyegetett térségek helyzetének javítását.

A különböző nemzetközi szervezetek jelentős forrásokat biztosítanak a válság régiók számára. A helyes felhasználás és a hosszú távú megoldás egyik kulcsa az oktatás lehet. Az oktatás biztosíthatja a szükséges szakmák elsajátítását, ellenpólust képezhet a szélsőséges nézeteket valló csoportokkal szemben (akár vallási szempontból is). A különböző képzések segítséget nyújthatnak a lakosság számára a megváltozott környezeti tényezők közötti boldoguláshoz, egyben háttérbe szoríthatják azokat a környezettudatosságra nevelés révén. Ezek segítségével hosszú távon fenntartható gazdasági formákat alakíthatnak ki, melyek alkalmasak a biztos kereseti lehetőség megteremtésére és az életminőség fokozatos javítására.

Összegzésül – amint azt Pierre Buyoya főképviselő is megállapította – kijelenthetjük, hogy a terrorizmus elleni harc kulcsa a lakosság megnyerése. A lakosság képes a megfelelő kormányzati támogatással jelentős változásokat elérni saját biztonságának kialakításában. Továbbá a lakosság képes terrorszervezeteket felemelni és megbuktatni is. Hosszú távon tehát, mindamelllett, hogy vannak globális hatással bíró szervezetek a világban, helyi támogatás, azaz a civilek nélkül nem lesznek képesek jelentős eredményeket elérni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Arany Anett – N. Rózsa Erzsébet – Szalai Máté: Az Iszlám Állam Kalifátusa – Az átalakuló Közel-Kelet. Budapest, Osiris Kiadó, 2016.
- Bálint Tamás – Zsifkó Mariann: A Niger-Delta Felszabadítási Mozgalom (MEND). In: Kiss Álmós Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft. 2016.
- Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap de Wilde: Security: A New Framework for Analysis. Lyenne Rienner Publishers, 1998.
- Besenyő János – Partner Zoltán – Speidl Bianka – Vogel Dávid: Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0. Történet, ideológia, propaganda. Budapest, Kossuth Kiadó, 2016.
- Gazdag Ferenc: Biztonsági tanulmányok – Biztonságpolitika. Biztonságpolitikai kihívások. Budapest, ZMNE, 2011.
- Gómez Juan Miguel del Cid: A Financial Profile of the Terrorism of Al-Qaeda and its Affiliates. Forrás: <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/113/html> (Letöltés ideje: 2016. 03. 21.)
- Hermann Rainer: Az iszlám állam. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2015.
- Huntington, Samuel P.: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2015.
- Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi. Budapest, Gondolat Kiadó, 2015.
- Kiss Álmós Péter: Szomália – a világ legveszélyesebb helye. In: Kiss Álmós Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. 2. bővített kiadás. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.
- A franciaországi terrorizmus egy generációs lázadás. Kitekintő.hu. http://kitekinto.hu/europa/2015/11/24/a_franciaorszagi_terrorizmus_egy_generacios_lazadas/#.VuVjzNLhCUk (Letöltés ideje: 2016. 03. 17.)

- Marsai Viktor: A szomáliai kalózok és az EU Atalanta-missziója. Nemzet és biztonság, 2011/4. szám
- Remek Éva: Ansar Dine - egy islamista szervezet. In: Kiss Álmós Péter (szerk.): Afrikai terrorista és szakadár szervezetek. 2. bővített kiadás. Budapest, NKE Szolgáltató Nonprofit Kft, 2016.
- Szalai Máté: Az Öböl menti politikai rendszerek legfontosabb jellemzői és kihívásai a XXI. század elején. Magyar Külügyi Intézet, Budapest
http://kki.gov.hu/download/3/89/b0000/Tanulmanyok_2013_10_Az_%C3%96b%C3%B6l_menti_politikai_r_.pdf, (Letöltés ideje: 2016. 10. 01.)
- Islamic State and the crisis in Iraq and Syria in maps.
<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034> (Letöltés ideje: 2017. 02. 04.)
- The African Union in Mali and the Sahel (WP1417). Wilton Park.
<https://www.wiltonpark.org.uk/podcast/the-african-union-in-mali-and-the-sahel-wp1417/>
(Letöltés ideje: 2016. 10. 12.)
- Priorities of the Austrian Chairmanship. OSCE.
<https://www.bmeia.gv.at/en/european-foreign-policy/security-policy/the-austrian-chairmanship-in-2017/priorities-of-the-austrian-chairmanship/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 03.)
- Council conclusions on the Sahel Regional Action Plan 2015–2020. European Council.
<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/04/20-council-conclusions-sahel-regional-plan/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 04.)
- Appointment of former president Pierre Buyoya as the Special Representative of the Chairperson of the Commission. Head of the African-led International support mission in Mali.
<http://www.peaceau.org/en/article/appointment-of-former-president-pierre-buyoya-as-the-special-representative-of-the-chairperson-of-the-commission-head-of-the-african-led-international-support-mission-in-mali> (Letöltés ideje: 2017. 02. 03.)

Asqui Jorge Kristóf

A spanyol NATO-csatlakozás: a demokrácia védelmi pilléréhez vezető hosszú út

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.138

Spanyolország modernkori történelmének jelentős időszakát képi a Franco-rendszer. Az autokratikus képződmény, a spanyol polgárháború szülötte felett Francisco Franco, a polgárháborúban győztes jobboldali erők vezetője bábáskodott. A II. világháborút követően a francóista Spanyolország az Egyesült Államokkal való kétoldalú védelmi együttműködés keretében a nyugati védelmi rendszer tagja lett. Franco halála után a demokratikus átmenet légkörében Spanyolország különleges transzatlanti kapcsolata lehetővé tette a NATO-hoz való csatlakozást. A következő cikk legfőbb célja Spanyolország stratégiai értékének elemzése a diktatórikus berendezkedéstől a demokratikus kormányzás időszakáig.

Spanyolország (hivatalos nevén Spanyol Királyság) 2015-ben a világ 51. legnagyobb területű (505 940 km²), 29. legnépesebb (46 418 270 fő) és 14. legnagyobb gazdaságú (1200 milliárd USD) országa.¹ Európában Oroszország, Ukrajna és Franciaország után a 4. legnagyobb területű; Oroszország, Németország, Franciaország, az Egyesült Királyság és Olaszország után a 6. legnépesebb; Németország, az Egyesült Királyság, Franciaország, Olaszország és Oroszország után a 6. legnagyobb gazdaságú ország.

Az ország 1978 óta parlamentáris monarchia örökletes uralkodóval és kétkamrás törvényhozással. Tagja az ENSZ-nek,² a Nemzetközi Valutaalapnak, a Világbanknak, az OECD-nek, alapító tagja az EBESZ-nek és jogelődjének, az Európa Tanácsnak, a NATO-nak és az Európai Uniónak.

1 World Bank: Indicators. <http://data.worldbank.org/indicator> (2016. október 12.)

2 1946. február 1. óta a spanyol az ENSZ hivatalos nyelve, 1946. június 24-e óta az ENSZ BT hivatalos nyelve, 1948. december 7-e óta az ENSZ Közgyűlés munkanyelve és 1969. január 22. óta az ENSZ BT munkanyelve. Jelenleg az ENSZ hivatalos nyelvei az angol, az arab, a francia, a kínai, az orosz és a spanyol. UN Dag Hammarskjöld Library Ask DAG! What are the official languages of the United Nations? <http://ask.un.org/faq/14463> (2016. június 11.)

Spanyolország külkapcsolati mozgásterének bővülése az ötvenes években, majd a hetvenes évektől figyelhető meg folyamatosan. Ez a tendencia az 1936-tól 1939-ig elhúzódott spanyol polgárháború során megalakult jobboldali diktatórikus Spanyol Állam³ (Estado Español) nemzetközi megítélését tükrözi. Az ötvenes évek második felére datálható, hogy a Spanyol Állam legitimitációra tett szert, míg a diktatúra (és így a Spanyol Állam) 1975-ös megszűnését követően a demokratizálódó ibériai ország a nemzetközi közösség egyre aktívabb tagjaként demonstrálhatja érdekérvényesítő képességét.⁴

A diktatúrától a demokráciáig tartó hosszú út során különleges szerep jutott a védelmi kérdéseknek, amit a továbbiakban Spanyolország NATO-csatlakozási folyamatával szeretnék megvilágítani. A kérdés feldolgozását az indokolja, hogy Európában a diktatúrának és a demokráciának a megítélését mindig meg kell, hogy erősítse az új tudományos eredményekkel alátámasztott kutatás. A levéltárak megnyitása, továbbá a hazai és idegen nyelvű nyomtatott szakirodalom bővülése mellett az internetes szakirodalomhoz történő minél szélesebb körű hozzáférés is finomítja a tudományos megközelítést. Új elemekkel és így a téma minőségileg újszerű felépítésével kívánom újragondolni a kérdést a demokratikus átalakulás hosszú spanyol útjának esettanulmányán keresztül.

Spanyolország a kortárs magyar szakirodalmi munkák tükrében

Spanyolországgal számos magyar kutató foglalkozott. Gömöri Endre⁵ a kortárs hitelességével dolgozta fel a *Franco bomló öröksége* (1975) és a *Francótól Felépég: A „nagy átkelés”* (1986) című könyveiben a Spanyol Államból a demokratikus Spanyolországba történő átalakulást. A XX. század első felében meglévő spanyol–német kapcsolatokat pedig *A vezércsel-Franco és Hitler: a hintapolitika iskolája* című könyvében mutatta be (1989).

Harsányi Iván⁶ a Spanyol Állam kiépülésével és belső működési struktúrájával ismertette meg a téma iránt érdeklődőt *A Franco-diktatúra születése. A Franco-rendszer*

3 A népszavazással megerősített 1947. június 8-ai dekrétummal a hivatalos államforma névlegesen újra királyság lett. A diktatórikus berendezkedést azonban csak az 1978. december 27-ei demokratikus alkotmány alakította át parlamentáris kormányformává, meghagyva a monarchikus berendezkedést. Az erre vonatkozó jogi forrásokat a spanyol Hivatalos Állami Közlöny (Boletín Oficial del Estado: BOE) internetes oldaláról emeltem be. l. BOE Decreto de 8 de junio de 1947 Madrid <http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1947/160/A03272-03273.pdf> (2016. június 15.), továbbá BOE Constitución española Madrid 1978 <http://www.boe.es/boe/dias/1978/12/29/pdfs/A29313-29424.pdf> (2016. június 15.)

4 A Magyar Népköztársaság és a Spanyol Állam között 1969-től már megindultak a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló egyeztetések. A spanyol diktatúra megszűnését követően a Szovjetunió 1977. január 15-én megfogalmazott álláspontja a szovjet–spanyol diplomáciai kapcsolatok normalizálását helyezte kilátásba. A magyar döntés a Politikai Bizottság 1977. január 25-ei ülésén született meg. 1977. február 9-én Madridban megnyitották a magyar nagykövetséget. (Baráth–Gecsényi 2015, 78., 120., 240.)

5 Gömöri Endre (1922–2007) Pulitzer-éremdíjas újságíró, publicista és külpolitikai elemző.

6 Harsányi Iván (1930–) hispanista, jelenleg a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar professzor emeritusa.

keletkezése és a spanyol munkásmozgalom 1938–1939 című, 1988-ban megjelent könyvében.

A magyar NATO-csatlakozási folyamat előszelében kiemelt jelentőségűvé vált a spanyol eset vizsgálata, mint a diktatúrából a demokráciába váltó ország NATO-tag-ságának története. Ennek tudományos összefoglalását Szabó László tette meg a *Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba* címet viselő tanulmányában (1995).⁷ Zoltán Márta a 2007-ben elkészített doktori (PhD) értekezésében a spanyol fegyveres erők szerepének XX. századi változásait vette górcső alá, a demokratizálódás konkrét katonai vetületét kiemelve. (Zoltán Márta 2007)

Írásom azonban a politikatudományi vetületet szeretné megvizsgálni és azt a jelenkorra is használható eredményekké átlényegíteni. A politikatudományi megközelítéshez a magyar tudományos tevékenység mellett célszerű a nemzetközi szakirodalomra kitekinteni. Paul Preston és Sebastian Balfour, a London School of Economics professzorai több évtizeden keresztül foglalkoztak Spanyolország XX. századi történetével. Kutatásaik megkerülhetetlenek a mai tudósok számára.

A Spanyol Állam

Francisco Franco diktatúrája (1936–1975)

Spanyolország történelmét több nép (kelták, ibérek, föníciaiak, zsidók, görögök, punok, rómaiak, germánok, mórok) alakította. A kulturális és regionális sokszínűség bizonyítékául szolgál, hogy az ibériai ország többnemzetiségű és többnyelvű: kasztíliai (a hivatalos spanyol), katalán, baszk, galíciai.

A spanyol birodalmiság szimbólumaként szolgált a királyság intézménye, amelyet először az Első Köztársaság (1873–1874), majd az 1931-es Második Köztársaság döntött meg. Az 1931-es változások (törvény előtti egyenlőség, nemzetiségek szabad nyelvhasználata, az állam és egyház szétválasztása, a nők szavazati joga, a hadsereggel szembeni szkepticizmus) a társadalom több csoportja elé egzisztenciális akadályokat állított. A belpolitikai konszolidáció elmaradt,⁸ ami a konzervatív-monarchista polgári réteg, az egyház és a hadsereg kemény köztársaság-ellenes válaszával fenyegetett. (Gömöri 1975, 25–29.) Ebben a környezetben találta magát a galíciai születésű, katolikus neveltetésű és a királyságban szocializálódott Francisco Franco Bahamonde (1892–1975), aki a spanyol hadsereg katonájaként kezdte pályafutását.

Az 1898-as spanyol–amerikai háborúban az ibériai monarchia az Egyesült Államok javára gyarmati területeket veszített el (Kuba, Puerto Rico, Fülöp-szigetek, Guam).⁹ (Díaz González 2005, 47–50.) Ennek során a spanyol haditengerészet súlyos

7 Szabó László: *Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba*. In.: Védelmi tanulmányok. No. 9. Budapest, 1995, SVKI.

8 Gömöri Endre a köztársaság 1931-es kikiáltását követő és a polgárháború 1936-os kirobbanását megelőző három választást (1931, 1933, 1936) elemezve arra a lényegi álláspontra jutott, hogy a szavazói támogatottság erősen megosztott volt a bal- és jobboldali pártok között, ami szembeállította egymással a tömegeket.

9 1899-ben a Német Császárság a spanyol vereséget kihasználva felajánlotta, hogy megveszi Madridtól a megmaradt csendes-óceáni területeket (Északi-Mariana-szigetek, Karolina-szigetek).

veszteségeket szenvedett el, így az ifjú Franco számára a szárazföldi hadsereg lát-szott ígéretesebb karrier-lehetőségnek a haditengerészet helyett.

Franco 1907–1910 között végezte el a toledói katonai akadémiát hadnagyként. Ez egybeesett a Spanyol Királyság azon új külpolitikai elgondolásával, hogy az 1898-as vereség kompenzálásaképp Marokkóban folytasson gyarmati háborút (1909–1927), ahol ólomlelőhelyekre találtak. A spanyol uralkodó küldetést látott a lehetőségben, ezért Afrikába küldte a hadsereget.¹⁰ (Balfour 2002, 24–31.)

Franco önként jelentkezett. 1916-ban őrnaggyá léptették elő. A háború tovább lendített a karrierjén: 1923-ban a spanyol idegenlégió parancsnoka, 1926-ban pedig Európa legfiatalabb tábornoka lett. 1928-ban a király az új, zaragozai katonai akadémia igazgatójává nevezte ki.

A marokkói háborút megjárt tisztek sorsközösséget alkottak és velük egy sajátos katonai érdekcsoport jelent meg a közéletben: az afrikai tisztek kasztja (africanistas). Ide tartozott Franco is, aki társadalmi megbecsülést vívott ki.

A spanyol monarchia a külpolitikai kalanddal a belpolitikai válságról szerette volna elvonni figyelmet. Az 1929-es nagy gazdasági világválság végül begyűrűzött, ami a monarchia bukásához és a köztársaság kikiáltásához vezetett. A köztársasági kormányzat elmozdította Francót a zaragozai katonai akadémia igazgatói székéből. A sértett tiszt – saját köreiből keresve a megoldást – a politikai hatalom megragadásának lehetőségével számolt.

Franco akkor is, és később államférfiként egyaránt katonaként viselkedett és katonaként gondolt magára. A köztársaságot a kommunistákkal és a szabadkőművekkel azonosította. Salvador de Madariaga, a spanyol diplomata és író összeveti Francónak az afrikai háborúban és az 1917-es asztúriai bányászmegmozdulás leverésében tanúsított viselkedését. „...Meglátszott, hogy hűvösfejjű és fegyelmezett katona, aki a parancsot szadizmus és különösebb harag nélkül hajtja végre. Az ő számára az asztúriai bányászok nem különböztek a berber hegyi lakóktól, sőt ugyanahhoz a fajtához tartoztak: a lázadók fajtájához.” (Gömöri 1975, 12.)

A választások útján megalakult köztársasági kormányt a jobboldali erők többször igyekeztek megdönteni. Végül az 1936-tól 1939-ig tartó polgárháborúban, Franco közreműködésével sikerült felszámolni és helyére egy jobboldali diktatúrát, a Spanyol Államot kiépíteni. Külpolitikai támogatói a fasiszta Olaszország és a náci Németország voltak.¹¹ (Diószegi 1974, 258. 297.)

Az új formáció működtetéséhez a hadsereg, az állampárt, a monarchisták, az egyház, illetve az Opus Dei érdekcsoportjai közti lavírozás elengedhetetlen volt. Az érdekcsoportokat végül is Franco személye és a diktatúra kiépítésének közös szándéka hozta közös platformra.

10 A spanyol játéktér kiaknázásához hozzájárult az is, hogy az első világháború előtt az angolok, a franciák és a németek kölcsönösen versengtek egymással, így jobbnak látták a területet egy közbülső hatalom érdekszférájával kitölteni egymás kölcsönös féken tartására.

11 Az olaszok jól sáfárkodtak a spanyolországi szerepvállalásukkal. Alkupozícióhoz jutottak az angolokkal szemben, aminek eredményeképpen 1937-ben Olaszország lemondott spanyolországi támaszpontok megszerzéséről, cserébe viszont az angoloktól korlátlan használati jogot nyert a Szezei-csatornára és Gibraltárra. 1938-ban pedig a földközi-tengeri érdekszférájuk biztonságának megőrzése érdekében az angolok elismerték az olaszok érdekeit Abesszíniában.

A francóista diktatúra

1936. július 17-én jobboldali spanyol tisztek lázadást robbantottak ki Spanyolország több területén a köztársaság ellen. A lázadást a külpolitikai támogatók elhúzódozó polgárháborúvá torzították. A polgárháború dinamikája hozta létre és formálta a francóista diktatúrát.

A katonai és politikai koordináció biztosításáért – egyfajta „ellenkormányként” – július 24-én megalakították a kezdetben 7 tagú Nemzetvédelmi Juntát.¹² Augusztus 3-án Franco is tagja lett a Nemzetvédelmi Juntának,¹³ amely szeptember 29-én őt választotta meg a fegyveres erők főparancsnokának, illetve a Spanyol Állam politikai vezetőjének.¹⁴ Franco lett a katonai és civil hatalom fő képviselője a lázadók által ellenőrzött területeken.

A civil hatalom további centralizálásaként hatott, hogy Franco – a többi párt és szervezet felszámolásával egyidejűleg – 1937. április 19-én saját vezetésével létrehozta az állampártot.¹⁵ Az állampárt¹⁶ 1977-es megszűnéséig egy fasisztákat, monarchistákat és konzervatívokat tömörítő heterogén szervezet volt, amit Franco személye, polgárháborúban betöltött győztes szerepe tartott egyben.

A létrejövő Spanyol Állam ismérvei között szerepelt, hogy a hatalmat gyakorló erők tulajdonképpen egy fegyveres küzdelem győzteseiként demonstrálhatták akaratukat, vagyis erőteljes katonai jellege is megmutatkozott. A katona Francónak ez remek terepet jelentett hatalma kiépítéséhez. Ekképpen lett ő a *Spanyol Állam vezére* (Caudillo), a címer jelszavai után az *Egy, Nagy és Szabad* (Una, Grande, Libre) *Spanyolország* kizárólagos vezetője, ahol a nemzetiségek jogai az oszthatatlan spanyol nemzet eszményében oldódtak fel.

Részvétel a II. világháborúban

1939. február 27-én Franciaország és Nagy-Britannia elismerték a győzelemre álló Franco kormányát, majd a polgárháború befejezése után, 1939. április 2-án az Egyesült Államok is csatlakozott az elismerők sorához. Bár az Antikomintern Paktumhoz a francóista Spanyolország 1939. március 27-én csatlakozott, a Háromhatalmi Egyezményhez már nem. A II. világháború ideje alatt nem vált hadviselő féllé és mind a Szövetségesek, mind a Tengely felé tett gesztusokat.

12 BOE Decreto Núm. 1 Burgos 25 de julio año 1936
<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1936/001/J00001-00001.pdf> (2016. június 18.)

13 BOE Decreto Núm. 25 Burgos 4 de agosto año 1936
<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1936/004/J00014-00014.pdf> (2016. június 18.)

14 BOE Decreto Núm. 138 Burgos 29 de septiembre año 1936
<http://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1936/032/J00125-00126.pdf> (2016. június 18.) Mellesleg ezt a tisztséget 1973-ig egyedül birtokolta, amikor is a miniszterelnöki funkciókkal felruházott Luis Carrero Blancoval meg nem osztotta a végrehajtó hatalmat. Carrero Blancoval még abban az évben bombamerénnyel végzett az ETA, a baszk szeparatista szervezet.

15 BOE Decreto Núm. 255 Salamanca 19 de abril año 1937
<https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1937/182/A01033-01034.pdf> (2016. június 18.)

16 Spanyol Tradicionalisták és a Nemzeti Szindikalista Junták Falanxa (Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista – Falange)

A polgárháború alatt Olaszország és Németország katonai és politikai támogatást nyújtott Francónak. Hitler úgy kívánta benyújtani a számlát, hogy az Angliával való háború során Gibraltár meghódítását tűzte ki célul. Erről Francóval az 1940. október 23-ai találkozó keretében egyeztetett a spanyol–francia határon lévő Hendaye-ben. Franco ragaszkodott ahhoz, hogy a spanyolok szerezzék vissza Gibraltárt, amivel kifejezte, hogy nem egyezik bele német csapatok spanyol területen történő áthaladásába.

A Caudillo igyekezett távol tartani magát a nyílt kötelezettségvállalástól. 1940 őszére magatartását alátámasztotta, hogy Hitlernek nem sikerült legyőznie Angliát. (Gömöri 1989, 60–62.)

1941-re Spanyolország stratégiaiilag átertékelődött. A háborúba való belépését elődázta a németek angliai meghátrálása és a szovjetek elleni háború megindítása. Antikommunista beállítódását gyakorlatias szempontok vezérelték. Nem adta fel Spanyolország háborútól való távoltartásának elvét, de – építve a falangista állampárt önkénteseire – felállította a Kék Hadosztályt, amelyet az orosz frontra küldött a németek megsegítésére.

Az Egyesült Államok a maga részéről szintén törekedett a spanyolok háborún kívül tartására, ezért petróleumot exportált az ibériai országba és magas áron importálta a wolfrámot. Emiatt a hadiipar számára fontos árucikk csökkent mennyiségben irányult Németországba. (Magyarics 2014, 296.)

A németek sztálingrádi vereségét, a szövetségesek szicíliai partraszállását és Olaszország kapitulációját követően Franco visszarendelte a Kék Hadosztályt és a nyugati szövetségesek felé kezdett orientálódni. 1944-ben Churchill a Spanyolországgal való kereskedelem mellett foglalt állást az alsóházi beszédében. Erre Franco a brit miniszterelnökhöz címzett levelében reagált, kiemelve az angol–spanyol együttműködés szükségességét a Nyugat-Európát fenyegető bolsevizmussal szemben. (Gömöri 1975, 44.) Eközben Bretton Woods-ban, ahol az új nyugati gazdasági és pénzügyi rendszer kidolgozásán munkálkodtak, megjelent a spanyol kereskedelmi kamarák küldöttsége. (García de Cortázar – González Vesga 2001, 412.)

A francóista rendszer antikommunista jellege és piacgazdaság felé való orientálódása a háború utáni külpolitikai mozgástérben jelentett később kifizetődő eszközöket.

A korai hidegháború

A világháború végének időszakát a nyugati szövetségesek és a Szovjetunió közti antifasiszta együttműködés jellemezte. Ennek tudható be, hogy az Egyesült Államok és a Szovjetunió megállapodtak Spanyolország ENSZ-en kívül tartásában. (Balogh 2000, 12.) Moszkva nem akarta szükségtelenül provokálni Washington, így nem támogatta a Franco-ellenes kommunista tevékenységet. (Balogh 2000, 16.)

A szovjet stratégiai érdekek máshol húzódtak. Már 1944-ben megfogalmazódott, hogy az 1941-es határokhoz (vagyis a Molotov–Ribbentrop paktum során elért területi nyereségekhez), egy biztonsági zónához, a balkáni terjeszkedéshez és a fekete-tengeri szorosok török ellenőrzésének meggyengítéséhez ragaszkodnak. (Nagy 2000, 46–47.) Formálódni kezdett a bipoláris világ, egy vasfüggönnyel elválasztott Európa képe. Az Egyesült Államok elejét akarta venni a szovjetek görögországi és

törökországi aspirációinak, ezért a két ország segélyezését helyezte kilátásba. Megkezdődött a globális vetélkedés, amit Truman elnök 1947-es feltartóztatási politikájától datálunk. (Kőszegvári 2000, 12–13.)

A stratégia gazdasági összetevőjét a Marshall-terv képezte, vagyis Európa gazdasági helyreállítása amerikai segélyekből. Az ENSZ-bojkottal sújtott francóista Spanyolország Truman közbelépésére nem részesült a segélyből, de 1948-ban a Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottsága – előtérbe helyezve a katonai érdekeket – bejelentette igényét az amerikai nehézbombázók számára három spanyolországi repülőterre. (Preston 2015, 632.)

Az amerikai stratégiai elgondolás határozta meg az 1949. április 4-én megalakult Észak-atlanti Szerződés Szervezetét (NATO). Franco antikommunizmusa ideálisnak tűnt a Nyugat regionális védelmi szövetségébe való betagozódáshoz, amit Közép- és Kelet-Európa szovjetizálásának betetőzése is indokolt. Az irányváltást a szovjet kísérleti atombomba 1949. augusztus 29-i felrobbantása ösztönözte.

Megtört az Egyesült Államok atommonopóliuma, ami előmozdította a Francóval való párbeszédet. (Preston 2015, 646.) A Kongresszusban 50 millió dolláros segélyt szavaztak meg Madridnak. (Szabó 1995, 10.) Az Egyesült Államok közbenjárt az ENSZ-bojkott feloldása érdekében, de a NATO-hoz való csatlakozást a francóista berendezkedés miatt nem támogatta. (Preston 2015, 649.) Ennek az okfejtésnek ellentmond a Portugáliával folytatott politika.¹⁷ (Meneses 2011, 391.) Az amerikaiak tartózkodása azzal magyarázható leginkább, hogy nem akarták nyugat-európai szövetségeik érdekeit sérteni, akik ürügyként használták Franco antidemokratizmusát.¹⁸

Az Egyesült Államok végül bilaterális úton építette be az akkori spanyol felet a szovjetellenes küzdelembe. Stanton Griffis 1951. február 1-jei madridi kinevezésével az amerikai–spanyol kapcsolatok újból nagyköveti szintre emelkedtek.¹⁹ A nyugati biztonsági rendszer egyik alapkövének tekinthető, hogy 1953. szeptember 26-án az Egyesült Államok és Spanyolország kormánya a mai napig érvényben lévő kölcsönös védelmi, gazdasági és technikai együttműködésről szóló megállapodásokat kötött,²⁰ amely lehetővé tette az amerikaiak számára három légi és egy haditengerészeti

17 Portugáliában, a szomszédos ibériai országban, jobboldali tekintélyelvű állampárti kormány volt hatalmon António de Oliveira Salazar (1889–1970) vezetésével, azonban az országhoz tartozó Azoari-szigetek komoly stratégiai értékkel bírtak az atlanti vizek biztonságának garantálása függvényében, így ez lehetővé tette a NATO alapító-tag státuszt.

18 A franciák és a britek a mediterránbeli pozícióikat féltették. A franciák Algériára alapoztak, amit 1962-ben elvesztettek. A britek a gibraltári, máltai, ciprusi és szuezi támaszpont-rendszerüket óvták az amerikaiak spanyolországi jelenlététől. A szuezit 1956-ban az egyiptomi államosítás révén veszítették el, a máltait pedig 1979-ben felszámolták.

19 Embassy of the United States Spain Former Ambassadors

<http://madrid.usembassy.gov/ru/bilateral-issues/former-ambassadors.html> (2016. június 20.)

20 Mutual Defense Assistance Agreement with Tax Relief Annex and Interpretative Note in Regard to Tax Relief Annex

http://photos.state.gov/libraries/spain/164311/tratados_bilaterales_2013/Defense_TIAS_2849.pdf

(2016. június 20.), Economic Aid Agreement between the United States of America and Spain

http://photos.state.gov/libraries/spain/164311/tratados_bilaterales_2013/Economic_and_Technical_Cooperation_TIAS_2851.pdf (2016. június 20.)

támaszpont létesítését spanyol földön.²¹ Ekkoriban vált használatossá az a jelmondat, amivel Francót a hidegháborús szerepléséért dicsőítették: a „Nyugat őrszeme” (Centinela de Occidente).

A Franco-rendszer a diktátor személyének beágyazottsága miatt azonban megújíthatatlan maradt. 1975-ös halálát követően folyamatosan erodálódott az öröksége, habár politikai kalandorok még 1981. február 23-án is puccsot kíséreltek meg a demokratikus állam ellen. A sikertelen puccskísérlet felgyorsította Spanyolországban az euroatlanti integráció felé fordulását.

A NATO-csatlakozás

A fentebb említett 1947. június 8-ai dekrétum alapján Spanyolország újra királyság lett. Ez lehetővé tette, hogy Franco gondoskodhasson a halálát követő öröklés rendjéről.

Az államfői tisztség a spanyol Bourbon-dinasztia tagjaira ruházódott. 1931-ben, XIII. Alfonz (1886–1941) trónvesztése után a dinasztia ilyen politikai eredményben bízott. Az ő fia, Juan de Borbón (1913–1993) mutatkozott a trón várományosának. Az olasz emigrációban élő királyi családnak Franco felajánlotta, hogy Juan de Borbón fia, Juan Carlos (1938–) visszatérhessen Spanyolországba. Az ifjú herceg a Caudillo politikai céljait szolgálta. 1969. július 22-én Franco, módosítva az öröklési rendet, Juan Carlost jelölte ki az államfői hatalom örökösének. A hercegnek cserébe fel kellett esküdnie a francóista rendszerre, visszamenőleg igazolva ezzel az 1936. júliusi jobboldali katonai zendülést és a polgárháború borzalmait.

Franco halála után az államfői tisztség Juan Carlosra szállt, aki így az 1978-as demokratikus alkotmányt I. János Károlyként szentesíthette aláírásával. Az alkotmány preambuluma fontosnak tartja kiemelni a Föld összes népe közti békés kapcsolatok és hatékony együttműködés megerősítésében való közreműködést. Az ezt megerősítő próbatétel sem maradt el. A katonai részvétellel történő 1981-es puccskísérlet²² során I. János Károly, mint a fegyveres erők alkotmányos főparancsnoka, televíziós adáson keresztül engedelmességre szólított fel és kiállt a demokratikus út mellett. Ez a lélektanilag is magabiztos kiállás megfékezte a zendülőket. Ezután határozottabban vetődött fel a NATO-hoz való csatlakozás. (Gömöri 1986, 221–228.)

1981. december 2-án Spanyolország hivatalosan jelezte a washingtoni szerződéshez való csatlakozási szándékát. Ezt követően az Észak-atlanti Tanács meghívást intézett Madridhoz a csatlakozási folyamat megkezdésére.

21 A Morón légitámaszpont, a Zaragoza légitámaszpont, a Torrejón de Ardoz légitámaszpont és a Rota haditengerészeti támaszpont. Amerikai csapatok már csak Morónban és Rotában állomásoznak, Torrejón de Ardoz pedig a NATO egyik Egyesített Légi Hadműveleti Központjának (Combined Air Operations Center Torrejón) ad helyet. Vö. Estado Mayor de Defensa Centro de Operaciones Aéreas Combinadas Torrejón <http://www.emad.mde.es/CAOC/> (2016. június 20.), NATO Allied Air Command Combined Air Operations Centre Torrejón <https://www.airn.nato.int/page584196> (2016. június 20.)

22 A Franco-diktatúra megszűnése után is aktív ETA baszk terrorszervezet aláasta a demokratikus Spanyolország nyugalmát, ami a katonák hangsúlyosabb fellépését váltotta ki a politikai arénában.

1982. május 30-án Spanyolország a NATO 16. tagja lett. A rendszerváltást lebonyolító és kormányzó keresztény–szociáldemokrata pártszövetség azonban nem tudott megoldást nyújtani sem az ETA terrorhullámának kezelésére, sem az 1979-es második kőolajválságra. Ezért 1982. október 28-án előrehozott választást tartottak, amelyen a Spanyol Szocialista Munkáspárt (Partido Socialista Obrero Español – PSOE) győzött. Kampányában végig szkeptikusan viszonyult a NATO-hoz és kormányra kerülésekor lassította a NATO katonai szárnyához való csatlakozást.²³

A „kis hidegháború” éveiben (1979–1985) felerősödött a NATO és a Varsói Szerződés, az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti fegyverkezési verseny. Amerikai részről a Reagan-adminisztráció 1983. március 23-án meghirdette a Stratégiai Védelmi Kezdeményezést (Strategic Defense Initiative – SDI). A hidegháború eskalációval fenyegetett, ami kritikussá tette az Egyesült Államok európai szövetségesei, köztük Spanyolország helyzetét.

A szocialista kormánynak azonban pragmatikusan kellett eljárnia. Választási kampányígéretét – a vérmes NATO-ellenesség politikáját – folyton alakítania kellett, ami hatással volt az EKG-val való csatlakozási tárgyalásokra is. Az EKG jelezte, hogy amennyiben Spanyolország nem kötelezi el magát egyértelműen a NATO felé, úgy nehezedő csatlakozási feltételekkel kell szembesülnie. (Gömöri 1986, 254.) Az EKG a NATO-t a demokratikus keret egyik feltételének tekintette. A nyugati katonai szövetség jelentette a garanciát Spanyolország demokratikus konszolidációjában. Ugyanis az előző jobboldali diktatórikus berendezkedés akadályát képezte a gazdasági közösséghez tartó csatlakozásnak.²⁴ (Szabó 1995, 30–31.) A szocialista kormánynak ígéretet kellett tennie és be is kellett azt tartania, miután 1986. január 1-jén az ország EKG tag lett.

1986. június 22-én bonyolították le a spanyol választást, az állampolgárok számon kérhették a 4 évvel ezelőtti kampányígéreteket. A szocialista kormány be kívánta tartani az ígéretét és március 12-re tűzte ki a NATO-ban való bennmaradásról szóló népszavazást.²⁵ A kampányígéret és a nemzetközi ígéret betartása közti egyensúlyozás érdekében a népszavazási lapokon körmönfont szöveget nyomtattak a polgároknak. A lapokon nyomtatékosították a szocialista kormány NATO-ban való bennmaradásának szándékát, ugyanakkor kijelentették a NATO katonai szervezetétől való távolmaradást; a nukleáris fegyverek spanyol területen történő telepítésének, tárolásának és bevezetésének a tilalmát; az Egyesült Államok spanyolországi katonai jelenlétének a csökkentését.

A polgárok közel fél évszázaddal a polgárháborús erőpróba után ismét egy intenzív nemzetközi légkörben voltak kénytelenek döntést hozni. Az eredmény ezúttal fegyveres küzdelem nélkül született meg. A spanyol társadalom a fenti

23 Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación Representación de España en la OTAN – Bruselas España en la OTAN
<http://www.exteriores.gob.es/RepresentacionesPermanentes/OTAN/es/quees2/Paginas/Espa%C3%B1aOTAN.aspx> (2016. június 21.)

24 Franco már 1962-ben kérte Spanyolország felvételét az EKG-ba. A csatlakozás akadályát a diktatúra képezte.

25 BOE REAL DECRETO 214/1986 6 de febrero de 1986
<http://www.boe.es/boe/dias/1986/02/07/pdfs/A05072-05073.pdf> (2016. június 21.)

megkötések figyelembe vételével támogatta a NATO-ban való bennmaradást. Ez a politikai támogatottság segítette hozzá a szocialista kormányt a június 22-ei választás megnyeréséhez. A második választási győzelem után a jelzett megkötéseket kellett tiszteletben tartani, aminek eredményeképpen a Torrejón de Ardoz és a Zaragoza légitámaszpontot elhagyták az amerikai egységek és tovább húzódott a NATO katonai szervezetéhez történő csatlakozás.

A Varsói Szerződés megszűnésével és a Szovjetunió felbomlásával azonban elhalt a bipoláris világrend és új regionális kihívásként a Jugoszlávia széteséséből fakadó balkáni válságok terhelték meg a nemzetközi életet. A balkáni válságok kezelésében Spanyolország is részt vállalt és fokozatosan belefolyt a katonai együttműködésbe. A politikai együttműködés új szintjét jelentette, hogy Javier Solana személyében első alkalommal lett a NATO-nak spanyol főtitkára (1995. december 5. – 1999. október 6.). A NATO-csatlakozás záróakkordját képezte Spanyolország 1999. január 1-jei csatlakozása a NATO katonai szervezetéhez.²⁶

Összegzés

Spanyolország előbb csatlakozott az euroatlanti védelmi rendszerhez, mint az euroatlanti gazdasági térséghez. Az országot a hidegháború katonai dimenziója az Egyesült Államok stratégiájának egyik meghatározó elemévé emelte, míg a gazdasági dimenzióban az európai integráció kirekesztettje maradt a Franco-rendszer bukásáig. Az antidemokratikus berendezkedés és az európai riválisok mediterrán térségbeli érdekeltsége hosszabbították meg a kirekesztettség állapotát. Ez az integrációs késés/elmaradás értelmezést kívánt. A választ a Franco-rendszer beható vizsgálatától remélték.

Vita tárgyát képezi, hogy mennyiben sorolható a totalitárius diktatúrák sorába, vitán felül áll azonban a rendszer katonai jellege.

Az Egyesült Államok számára két alapvonás tette kompetenssé: az antikommunizmus és a piacgazdaság. Ezek miatt békélt meg a katonai rendszerrel, amivel biztonsági érdekközösséget vállalhatott. Ehhez elegendőnek mutatkoztak a bilaterális diplomácia eszközei.

A Franco-rendszer bomlásakor már megmutatkozott a demokratikus érdekközösség szükségessége, ami a multilaterális diplomácia eszközeit követelte meg (NATO, EKG). Elmondható azonban, hogy az amerikaiakkal fenntartott kezdeti bilaterális szintű kapcsolat olyan védelmi infrastruktúrát teremtett az ibériai ország területén, aminek később a NATO is hasznát látta a képességek tekintetében.

A védelmi kapcsolatok evolúciója mai eredményeket igazol, a társadalmi költségek (a diktatórikus elnyomás következményei) pedig nyomasztó emlékeket hoznak elő és vitákat generálnak. A Franco-jelenség történelmi örökség, amit az is mutat, hogy napjainkra egyetlen politikai csoport se tud funkcionálni parlamenti pártként francóista programmal. A politikai arénában elvérezne.

26 Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación Representación de España en la OTAN – Bruselas España en la OTAN
<http://www.exteriores.gob.es/RepresentacionesPermanentes/OTAN/es/quees2/Paginas/Espa%C3%B1aOTAN.aspx> (2016. június 21.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balfour, Sebastian (2002): *Abrazo mortal: De la guerra colonial a la Guerra Civil en España y Marruecos (1909–1939)*. Barcelona: Ediciones Península
- Balogh András (2000): Az 1947–48-as fordulat a világpolitikában. In: Feitl István – Izsák Lajos – Székely Gábor (szerk.): *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- Baráth Magdolna, Gecsényi Lajos (szerk.): (2015): *Főkonzulok, követek és nagykövetek, 1945–1990*. Budapest, MTA BTK TTI
- Diószegi István (1974): *Két világháború árnyékában – nemzetközi kapcsolatok története 1919–1939*. Budapest, Gondolat.
- Díaz González, Francisco Javier (2005): Estudio histórico-jurídico de los tratados de liquidación del Imperio español de Ultramar: el Tratado de París de 10 de diciembre de 1898 y el de Madrid de 30 de junio de 1899. In: *Anuario de la Facultad de Derecho Universidad de Alcalá*, pp. 36–50
- Economic Aid Agreement between the United States of America and Spain. http://photos.state.gov/libraries/spain/164311/tratados_bilaterales_2013/Economic_and_Technical_Cooperation_TIAS_2851.pdf (2016. június 20.)
- Embassy of the United States Spain Former Ambassadors <http://madrid.usembassy.gov/ru/bilateral-issues/former-ambassadors.html> (2016. június 20.)
- Estado Mayor de Defensa Centro de Operaciones Aéreas Combinadas Torrejón. <http://www.emad.mde.es/CAOC/> (2016. június 20.)
- García de Cortázar, Fernando – González Vesga, José Manuel (2001): *Spanyolország története*. Budapest, Osiris
- Gömöri Endre (1975): *Franco bomló öröksége*. Budapest, Kossuth
- Gömöri Endre (1986): *Francótól Felipéig: A „nagy átkelés”*. Budapest, Kossuth
- Gömöri Endre (1989): *A vezércsel-Franco és Hitler: a hintapolitika iskolája*. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Harsányi Iván (1988): *A Franco-diktatúra születése: A Franco-rendszer keletkezése és a spanyol munkásmozgalom, 1938–1939*. Budapest, Kossuth
- Kőszegvári Tibor (2000): *Katonai stratégiák és doktrínák a hidegháború korszakában*. Egyetemi jegyzet. Budapest, ZMNE Doktori Iskola
- Magyarics Tamás (2014): *Az Egyesült Államok külpolitikájának története – Mítosz és valóság: Érdekek és értékek*. Budapest, Antall József Tudásközpont
- Meneses, Filipe Ribeiro de (2011): *Salazar: biografia definitiva*. São Paulo: Leya
- Ministerio de Asuntos Exteriores y de Cooperación Representación de España en la OTAN – Bruselas España en la OTAN. <http://www.exteriores.gob.es/RepresentacionesPermanentes/OTAN/es/quees2/Paginas/Espa%C3%B1aOTAN.aspx> (2016. június 21.)
- Mutual Defense Assistance Agreement with Tax Relief Annex and Interpretative Note in Regard to Tax Relief Annex. http://photos.state.gov/libraries/spain/164311/tratados_bilaterales_2013/Defense_TIAS_2849.pdf (2016. június 20.)
- Nagy Tamás (2000): *A nemzetközi katonai helyzet alakulása 1945–1949 között*. In: Feitl István – Izsák Lajos – Székely Gábor (szerk.): *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Budapest, Napvilág Kiadó.
- NATO Allied Air Command Combined Air Operations Centre Torrejon <https://www.airn.nato.int/page584196> (2016. június 20.)
- Preston, Paul (2015): *Franco – Caudillo de España*. Barcelona: Debate.
- Szabó László dr. (1995): *Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba*. Budapest, SVKI Védelmi tanulmányok No. 9.
- UN Dag Hammarskjöld Library Ask DAG! What are the official languages of the United Nations? <http://ask.un.org/faq/14463> (2016. június 11.)
- World Bank: Indicators <http://data.worldbank.org/indicator> (2016. október 12.)
- Zoltán Márta (2007): *A gyarmati hadseregtől a békefenntartó műveletek modern, professzionális haderejéig: A fegyveres erők szerepe, helyzete Spanyolország XX. századi történelmének fontos időszakai-ban*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, Doktori PhD Értekezés http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2007/zoltan_marta.pdf (2016. április 22.)

Négyesi Imre

A tábori automatizált csapatvezetési rendszer története – 2. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.149

A cikk első részének tárgya a Varsói Szerződés keretein belül a szárazföldi katonai feladatok automatizálásának egy újabb eredménye, a létrehozás történeti előzményeitől a fejlesztés kezdetéig. A második rész a tábori automatizált csapatvezetési rendszer megvalósításának kezdeti lépéseivel és a továbbfejlesztés irányainak lehetőségeivel, kérdéseivel foglalkozik.

A Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszer¹ (TACSVER) a szárazföldi erők front, hadsereg, hadosztály, ezred vezetési szintjeinek számára tervezett informatikai rendszer volt és az automatizálás segítségével nyújthatott támogatást a feladatok végrehajtásához. A rendszernek a nemzetközi csapatpróba bizottság részvételével végrehajtott csapatpróbáira 1983-ban került sor a Szovjetunióban.

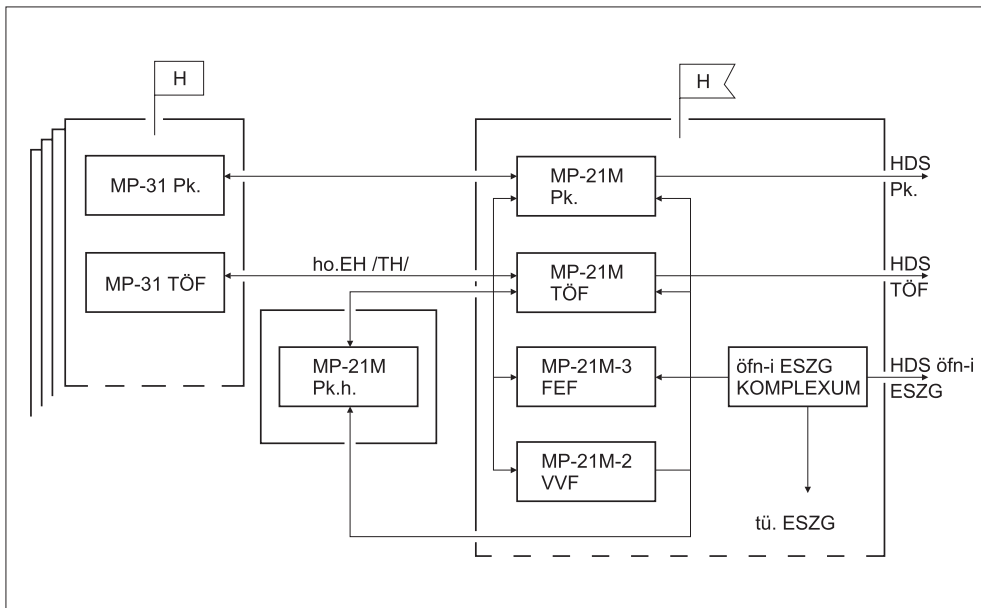
A nemzetközi csapatpróba bizottság megállapította, hogy a harcászati szintű főminta kielégíti az azzal szemben támasztott hadművelleti-harcászati és műszaki követelményeket. A különböző harcmódokban végrehajtott csapatpróbák után a bizottság javaslatot tett az Egyesített Fegyveres Erők Főparancsnokának a TACSVER harcászati szintű rendszerének a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeiben történő rendszeresítésére.

A TACSVER alrendszerei²

A TACSVER – figyelembe véve a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeihez tartozó szárazföldi csapatok szervezeti felépítését – összefegyvernemi, rakétatüzér, légvédelmi és hadtáp alrendszerekből állt. Az alrendszerek alapját olyan egymással összeköttetésben lévő és speciálisan előkészített mozgó vezetési pontok (ezen belül számítógép-

1 Eredeti orosz megnevezése: Полевая Автоматизированная система Управления Войсками, rövidítése: ПАКУВ.

2 I. Fodor Imre: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű eszközkomplexumainak Magyar Néphadseregben történő fogadása érdekében végrehajtandó fő feladatok. (Kandidátusi értekezés) Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgáltatfőnökség, 1984 (Nyt. szám: 0175/1984)

1. ábra.

A TACSVER összefgyvernemi alrendszerének strukturális felépítése

(Forrás: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK [Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgáltatfőnökség, Nyt. szám: 0174/1984])

komplexumok, számítógép és vezető szervek automatizált munkahelyei) képezték, amelyeket megfelelő híradó és automatizálási eszközökkel szereltek fel.³ Mindezek után nézzük meg röviden az első három alrendszert. Kezdjük az összefgyvernemi alrendszerrel.

Az összefgyvernemi alrendszer rendeltetése az volt, hogy lehetővé tegye az erők és eszközök összehangolt, egységes elgondolás és terv alapján történő alkalmazását, továbbá biztosítsa az összefgyvernemi törzsek, a különböző fgyvernemek és szolgálati ágak törzsei, illetve a hadtáp törzs összehangolt működésének és vezetésének automatizálását.⁴ Az összefgyvernemi alrendszerben automatizálták a helyzetről szóló legfontosabb információk gyűjtésének, feldolgozásának, tárolásának, elosztásának és továbbításának alapvető folyamatait; az elhatározás meghozatalához, a harc megtervezéséhez és megszervezéséhez szükséges legmunkaigényesebb számvetések elvégzését; továbbá a parancsok, intézkedések, utasítások továbbítását, vételét és okmányozását.⁵

3 I. V. M. Bondarenko – A. F. Volkov: A csapatvezetés automatizálása című könyvében. Zrínyi Katonai Kiadó, 1980. (A mű eredeti címe: Автоматизация управления войсками методологические проблемы, Москва, 1977)

4 I. A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1979. (Nyt.szám: 91/317, 1979)

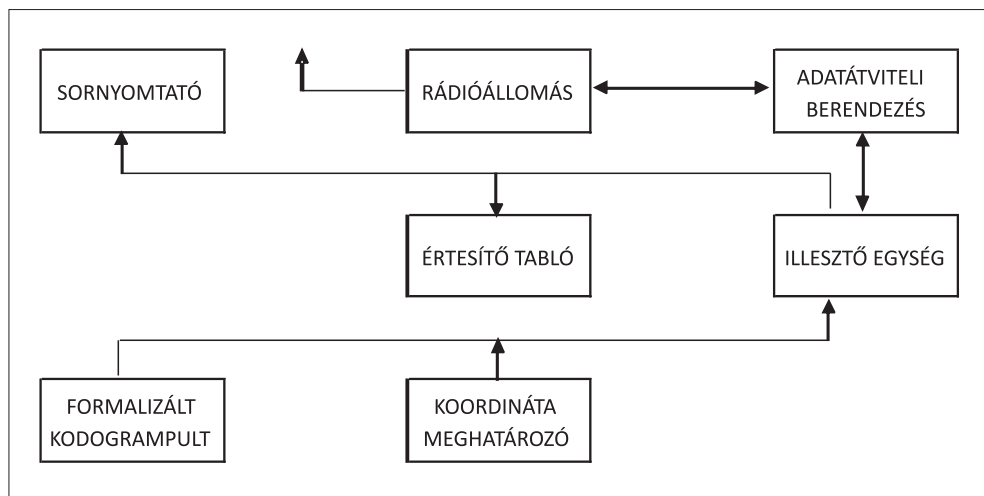
5 I. A szárazföldi csapatok automatizált vezetési rendszerének egységes, perspektivikus koncepciója. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1972. (Nyt.szám: 13/00119/1972.)

Az összefegyvernemi alrendszernek az 1. ábrán bemutatott struktúrája és vezetési pontjainak felépítése minden szinten biztosította a centralizált és decentralizált vezetést. Az alrendszer alapvető elemeit az ezredek és a hadosztály harcálláspontjai képezték. (Ezred szinten csak egy harcálláspontot terveztek, a tartalék harcálláspont szerepét az ezred hadtápvezetési pont töltötte be.) Hadosztály szinten harcálláspont és előretolt harcálláspont települt. (A tartalék harcálláspont szerepét az előretolt harcálláspont és a hadosztály hadtápvezetési pontja töltötte be.)

A gépesített lövész (harckocsizó) ezredek harcálláspontján települt automatizált vezetési komplexumok alaptípusa az MP-31 típusú páncélozott (BMP)⁶ parancsnoki és törzsgépjármű volt, amely három különböző változatban készült:

- az MP-31 a gépesített lövész (harckocsizó) ezredparancsnok és törzsfőnök (TÖF) automatizált vezetési komplexuma;
- az MP-31 a gépesített lövész (harckocsizó) ezred vegyvédelmi főnök (VVF) és műszaki főnök (MÜF) automatizált vezetési komplexuma (a rendszeresítésre javasolt rendszerben telepítése nem volt tervezve);
- az MP-31 a gépesített lövész (harckocsizó) ezred fegyverzeti főnök (FEF) automatizált vezetési komplexuma (a rendszeresítésre javasolt rendszerben telepítése nem volt tervezve).

Az MP-31 parancsnoki és törzsgépjármű funkcionális felépítése a következő ábrán megtekinthető.

2. ábra.

Az MP-31 parancsnoki és törzsgépjármű funkcionális felépítése

(Forrás: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK [Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgálatfőnökség, Nyt. szám: 0174/1984])

6 BMP – Боевая Машина Пехоты. (Magyarul: Gyalogsági harcjármű)

Az MP-31 típusú parancsnoki és törzsgépjármű biztosította automatizált vezetés és a nem automatizált vezetés esetén:

- a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontjáról érkező, a saját csapatok és az ellenség csapatainak helyzetéről, állapotának és tevékenységének jellemzőiről, továbbá az atomcsapásokról, a vegyi-, sugár- és meteorológiai helyzetről szóló információ vételét (az MP-31 mindhárom változatánál);
- a vegyi-, sugárfelderítő szakasz által szolgáltatott információ vételét (csak az MP-31-1 változatnál);
- a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontjáról érkező parancsok, intézkedések és utasítások vételét (az MP-31 mindhárom változatánál);
- formalizált harci okmányok és nem formalizálható jelentések továbbítását a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály automatizált munkahelyeire a saját csapatok és az ellenség csapatainak helyzetéről, állapotáról, tevékenységének jellegéről (az MP-31 mindhárom változatánál), továbbá a sugár- és vegyi helyzetről (csak az MP-31-1 változatnál);
- a legfontosabb információk cseréjét gépesített lövész (harckocsizó) ezredek harcálláspontján belül.

A gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontján és előretolt harcálláspontján települő automatizált vezetési komplexum alaptípusa az MP-21M típusú páncélozott (MT-LBu)⁷ parancsnoki és törzsgépjármű volt, amely öt különböző változatban készült és a következő ábrán látható módon épült fel.

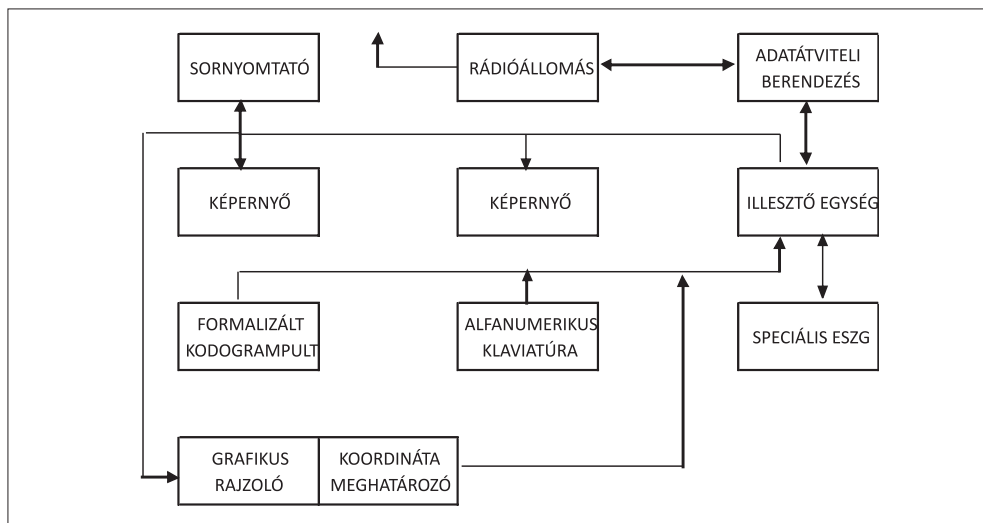
Az öt különböző, elkészült változat telepítését nem minden esetben tervezték:

- az MP-21M a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztályparancsnok, törzsfőnök automatizált vezetési komplexuma és a hadműveleti alosztály (hdm. alo.) automatizált munkahelye (a rendszeresítésre javasolt rendszerben a hdm. alo. automatizált munkahelyének telepítése nem volt tervezve);
- az MP-21M-1 a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály híradó főnök (HIF) automatizált munkahelye (a rendszeresítésre javasolt rendszerben telepítése nem volt tervezve);
- az MP-21M-2 a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály vegyivédelmi főnök (VVF) automatizált munkahelye;
- az MP-21M-3 a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály fegyverzeti főnök (FEF) automatizált munkahelye;
- az MP-21M-4 a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály műszaki főnök (MÚF) automatizált munkahelye (a rendszeresítésre javasolt rendszerben telepítésre nem volt tervezve).

A tervek szerint az MP-21M típusú parancsnoki és törzsgépjármű biztosította:

- az alárendelt csapatok operatív, folyamatos és rejtett automatizált vezetését hagyományos fegyverek, illetve tömegpusztító fegyverek alkalmazása esetén egyaránt;

7 MT-LBu – Многоцелевой Транспортёр Легкобронированный Универсальный. (Magyarul: Többcélú könnyű páncélozott szállítójármű)

3. ábra.

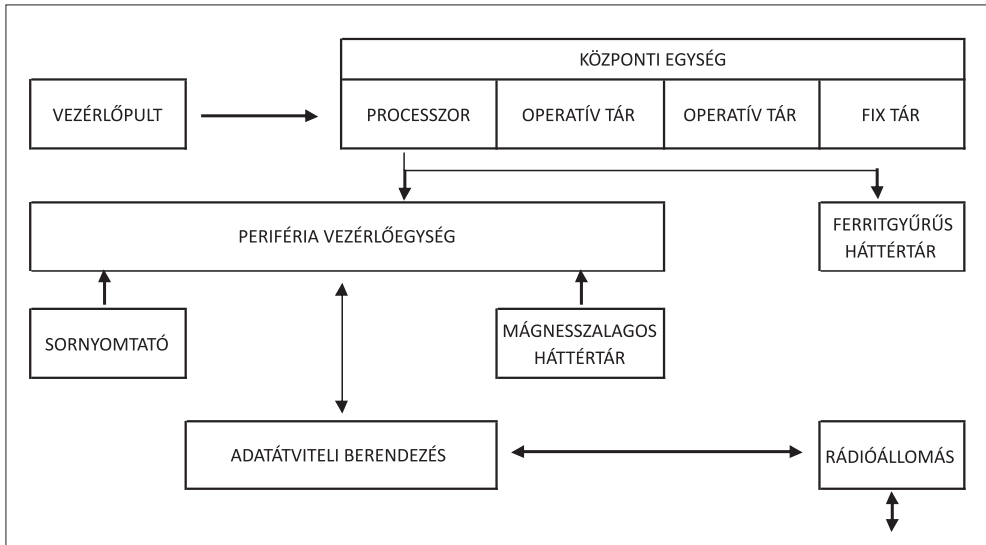
Az MP-21M parancsnoki és törzsgépjármű funkcionális felépítése

(Forrás: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK [Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgáltatónökség, Nyt. szám: 0174/1984])

- az automatizált információcserét az előjáró seregtest vezetési pontjával, illetve az alárendelt és együttműködő magasabb egységek, egységek és alegységek vezetési pontjával.

Az összefegyvernemi alrendszer számítógép-komplexuma, amelyet az adatátviteli berendezésekkel és a szükséges híradó eszközökkel együtt MT-LBu típusú páncélozott szállítójárműben helyeztek el, a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontján települt. A számítógép-komplexum alapját a Béta-3M típusú univerzális elektronikus számítógép képezte, az ahhoz kapcsolódó automatizálási eszközök pedig a különböző vezetési pontok automatizált munkahelyein nyertek elhelyezést. A Béta-3M sebessége 147 000 művelet/sec, adatátviteli sebessége 1200 Baud volt. Tárcapacitása az operatív tár esetében 2x32 Kbyte, a fix tár esetében 128 Kbyte, a ferritgyűrűs háttértár esetében 640 Kbyte és a mágnesszalagos háttértár esetében 5,5 Mbyte volt. (Felépítése a következő oldalon lévő ábrán látható.)

Az összefegyvernemi alrendszer számítógép-komplexuma, illetve a rakéta-tüzér alrendszer számítógép-komplexuma, a légvédelmi alrendszer speciális számítógépei, gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály és ezredek harcálláspontjainak automatizált munkahelyei, továbbá az előjáró seregtest és együttműködő magasabb egységek számítógép-komplexumai közötti automatizált információcserét a programbiztosítási rendszer biztosította. Ez funkcionálisan két részből, az általános programbiztosítási rendszerből (APR) és a speciális programbiztosítási rendszerből (PR) állt. Az általános programbiztosítási rendszer (APR) funkcionálisan két részből, az általános rendeltetésű programból (ÁPr) és a rendszerprogramokból (RPr) állt. Az általános rendeltetésű programok a számítógép-komplexum rendeltetésszerű működését

4. ábra.

A BÉTA-3M univerzális elektronikus számítógép strukturális felépítése

(Forrás: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK [Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgáltatfőnökség, Nyt. szám: 0174/1984])

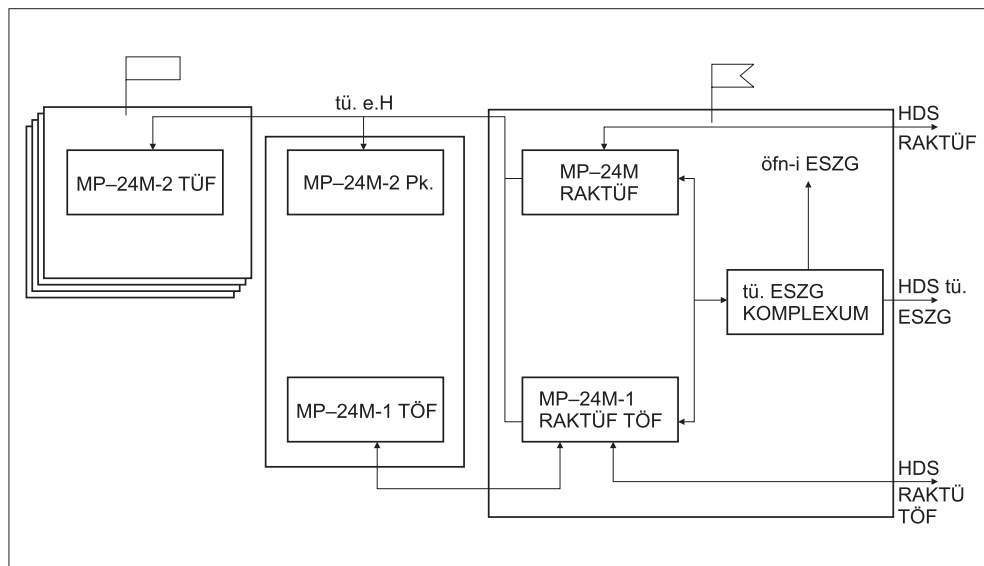
biztosították, a rendszerprogramok pedig a hadműveleti-harcászati és egyéb feladatok, valamint a kiszolgáló programok számítógép-komplexummal szemben támasztott követelményeinek kielégítésére szolgáltak. Az általános rendeltetésű programok (ÁPr) további két része, az operációs rendszer és a feldolgozó programok (FPr) voltak. Az operációs rendszer a számítógép-komplexum és végberendezéseinek működését, továbbá a hadműveleti-harcászati és egyéb feladatok programjainak megoldását biztosította realtime üzemmódban. A feldolgozó programok különböző feladatok megoldásához szükséges általános funkciók realizálására szolgáltak.

A speciális programbiztosítási rendszer magába foglalta a hadműveleti-harcászati feladatok programjait, az egyéb feladatok programjait és kiszolgáló programokat is. Az egyéb feladatok programjai a következő feladatok automatizált megoldását tették lehetővé:

- a meteorológiai helyzettel kapcsolatos adatok gyűjtése, feldolgozása, az adatbázis feltöltése és aktualizálása;
- a terepadatok gyűjtése, feldolgozása, az adatbázis feltöltése és aktualizálása;
- az ellenséges és saját csapatok adatbázisainak aktualizálása;
- a feladatokhoz tartozó adatbázisok aktualizálása.

A Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszer harcászati szintű rendszerének másik alrendszere a rakéta-tüzér alrendszer volt. Ez a fegyvernemhez tartozó csapatok hatékony alkalmazásának biztosítására, továbbá az összefegyvernemi egységek és magasabb egységek elé tűzött harci feladatok minimális anyagi, erő- és eszközráfordítással, illetve minimális személyi állomány, fegyverzet,- és haditechnika

eszközvesztéssel történő végrehajtásának biztosítására szolgált. (Strukturális felépítése az alábbi ábrán látható.)

5. ábra.

A rakéta-tűzér alrendszer funkcionális felépítése

(Forrás: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK [Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgáltatfőnökség, Nyt. szám: 0174/1984])

A rakéta-tűzér alrendszerben automatizálták a saját csapatok és az ellenséges csapatok helyzetéről, állapotáról, tevékenységének jellegéről és a terepről szóló információk gyűjtését, feldolgozását és továbbítását. A rakéta-tűzér alrendszer automatizált munkahelyeire hárult az adatok előkészítése a rakétacsapatok és a tűzéség harci alkalmazásával kapcsolatos parancsnoki elhatározás meghozatalához; a rakétacsapások és a tűzéségi tűz megtervezésével, a csapatok mozgásával és harctevékenységeik mindenoldalú biztosításával kapcsolatos számvetések elvégzése; a rakétacsapások és a tűzéségi tűz vezetése; a megszabott feladatok végrehajtásának ellenőrzése.

A gépesített lövész (harckocsizó) ezred, a tűzér ezred és a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontján települő rakéta-tűzér automatizált vezetési komplexumok alaptípusa az MP-24M típusú páncélozott (MT-LBu) parancsnoki és törzsgépjármű volt, amely három különböző változatban készült:

- az MP-24M a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály rakéta-tűzér főnök (RAKTűF) automatizált vezetési komplexuma, amelyet a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztályon telepítettek;
- az MP-24M-1 a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály RAKTűF és TÖF automatizált vezetési komplexuma, amelyet a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztályon telepítettek, illetve a tűzér ezred TÖF automatizált vezetési komplexuma, amely a tűzér ezred harcálláspontján telepítettek;

- az MP-24M-2 a tüzér ezredparancsnok automatizált vezetési komplexuma, amelyet a tüzér ezred harcálláspontján telepítettek, illetve a gépesített lövész (harckocsizó) ezred TUF automatizált munkahelye, amely a gépesített lövész (harckocsizó) ezred harcálláspontján telepítettek.

Az MP-24M típusú parancsnoki és törzsgépjármű biztosította:

- a saját eszközök és az ellenség felderített objektumai koordinátáinak meghatározását;
- a formalizált és nem formalizált közlések nyílt és rejtjelezett továbbításának automatizálását;
- a harcintézkedések és tűzparancsnok vételét és továbbítását;
- a kapott és továbbított információ megjelenését és dokumentálását.

A rakéta-tüzér alrendszer számítógép-komplexuma, amelyet az adatátviteli berendezésekkel és a szükséges híradó eszközökkel együtt MT-LBu típusú páncélozott szállítójárműben helyeztek el, a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontján települt. A számítógép-komplexum alapját az összefegyvernemi alrendszerével azonos Béta-3M típusú univerzális elektronikus számítógép képezte, az ahhoz kapcsolódó automatizálási eszközök pedig a rakéta-tüzér alrendszer különböző automatizált munkahelyein nyertek elhelyezést.

A rakéta-tüzér alrendszer számítógép-komplexuma és az automatizált munkahelyek közötti információcsere alapvetően formalizált kodogrammok formájában történt. A kodogrammok alapegysége a 3 byte-os (24 bites) gépi szó volt. A saját csapatok és az ellenséges csapatok helyzetéről, állapotáról, tevékenységének jellegéről és a terepről szóló adatok tárolása a számítógép-komplexum adatbázisában történt. Az adatbázis 41 320 gépi szóból (tárigénye mintegy 128 Kbyte) épült fel. A formalizált harci okmányok szerkesztéséhez szükséges hadművelleti-harcászati szakkifejezéseket a számítógép-komplexumban szótár formájában tárolták. A hadművelleti-harcászati szakkifejezések szótára 3586 gépi szóból (tárigénye mintegy 12 K byte volt) állt.

A rakéta-tüzér alrendszer programbiztosítási rendszere lehetővé tette a saját csapatok és az ellenséges csapatainak helyzetéről, állapotáról, tevékenységének jellegéről és a terepről szóló adatok automatizált gyűjtését, feldolgozását és továbbítását a rakéta-tüzér alrendszer automatizált munkahelyeire; biztosította a rakétacsapatok és a tüzéség alkalmazására vonatkozó parancsnoki elhatározáshoz, a harci tevékenységek megtervezéséhez és megszervezéséhez, illetve a rakétacsapatok csapásainak és a tüzéségi tűz vezetéséhez szükséges számvetések elkészítésének automatizálását.

A rakéta-tüzér alrendszer programbiztosítási rendszerének felépítése megegyezett az összefegyvernemi alrendszer programbiztosítási rendszerének felépítésével. Az általános programbiztosítási rendszer 41 251 gépi szóból (tárigénye mintegy 128 Kbyte), speciális programbiztosítási rendszert alkotó hadművelleti-harcászati és egyéb feladatok programjai 102 400 gép szóból (tárigényük mintegy 320 Kbyte), a kiszolgáló programok pedig 100 532 gépi szóból (tárigényük mintegy 320 Kbyte) épültek fel.

Az általános programbiztosítási rendszer (APR) felépítése és rendeltetése megegyezett az összefegyvernemi alrendszer általános programbiztosítási rendszerének felépítésével és rendeltetésével. A speciális programbiztosítási rendszer (SPR) magában

foglalta a hadműveleti-harcászati feladatok programjait, az egyéb feladatok programjait és a kiszolgáló programokat.

A hadműveleti-harcászati feladatok programjai speciális tűzérési komplex feladatok automatizált megoldását, az egyéb feladatok programjai pedig a következő feladatok automatizált megoldását tették lehetővé:

- a számítógép-komplexum és az automatizált munkahelyek közötti információcsere szintaktikai és szemantikai ellenőrzését, továbbá a közlemények kidolgozását és dekódolását;
- a továbbítandó közlemények összeállítását illetékesség szerint, továbbá az információcsere megszervezését és vezérlését;
- adatbázisok feltöltését és aktualizálását.

A rakéta-tűzér alrendszer általános és speciális programbiztosítási rendszerének, az adatbázis adatainak és a hadműveleti-harcászati szakkifejezések szótárának tárolásához, továbbá az egész programbiztosítási rendszer rendeltetésszerű működéséhez a számítógép-komplexum 64 Kbyte-os operatív tárral, 128 Kbyte fix operatív tárterülettel, 640 Kbyte-os gyorsműködésű háttértárral és 5,5 Mbyte-os mágnesszalagos háttértárral rendelkezett. (A számítógép-komplexum tárkapacitásának biztosítási elvei meg egyeztek az összefegyvernemi alrendszernél ismertetett elvekkel.)

A rendszer harmadik alrendszere a légvédelmi alrendszer volt, amelynek automatizált vezetési komplexumai a szárazföldi csapatok légvédelmi erői és eszközei harctevékenységének vezetésére szolgáltak, továbbá biztosították a front-repülőkhöz közvetlen együttműködését a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztállyal. A légvédelmi alrendszerben automatizálták a légi helyzetről szóló rádiólokációs információ gyűjtését, továbbítását és feldolgozását, továbbá a légvédelmi erők, eszközök és légi célok elosztását, illetve a vadásziparók célokra történő rávezetését.

A légvédelmi alrendszer automatizált vezetési komplexumai a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontján települtek és a következő feladatokat látták el:⁸

- az MP-22 típusú páncélozott (MT-LBu) parancsnoki és törzsgépjármű a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály légvédelmi főnök (LÉF) automatizált vezetési komplexuma volt;
- az MP-23M típusú páncélozott (MT-LBu) parancsnoki és törzsgépjármű a légierő (csapatrepülő) harcvezetési csoport automatizált munkahelye volt;
- az MP-25 típusú páncélozott (MT-LBu) parancsnoki és törzsgépjármű a rádiólokációs információ feldolgozó csoport automatizált munkahelye volt.

Az MP-22 típusú parancsnoki és törzsgépjármű a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály LÉF automatizált vezetési komplexuma a légvédelmi erők és eszközök elosztására, a harctevékenységek megtervezésére, az oltalmazott és szomszédos csapatok közötti együttműködés megszervezésére, továbbá a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály légvédelmi egységeinek és alegységeinek automatizált vezetésére szolgált. Biztosította:

8 1. A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK. Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgálatfőnökség, 1984. (Nyt. szám: 0174/1984)

- a seregtest légvédelmi vezetési pontjáról, a légierő (csapatrepülő) harcvezetési csoport automatizált munkahelyeiről (MP–23M) és a rádiólokációs információ feldolgozó csoport automatizált munkahelyéről (MP–25) érkező információ vételét, tárolását és a légi helyzet képernyőn történő megjelenítését;
- a rádiólokációs információ feldolgozó csoport automatizált munkahelyére (MP–25) a hadosztály rádiólokátor állomásairól, a seregtest légvédelmi vezetési pontjáról, a gépesített lövész (harckocsizó) ezredek légvédelmi vezetési pontjáról, a légierő (csapatrepülő) hadvezetési csoport automatizált munkahelyeiről (MP–23M) és a légvédelmi rakétaegységek vezetési pontjáról érkező információ vételét, feldolgozását, tárolását és képernyőn történő megjelenítését;
- a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztályparancsnok (TÖF) automatizált vezetési komplexumától érkező, a saját csapatok és az ellenség csapatainak helyzetéről, tevékenységük jellegéről, továbbá az atomcsapásokról, a sugár- és vegyi helyzetről kapott információ vételét, tárolásáról, a sugár és vegyi helyzetről kapott információ vételét, tárolását és képernyőn történő megjelenítését;
- a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztályparancsnok (TÖF) automatizált vezetési komplexumától érkező harcintézkedések, parancsok és utasítások vételét, illetve a saját légvédelmi egységek és alegységek helyzetéről, állapotáról és tevékenységének jellegéről szóló jelentések továbbítását;
- az alárendelt légvédelmi egységek és alegységek helyzetéről, állapotáról és tevékenységének jellegéről szóló információ gyűjtését, tárolását és megjelenítését;
- információcserét a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály más automatizált munkahelyeivel.

Az MP–23M típusú parancsnoki és törzsgépjármű a légierő harcvezetési csoport automatizált munkahelye volt, amely biztosította a csapatrepülők közvetlen együttműködését a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztállyal, továbbá a front és hadsereg (hadtest) légierő repülőgép és helikopter kötelékeinek irányítását a gépesített lövész (harckocsizó) tevékenységi sávban, ezáltal lehetővé tette:

- a léghelyzetről szóló információk gyűjtését, feldolgozását, tárolását, megjelenítését és továbbítását;
- a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontja repülő bevetésszükségletének vételét, feldolgozását, tárolását és továbbítását a légierő harcvezetési központba (légvédelmi és repülő központi harcálláspontra);
- a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály sávjában tevékenykedő repülőgép és helikopter kötelékek harcadatainak vételét, tárolását és megjelenítését, továbbá a kötelékek felszállási idejéről és útvonalairól szóló közlemények vételét és tárolását;
- a kijelölt repülőgép és helikopter kötelékekről és a hadosztály sávjában tervezett tevékenységükről szóló információk továbbítását a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály harcálláspontjára.

Az MP–25 típusú parancsnoki és törzsgépjármű a rádiólokációs információ feldolgozó csoport automatizált munkahelye, a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály légvédelmének megszervezéséhez és vezetéséhez szükséges rádiólokációs információ automatizált gyűjtése, feldolgozása és továbbítására szolgált és biztosította:

- a hadosztály rádiólokátor állomásairól a légierő (csapatrepülő) rádiólokációs, felderítő és kivezető komplexumától és a hadosztály harcálláspont helikopter rádiólokációs felderítő komplexumától érkező rádiólokációs információ realtime (valós idejű) üzemmódban történő gyűjtését;
- a hadosztály rádiólokátor állomásairól, a gépesített lövész (harckocsizó) ezred légvédelmi vezetési pontjáról, a légierő (csapatrepülő) harcvezetési csoport automatizált munkahelyeiről (MP–23M) és a seregtest légvédelmi vezetési pontjáról az adatátviteli csatornákon érkező információ gyűjtését;
- a légi objektumok magasságának automatizált meghatározását;
- a légi objektumok pályaadatainak feldolgozását és megjelenítését;
- a rádiólokátor állomások illesztését az elsődleges rádiólokációs feldolgozó be- rendezéséhez;
- az információcserét a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály légvédelmi főnök automatizált vezetési komplexumával (MP–22), a seregtest légvédelmi vezetési pontjával, a légierő (csapatrepülő) harcvezetési csoport automatizált munkahelyeivel (MP–23M), továbbá a gépesített lövész (harckocsizó) hadosztály vegyvédelmi főnök rádióhálójában lévő harcálláspontokkal és vezetési pontokkal.

A tábori automatizált csapatvezetési rendszer továbbfejlesztésének tervezett irányai⁹

A harcászati szintű rendszer gyártásával párhuzamosan folyt a rendszer technikai eszközeinek korszerűsítése. Az eszközök megbízhatóságának fokozása mellett az egyik legfontosabb feladat a számítógép-komplexumok (univerzális számítógépek) és fedélzeti (speciális) számítógépek tárkapacitásának növelése volt. A korszerűsítés két fő irányát jelentette a rendszer alkalmazási lehetőségeinek bővítése több hadműveleti-harcászati feladat kidolgozásával és a nemzeti nyelvek alkalmazási feltételeinek biztosítása. E feladatok – figyelembe véve az alkalmazott számítógépek technikai korlátait – csak új, nagyobb teljesítményű számítógépek kifejlesztésével és hatékony, magas szintű programozási nyelvek alkalmazási feltételeinek biztosításával, továbbá latin betűs klaviatúrák beszerzésével volt megoldható.

A technikai eszközök fejlesztésének másik fő irányát a parancsnoki és törzsmunka feltételeinek javítása jelentette. Ez a feladat elsősorban az alkalmazott automatizálási eszközök szolgáltatásainak bővítésével, másrészt pedig a parancsnoki és törzsgépjárművekből kihelyezhető vagy hordozható automatizálási és híradó eszközök kifejlesztésével, illetve alkalmazásával oldhatták meg.

A fejlesztési terv úgy szólt, hogy a rendszer funkcionálisan négy alrendszerből (összefegyvernemi, rakéta-tüzér, légvédelmi-repülő és hadtáp) fog állni, amelyek mindegyikébe három, különböző típusú gépjármű (parancsnoki és törzsbusz, továbbá számítógépet, illetve más automatizálási és adatátviteli eszközöket tartalmazó speciális gépkocsi) fog tartozni. A rendszer működése mintegy 80–100 hadműveleti feladatkomplexum kidolgozását igényelte.

⁹ 1. Útjelentés az ezred-hadosztály típusú kísérleti tábori automatizált csapatvezetési rendszer (TACSVÉR) bemutatójáról, Minszk (Szovjetunió), 1978. május 18. HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (1979/204/478 ö.e.)

A hadművelleti szintű rendszer nemzetközi kooperációban történő gyártásának megkezdése előtt, az első ütemben a Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszer generál-megrendelőjének és fő fejlesztőjének szakemberei felmérték a szövetséges országok elektronikai iparának lehetőségeit és szabad gyártási kapacitását, majd javaslatokat dolgoztak ki a hadművelleti szintű rendszer eszközeinek gyártásszakosodására. A második ütemet jelentette az igények és a lehetőségek alapján a rendszer egységes hadművelleti-harcászati és műszaki követelményeinek pontosítása. A harmadik ütemben az ipari gyártásszakosodásra vonatkozó INTER ASZU¹⁰ egyezmény kerülhet jóváhagyásra, a rendszer építésnek további ütemét szabályozó munkaterv pedig véglegesítésre kerül.

A generál-megrendelő (ti. a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériuma) a hadművelleti szintű rendszerépítések hadtudományi felügyeletét nemzetközi együttműködéssel tervezte biztosítani. Ebbe beleértette – a technikai eszközfejlesztés és gyártás felügyeletén kívül – a vezető szervek új szervezeti felépítésének és új munkamódszereinek kialakítását, illetve a törzsmunka új rendjét szabályozó törzsszolgálati utasítás kidolgozását az információs, a lingvisztikai, a matematikai és a programbiztosítással kapcsolatos feladatok megoldását; a rendszer eszközeinek komplex illesztését és a Varsói Szerződés tagállamai hadseregeiben történő rendszeresítésére vonatkozó ajánlások kidolgozását is.

A generál-megrendelő elképzelése az volt, hogy a rendszer egészét érintő kérdéseket maga dolgozza ki, ebben a tagországok hadseregei csak véleményezési szinten vennének részt. Az egyes alrendszerek kifejlesztését viszont a tagországok kapnák, mégpedig úgy, hogy az alrendszerek építéséhez szükséges eszközök egy részének gyártását, továbbá az összes parancsnoki és törzsgépjármű létrehozását az adott ország iparágpiacának, az alrendszer komplex hadtudományi felügyeletével kapcsolatos összes feladat megoldását pedig az érintett ország hadseregének kellene vállalnia.

Összegezve: a tervek alapján kimondhatták, hogy a Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszer a tervezett korszerűsítéseket is figyelembe véve alkalmas volt az automatizált vezetésre, a rendszer parancsnoki és törzsgépjárművei, valamint számítógép-komplexumai kielégítették az azokkal szemben támasztott hadművelleti-harcászati és műszaki követelményeket. A rendszer teljesítette ezek mellett az automatizálás leglényegesebb elemét is, mely szerint a feladatok megoldására fordított idő jelentősen csökkenthetővé vált. (A feladatokba tartozott a saját és ellenséges csapatok helyzetéről és tevékenységéről szóló információk gyűjtésétől kezdve az elhatározás meghozataláig, a feladatszabások kiadásáig és a visszaellenőrzések végrehajtásáig minden feladat.)

Összefoglalás, következtetések

A katonai feladatok végrehajtásának automatizálása a Szovjetunió legfelsőbb vezetésének támogatásával kezdődhetett meg az 1970-s évek elejétől.

A felvázolt koncepciónak megfelelő harcászati rendszer tervezett struktúrája alkalmasnak látszott a Varsói Szerződés tagállamai csapatainak (hadosztály, ezred)

10 INTER ASZU szervezetek: Műszaki-Gazdasági Tanács, Főkonstruktóri Tanács, Koordinációs Központ

orosz nyelven történő automatizált vezetésére. A rendszer parancsnoki és törzsgép-járművei, illetve számítógép-komplexumai kielégítették az azokkal szemben támasztott hadműveleti-harcászati és műszaki követelményeket. A tervek alapján megállapítást nyert az is, hogy a rendszer segítségével az alárendeltek feladatainak megszabásához 2–3-szor rövidebb időre lesz szükség, mint hagyományos eszközök segítségével.

Kimondásra került az is, hogy a Magyar Néphadseregben is szükséges lenne a rendszer beszerzése, mert ellenkező esetben a szövetséges hadseregekkel szemben jelentős hátrányba kerülnék a csapatvezetés korszerűsítésének területén. A TACSVER rendszeresítése a magyar haderőben végül elmaradt és ma már nehezen megítélhető (és a szerzőnek nem is lehet feladata annak megítélése), hogy ennek okai politikai, gazdasági vagy egyéb okok voltak. Ennek ellenére nézzünk néhány olyan tény, amely kihatással lehetett a megvalósítás elmaradásának szempontjából.

Már a fejlesztés során, a feltételek hiánya miatt csak a csapatvezetés alapvető vezetési folyamataira, nem pedig az eredeti front, hadsereg, hadosztály, ezred szintű hadműveleti és harctevékenységek valamennyi fajtájára készült a rendszer. Az irányító-tűzvezető rendszerek külön kerültek fejlesztésre, amelyek illesztése a III. generációs számítógépekkel megtörtént, de a még meglévő II. generációs számítógépekkel nehézségeket okozhatott. (A számítógépek esetében a tervezés során 10–15 évben határozták meg az előrelátást, ami számítógépek esetében sok volt.) Általános gondot okozott az orosz nyelv kizárólagos használata, hiszen a magyar informatikusok kapták a matematikai biztosítás feladatát, ami feltételezte 90–120 fő felsőfokon oroszul beszélő programozó szükségességét (nem állt rendelkezésre).

A legnagyobb akadályok a tervezés és a létrehozás során megítélésem szerint a tagállamok eltérő szervezeti sajátosságaiból, haditechnikai eszközeinek eltérő adataiból és alkalmazási normatíváiban megtalálható eltérésekből adódhattak. Mindemellett a tagállamok nem mindig tájékoztatták megfelelően a partner országokat és jelentős eltérések mutatkoztak az eszközkomplexum rendszeresítésével, fogadásával, a majdani üzemeltető állomány felkészítésével és a nemzeti sajátosságok adaptálásával kapcsolatosan is.

A TACSVER harcászati szintű főmintájának 1983. évi csapatpróbáit követően tisztázódott, hogy az egyes tagországok hadseregei mikor tervezik az első eszközkomplexumok beszerzését (1984: Bulgária, Szovjetunió, 1985: NDK, Csehszlovákia, Lengyelország, 1986: Románia). Annak ellenére, hogy a lengyel fél kivételével a többi ország már a megrendeléseket is leadta, erről a magyar felet nem tájékoztatta. (Bulgária már meg is kapta az első eszközkomplexumot, amikor 1985-ben visszaigazolta a rendszeresítést.) Kétoldalú konzultációk sem vezettek teljes eredményre a tájékoztatások tekintetében, mert sok esetben hiányoztak a szükséges kompetenciák a konzultációkra delegált személyeknél.

A tagállamok hadseregeiben eltérések voltak az első eszközkomplexumok alkalmazási céljaiban is, a majdani kezelőszemélyzet felkészítésére vonatkozóan is. Bulgária és Románia nem szándékozott kiadni a rendszert csapatokhoz, hanem kísérleti-kiképző bázist akart létrehozni. Csehszlovákia ekkor még nem döntött a két variáció között. Lengyelország és az NDK a rendszert csapatokhoz akarta kiadni és ott tesztelni. Az állomány felkészítését Bulgária (100–120 fővel), Románia és az NDK

(teljes állománnyal) a Szovjetunió bázisán tervezte végrehajtani. Csehszlovákia és Lengyelország pedig fele-fele arányban szovjet és hazai (katonai akadémia) bázison akarta végrehajtani a felkészítést.

Az eltérések a rendszer adaptálásának és a nemzeti nyelv használatának kérdésében is megmutatkoztak. Bulgária szükségesnek tartotta a TACSVER nemzeti sajátosságainak megfelelő adaptálását, de a nemzeti nyelv használatát csak harcászati szinten tervezte. Lengyelország nem tartotta szükségesnek az adaptálást, de a nemzeti nyelv használatát csak harcászati szinten tervezte. Csehszlovákia TACSVER nemzeti sajátosságainak megfelelő adaptálását szükségesnek tartotta, de a nemzeti nyelv használatát sem harcászati, sem hadművelleti szinten nem tervezte. Az NDK sem az adaptálást sem a nemzeti nyelv használatát nem tervezte. Románia pedig egyaránt alapvető feltételnek tekintette az adaptálást és a nemzeti nyelv használatát.

Természetesen az előzőekben leírtak egyenként talán még nem jelentettek volna akadályt a rendszer létrehozásakor, de kiegészítve a további, itt nem említett akadályokkal már jelentősek lehetnek. Végző következtetésként, ha általános érvényű megállapítást szeretnénk tenni, a legegyszerűbben azt mondhatjuk, hogy a TACSVER-t is utolérte a haditechnikai fejlesztések sorsa: mire elkészült megváltoztak a körülmények (politikai, gazdasági stb.) és a technikai fejlődés is olyan intenzív volt az informatika területén (például megjelentek a személyi számítógépek stb.), hogy amikor elkészült volna már elavulttá is vált volna a rendszer.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Fodor Imre: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű eszközkomplexumainak Magyar Néphadseregben történő fogadása érdekében végrehajtandó fő feladatok. (Kandidátusi értekezés) Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgálatfőnökség, Nyt. szám: 0175/1984)
- A tábori automatizált csapatvezetési rendszer harcászati szintű rendszerének főbb jellemzői. FÜGGELÉK (Honvédelmi Minisztérium MN REVA Szolgálatfőnökség, Nyt. szám: 0174/1984)
- Útjelentés az ezred-hadosztály típusú kísérleti tábori automatizált csapatvezetési rendszer (TACSVER) bemutatójáról, Minszk (Szovjetunió), 1978. május 18. (HM HIM Hadtörténelmi Levéltár 1979/204/478 ö. e.)
- A számítástechnika katonai alkalmazásának perspektívái. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1979. (Nyt.szám: 91/317, 1979)
- V. M. Bondarenko – A. F. Volkov: A csapatvezetés automatizálása. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1980. (A mű eredeti címe: Автоматизация управления войсками методологические проблемы, Moszkva, 1977)
- A szárazföldi csapatok automatizált vezetési rendszerének egységes, perspektivikus koncepciója. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1972. (Nyt.szám: 13/00119/1972.)
- Jelentés a VKF Elvtársnak a PASZUV harcászati szintű eszközeinek bemutatójáról. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1981. (Nyt.szám: 00254/1981.)
- Jelentés a VKF Elvtársnak a PASZUV építésének jelenlegi helyzetéről és hadtudományi felügyeletével kapcsolatos további feladatokról. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1982. (Nyt.szám: 00331/1982.)
- Jelentés Miniszter Elvtársnak a szárazföldi csapatok Tábori Automatizált Csapatvezetési rendszerének bemutatójáról. MN REVA Szolgálat Főnökség kiadványa, 1982. (Nyt.szám: 00376/1982.)

Kollár Csaba – Ványa László

Szerethetők-e a robotok?

Az ember–robot interakció humán oldalának empirikus aspektusa

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.163

Tanulmányunkban egy 2016-os forrásra hivatkozva vázoljuk az ember–robot interakció fejlődése kutatásának nyolc fontosabb mérföldkövét, majd további szerzők kutatási jelentéseit és megállapításait az általunk fontosnak ítélt négy dimenzió (távolságszabályozás, autonómia, participáció, együttműködés) valamelyikébe soroljuk be. Munkánkban hangsúlyosan szerepelnek a japán Nomura és munkatársai kutatási eredményei, melyek egyik saját kutatásunk módszertanának az alapját is képezik. Ebben velük megegyezően a robotok iránt érzett negatív attitűdöket és a robotok iránt érzett szorongást vizsgáljuk, kiegészítve a robotok iránt érzett pozitív attitűdökkel, mint saját szemponttal. A másik kutatásunkban fókuszcsoport módszerével az említett négy dimenziót, illetve az ember–robot interakció információbiztonságát elemezzük, valamint azt, hogy a társadalom felkészült-e robotokkal (elsősorban androidokkal, humanoidokkal¹) való együttélésre. Harmadik kutatásunkban pedig a katona–robot interakcióval foglalkozunk. Tanulmányunkat a fontosabb következtetésekkel és az összegző megállapításokkal zárjuk.

Thomaz, Hoffman és Cakmak (2016) tanulmányában kiemeli, hogy az ember–gép interakciónál az elmúlt évtizedek kutatásai elsősorban az algoritmusok, a technikák, a modellek és a keretrendszerek megalkotására és kialakítására fókuszáltak. Ezek azok a dimenziók, amelyek mentén olyan robotrendszerek alkothatók meg, amelyeknél a cél az ember–gép közötti interakció fejlesztése. A robotoknál a számítási kapacitás exponenciális emelkedésével lehetővé vált, hogy értelmet kapjanak más kutatási témák is. Olyanok, amelyek az ember–gép interakciónál rendszerint a pszichológia, a szociológia és a kommunikációelmélet diszciplináris keretébe tartozó fogalmakat helyezték a kutatás fókuszába, úgymint az észlelést, a manipulációt, a tervezést, a feladatok végrehajtását, a navigációt és a tanulást. Fentebb hivatkozott szerzők alapvetően dokumentumelemzésre épülő kutatásukban nyolc területet, mint mérföldkövet neveztek meg:

1 Android, humanoid elnevezés alatt az emberre hasonlító, ember formájú robotokat értjük, de gyakran találkozhatunk a kiborg kifejezéssel is.

1. az emberek és aktivitásaik észlelése;
2. a verbális kifejezések generálása (beszéd), illetve a beszéd megértése;
3. nonverbális kifejezések generálása, illetve a nonverbális jelzések megértése;
4. az érzelmi állapotok modellezése, kifejezése és megértése;
5. a szándékos cselekvések felismerése és közvetítése;
6. együttműködés az emberekkel;
7. navigálás (fizikai helyzetfelismerés) az emberek környékén és környezetében;
8. társadalmi kontextusban tanulni az emberektől.

További szerzők kutatási jelentéseinek, illetve az általuk ismertetett, mások által végzett kutatások elemzése során kapott megállapításait négy dimenzióba, a távolság-szabályozás, az autonómia, a participáció és az együttműködés dimenzióiba soroltuk be. Az alábbiakban e négy dimenziót ismertetjük részletesen.

A távolság-szabályozás dimenziója

Goodrich és Schultz (2007) – Nomura, Shintani, Fujii és Hokabe (2007) kutatási eredményeihez hasonlóan – úgy gondolják, hogy a proxemika, vagyis a térközsabályozás, vagy általánosabban fogalmazva az ember–robot közötti távolság is szerepet játszik/játszhat abban, hogy az ember–robot interakcióban az emberek hogyan viszonyulnak a robotokhoz. Goodrich és Schultz (2007) két nagy kategóriát különböztetett meg:

1. *Távoli kölcsönhatás*: az ember és a robot távol van egymástól (nem egy térben vannak), s interakcióik között időbeli különbség is lehet. Példaként a marsjárót említik meg, amelyik térben és időben egyaránt különválasztott az embertől.
2. *Közelit interakció*: az emberek és a robotok egy helyen vannak. Például a szolgáltató robot – gondolhatunk akár a legegyszerűbb takarító robotra is – ugyanabban a szobában van, mint az ember.

A távoli interakcióknál már a tevékenységek megnevezésében is megjelenik a távolsággal, vagy annak valamely szinonimájával kiegészített fogalom (például távoli interakció, teleoperáció, távművelet, távfelügyelet, távoli kölcsönhatás, telemanipuláció, távmanipuláció), ami pszicholingvisztikai értelmezésben is világosan utal arra, hogy az ember távol van a géptől/robottól, s a távolság miatt is inkább sekélyesebbnek, kevésbé érzelmesnek tekinthető a kapcsolat. Ez természetesen nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy például a NASA fejlesztőmérnökei ne aggódnának a marsjáró távoli küldetésének a sikere miatt.

Nomura, Shintani, Fujii és Hokabe (2007) kutatási jelentésüket azzal összegzik, hogy az ember–robot interakció során az ember negatív hozzáállása a robotok iránt korrelál azzal, hogy milyen az ember–robot távolság, illetve, hogy milyen a robotok viselkedése (például a járás sebessége). Ez azt is jelenti, hogy a szimpatikus viselkedésű, a kapcsolatot felépítő robotok – amennyiben helyesen tudják szabályozni az ember–robot távolságot – pozitívabb érzelmeket váltanak ki azokhoz a társaikhoz képest, amik nem képesek erre.

Az autonómia dimenziója

Goodrich és Schultz (2007) tanulmányukban – elsősorban az egyetemeken kutatási kereszttetszetének, a kormányzati erőfeszítéseknek és az ipari laboratóriumokban folyó fejlesztéseknek az elemzésével – az ember–robot interakciót egy koherens történeti síkra helyezik. Az időtengelyen hivatkozott fontosabb mérföldkövek közül tanulmányunkban kiemelten az autonómia szintjének a kutatásával (level of autonomy – LOA) foglalkozunk. Az autonómia szintje leírja, hogy a robot milyen mértékben jár magától (önjáró). A Sheridan-féle skála (1992) egyik végpontján az ember által teljesen kontrollált (vezérelt) szerkezetek vannak, míg a másikon a teljesen autonómok, amelyek tevékenységébe és működésébe gyakorlatilag semmilyen beavatkozás, vagy jóváhagyás nem szükséges. A tíz szint a következő:

1. a számítógép nem nyújt semmilyen segítséget, mindent az ember csinál;
2. a számítógép teljes körű cselekvési alternatívákat kínál;
3. a számítógép leszűkíti a cselekvést néhány választási lehetőségre;
4. a számítógép egyetlen tevékenységet/műveletet végez;
5. a számítógép végrehajtja a műveletet, ha az ember jóváhagyja azt;
6. a számítógép, mielőtt a műveletet végrehajtaná, lehetőséget ad az embernek, hogy azt megvétőzzon;
7. a számítógép automatikusan hajtja végre a műveletet, de erről feltétlenül tájékoztatja az embert;
8. a számítógép a művelet automatikus végrehajtás után csak akkor tájékoztatja az embert, ha az kéri;
9. a számítógép a művelet automatikus végrehajtása után csak akkor tájékoztatja az embert, ha ilyen döntést hoz;
10. a számítógép maga dönt el mindent, automatikusan működik, figyelmen kívül hagyva az embert.

Ha a hivatkozott forrásban használt „számítógép” fogalmát „robot”-ra cseréljük, akkor az említett tanulmány alapján az ember–robot interakció alábbi szintjeit különböztethetjük meg (a direkt kontroll csökkenő és a dinamikus autonómia növekvő volta mellett):

- teleoperáció (távoli működtetés);
- közvetített távoli működtetés;
- felügyeleti kontroll;
- együttműködő (kollaboratív) kontroll;
- egyenrangú együttműködés.

A participáció dimenziója

Az ember–robot interakciót Horányi (2007) participációs modelljével szemléltetve megállapítható, hogy az ember és a robot az ágenseknek, a kontextus, a szituáció, a környezet, a háttér, a helyzet, a színtérnek, a kommunikáció során használt nyelv és kód (akár nyelvi, akár kiterjesztett értelmezésében is használjuk) pedig az intézménynek feleltethető meg.

Az ágens dimenziója azért kap kiemelt figyelmet tanulmányunkban, mert – az autonómiából levezethetően – másképp viszonyul az ember a plüssállatszerű, a gyermeki, avagy felnőtt tulajdonságokkal bíró, vagy éppen már nálánál okosabb (például IBM Watson) robotokhoz.

Kollár (2017) tanulmányában már utalt Mori megállapításaira a „Rejtélyes völgy” kapcsán. Mori (2012) úgy gondolja, hogy az emberek inkább pozitív érzelmeket táplálnak a külső megjelenés alapján a plüssállatok, a játék babák, a bábuk, illetve a beteg (de nem visszataszító kinézetű) és az egészséges kinézetű emberek irányába. A viselkedés és az interakciók tekintetében azonban lényegesen árnyaltabb képet kaphatunk, ezt támasztják alá Nomura, Kanda, Suzuki és Kato (2008) kutatási eredményei. Megjegyezzük, hogy saját kutatásunkat is nevezett szerzők kutatási alapvetése alapján valósítottuk meg. A színtérben értelmezett szituáció, illetve a nonverbális kód részeként is lehet beszélni az ember–robot interakció taktilis aspektusáról. Ez a megközelítés meglátásunk szerint eredményesebb, mint az érintés fogalmának távolságszabályozáshoz történő kapcsolása.

Argall és Billard (2010) a taktilis (érintéses) humán–robot interakcióval foglalkozó kutatásukban két szempontot vizsgáltak: (1) milyen fizikai interakciók fordulnak elő az ember–robot érintkezés során, illetve (2) a szenzorok típusai, amelyek felismerik ezeket a kölcsönhatásokat. Az első szempont elemzése során három érintéstípust különböztettek meg: (1) megakadályozza, hogy a robot a cselekvést végrehajtsa, (2) hozzájárul a cselekvés végrehajtásához, illetve (3) hozzájárul a viselkedés fejlődéséhez. Véleményük szerint a korszerű robotfejlesztésben – különösen a társadalmi robotok esetében – nem lehet figyelmen kívül hagyni a robot külső vázát („bőrfelület”), melynek emberszerű textúrája és hőmérséklete az emberben pozitív emóciókat indíthat el.

Az együttműködés dimenziója

Az együttműködés – tanulmányunk aspektusában – elsősorban szociálpszichológiai fogalom, s akár két, akár több érintett (csoport) magatartását értjük alatta. Bauer, Wollherr és Buss (2008) kutatási tanulmányukban abból a feltevésből indultak ki, hogy mivel a robotok idővel kilépnek a strukturált gyári környezetből, s megjelennek az emberek által lakott környezetben, illetve használt életterekben (például hivatalkok, utca, étterem), ezért mindenképp rendelkezniük kell bonyolultabb kognitív képességekkel. Ez nemcsak azt jelenti szerintük, hogy hatékonyan és biztonságosan kell működnie a robotoknak a természetes, illetve lakott emberi környezetben, hanem el kell érniük egy magasabb szintű együttműködést és kommunikációt is az emberekkel.

Nikolaidis, Kuznetsov, Hsu és Srinivasa (2016) tanulmányukban az ember–robot interakció során a kölcsönös alkalmazkodásra, illetve az együttműködés feladataira helyezik a hangsúlyt. Sztochasztikus modelljükben – melynek a korlátos memóriára épülő alkalmazkodás modellje nevet adták (bounded-memory adaptation model – BAM) – azt vizsgálták, hogy az együttműködés során hogyan viszonyul egymáshoz az ember és a robot. Amikor az ember alkalmazkodik (pontosabban a robothoz képest alkalmazkodóbb), akkor a robot alakítja ki az együttműködési stratégiát, amit

az ember előre nem ismer. Amikor az ember nem hajlandó változtatni a stratégiáján, akkor a robot alkalmazkodik annak érdekében, hogy visszaszerezze az ember bizalmát. Kísérleteik alapján arra a következtetésre jutottak, hogy ez a fajta formalizált együttműködés jelentősen javítja az ember–robot csapatmunkát, miközben a robot viselkedésével értékeli az embert, és a kölcsönös bizalom révén csapatként is fejlődni tudnak. Ez pedig elősegíti az ember–robot csapatépítő tréningek hatékonyabbá tételét.

Az ember–robot együttműködésnek létezik egy kulturális fókusza is, ahogy arról kutatási gyorsjelentésükben Nomura, Kanda, Suzuki és Kato (2005) is beszámoltak. A különböző országok lakosai, s így a különböző kultúrákban szocializálódott emberek eltérő módon, mértékben és intenzitással kedvelik, illetve nem kedvelik a robotokat. Nevezett szerzők szerint a japán válaszadók sokkal negatívabban ítélték meg a robotok társadalomra gyakorolt hatását, mint a kínaiak, vagy a hollandok. Tanulmányuk zárásaként megemlítik, hogy több oka is lehet annak, miszerint egy ország lakosai – még ha egyébként alacsonyabb negatív attitűddel is viseltetnek a robotok iránt – hogyan vélekednek az ember–robot kapcsolatáról. Meglátásuk szerint az okok többek között az országok lakosságának érzelmi állapotára (például búskomorak, vidámak), a robotok veszélyes helyzetekben tanúsított magatartására (például segítik az embert – pozitív attitűd), a humanoidokról, s általában a robotokról kialakított össztársadalmi véleményre (például mit sugall a média, milyen könyv- és filmélmények vannak) vezethetők vissza.

Pozitív és negatív attitűdök vizsgálata „kérdőívvel”. Saját kutatás I.

Nomura és szerzőtársai (2004, 2005, 2007) kutatásaikban, bár eltérő hangsúlyokkal, de alapvetően két dolgot vizsgáltak: (1) a robotok iránt érzett negatív attitűdök (NARS) és (2) a robotok iránt érzett szorongás (RAS). Saját felmérésünkben részint e két területet, részint a robotok iránt érzett pozitív attitűdöket (PARS) kutattuk. A kutatást a több mint 1700 tagot számláló Facebook ismerősök között végeztük el 2016. november 10. és 18. között. Ebben a kutatásunkban szándékosan nem foglalkoztunk a válaszadók demográfiai és egyéb jellemzőivel, ezért csupán három egyszerű, nyitott kérdésre kerestük a választ egy online elérhető Google-úrlap segítségével:

1. Milyen negatív gondolatokat tudsz megfogalmazni a robotokkal szemben?
2. Milyen pozitív gondolatokat tudsz megfogalmazni a robotokkal kapcsolatban?
3. Milyen fenntartásaid vannak a robotokkal szemben?

Szándékosan nem törekedtünk a hagyományos értelemben vett hipotézisek felállítására sem. Sokkal fontosabb volt a számunkra az, hogy egy gyors véleményjelentést kapjunk arról, hogyan vélekednek az ismerőseink és azok ismerősei az említett kérdésekben. Vélhetőleg a „kérdőív” linkje megosztásának is köszönhető, hogy a három kérdésre összesen 1315 válasz érkezett. A válaszokat a hivatkozott szerzők szempontjai alapján dolgoztuk fel, s alkottuk meg az általuk is használt kategóriákat. Az alábbiakban a fontosabb, kategóriákba szerkesztett válaszok olvashatóak.

Az ember–robot interakció negatív oldala (NARS I.)

- a robotok nem érdekelnek;
- a robotok nem részei az életemnek;
- a robotoknak a gyárakban talán helye van, de hogy én velük beszélgessek, az kizárt;
- nem szeretnék olyan helyen dolgozni, ahol a munkatársam egy robot lenne;
- diszkomfort lenne a számomra, ha robotokkal kellene beszélgetnem;
- feszélyezne, ha a többi ember jelenlétében kellene egy robottal társalognom;
- nagyon idegesítene, ha egy robot állna velem szemben;
- nagyon mérges lennék, ha az emberek helyett robotok hoznák meg a döntéseket.

A robotok emberre gyakorolt negatív társas befolyása (NARS II.)

- Félek attól, hogy eljön az idő, amikor a robotok fogják uralni a Földet.
- Mi lesz velünk, ha a robotok okosabbak lesznek, mint mi? Semmi jóra nem számítok.
- A robotok, a médiához hasonlóan, rossz hatással vannak a gyerekekre, általánosságban az emberekre.
- Egy robot soha nem lehet ember, szolgálnia kell minket.
- Ha egy robottal túl sokat foglalkoznék, annak súlyos következményei lennének a személyiségem alakulásában.
- Ha egy robot „behülyül”, akkor az ember komoly veszélybe kerül.
- Számomra elképzelhetetlen, hogy egy robot családtag legyen.
- Lehet, hogy robot kémkedjen a családom iránt?

A robotokkal való érzelmi interakciók negatív oldala (NARS III.)

- Nem akarom, hogy egy robot érzelmileg manipuláljon.
- Szánalmas és beteges, ha egy ember beleszeret egy robotba.
- Ha egy robot érzelmeket tud kifejezni, akkor sem lehet soha a barátom.
- Egy gép nem tud szeretni. A szeretete csak egy program.
- Hiába mond bármit is a robot és hiába próbál kedves lenni, a szeme élettelen marad.
- Nem tudom elképzelni, hogy a robot bármilyen távoli jövőben is át tudja venni egy barátnő, vagy egy édesanya szerepét.

Fenntartás a robotok kommunikációs képessége miatt (RAS I.)

- Egy robot nem képes megérteni, hogy én mit akarok neki mondani, az ember mondatai nemcsak igen-nem válaszok.
- Az emberrel ellentétben egy robot nem képes követni a beszélgetés folyamatát.
- Egy robot képes kellő intelligenciával végighallgatni az embert, vagy azonnal közbevág?

- A gép az csak gép marad, soha nem fog tudni értelmesen kommunikálni;
- Egy robot lehet annyira agresszív, hogy a beszélgetésben megalázza az embert.
- Miért kellene nekem egy robottal beszélgetnem?
- Miért kellene figyelnem/válaszolnom egy robot kérdésére?
- Kizárt, hogy egy robot a haveri köröm tagja legyen.

Fenntartás a robotok viselkedésével kapcsolatban (RAS II.)

- Milyen gyorsan tud egy robot reagálni?
- Milyen erős lehet egy robot?
- Kiszámítható egy robot viselkedése?
- Milyen módon lehet szabályozni a robotot, ha nem úgy viselkedik, ahogy az elvárható tőle?
- Egy robot soha nem tehet kárt egy emberben, vagy ez már nem igaz?

A saját eredményeinket és a hivatkozott szerzők NARS I–III. és RAS I–II. eredményeit összevetve arra a következtetésre jutottunk, hogy az általunk vizsgált magyar, illetve az általuk vizsgált japán emberek véleménye tartalmában, és ahol lehetett, az egyes válaszok egymáshoz viszonyított fokozatosságában (például NARS I-nél: nem érdekel – nagyon mérges lennék) nem térnek el jelentősen egymástól. Nomuráéknál csak a különböző fókuszú kutatási jelentéseket tudtuk megnézni, míg saját kutatásunkban az összes (akár extrém) választ is láttuk, s így tudtuk kiválasztani az egyes csoportokba tartozó domináns válaszokat, s ez által sokkal árnyaltabb kép állt rendelkezésünkre a magyar emberek ember–robot interakciójáról alkotott véleményéről. Ez lehetőséget biztosított arra is, hogy a PARS után bemutatott második – fókuszcsoportos – kutatásunkban megismertessük a résztvevőket jelen felmérésünk eredményeivel (az egyes csoportokba sorolt véleményeket a találkozó előtt valamennyien megkapták és áttanulmányozták).

Az ember–robot interakció pozitív oldala (PARS I.)

- Érdekelnek a robotok.
- Izgalmas lehet megismerni a robotokon keresztül a mesterséges intelligenciát.
- Veszek majd robotot, ha az ára a számomra elfogadható lesz.
- Szerintem nagyon jó az, hogy ha egy munkahelyen a veszélyes feladatokat robotok végzik el.
- Ha a robot valamiben jobb, mint az ember, akkor abban segítse az embert.
- Egy robottanár biztosan többet tud, mint egy rendes (hagyományos) tanár.

A robotok emberre gyakorolt pozitív társas befolyása (PARS II.)

- A zárkózott emberek számára a robot jó alternatíva lehet az emberrel szemben.
- Lehet, hogy furán hangzik, de el tudnék képzelni egy robotbarátot magamnak.
- A beteg emberek ellátásában a robotoké a jövő, főleg, hogy már nincsenek ápolónők.

- Legalább kedvesen várna valaki, ha hazajönnék.
- A robot biztosan megkérdezné, hogy milyen napom volt.
- Ha elakadnék valamiben, a robot biztosan tudná rá a helyes választ.

A robotokkal való érzelmi interakciók pozitív oldala (PARS III.)

- Ha egy robotnak mondanám el, hogy mi a bajom, biztosan őszintén meghallgatna, nem félnék attól, hogy átver.
- Robotszex? – miért is ne!
- A robotbarátnőt úgy formálnám, hogy az ideális nőt testesítse meg.
- Remélem, hogy egyszer majd lesznek olyan robotok, akik szeretni fogják az embertársukat.
- Ha az ember mellett az állat is képes szeretni, akkor a robot is képes lesz majd rá.
- Láttam egy filmet, ahol még teste sem volt a robotnak, a férfi mégis beleszeretett a robot hangjába. Lehet, hogy beteges, de nekem tetszik.

A társadalom véleménye a robotokról (fókuszcsoportos kutatás). Saját kutatás II.

Második kutatásunk célja az volt, hogy az első kutatásunk kérdéseire kapott eredmények, a digitális korról és a robotokról szóló saját filmélményeik, valamint a tanulmányunkban megnevezett négy dimenzió (távolságszabályozás, autonómia, participáció, együttműködés) alapján, egy fókuszcsoportos beszélgetés során a témát több fókusból ismerjük meg, illetve további kutatási irányokat is meghatározzunk. A fókuszcsoportos beszélgetésre 2017. január 14-én került sor kilenc résztvevővel. A fókuszcsoport tagjai legalább egy diplomával rendelkeznek (alapidiplomájuk szerint 4 mérnök, 3 közgazdász, 2 bölcsész), kivétel nélkül az Y generáció tagjai, akik a digitális korról, s annak eszközeivel rendszerint gyerekkorban találkoztak. Valamennyien főállásban dolgoznak, 2 főnek már van családja (gyereke) is. A nemek aránya: 3 nő és 6 férfi.

A beszélgetést a saját filmélmények felidézésével kezdtük. A klasszikusnak számító *Csillagok háborúja* pozitív érzelmeket kiváltó nevesített robotszereplői (R2-D2, C-3PO) mellett említésre kerültek az ember (pontosabban a jó oldalt képviselő szereplők) küldetését segítő, vagy éppen hátráltató robotok, drónok, amelyek iránt a képi nyelvvel és a cselekménnyel összefüggésben a megkérdezettek kongruensen pozitív, vagy negatív érzelmeket tápláltak. Ez összhangban van Nomura, Kanda, Suzuki és Kato (2005) korábban bemutatott konklúziójával: a humanoidokról, s általában a robotokról kialakított ösztársadalmi vélemény egyik kialakítója az, hogy milyen médiahatás (értve ez alatt a filmélményeket) éri az embereket.

A közös, kollektívnek is nevezhető filmélmények között a fókuszcsoport szereplői beszéltek többek között az *Én, a robot* (I, Robot, 2004), a *WALL-E* (2008), a *Terminátor* (1984, 1991, 2003, 2009), *A bolygó neve: Halál* (Aliens, 1986), az *Ex Machina* (2015) az *A.I. – Mesterséges értelem* (A.I. Artificial Intelligence, 2001), *A kétszáz éves ember* (Bicentennial Man, 1999) című filmekről. Külön érdekesség, hogy a testet öltött robot mellett, amiről alapvetően a fókuszcsoportos beszélgetés szólt, többek felidéztek *A nő* (Her, 2013) című filmet, amelyben egy intelligens szoftverbe lesz szerelmes az ember

főszereplő. Az is érdekes volt a számunkra, hogy a filmélmények között a *Transzcendens* (Transcendence, 2014) című filmről is szó esett, ahol az ember (pontosabban az emberi tudás) halhatatlanná tételében játszik szerepet a gép/robot.

A fókuszcsoporthoz szereplői az ember–robot kapcsolatról a konszenzusos véleményüket a fókuszcsoporthoz beszélgetés előtt velük megismertetett saját „kérdőíves” kutatásunk, valamint a többször hivatkozott Nomura és társai kutatásának eredményeihez hasonlóan alakították ki. A kutatásunkban vizsgált négy dimenzióra adott, a csoporttagok által közösen kialakított vélemények az alábbiak voltak.

Távolságszabályozás

Az ember–robot interakció során fontos, hogy a robot felmérje, hogy mi a helyes távolság az ember(ek) és között. Nem lehet egyértelmű választ adni, hogy mi a helyes távolság, hiszen az emberek közötti kapcsolatnál sem tudja minden ember, hogy mennyire menjen a másikhöz közel. A nyilvános zóna (360 cm felett) megfelelő távolságtartásnak tűnhet, ugyanakkor ez a távolság már nem teszi lehetővé, hogy az ember–robot elmélyítse a kapcsolatot. Ha egy robot egy társaságban jelenik meg, akkor célszerű a társadalmi zóna (120–360 cm között) távolságtartományán belül mozognia, de természetesen akadhatnak olyan szituációk, amikor belépnek az ember személyes zónájába (45–120 cm). Ilyen belépés lehet, amikor a robot itallal/étellel kínálja a vendégeket, vagy éppen takarít. A játékrrobotok – a nem robot játékokhoz hasonlóan – szinte automatikusan bekerülnek az emberek/gyerkek intim zónájába (0–45 cm), ha azonban a robot felnőtt kinézetű, akkor ez már inkább szituáció függő, ahogy arról a fókuszcsoporthoz tagjai a participáció dimenziójánál vélekedtek.

Autonómia

A robotoknak nem szabad az embereket megszakítaniuk a társalgásban, de észre kell venniük, ha olyan helyzet adódik, amikor szükség van a jelenlétére és a beavatkozására (például: itallal kell kínálni a vendégeket, az elesett embert fel kell segítenie). Mivel az élet egyre több területén találkozhatunk azzal, hogy a robotok, illetve a mesterséges intelligencia szinte teljesen automatikusan irányítják az életünket (például: közlekedés), ezért a gép autonómiája alapvetően elfogadható azzal a kitételrel, hogy a működése során vannak olyan „belső fékek”, amelyek meggátolják, hogy olyat tegyen, ami az emberre veszélyes. Az autonómia másik oldala, amikor nem általában a mesterséges intelligencia van jelen (például: szoftver és közlekedésirányítás formájában), hanem egy emberszerű, humanoid robot megjelenésében ölt testet. Ilyenkor nagyon zavaró lenne a robot teljesen autonóm viselkedése. A válaszadók szerint a humanoidoknak a rangsorban az ember alatt kell elhelyezkedniük, hasonlatosan az ember–állat, vagy a szülő–gyerek relációkhoz, amikor az ember (felnőtt) a bölcsőbb, aki tanácsaival, utasításaival, kéréseivel a humanoidot a helyes viselkedésre neveli. Ez a tanulás – mint egy hosszan tartó szocializációs folyamat – azt eredményezheti, hogy az ember közvetlen környezetében élő robotok az állatokhoz és a gyerekekhez hasonlóan fejlődnek, s jobb esetben egyre inkább az ember elvárásai szerint viselkednek.

Vagyis: a viselkedésében felnőtté váló robotok autonómok lehetnek, de autonómságuk az emberi környezet szocializációs hatására alakul ki.

Participáció

Ha egy fizikai környezetben jelen van egy robot, s arra a robotra az ember úgy tekint, mint egy kommunikációra és interakcióra alkalmas dologra, akkor rendszerint elvárja, hogy a robot és közöttük valamiféle kapcsolat alakuljon ki. Az ilyen robotokkal szemben, egy gyári környezetben az ipari robotokra az emberek elsősorban, mint az adott feladatot ellátó eszközre tekintenek, s nem különösebben érdekli őket az ember-robot kommunikáció. A participáció dimenziójában tehát fontos, hogy a robot emberszerű, vagy állatszerű legyen (humanoid, android, animoid, antropomorf) úgy megjelenésében, mint viselkedésében. Ugyancsak elvárás, hogy az ilyen robotok az ember kérdéseire, mondataira – az interakció mibenlétéből adódóan – választ adjanak akár verbális, akár nonverbális síkon. A csipogás, bippelés, a fejet szimbolizáló gömboid forma biccentése, illetve egyéb, kontextuális tartalommal felruházott mozgás, a robotszemek pupilláinak változása, stb. egyaránt alkalmas visszajelzés lehet arra, hogy a robot megértette az ember által adott parancsot, ugyanakkor a verbális kommunikáció, a diskurzus elképzelhetetlen a robot beszélőképesége (beszédszintézis) nélkül.

Együttműködés

Az együttműködés vizsgálatánál a fókuszcsoport résztvevőivel ismertettük a jelen tanulmányunkban is hivatkozott Nikolaidis, Kuznetsov, Hsu és Srinivasa (2016) által megalkotott modellt (korlátos memóriára épülő alkalmazkodás modellje). A résztvevők a modell működését ugyan logikusnak jellemezték, de egyöntetűen azon az állásponton voltak, miszerint annak érdekében, hogy az ember-robot fölé-alárendeltség megmaradjon, mindenképp a robotnak kell alkalmazkodóbbnak lennie. Ellenkező esetben – ellentétben az említett kutatás eredményeivel – a robot egy általa kialakított, s az ember számára ismeretlen területen átveheti az irányítást az ember felett. Természetesen abban egyetértettek, hogy lehetnek olyan helyzetek (például magatehetetlen emberek, értelmi sérültek gondozása), amikor szükség van a robot józan ítélőképességére és a vezető szerep átvételére, de alapvetően az embernek kell az irányítósnak maradnia. A résztvevők úgy vélik, hogy ha a munkahelyeken megjelennek a humanoidok, androidok, akkor azoknak elsősorban az ember által nem kedvelt munkákat kell elvégeznie, vagy olyanokat, amelyekben az embert szolgálni kell. A kreatív gondolkodást és problémamegoldást – még akkor sem, ha a robot egy ilyen csoport tagja lenne – nem szívesen engedné át az ember a robotoknak.

A fókuszcsoportos beszélgetés zárásaként még két területet érintettünk: (1) a robotok és az információbiztonság, illetve (2) a társadalom felkészültségét a humanoidok/androidok megjelenésére. Mindkét terület vonatkozásában bizonytalan volt a csoport.

A robotok és az információbiztonság tekintetében a többség úgy gondolta, hogy a robotokra (pontosabban a bennük levő szoftverre, mesterséges intelligenciára) ugyanolyan

veszélyek leselkednek, mint a számítógépre, laptopokra, okostelefonokra. Ugyanúgy lehet beszélni a robot memóriájának a megfertőzéséről (vírus), a benne levő adatok ellopásáról, a program átírásáról, a szenzorokon keresztül a robot környezetének a megfigyeléséről s az így szerzett információk illetéktelen személyek felé történő továbbításáról.

A jövőben veszélyként jelentkezhet a ransomware-típusú támadás is, amikor a robot viselkedését vagy teljesen blokkolják, vagy a személyiségét olyan káros módon befolyásolják, hogy a visszaállítás nem, vagy csak a kizsarolt pénzösszeg megfizetése után lehetséges. A mérnök végzettségű csoporttagok felvetették annak a veszélyét is, hogy miközben az asztali, vagy mobil eszközök helyváltoztatása rendszerint az embertől függ (ahova letesszük, ott is marad), addig a humanoidok, felépítésükből és működésükből adódóan, saját maguk is képesek a helyváltoztatásra. Vagyis, miközben a család abban a tudatban feküdt le aludni, hogy a robot is „alszik”, addig a tudtukon kívül a meghackelt, s távolból irányított robot bármit csinálhat, extrém esetben akár elrabolhatja a gyereket, vagy megölheti a szülőket.

A csoporttagok úgy gondolták, hogy ha felszínesen vizsgáljuk a kérdést, akkor kijelenthető, hogy a *társadalom felkészült* a robotokkal (különösen az android/animoid típusú robotokkal) való együttélésre az olyan területeken, mint a gyermekjáték, az egyszerű szórakozás, a sportolás, vagy az intelligens háztartás, s benne az intelligens személyi asszisztens. A gyerekeket leszámítva ugyanis ezekben az esetekben rendszerint nem történik meg az ember–robot interakció során a mélyebb, s tartósabb bevonódás az ember részéről: az ember a robotot egy/néhány funkció végrehajtására alkalmas kényelmi eszköznek/szolgáltatásnak gondolja, s így is viselkedik vele.

A probléma mélyebb – s a jövőben részletesebben vizsgált – oldala, amikor az alfa-generációt (2010 után születtek, nem éltek mobilinternet és mobilszolgáltatások nélkül) az elkövetkező 10–15 évben egy olyan generáció fogja követni, amelyik már nem élt robotok nélkül. Ez az új generáció (nevezzük béta-generációnak) sokkal jobban tud majd kommunikálni, együttműködni a robotokkal, hiszen születésétől fogva a mesterséges intelligencián alapuló és az emberszerű/állatszerű viselkedésre kifejlesztett robotok jelen vannak az életében.

A kérdés az – s ebben látták a csoporttagok velünk együtt a bizonytalanságot – hogy a gyerekek szocializációjában a korábbi korok gyerekeihez képest a robotok inkább pozitív, vagy inkább negatív szerepet fognak-e játszani. Az ugyanis valószínűsíthető, hogy a gyermek–robot interakció során a cseperedő gyermek olyan tanulási folyamatban vesz majd részt, aminek a kimenete a jelenlegi ismereteink szerint megjósolhatatlan.

Az ember–robot interakció humán oldalának katonai vonatkozásai. Saját kutatás III.

Harmadik kutatásunkban célirányosan az ember–robot interakció humán oldalának katonai vonatkozásait vizsgáltuk. A fókuszcsoportos beszélgetésre az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, katonai üzemeltetés szak, elektronikai hadviselés specializációjának hallgatóival 2017. február 22-én került sor, 1 hölgy és 7 férfi részvételével. A találkozó elején, az általános ismerkedést követően a résztvevők egy rövid

kérdőívet töltötték ki, majd a második kutatáshoz hasonlóan a saját filmélmények felidézésével alapoztuk a fókuszcsoporthoz beszélgetést.

A kérdőívre adott válaszaik alapján elmondható, hogy születési idejük dominánsan 1994, a legfiatalabb 1995-ben, a legidősebb pedig 1988-ban született. A hallgatók közül 6 fő ebben az évben, 2 fő pedig jövőre fejezi be BSc-tanulmányait. Heten szeretnének továbbtanulni: négyen villamosmérnöknek, egy-egy fő egészségügyi mérnöknek, illetve informatika területén programtervezőnek. Egy fő nem jelölt meg képzési területet.

Eredetileg azt terveztük, hogy a beszélgetés során kapott válaszokat az előző kutatásunkban is használt területekhez (távolságszabályozás, autonómia, participáció, együttműködés) kötik annak érdekében, hogy logikai-szemantikai korrelációk révén mutassuk be az ember-robot interakcióról alkotott vélemények polgári, illetve katonai vetületeit. Az elemzés során azonban azt a döntést hoztuk, hogy témánk fókuszszempontjából jelen tanulmányunkban inkább az autonómia szintjeivel, illetve ehhez kapcsolódóan a biztonsággal foglalkozunk. A csoport konszenzusos válaszait terjedelmi okokból felsorolásszerűen ismertetjük az alábbiakban:

- ❖ Valóban mélyebb érzelmeket tudunk az emberszerű robotok iránt táplálni, s a kapcsolat is jobban el tud mélyülni, ugyanakkor katonai területen az ember-robot sikeres együttműködéséhez (a katonai szakfeladatok végrehajtásának támogatásához) nem feltétlenül van szükség ilyen típusú robotokra.
- ❖ Ha a robot teljesen emberszerű, akkor megeshet, hogy a katona/parancsnok nem is tudja, hogy robottal interakcionál. Robotetikai kérdés, hogy a robotnak kötelező-e, s ha igen, akkor mikor, s milyen módon magát felfedni az ember előtt.
- ❖ Az asimovi robottörvényt, miszerint a robotnak nem szabad kárt okoznia emberi lényben, illetve nem tűrheti tetlenül, hogy emberi lény bármilyen kárt szenvedjen, a katonai elvárások módosítják: a robotnak nem szabad kárt okoznia azok körében, akihez tartozik (például: nem löheti le a bajtársát), illetve mindent el kell követnie, hogy ha a saját csapata, vagy annak valamely tagja(i) bajba kerül(nek), megmentse ő(ke)t.
- ❖ Az emberhez képest a robot sokkal erkölcsösebb. Bár a programozástól nagymértékben függ a viselkedése, jelen állapotában nem képes arra, hogy bosszúból öljön.
- ❖ A robotoknak rendelkezniük kell egy olyan, a viselkedésüket befolyásoló védett memóriarésszel, amit, ha a robot fogságba esik, az ellenség akkor sem tud átprogramozni, vagy kiiktatni, s így akár saját csapata ellen fordítani. Célszerű lehet beépíteni önmegsemmisítő mechanizmusokat, amelyek fogságba eséskor aktiválódnak, s a robot mindennemű működését blokkolják, de jelentős fizikai kárt rendszerint nem okoznak benne.
- ❖ Kérdéses, hogy mi a célravezetőbb a katona-robot interakció fejlesztése során. Egyfelől érdemes lehet a mesterséges intelligencia révén minél nagyobb autonómiát biztosítani a robotoknak úgy, hogy ez a mesterséges intelligencia a robot saját testében/fejében van. Ezek a fejlesztések a nagyon drága robotokban realizálódnak, így a robotok tömeges elterjedése csak azokban az országokban valósulhat meg, amelyek sokat költenek katonai fejlesztésekre. Más-

felől elég a robotoknak egy kisebb memóriakapacitás, ami révén az alapvető funkciókat ellátja (például megy, halad, lő, szenzorokkal méri a környezetét), de autonómiája alacsony szintű, így cselekvése központilag irányított (emberi, vagy mesterséges intelligencia segítségével). Harmadsorban a második fejlesztési irányhoz hasonlóan a különálló robotegyedek nem rendelkeznek komoly memóriakapacitással, de azzal, hogy összekapcsolják őket a GRID, vagy egyéb technológia segítségével, kollektív tudást, s megnövekedett kollektív mesterséges intelligenciát kapnak.

- ❖ Bármelyik fejlesztési irányt is nézzük, a biztonság központi szerepet kap, igaz eltérő fókuszokkal. Az első esetben a robot ellenséges kezekbe kerülése komoly anyagi veszteséget jelent a számunkra, s a parancsnok dönthet úgy, hogy a hadi robottechnikát nem hagyja veszni, s a katonákat arra utasítja, hogy a robotot szerezzék vissza az ellenségtől. Az ellenség informatikai hadviselésének a hangsúlya a robot fizikai csapdába csalása, s fizikai kontaktus révén működésének és viselkedésének megváltoztatása, vagy távolról memóriájának, mesterséges intelligenciájának a zavarása, kiiktatása, átprogramozása. A második esetben az ellenség a központi vezérlőegységet semmisítheti meg fizikailag, vagy zavarhatja a vezetékek nélküli összeköttetést a központ és a robotegyedek között. A harmadik esetben elég a távoli zavarás: a robotegyedek közötti vezetékek nélküli összeköttetés kiiktatása. Mivel itt nem beszélhetünk központi irányításról, ezért azzal, hogy a rendszer néhány egyedet kiiktatják, a megmaradt robotcsapat még hatékonyan képes végrehajtani a korábban kapott feladatot, feltéve, hogy a fentebb említett vezetékek nélküli összeköttetés ezt lehetővé teszi.
- ❖ Bár a mesterséges intelligenciával ellátott robotok már jelenleg is felülmúlhatják az embert problémamegoldásban, mégsem lenne szerencsés, ha a robotokra bízánk a teljes döntést. A végén ott kell lennie az embernek/parancsnoknak, aki jóváhagyja, elutasítja, vagy módosítja azt.
- ❖ A robot mesterséges intelligenciájában el lehet helyezni a korábbi korok összes katonai akciójának eredményeit, s intelligensebb döntést tud hozni, mint az ember bármikor is hozhat. Kérdés, hogy a robot képes-e mérlegelni humánus aspektusból.
- ❖ A fejlesztési irányoktól és fókuszoktól függetlenül jelenleg inkább a robotok funkcionalista megközelítése a célravezető, amikor a robot a rakodásban, pakolásban, repülésirányításban, a gyors számítási műveletek elvégzésében kap támogató szerepet, s nem feltétlenül kell az embert teljesen kiváltania a harc színterén.

Következtetések

A dokumentumok és nézőpontunkból szekunder kutatások, illetve saját kérdőíves, valamint két fókuszcsoportos kutatásunk eredményeként az alábbi következtetésekre jutottunk. Az ember–robot interakciót nem lehet csak pesszimista, elutasító, illetve csak optimista, maximálisan elfogadó és támogató nézőpontból szemlélni. A robotok folyamatosan jelennek meg a társadalmi élet különböző

színterein, így a munkában, a magánéletben, a nyilvános helyeken, a hivatalokban, a honvédelemben.

A társadalom tagjai ugyan még általánosságban a robot kifejezést használják valamennyi robotra, de a megjelenésük, az autonómiájuk szintje, a mesterséges intelligenciájuk, a tanulási és környezeti adaptációs képességük és készségük miatt rövid időn belül szükség lesz a fogalom fragmentálódására, ahogy az már megtörtént például a robot/drón különválasztásakor.

A különböző országok és kultúrák emberről és értékről alkotott fogalmai tovább differenciálják a robotokról alkotott képet, akárcsak a polgári és katonai vélekedés a témáról, illetve a különböző generációk robotértelmezései. A jövő katonai vezetőinek foglalkoznia kell a katona–robot interakcióval, mivel akár békeidőben, akár háborúban a robot – autonómiája szintjétől függően – egyre markánsabb kiszolgáló, támogató, döntéselőkészítő és végrehajtó szerepet fog kapni. Az ember–robot interakciók elemzése és fejlesztése során újra kell majd gondolni akár a polgári, akár a katonai életben a művelti, a munka-, a környezet-, az informatikai és az információbiztonság fogalmát és a fogalmak tartalmi összetevőit.

Összefoglalás

Bármennyire is furcsán hangzik, de azok az elképzelések, amelyeket a sci-fi filmekben látunk, a jövő valóságában realizálódhatnak. A média- és filmtartalmakat fogyasztó társadalom egyre több olyan impulzussal és élménnyel találkozik, amelyik felveti az ember–robot (android, humanoid) interakció lehetőségét. Ezek a felvetések elraktározódnak emlékképeinkben, s a hasonló felvetésekkel történő találkozások során megerősödnek és bővülnek.

Az emberekben kialakul és erősödik a robottémákra történő fókuszálás, ami idővel vásárlási hajlandóságban, illetve magában a vásárlásban is testet ölthet. Az ipar pedig a folyamatos műszaki fejlesztéseknek köszönhetően már most, de a jövőben még inkább meg fog felelni a fogyasztói igényeknek és elvárásoknak.

Az elkövetkező 10–15 évben megjelenik az a generáció, amelyik már a robotokkal fog együtt szocializálódni, így egyre szorosabbá és érzelmileg tartalmasabbá válik az ember–robot interakció. Ahogy idővel a mobiltelefon is a mindennapi élet része lett, úgy lesznek a robotok is minél több területen az emberek társai.

Nagy valószínűség szerint alapjaiban fog megváltozni az ember és a társadalom akkor, amikor tömegesen jelennek meg a robotok. E változás új dimenziókba fog lépni akkor, amikor az embernél intelligensebb robotok váltják le előzőverziós társaikat az ember–robot interakció változatos színterein. Megjósolható, hogy tömegesen szűnnek majd meg olyan állások, ahol a tevékenységek robotokkal válthatók ki.

Az ember–robot interakció érinteni fogja a jogfilozófiát is, amelyik fogalmi hazmazában megjelenik majd a robotjog, a robotházasság, az ember–robot vagyonmegosztás (fizikai és szimbolikus), a robotöröklés, a robotemlék-öröklés, a robot felelősségének a problematikája.

A fejlesztőmérnökök és informatikusok társadalom iránt érzett felelőssége a záloga annak, hogy az ember–robot interakció az ember számára kedvező módon, egy jobb, emberibb világ irányába mutasson.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Argall, Brenna D. – Billard, Aude G. (2010): A survey of Tactile Human-Robot Interactions.
In.: *Robotics and Autonomous Systems*. Volume 58, Issue 10, 31 October 2010, pp 1159–1176.
- Bauer, Andrea – Wollherr, Dirk – Buss, Martin (2008): Human-Robot Collaboration: a Survey.
In.: *International Journal of Humanoid Robotics* 5(1) pp 47–66.
- Goodrich, Michael A. – Schultz, Alan C. (2007): Human-Robot Interaction: A Survey.
In.: *Foundations and Trends in Human–Computer Interaction*. Vol. 1, No. 3 (2007) pp 203–275.
- Nikolaidis, Stefanos – Kuznetsov, Anton – Hsu, David – Srinivasa, Siddharta (2016):
Formalizing Human-Robot Mutual Adaptation: A Bounded Memory Model.
In.: *HRI'16 The Eleventh ACM/IEEE International Conference on Human Robot Interaction*.
Christchurch, New Zealand pp 75–82.
- Horányi Özséb (szerk.) (2007): *A kommunikáció mint participáció*. Budapest, Typotex Kiadó, 332 p.
- Mori, Masahiro (2012): *The Uncanny Valley*.
<http://spectrum.ieee.org/automaton/robotics/humanoids/the-uncanny-valley>
(Letöltés ideje: 2016. 12. 22.)
- Nomura, Tatsuya – Kanda, Takayuki – Suzuki, Tomohiro – Kato, Kennsuke (2004):
Experimental Investigation into Influence of Negative Attitudes toward Robots on Human–Robot
Interaction. In.: *Proceedings of the 3rd Workshop on Social Intelligence Design (SID2004)*,
Twente, pp 125–135.
- Nomura, Tatsuya – Kanda, Takayuki – Suzuki, Tomohiro – Kato, Kennsuke (2005): People's Assumptions
about Robots: Investigation of Their Relationships with Attitudes and Emotions toward Robots.
In.: *Proceedings of Robot and Human Interactive Communication, 2005. ROMAN 2005*.
IEEE International Workshop.
- Nomura, Tatsuya – Shintani, Takuya – Fujii, Kazuki – Hokabe, Kazumasa (2007):
Experimental Investigation of relationships between anxiety, negative attitudes, and allowable
distance of robots. In.: *Proceedings of the 2nd IASTED International Conference on Human Com-
puter Interaction*. ACTA Press, Chamonix, France, pp 13–18.
- Sheridan, Tom B. (1992): *Telerobotics, Automation, and Human Supervisory Control*.
Cambridge, MA: MIT Press.
- Thomaz, Andrea – Hoffman, Guy – Cakmak, Maya (2016): *Computational Human-Robot Interaction*.
In.: *Foundations and Trends in Robotics*. Vol. 4: No. 2–3, pp 105–223.

Vadász Pál – Séllei Márton

Az információkeresés magyar jogi környezete

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.178

Az információtechnológiai környezet rohamosan változott az elmúlt évtizedben. Ezek a változások új kihívások elé állították a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatokat. Négy fontos technológiát sikerült azonosítani, amelyek alkalmazása korlátozott vagy tiltott a magyar jogi környezetben. A további tiltás jelentősen akadályozhatja a szolgálatok munkájának hatékonyságát.

Az információkeresés jelen korunk talán legaktuálisabb témája az adatbiztonság mellett. Nemcsak azért, mert az exponenciálisan növekvő adatmennyiségben a keresett lényegi elemek megtalálása létfontosságú a gazdaság, államigazgatás és az élet más területein, hanem azért is, mert a legutóbbi időkben (inkább hónapokban, mint években) sorban megjelenő, mélytanulásra (deep learning) alapuló mesterséges intelligencia megoldások forradalmasítják az életünket. Így van ez a tumordiagnosztikától a vezető nélküli járműveken át a pénzügyi műveletekig. És nincs ez másként az informatikai jog e speciális területén sem.

Jelen írás célja az információkeresés jogi környezetének vizsgálata a magyar jogban. A munka a jogi korlátok miatt természetesen csak a nyilvánosan elérhető jogszabályokra és egyes nyílt közjogi szervezetszabályozó eszközök vizsgálatára korlátozódik. Belső használatra készült, illetve minősített adatot tartalmazó belső szabályozókhoz nem kaptunk hozzáférést. A jogi környezet vizsgálata természetesen az írás leadásának időpontjában érvényes törvényekre és rendeletekre vonatkozik.

A kutatás tisztázandó céljai:

- Melyek a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok igényei az információkeresés területén, amelyek jogi úton korlátozottak?
- Mely törvények és rendelkezések korlátozzák Magyarországon az információkeresést a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok munkájában?

A publikáció második szakaszának strukturálása Séllei Márton szakdolgozatát is felhasználja (Séllei Márton 2016). Séllei Márton fontos részt vállalt a nemzetbiztonsági anyag feldolgozásában. Támaskodunk továbbá dr. Kovács Zoltán, dr. Vas Zsolt, dr. Bálint László és dr. Lévy Szabolcs értékes útmutatásaira. Ezekért ezúton is szeretnénk köszönetet mondani.

A nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok által folytatott információkeresést szabályozó jogi keretek

Információkeresési igények és jogi kereteik általában

Az alábbiakban összegezzük a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok korszerű információkereső rendszerekkel szembeni igényeit. Ennek forrása a hivatkozott szakirodalmon túl személyes interjúk és kiegészítések vezető beosztású szakértőkkel, valamint sokéves személyes tapasztalatom a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok részére szolgáltató szoftver-fejlesztő cég vezetőjeként.

A nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok természetes elvárása, hogy az adathoz, legyen az nyílt forrásból származó, titkos információgyűjtésből vagy adatszerezésből származó, vagy éppen közigazgatási vagy kereskedelmi adatbázisból eredő,

- minél teljes körűben;
- minél gyorsabban, lehetőleg valós időben;
- minél kevesebb korlátozással;
- a legtöbb nyilvánvaló és rejtett összefüggést feltárva

jussanak hozzá. Ezek a szempontok az információéhség irányában aligha igényelnek magyarázatot, a hozzáférés korlátai annál inkább.

A továbbiakban bemutatjuk azokat a technológiákat, amelyek az utóbbi másfél évtizedben olyan mértékben fejlődtek ki (vagy tovább), hogy azok használata a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok számára elkerülhetetlenné váltak. Az elkerülhetetlenségnek több oka van. Az információtechnológiai infrastruktúra óriási mértékben fejlődött. Gondoljunk csak

- ❖ az adatkezeléssel kapcsolatos újszerű problémákra. Így
 - a felhő alapú adattárolásra és adatkezelésre;
 - az adattárolás költségeinek zuhanására;
 - a tárolt adatmennyiség 18 hónaponkénti megkétszereződésére;
 - a hálózati elérhetőség bővülésére;
 - a processzorok teljesítményének további növekedésére.
- ❖ Az adat- és szövegbányászati technológiák robbanásszerű fejlődésére. Így
 - a gépi tanulási technológiák ipari alkalmazhatósága;
 - különösen a neurális hálók prediktív képességeinek megbízhatóságára a videó- és képfelismerés 98% feletti megbízhatóságára;
 - a nem relációs adatbázis-technológiák elterjedésére;
 - a szemantikus nyelvi technológiák tökéletesedésére.
- ❖ A terrorizmus és a szervezett bűnözés köreiben széleskörűen elterjedtek a modern információtechnológiai alkalmazások, így
 - a rejtőzködés és az álcázás;
 - a titkosítás;
 - a közösségi média használata drog-, ember-, fegyverkereskedelemre, pedofil tartalmak közzétételére, tömegpusztító eszközök csempészésére, terrorista csoportok toborzásra.
- ❖ Terrorcselekményre magányosan készülő személyek (lone wolfs) magukat igazoló előzetes megnyilatkozásainak időben történő felderítésére.

- ❖ Személyiségi jogokkal keveset törődő autokratikus rezsimek
 - álhíreket gyártanak tömegesen és szervezeten a közvélemény befolyásolására,
 - katonai és hírszerző műveleteket támogatnak információtechnológiai eszközökkel.

A nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok tényleges igényei nem ismernek földrajzi határokat. Természetesen különböző országok más és más formában szabályozzák a jogi kereteket, amelyeken belül a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatoknak működniük szabad. Hangsúlyozni kell, hogy nincs legjobb vagy egyetlen eszköz a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok kezében. A működéshez a rendelkezésre álló módszerek kombinációjára van szükség (Dobák Imre – Kovács Zoltán 2014, pp. 206–211.). A kritikus technológiák, amelyek bevetése nélkülözhetetlen lenne a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok működésében, a következők:

- az információkeresés célhoz kötöttségének feloldása;
- az adatbázisok korlátozások nélküli összekapcsolhatósága;
- az adatállomány időkorlát nélküli tárolhatósága;
- a profilalkotás szabadsága.

A legfontosabb igény a korlátozások nélküli információkeresés, azaz a *célhoz kötöttség feloldása*. Bár a tömeges információkeresés (bulk search) nem egy világosan definiált, mindenki által ugyanúgy értelmezett fogalom, a lényege, hogy a keresés nem egy konkrét célszemélyre, szervezetre történik, hanem valamely kritériumok szerint egy nagy adathalmazt gyűjt be legtöbbször külső forrásokból (is), majd azt feldolgozva, az így keletkezett közbenső adatállományból szűri ki lekérdezésekkel a kívánt konkrét tartalmat. A tömeges információkeresés „ellentettje” a célirányos információkeresés (targeted search). A törvényes keretek között gyakorolt tömeges információkeresés nem azonos a korlátozatlan megfigyeléssel (mass surveillance), amit a személyiségi jogokért küzdők hajlamosak összekeverni.

A tömeges információkeresés igénye alapvető a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok részéről. Nagyon sok esetben nem tudják, hogy pontosan mit és hol keressenek. Egyszerű példa a terrorista-gyanús személyek figyelése. Több dolgot tudnak róluk, de sok mindent nem. A személyi profiljuk alapján figyelhetők – egyebek mellett – a közösségi média, az utasnyilvántartás, rendszám-megjelenés az autópályákon, telefon és email-forgalom, internetes lekérdezések. A profil és a fellelt viselkedésminták valamekkora valószínűséggel történő egyezése esetén további műveletek határozhatók meg. Ezt kizárólag célirányos kereséssel nem lehet megvalósítani, mert a cél, mint olyan, pontosan ismeretlen.

A célhoz kötöttség feloldásának igénye értelemszerűen azokra az információkeresésekre vonatkozik, amelyeket a törvény tilt. A célhoz kötöttség mellőzése természetes igény még a legegyszerűbb bűnüldözési feladatok esetében is. A határőr a dolgok természetéből fakadóan minden autót megnéz a sorban, és így szűri ki a gyanúsokat. A kábítószer-kereső kutya is minden csomagot megszagol, és jelzi a drog-tartalmúakat. A posta is minden levelet megvizsgál, és szűri ki az anthrax-tartalmúakat. Ez az általános megközelítés természetesen nem vonatkozik arra az esetre, ha „fülest” kaptak, és pontosan tudják, kit vagy mit kell kiszűrni.

Az adatbázisok összekapcsolása a jelen írás másik kritikus témája. Az adatbázisok összekapcsolása a kért adatok más számára történő rendelkezésre bocsátását jelenti. Technikai értelemben különböző adatbázisok adataiból egy új adatbázist hozunk létre. (Fleiner Rita – Munk Sándor 2012, 124. oldal).

Magától értetődő igény a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok részéről az adatbázisok összekapcsolhatósága is. Megjegyzendő, hogy a később tárgyalandó 15/1991. (IV. 13.) AB határozat nem tesz különbséget külső (civil) és hatósági (többek között nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok által kezelt) adatbázis között, így a megfogalmazás vonatkozik mindkettőre és hibrid rendszerekre is. Az izolált silókban való külön-külön keresés hatékonysága összemérhetetlenül kisebb, mint egy, az összefüggéseket automatikusan feltáró keresőrendszer esetében. Egy klasszikus példa erre az utazási ügynökségek ügyfél-nyilvántartásainak összevezetése az adóhivatal jövedelem-nyilvántartásával. Korábban az APEH végzett ilyen összevetéseket, amelyek földrengésszerű eredményekhez vezettek. A gyakorlatot hamar leállították a civil jogvédők és az utazási irodák tiltakozása miatt. Utóbbiak forgalma a felső kategóriákban egy ideig visszaesett bécsi versenytársaik javára.

A nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok közelmúltbeli történelmének számos ismert példája bizonyítja, hogy a különböző adatsilókban meglévő adatok gyors összevezetésével tragédiákat kerülhetek volna el. Közismert, hogy a 9/11 vizsgálata kimutatta, a megelőzéshez szükséges részadatok a különböző nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok adatbázisokban utólag mind fellelhetőeknek bizonyultak, csak éppen a rejtett összefüggéseket nem tárta fel humánerőforrás időben. Ugyanezt láthattuk a párizsi merénylet utólagos vizsgálatakor. Hasonló helyzetet jelentett a sajtó a brüsszeli robbantásokkal összefüggésben. A terrorista lakcíme a rendőrség kezében volt, csak nem került a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok által feldolgozásra. A feladatot egy mesterséges intelligenciára épülő robot automatikusan és időben elvégezte volna.

Az adatintegráció hiánya vétkesen hátráltatja az összefüggések hatékony feltárását, vagy akár lehetetlenné is teszi azt. Természetesen egyik rendszer sem tud minden bűncselekményt előre jelezni, nyilván csak azokat, amelyekre a tanítóadatok alapján valamiféle utalást talál. Ha nem volt korábban adat arra, hogy figyeljék, ki tanul pilótatanfolyamon felszállást, de leszállást nem, akkor erre sem a robot, sem pedig ember nem figyelhetett.

Meg kell említeni a szemantikus keresésen messze túlnyúló mesterséges intelligencia alkalmazásokat, amelyek nemcsak kirívó eseteket tárnak fel, hanem a korábbi ismeretek birtokában – hasonló jellegű cselekmények előkészületére vonatkozó adatok feltárásával – előrejelzésekre is képesek. Ennek pedig elengedhetetlen feltétele minél több korábbi adat tárolása és korlátlan kereshetővé tétele, ugyanis ezek a tanítóadatok az alapjai a gépi tanulásnak. Más szavakkal fogalmazva, a korábbi tapasztalati adatok törlése erősen behatárolja a korszerű prediktív módszerek alkalmazását, valamint az esetek hatékony és gyors utólagos vizsgálatát és megoldását, ami a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok hatékonyságának lemaradásához vezet. A gépi tanulásnak elengedhetetlen feltételei a tanító és tesztadatok. Ezek pedig értelemszerűen a korábbi esetekből kerülhetnek ki, amelyek eltűnnek, ha azokat törlik. Azt pedig már az előző részben is kimutattuk, hogy a modern, intelligens információ-

keresés nem nélkülözheti a mesterséges intelligencia vívmányait. Itt nem elemezzük, hogy mekkora veszteséget jelenthet például bűnügyi nyomozásnál, ha korábbi esetek személyes adatait a vonatkozó jogszabályok szerint meg kell semmisíteni, majd azokat újra be kell gyűjteni, ha ez egyáltalán lehetséges.

Külön kiemelem a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok kezelésében működő fúziós központok jelentőségét. (Gruszcak 2016) Ezek a mesterséges intelligencia eszköztárával működő szöveg- és adatbankok tárolják és dolgozzák fel a különböző forrásokból beérkező adatállományokat. Prediktív analitikai módszerekkel jelzik előre a várható eseményeket. Korszerű bűnüldözési vagy nemzetbiztonsági intézmény számára a fúziós központ használata megkerülhetetlen. Ilyen feladatot kapott a Terrorelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központ (TIBEK). Az adattárolásra és adattörlésre vonatkozó jogszabályok nem egyenszilárdságúak a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatokra nézve.

Ahhoz, hogy egy személyt beazonosítsanak, legyen az bűnöző, kém, terrorista stb., a *személyiségéről profilt kell alkotni*. E nélkül a hozzá kapcsolódó információkeresés lehetetlen. A tárolt személyiségprofilt, mint mintát így a mesterséges intelligencia eszköztárával lehet összevetni az előforduló mintákkal beazonosítás végett.

*

Összefoglalásképpen kijelenthetjük, hogy a modern technika adta kihívásokra és lehetőségekre a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok képtelen megfelelő választ adni megfelelő adatkezelési módszerek és technológiák hiányában.

Az információkeresés keretei a magyar jogrendszerben

Az információkeresés magyar jogi környezetének vizsgálata komplex feladat. Az Alkotmány, illetve később az Alaptörvény az információs önrendelkezési jogot határozza meg, mint alapvető emberi jogot (I. Alaptörvény 8, VI. cikk. 2. és 3. bekezdései). Mindkettő összhangban van a Római Egyezményvel és az ENSZ Közgyűlése XXI. ülésszakán elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával. Az idevonatkozó törvények a személyes adathoz fűződő jogokat innen vezetik le. A Római Egyezmény joganyagát az Európai Emberi Jogok Bírósága (EJEB) viszi át a gyakorlatba.

Mielőtt azonban a törvényeket vizsgálánánk, meg kell említeni az 1991-es alkotmánybírói állásfoglalást, amely az adatkezelésre a mai napig korlátozó hatással van.

- Előírja a célhoz kötöttséget, amely szerint *„személyes adatot feldolgozni csak pontosan meghatározott és jogszerű célra szabad.”* (II. 5. bek.) Ez a tömeges, konkrét céllal nem rendelkező információkeresést („halászást”) a(-z értelemszerűen) zárt adatbázisokban kizárja. Nyílt forrású keresésre nem tér ki.
- Adatbázisok összekapcsolását csak akkor engedi, *„ha minden egyes adat vonatkozásában az adattovábbítást megengedő összes feltétel teljesült.”* (II. 6. bek.) Tehát az egyes állami vagy civil adatsílokból fellelhető adatok közötti összefüggések feltárását erősen korlátozza.
- Az adatok cél nélküli tárolását tiltja: *„meghatározott cél nélküli, készletre, előre nem meghatározott jövőbeni felhasználásra való adatgyűjtés és -tárolás alkotmány-*

ellenes”. (II. 5. bek.) Így a modern gépi tanulórendszerek tanítóadatait csak erősen korlátozott mértékben teszi hozzáférhetővé.

- A profilalkotást tiltja, mert az „nagy valószínűséggel torz is.” (III. 2.4 pont) Nem állítja senki a gépi profilalkotás tévedhetetlenségét, de mai neurális hálókra, illetve mélytanulásra épülő algoritmusokkal ez meghaladhatja a 90%-os pontosságot. Nagy luxus erről az eszközről a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok munkájában lemondani.
- Indoklásként nem lehet nem idézni a teljes bekezdést. *„Az államigazgatás hatékonysága különösen nem lehet ilyen érdek, mert nem bizonyítható, hogy az információs önrendelkezési jog súlyos sérelmével járó adatfeldolgozási mód az egyedül lehetséges útja a hatékonyan működő államigazgatásnak.”* (III. 6. bek.)

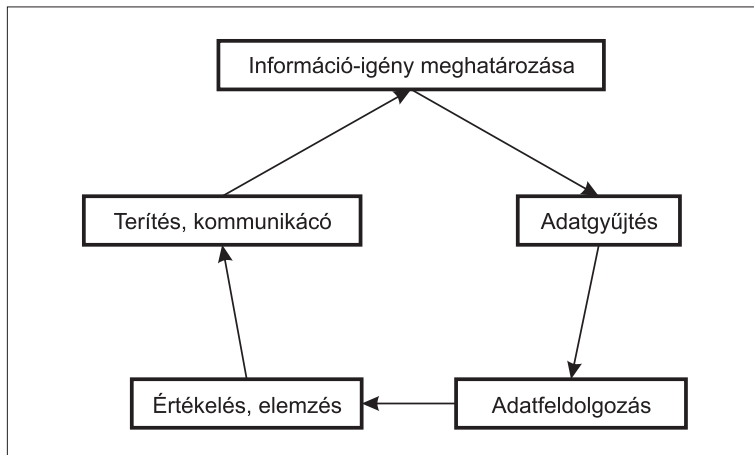
A jelen írás pont azt igyekszik állítani, hogy az elmúlt 26 év alatt ez a megközelítés anakronisztikussá vált, és az információs önrendelkezési jog nagyon is fontos tiszteletben tartásához más eszköztárat kell találni. A terrorizmus és a szervezett bűnözés világában az állam nem engedheti meg magának, hogy ilyen mértékben kösse meg a saját kezét.

Ahhoz, hogy eljussunk a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok működését korlátozó jogszabályok kérdésköréhez, bizonyos alapfogalmakat át kell látnunk. Ismertnek tételezzük fel Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. CXII. törvényben (Infotörvény) szereplő olyan fogalmakat, amelyeket az összes releváns törvény és rendelkezés használ vagy utal rá. Ezek a következők: érintett, személyes adat, különleges adat, bűnügyi személyes adat, közérdekű adat, közérdekből nyilvános adat, adatkezelő, adatkezelés, adattovábbítás, adattörlés, adatmegsemmisítés, adatfeldolgozás, adatbiztonság.

A törvényi szabályozás nem egységesített: *„... a szétszórt magyar szabályozás nemcsak az eszközök felsorolása tekintetében gyengíti a szabályozás egyenszilárdságát, de az egyéb követelmények (pl. előreláthatóság, arányosság, fokozatosság (...)) rendszerszerű biztosítását is megnehezíti.”* (Hetesy 2011, 87. oldal)

A vizsgált törvények információkeresési szempontból csak részben relevánsak. A külső forrásból történő (itt nem a személyes adatok tárolására hivatott állami és civil adatsilókról van szó, amelyek összekötése nem értelmezhető külső forrásnak) adatszerzésre (a hírszerzési ciklus második eleme, *data capture*) vonatkozó korlátozások (külső és belső engedélyeztetés) a vizsgált módszereket nem érintik. Ugyanis az vagy nem információkeresés, hanem titkos információgyűjtés vagy titkos adatszerzés, ami nem tárgy a vizsgálódásnak, vagy pedig nyílt forrású keresés, amit a jogszabályok nem korlátoznak. Az adatkezelésre, -feldolgozásra, -törlésre és -megsemmisítésre (mint a hírszerzési ciklus harmadik, negyedik és ötödik elemére, adatfeldolgozás [data processing], értékelés, elemzés [analysis and evaluation], terítés [dissemination]) viszont nagyon is vonatkoznak a vizsgált törvények. A vizsgálat szempontjából értelemszerűen irreleváns az is, hogy az adatszerzés a nyomozás elrendelése előtti fázisra vonatkozik (titkos információgyűjtés – TIGY) vagy a nyomozás elrendelése utáni fázisra (titkos adatszerzés – TASZ), amely módszerek bevezetése egyébként is vitatott (Hetesy 2005).

A jogi környezet vizsgálata, alkotmánybíróági értelmezése sokkal inkább a titkos információgyűjtés vagy titkos adatszerzés vonatkozásában történt meg, mint az

A hírszerzési ciklus

(Forrás: a szerzők saját alkotása)

információkeresés és ezen belül adatkezelés vonatkozásában. A 2007-ben született AB határozat taxatív felsorolja azokat a – külső engedélyhez kötött és nem kötött – titkos információgyűjtő vagy titkos adatszerző eszközöket, amelyekre a megkötések vonatkoznak. Az információkeresés négy vizsgált területe csak marginálisan érintett ezekben.

A személyes adat kezelésére vonatkozó öt irányelv a következő (Hetesy 2011, 110. oldal). A jogkorlátozás akkor alkotmányos, ha

- arra egy másik alapjog vagy szabadság védelme érdekében kerül sor (célhoz kötöttség);
- csak ha a korlátozás elkerülhetetlenül szükséges (szükségesség);
- az alkalmazni kívánt eszköz a cél elérésére alkalmas (alkalmasság);
- az adott cél eléréséhez szükséges legenyhébb eszközt alkalmazza (fokozatosság);
- az elérni kívánt céllal a jogkorlátozás arányos (arányosság).

Nem lehet egységes megállapításokat tenni a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok adatkezelésére vonatkozóan, mert a bűnüldöző szervezetekre más törvények vonatkoznak, mint a nemzetbiztonsági szolgálatokra. Ez a distinkció végigkövethető az ágazati szabályokon. Ezért a két szervezettípust külön vizsgáljuk.

A nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok működési körének bővítése az információs önrendelkezési jog, mint korlát törvényi tágítására épül. A nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok ennek az alapjogi rendelkezésnek megfelelően gyakorolnak különleges jogokat az adatkezelés területén. Tehát az Alaptörvény, az 1991-ben meghozott AB határozat és az Infotörvény megtiltja az információkeresés szempontjából kulcsfontosságú műveleteket, de a következő paragrafus mégis különleges engedélyekre ad felhatalmazást: „Személyes adat akkor kezelhető, ha... a nemzetbiztonság, a bűncselekmények megelőzése vagy üldözése érdekében vagy honvédelmi érdekből törvény elrendeli...”

A közigazgatási adatbázisokban és hatósági nyilvántartásokban történő keresést korlátozza a célhoz kötöttség elve.

A nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbtv.) 40.§ (1) és (1a) bekezdése szabályozza az adatkérés célirányosságát. Az egyedi adatkérés céljának megjelölése és dokumentálása kötelező. Ugyanakkor a 2016/681/EU parlamenti és tanács irányelv (2016/681/EU 2016) szerint működő utasadat-információs rendszerből már terrorizmus-gyanús személyek után történhet adatlekérés (pull) és adattovábbítás (push) alapú keresés a TIBEK-ben (l. lejjebb), ami nyilvánvalóan nem egy konkrét személy célirányos keresését jelenti, hanem a teljes utasállomány végigpásztázását, és egy megadott kritérium-rendszer alapján a gyanús elemek kiszűrését (Nbtv. 1995, 52/§). Ez értelemszerűen az 1991-es AB határozat szigorának felpuhulását és a korszerű technológiákhoz való alkalmazkodást jelenti. (l. még profilalkotás)

Figyelemmel a korábban a titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés közötti különbségek bemutatására is, a szolgálatok – szemben a nyomozóhatóságok által alkalmazott titkos adatszerzés által beszerzett adatokkal – nem feltétlenül használják fel a titkos információgyűjtés során keletkezett információkat a büntetőeljárás során. Ebben az esetben, ha nemzetbiztonsági célú titkos információgyűjtés került alkalmazásra (vagyis nem egy konkrét bűncselekménnyel kapcsolatos cél került meghatározásra), nem sérül a célhoz kötöttség elve.

A rendőrség adatkezelésében a célhoz kötöttséget általában az Infotörvény szabályozza. Itt azonban különbséget kell tenni a különböző adatok kezelése között. Ugyanis nem mindegy, hogy titkos adatszerzésből származik-e az adat, és azt egy konkrét nyomozás során akarja a nyomozóhatóság felhasználni, vagy pusztán egy szabálysértési ügyben keletkezik adat. Az Infotörvény kizárólag keretet nyújt, de az ágazati jogszabály, a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (Rtv.) 84.§ (1) szabályozza az egyedi adatátadás dokumentáltságát. A továbbiakban az Rtv. részletesen szabályozza a bűnügyi, rendészeti stb. adatkezelést, amelynek a vizsgálata a négy fő szempontból kevésbé lényeges, mert minden adattovábbítás egyedi és dokumentált.

Az adatbázisok összekapcsolására vonatkozó jogi előírások, korlátozások az adatbázisokban foglalt személyes adatok védelméhez kapcsolódnak. A jogi korlátozások alapvető rendeltetése, hogy biztosítsák a személyes adatok védelmét az összekapcsolás eredményeként bekövetkező jogosulatlan megismerés, illetve felhasználás ellen. Emellett meghatározzák a jogszerű összekapcsolás azon feltételeit, amelyek fenntartják a megfelelő szintű adatvédelmet.

Az Nbtv. 39.§ (1.) bekezdés d) pontja teremti meg a lehetőséget a szolgálatok részére egyes adatbázisok összekapcsolására, amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy meghatározott esetekben a szolgálatok által működtetett belső adatbázisokba eltárolni szánt adatok beszerzése egy része külső adatkezelő által működtetett külső adatbázisokból közvetlen elektronikus adatkapcsolat kiépítésével történik meg. Az Nbtv. 40.§ (1) bekezdése határozza meg azokat az eseteket, ahol ez az adatkapcsolat kialakítható. Ez a közvetlen adatkérés célhoz kötött és dokumentált. Tehát tömeges keresésre nem alkalmas.

Az Nbtv. 47.§ (1) bekezdésében rögzítettek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok adatbázisait néhány kivételtől eltekintve egymással, illetve más állami rendszerekkel összekössék.

Magyarországon adatfúziós központi funkciót lényegében a TIBEK lát el. Az Nbtv. 2016. július 17. napján hatályos módosítása hozta életre Magyarország legújabb nemzetbiztonsági szolgálatát, a Terrorrelhárítási Információs és Bűnügyi Elemző Központot (TIBEK), amely feladatellátásában lényegesen eltér a többi szolgálattól. A TIBEK-et lényegében a többi, operatív feladatokat ellátó szolgálatok által begyűjtött adatok és információk elemzésére és szintetizálására hozták létre a Szervezett Bűnözés elleni Koordinációs Központ (SZEKK) utódszervezeteként. A Nbtv.-t módosító törvény 47.§ 4. lehetőséget biztosít a TIBEK-nek, hogy állandó adatkapcsolatot alakítson ki az Infotörvény keretei között, de másik irányban nem. Ezek a 2016-os változtatások érezhető enyhülést jelentenek a korábbi szigorral szemben. A Nbtv.-t módosító 2016. évi LXIX törvény kibővítette a Nbtv.-t a TIBEK-re vonatkozó részekkel, amelyek új elemeket tartalmaznak az információkeresés szempontjából. Ez megengedi az adattovábbítást és adatkérést más nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatokkal egyedi, tehát nem tömeges, automatikus formában (l. 8/A§).

Az Rtv. 88.§ és 91/H§ részletesen szabályozza az adattovábbítást különböző adatsílok között, illetve az adatbázisok korlátozás nélküli összekapcsolását és az azokban történő szabad keresést. A rendőrség a törvényben meghatározott bűnüldözési feladatai teljesítése érdekében, az adott bűncselekmény felderítése és nyomozása során bűnüldözési adatállományait közigazgatási adatállományaival, illetőleg más bűnüldözési adatállománnyal összekapcsolva egyedi adatkezelést végezhet. Az összekapcsolást az adott ügyvel kapcsolatos eljárás befejezése után meg kell szüntetni. Az összekapcsolás során keletkezett olyan új adatokat, amelyek a büntetőeljárás során nem kerülnek felhasználásra, haladéktalanul törölni kell.

A rendőrség külföldi társszervekkel való kapcsolattartását hivatott részlege, a Nemzetközi Bűnügyi Együttműködési Központ (NEBEK) adatkezeléséről a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről szóló 2002. évi LIV. törvény törvény, valamint az Rtv. 86. és 87.§ rendelkezik. Az adatszere csak célhoz kötött, egyedi lekérdezésekkel oldható meg. A nemzeti adatbázisok más országok általi közvetlen elérését és az adatszert a *prümi irányelv* szabályozza.

Az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (Ütv.) 32.§ szerint a legfőbb ügyész engedélyezheti az „*ügyészség által kezelt személyes adatoknak más adatkezelésekkel történő összekapcsolását*”, vagyis – feltehetőleg – az adatbázisok összekötését.

Az adatok megőrzésére (data retention) vonatkozó leglényegesebb korlátozás arról szól, hogy mennyi idő múlva kell törölni a tárolt adatokat. A nemzetbiztonsági szolgálatok a 2016-ban módosított törvény értelmében tulajdonképpen bármilyen adatot megtarthatnak, ami „szükséges” (!). Ez mérlegelési jogkört biztosít a szolgálat vezetőjének a célhoz kötöttség, a szükségesség és arányosság elvei mentén.

Az összekapcsolást a konkrét nemzetbiztonsági feladat elvégzését követően meg kell szüntetni, az összekapcsolás során keletkezett adatállományt az eljárás befejezését követően törölni kell. Nem kell törölni az összekapcsolás eredményeként keletkezett azon adatot, amely a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatainak ellátásához szükséges.

Az adatok akármely, a rendőrség által végzett feladat (bűnüldözés, lakcímnnyilvántartás) ellátása érdekében történő vezetése, tárolása időben jogilag korlátozott.

Az adatok köre ugyanúgy szabályozott, mint a folyamatos frissítésükre vonatkozó tevékenység. A kapcsolódó feladat megszűntekor az adatokat archiválni, törölni kell. Előbbi egy passzív állapotban tárolja az adatokat, utóbbi már a konkrét személyhez köthetőségét is tiltja, csak úgynevezett metaadatok maradhatnak, ezek a vizsgálat szempontjából értékelhető adatkört már nem tartalmazzák.

A Rtv. 2016. évi módosítása lényegesen kibővítette az adattárolásra vonatkozó korlátokat. Bűncselekmény típusától függően 30–50 évig megengedi az adatok tárolását. Ez nyilvánvalóan már nem tükrözi az AB határozat szellemét.

Az adattárolással kapcsolatos magyar szabályozás egyik legfontosabb ágazati szabályozója az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C. törvény, amely a távközlési szolgáltatást végző szervezetek részére bizonyos adattárolási időintervallumokat állapít meg. Ennek lényege, hogy minden adat, vagy hangalapú kommunikáció metaadatait 1 évig meg kell őrizni, és a hatóságok rendelkezésére kell bocsátani.

A releváns törvényekben nem találtunk a profilalkotásra vonatkozó korlátozókat.

A terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2016. évi LXIX. törvény 52/I.§ megengedi az utasadat-nyilvántartó rendszerekben történő információkeresést (l. célhoz kötöttség). A teljes utasállomány végigpásztázása csak előre elkészített profilok alapján lehetséges. Bár a módszer minősített volta miatt nincs rálátásunk a konkrét keresési kritériumokra, de feltételezhető, hogy egy Khartoumból berepülő, különböző adatbázisokban nyilvántartott személy nagyobb figyelmet kap, mint egy Tel-Avivból érkező nagymama a kisunokájával.

Fontos kérdés a nemzetbiztonsági szolgálatok által megszerzett információk büntetőeljárásban történő felhasználása. Itt különösen a titkos információgyűjtés során megszerzett információk büntetőeljárásban történő felhasználása és alkalmazása okozhat gondot. Erre vonatkozóan iránymutatást a büntetőeljárásról szóló törvény 206/A.§ (1) bekezdése nyújt, amely kimondja, hogy a külső (ti. bírói vagy miniszteri) engedélyhez kötött titkos információgyűjtés eredménye büntetőeljárásban bizonyítékként csak akkor használható fel, ha a nyomozóhatóság által a már megindított nyomozás során alkalmazandó titkos adatszerzés feltételei is fennállnak, továbbá, ha a titkos információgyűjtést alkalmazó szerv a kérdéses információ beszerzését követően nyomban elrendelte a nyomozást, vagy eleget tett feljelentési kötelezettségének. Természetesen ki kell emelni, hogy e szabály alkalmazása kizárólag a megjelölt adatforrás alkalmazása során merül fel, a nyílt információs források (Open Source Intelligence – OSINT) útján megszerzett információk tekintetében nem.

Megjegyzendő, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok nemcsak a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény szerinti bűncselekményhez köthető nyomozás során gyűjtenek adatot, hanem megelőző jelleggel is. Függetlenül attól, hogy az információkeresés eredménye felhasználható bizonyítékként vagy sem, az Nbtv. 41.§ alapján a szolgálatok alapján véve minden elektronikus forráshoz – az Infotörvény feljebb tárgyalt korlátaiban belül – hozzáférnek.

A rendőrség titkos adatszerzését a büntetőeljárásról szóló törvény 200–206.§ szabályozzák. Ez az adatszerzési mód lényegében egy, már korábban elkövetett bűncselekmény után alkalmazható adatszerzési mód, amely a korábban elkövetett bűncselekménnyel kapcsolatos nyomozás során az eljáró nyomozó nemzetbiztonsági és

rendvédelmi szolgálatok által lefolytatott, meghatározott „jellemzők” vizsgálatára és rekonstruálására terjed ki. Ilyen „jellemző” többek között a bűncselekmény elkövetője kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, az elkövető elfogása, valamint releváns bizonyítási eszköz megszerzése, vagyis a titkos adatszerzés eredményének ezeket a célokat kell megvalósítania.

Fentiekkel szemben a titkos információgyűjtés a nyomozó jogkörrel nem rendelkező nemzetbiztonsági szolgálatok (és bizonyos esetekben a Terrorelhárítási Központot) privilégiuma. Fontos különbség, hogy a titkos információgyűjtés nem feltétlenül egy konkrét, befejezett bűncselekményhez kapcsolódik, hanem a meghatározott bűncselekmény elkövetését megelőző felderítő és adott esetben elhárító munkához. Az Nbtv. által az adott nemzetbiztonsági szolgálat konkrét feladatkörének megfelelően a titkos információgyűjtés kevésbé irányzott, mint a titkos adatszerzés, hiszen nem egy, már elkövetett konkrét bűncselekmény nyomozásához szolgáltat adatokat, hanem több, potenciális bűncselekmény elkövetésének megelőzésére is szolgál.

A Rtv. 84.§ taxative szabályozza a felhasználható adatforrásokat. Az Ütv. 36.§ 3(a) szerint az ügyészség gyakorlatilag bármilyen közigazgatási, bűnügyi és NAV-os adatforráshoz hozzáférhet egyedi, dokumentált adatkérés során.

	Távközlési szolgálatát végző szervezetek, biztositók, pénzügyintézetek	Közigazgatási alkalmazott	Ügyészség	Rendőrség, TEK, NVSZ	NAV	Nemzetbiztonsági szolgálatok	TIBEK
Nyílt forrás	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
Profilalkotás	nem	nem	igen	igen	igen	igen	igen
Fúziós központ	nem	nem	nem	nem	nem	nem	igen
Adat megőrzés	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
Célhoz kötöttség	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen
Adatbázisok összekapcsolása	igen	igen	igen	igen	igen	igen	igen

Az nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok jogosultságai

(Forrás: a szerzők saját alkotása)

A nyílt forrású keresést a magyar törvények nem korlátozzák. Itt meg kell jegyeznünk, nem tudunk arról, hogy a „nyílt forrás” fogalmát a magyar jog meghatározta volna. Meg kell viszont említeni, hogy a nagy mennyiségű, nyílt forrású, egészében áttekinthetetlen adattömegből készült „desztillátum” szolgáltathat már ebben a formában is nagyon kényes személyre vonatkozó információt. Nyílt forrás alatt itt a mindenki számára (jogszerűen) elérhető adatokról van szó. Az angolszász

szakirodalomban a jogszerűség általában kimarad, csak a mindenki számára történő elérhetőséget (publicly available), mint kritériumot adják meg. A nyílt források természetesen lehetnek ingyenesek vagy fizetősek.

Nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok tisztjei személyes beszélgetések során nehezményezték, miszerint nem egyértelmű az a szabályozás sem, hogy mihez kell már bírói engedély, mihez nem. Az OSINT fő forrásai is folyamatosan változnak. Sokszor a szolgáltatók maguktól vagy nyomásra szigorítanak az adatokhoz való hozzáféréseken (például a Facebook változásai), így egy korábbi forrás elapadhat. Mások eltűnhetnek (például az IWTW), újak jelennek meg, amelyek népszerűek lesznek.

Ismereteink szerint a nyílt forrású adatok keresése nem kell, hogy célhoz kötöten történjen. Más szavakkal: nem tiltott a tömeges információkeresés (bulk search). A bűnüldözésnek része lehet nyilvános adatbázisok ellenőrzése (például a vagyon elleni bűncselekményt felderítő nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok ellenőrzik az orgazda-tevékenység eredményeként árult termékeket hirdető nyilvános honlapokat).

A 2000-es évektől egyre elterjedtebb és ma már a hétköznapi és üzleti életet ezer szálon átszövő felhő alapú kommunikációs alkalmazások (levelezőrendszerek, üzenő alkalmazások) a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatok számára létfontosságú adatforrások. A magyar jog szabályozza a hozzáférést (l. az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről szóló 2001. évi CVIII. törvény 3/B, 13/B§). Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ezekre nem a magyar jog vonatkozik, így a hozzáférés erősen korlátozott, lassú, nehézkes, és a legtöbb esetben a szolgáltató a kért adatokat nem adja át. További nehézséget jelentenek a felhő alapú egyéb szolgáltatások (játékok stb.), amelyek üzemeltetőitől a gyors adatszerzés gyakorlatilag lehetetlen. A felhő alapú rendszereknél is keményebb feladat a dark weben történő adatok elérhetősége. Ezek egészen különleges technológiákat igényelnek, és csak korlátozott sikerrel kecsegtetnek.

Összefoglalás, további kutatási feladatok

A fentiekben rendszereztük azokat a kihívásokat, amelyekkel a nemzetbiztonsági és rendvédelmi szolgálatoknak szembe kell nézniük a korszerű információtechnológiai környezetben. Kiemeltük azt a négy tényezőt, amelyek különösen korlátozzák a hírszerző és felderítő munkát. Áttekintettük a magyar jogrendszert e négy tényező fényében. Megállapítottuk, hogy a törvénykezés nem, vagy csak részben követte a modern információtechnológia adta lehetőségeket és kihívásokat, bár bizonyos területeken az utóbbi években eltávolodtak a jogszabályok az ominózus 1991-es alkotmánybírósági határozat anakronisztikus szigorától.

A továbbiakban szándékozunk összehasonlítani a magyar jogi keretrendszert más országok hasonló rendszereivel a megadott öt tényező szempontjából. Feltételezzük, hogy azok az országok, ahol a demokrácia gyökerei mélyre nyúlnak, illetve az autokratikus berendezkedésű államokban a jogrendszer szabadabb kezét ad a szolgálatoknak, míg a diktatórikus hagyományt hordozó országokban nagyobb a

megkötöttség a „zsigeri” bizalmatlanság okán. Feltételezem továbbá, hogy az idő dimenziójában vizsgálva a súlypont egyre inkább a biztonság felé csúszik a szabadság felől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99800019.TV (Letöltés ideje: 2017. február 05.)
2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a0100108.tv (Letöltés ideje: 2017. február 05.)
2002. évi LIV. törvény a bűnüldöző szervek nemzetközi együttműködéséről
<https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegydoc.cgi?docid=a0200054.tv> (Letöltés ideje: 2017. február 05.)
2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0300100.TV (Letöltés ideje: 2017. március 19.)
2016. évi CXVI. törvény az egyes belügyi tárgyú törvények módosításáról
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600116.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT (Letöltés ideje: 2017. március 19.)
2016. évi LXIX. törvény a terrorizmus elleni fellépéssel összefüggő egyes törvények módosításáról
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1600069.TV×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT (Letöltés ideje: 2017. február 05.)
- 2016/681/EU irányelv az utas-nyilvántartási adatállománynak (PNR) a terrorista bűncselekmények és súlyos bűncselekmények megelőzése, felderítése, nyomozása és a vádeljárás lefolytatása érdekében történő felhasználásáról
- 15/1991. (IV. 13.) AB határozat. <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/DD1D6974489E3975C1257ADA00529D49?OpenDocument?> (Letöltés ideje: 2016. április 17.)
- 2:2007 (II.24.) Alkotmánybírósági határozat
<http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/6BF683C5CD89975CC1257ADA00529A78?OpenDocument> (Letöltés ideje: 2016. január 31.)
- Magyarország Alaptörvénye
https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltés ideje: 2017. január 31.)
- Az APEH elismerte, hogy kutat a luxusutazók után.
<http://www.origo.hu/itthon/20030213nemerdeklodhetne.html> (Letöltés ideje: 2017. január 24.)
- Bulk collection of signals intelligence: technical options. US National Academy of Sciences, Washington DC, 2015 <https://www.nsa.gov/about/civil-liberties/resources/assets/files/BulkCollectionofSignalsIntelligenceTechOptions.pdf> (Letöltés ideje: 2016. november 01.)
- Dobák Imre – Kovács Zoltán (2014): Új technológiák hatása a hírszerzésre. In: Dobák Imre (szerk.): A Nemzetbiztonság általános elmélete. Budapest, NKE, Nemzetbiztonsági Intézet, 2014, Egyetemi jegyzet, ISBN 978-615-5305-49-8
- EU Tanács 2008/615/IB határozata <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=URISERV%3Ajl0005> (Letöltés ideje 2017. február 05.)
- Fleiner Rita – Munk Sándor (2012): Közigazgatási adatbázisok összekapcsolásának biztonsági kérdései. Hadmérnök, VII. Évfolyam 4. szám, 2012, http://hadmernok.hu/2012_4_fleiner_munk.pdf (Letöltés ideje: 2016. március 26.)
- Gruszcak, Artur (2016): Establishing an EU law enforcement fusion centre. European Journal of Policing Studies, IV., 1., pp.103–124, ISSN 2034-760X
- Hetesy Zsolt (2005): A büntetőeljárás szükségtelen eleme: a célhoz kötött bizonyíték elve. PHD tanulmányok 4. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, 2005. http://nbsz.gov.hu/docs/pub_a_be_szuksegtelen_eleme.pdf (Letöltés ideje: 2017. január 31.)
- Hetesy Zsolt (2011): A titkos felderítés. Doktori értekezés <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/hetesy-zsolt/hetesy-zsolt-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltés ideje 2017. január 08.)

- Az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. CXII. törvény (Infotörvény) https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100112.TV (Letöltés ideje: 2017. január 31.)
- Jóri András (2009): Az adatvédelmi jog generációi és egy második generációs szabályozás részletes elemzése. PhD dolgozat, 2009. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/jori-andras/jori-andras-vedes-ertekezes.pdf> , (Letöltés ideje: 2016. március 28.)
1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99500125.TV (Letöltés ideje: 2017. február 05.)
1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600008.TVR (Letöltés ideje: 2017. január 31.)
- Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 8. cikk 2. pontja <http://www.lb.hu/hu/egyezmeny-az-emberi-jogok-es-alapveto-szabadsagok-vedelmerol> (Letöltés ideje: 2017. január 02.)
1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.) https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99400034.TV (Letöltés ideje 2017. február 05.)
- Séllei Márton (2016): Diplomamunka. Budapest, NKE, HHK, Nemzetbiztonsági Intézet, 2016
2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100163.TV (Letöltés ideje: 2017. február 05.)

Siposné Kecskeméthy Klára

Megemlékezés Tanárky Sándorról¹

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.1–2.192

A Magyar Hadtudományi Társaság az 1992. február 29-ei küldöttgyűlésén rangos tudományos díjat alapított, amellyel a hadtudományban élenjáró tagjainak munkásságát ismeri el. A díj *Tanárky Sándor* nevét viseli. Ebben az elismerésben megalapítása óta harminckét hadtudós részesült.

Tanárky Mihály Sándor (Bia, 1784 – Pest, 1839), a Magyar Tudós Társaság első katonája munkásságát Ács Tibor kitartó kutatómunkájának köszönhetően ismerjük.²

A Társaság 2014. február 6-án avatta fel Tanárky Sándor őrnagy emléktábláját a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Központi Könyvtárának bejáratánál, amelynek létesítését a Tanárky-díj 2011. évi kitüntettje, Király László kezdeményezte. Az emlékhely kialakítása azért volt nagy jelentőségű, mert az egykori hadtudós sírhelye a főváros XIX. századi területrendezése során elveszett, így máshol nem volt lehetőség a róla történő méltó megemlékezésre.

*

Tanárky Sándor 1784-ben Bián született, a helyi református lelkész fiaként. 1806. január 25-étől 1838. január 17-éig, 32 éven át szolgált a császári–királyi hadseregben. Kadétként elvégezte a bécsi bombászkari kétéves tüzérségi és mérnöki tanfolyamot. 1809 tavaszán összeállította a nemesi felkelés három gyalogsági szabályzatát. 1810 és 1812 között elvégezte Erdély és Bukovina határainak katonaföldrajzi leírását és a Bánság katonai felderítését. Csapattisztként számos hadjáratban tanúsított hősiek magatartást. A minősítései szerint kiválóan képzett Tanárky különböző törzsek vezérkari tisztjeként vitézül és hősiek vett részt az 1809., az 1812., az 1813., az 1814. és az 1815. évi hadjáratokban.

Jól beszélt németül, latinul, olaszul, franciául, románul és horvátul, kitűnő volt az írás- és fogalmazási készsége. Kiemelkedő elméleti és gyakorlati ismeretekkel

1 A 2017. február 21-én Tanárky Sándor emléktáblájánál elhangzott ünnepi megemlékezés szerkesztett változata.

2 I. Ács Tibor: A reformkor hadikultúrájáról. A magyar hadügy és tudomány kérdéseiről. A Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 40. Piliscsaba, 2005. p. 330

rendelkezett a tábori erődítéstánból, katonai felmérésből, trigonometriából, tűzészeti tudományokból, földrajzból és történelemből. A katonai szolgálatban megbízhatónak és szorgalmasnak bizonyult.³ A parancsnokai megítélése alapján jó erkölcsű, kissé visszahúzódo magatartású katona beosztottjaival szemben mindig szigorú és igazságos volt, amiért nagyon becsülték. Kiváló katonai teljesítménye alapján három ízben soron kívül lépett elő magasabb rendfokozatba.

1815-ben kinevezték a bécsújhelyi katonai akadémia tanárának, és még abban az évben részt vett Franciaország elfoglalt részeinek katonaföldrajzi felmérésben.

Katonai pályafutása utolsó négy évét őrnagyként a varasdi Szent György 6. határ-őrezredben teljesítette.

*

1825. november 3-án, a Pozsonyban ülésező országgyűlés kerületi ülésén szót kért Széchenyi István gróf, a 4. huszárezred századosa, aki birtokainak egyévi jövedelmét, 60 ezer forintot ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság megalapítására. Kezdeményezéséhez csatlakozott unokabátyja, Festetics László gróf is, aki a nádorhoz és a Rendekhez intézett 1826. június 27-i adománylevelében bejelentette, hogy a haza védelme érdekében, a Magyar Tudományos Akadémia keretében a hadtudomány fejlesztéséhez kíván hozzájárulni. Ez szerepel a Festetich gróf érdemeit méltató 1827. évi 19. törvénycikkelybe foglalva is az alábbiak szerint: „... a föllállítandó tudós társaság vagy magyar akadémia javára, névszerint az a mellett a katonai ismerettárgyakra berendezendő mennyiségteni osztály javadalmazására további 10,000 forintot ugyancsak pengő pénzben áldozott.”⁴

Az Akadémia 1825. november 3-i alapításától számítva csak két év múlva szentesítette a király a hazai nyelv művelésére föllállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról szóló 1827. évi XI. törvényt, amely szerint az akadémia feladata nemcsak a hazai nyelv terjesztése, hanem a tudományok és művészetek minden nemében leendő kiművelése is.⁵ A 19. század tudományos felfogása szerint, a matematikai elveken alapuló „hadi tudományokat” a megalakult Magyar Tudós Társaság a IV. (Matematicai) Osztály keretébe sorolta, mert az önálló hadtudományi osztály felállítása a politikai viszonyok miatt nem volt lehetséges.⁶

*

Az Akadémia VIII. nagygyűlésén tizenhárom neves tudós Tanárky Sándort javasolta munkássága alapján hadtudományi levelező tagnak a „... következő okoknál fogva:

3 Ács Tibor i. m. p. 176.

4 1827. évi XIX. törvénycikk Gróf Festetics Lászlónak két rendbeli ajánlatai becikkelyeztetnek. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5098> (Megnyitva 2017. február 19.)

5 Az 1827. évi XI. törvénycikk a hazai nyelv művelésére föllállítandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról. <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5090> (Megnyitva 2017. február 19.)

6 Ács Tibor: Egy állandó bizottság születése, 1881–1883. <http://www.matud.iif.hu/2011/10/17.htm> (Megnyitva 2017. február 19.)

1. Ezen hadi munkát: A felkelt magyar nemesség gyalogságának hadi regulamentumai 1809. Ő dolgozta ki az Ország Nádora rendelkezéséből, ki mellett akkor szolgált.

2. Később a Németújhelyi katonai akadémiában két esztendeig professzor volt, s így bizonyos lehet a magyar akadémia előtt, hogy a katonai tudományokhoz alaposan ért.

3. Az akadémiának kevés tagja lévén még, eleibe kerülő hadi munkákról hivatalos véleményadáshoz, szükséges azok számát nevelni.

4. Tanult magyar katona tisztek iránt mutatott figyelem, több katona tisztet serkentene arra, hogy hadi tudományos munkák több nemében dolgozzanak s így a Ludoviceához kívántató magyar írások szűkében ne legyenek.”⁷

*

Tanárky Sándor a Tudós Társaság 1838. november 19-ei kisgyűlésén gróf Teleki József elnök és gróf Széchenyi István alelnök jelenlétében mondta el *A hadtudományoknak az állodalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról* című akadémiai székfoglaló értekezését. Beszédét az alábbi mondatokkal kezdte: „Szokatlan hírt pendíték meg! A hadtudományok hasznairól akarok értekezni. Úgy akarom a hadtudományokat előállítani, mint a nemzeti élet fenntartásának leghatalmasabb eszközét; elhanyagolásukat, mint politikai halálra vezető legegyszerűsebb utat.”⁸ Beszédét az alábbi gondolatokkal zárta: „... Addig is, Tekintetes Tudós Társaság! fogadd be kebledbe az eddig nálunk hontalan hadtudományokat, ápdold őket azon gyöngédséggel, melylyel a 'tudományok' más ágait ápolni szoktad!”⁹

*

Az akadémiai kisgyűlés 1839. január 7-ei ülésén Tanárky előadta a hadi műnyelv fejlesztése, a műszavak gyűjtése, válogatása, elfogadása, a hadtudományi műszótár szerkesztése, kiadása érdekében megfogalmazott programját. A szótár előkészítésében nyelvújítóként is jelentős teljesítmény fűződik nevéhez.

Szontagh Gusztáv, az akadémia rendes tagja, így emlékezett erre: „... S ím az academia megbízta őt egy hadtudományi műszótár szerkesztésével. Tanárky lelkesedéssel hozzá fog a készülétekhez, rendszeresen, legnagyobb terjedelemben, a fegyver- és földszintanokon kezdve; barátai megdöbbennek terve merészségén. »Vívjunk meg a lehetetlennek látszóval, hogy semmi lehető el ne mulasszunk vala« felelte. Buzgósága társaira ragad, lelkes együttműködéshez készülnek; de midőn már kiki a rá eső osztályrészt várná, az alatt Tanárky életnemtője lassan és szomorún leereszté szövétnékét...”¹⁰

Napjainkban, amikor az Hadtudományi Lexikon újabb, bővített, átdolgozott kiadásának előkészítői munkálatai zajlanak, népes szerkesztő bizottság koordinálja a

7 Ács Tibor: A reformkor hadikultúrájáról... p. 177.

8 Tanárky Sándor: *A hadtudományoknak az állodalmak, s különösen magyar hazánk fenntartására életbe ható fontosságáról*. A Magyar Tudós Társaság Évkönyvei 5. kötet (1838–1840), Második Osztály. A Magyar Tudós Társaság értekezései 1838–1840. Mathematicai Osztály, pp. 226–240.

9 Tanárky Sándor: *A hadtudományoknak az állodalmak* i. m. p. 240.

10 Emlékbeszéd Tanárky Sándor Rt. felett Szontagh Gusztáv R. tagtól. p. 205. In: A Magyar Tudós Társaság évkönyvei 5. kötet (1838–1840), Buda, 1842. pp. 204–213.

nagyléptékű munkát. Annak tükrében értékelhetjük igazán Tanárky Sándornak a hadtudományi műszótár kiadására vonatkozó elképzelését, eltökéltségét, hogy a tervezett 4000-ból eddig 3230 kulcsszót gyűjtöttünk össze a kollégákkal.

*

Tanárky Sándor az Akadémia első hadtudományi rendes tagjaként és a magyar hadtudomány történetében fontos mérföldkövet jelentő székfoglaló értekezéséért mindenképpen megérdemli, hogy életműve ne merüljön a feledés homályába. Szontagh Gusztáv, a Magyar Tudós Társaság rendes tagja Tanárky Sándort búcsúztató beszédének záró sorait idézem a hadtudós elődünkről: „... *Emlegetve és halhatatlanítva, vagy nem, nevezve vagy elfeledve, mindegy: Ő Leonidas, Winkelried és Zrínyi nagy árnyaihoz csatlakozott. ... Tanárkynk sem húnyt el a becsület mezején; ő sem érhetne el mindazon nagyot és dicsőt, melyet akart: katonai és tudós pályáján ereje és érdeme kivívta neki a polczot, a hatáskört; de a hívtelen szerencse gátlá gyümölcsök aratásában. De elég, hogy a nagyot és a dicsőt akarta; hogy szíve utolsó dobbanásáig érte küzdeni meg nem szűnt, s pályafutását csak a sors akaszthatta meg! Hála és becsülés ezért emlékének! s hála és becsülés azon rendnek, mellynek társaságunknál első, érdemes képviselője volt!*”¹¹

*

A Magyar Hadtudományi Társaságot a hadtudomány művelésében élenjáró és iránta érdeklődő személyek 1990-ben alapították azzal a szándékkal, hogy összefogja e tudományterület szakembereinek tevékenységét. Célja a magyar hadtudomány fejlődésének elősegítése és a Magyar Tudományos Akadémia által 1883-ban létrehozott Hadtudományi Bizottság szellemi örökségének a felvállalása.

A hagyományőrzés része Tanárky Sándor örökségének a Magyar Hadtudományi Társaság által méltó tisztelettel történő gondozása és az emlékhelyén évről évre történő tiszteletadás.

11 Emlékbeszéd... p. 213.

A HADTUDOMÁNY 2016. évi online lapszámában megjelent tanulmányok (http://mhht.eu/hadtudomany/2016/2016_elektronikus/index.php)

BIZTONSÁGPOLITIKA SECURITY POLICY

Varga Márton

A Száhel-övezet válsága

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.70

REZÜMÉ:

A Száhel-övezet egy olyan összetett válságzóna, mely jelentős kihívás elé állítja az érintett országokat és a nemzetközi közösséget egyaránt. Az egymásba fonódó, mélyen gyökerező problémák a világ egyik legveszélyeztetettebb régiójává teszik ezt a térséget. Bár a Száhel-övezet országai önmaguk is súlyos problémáktól szenvednek, a valós eredmények elérésének érdekében a megoldást regionális szinten kell keresni. E cikkben a válság okait és a lehetséges megoldásokat kívánom bemutatni.

KULCSSZAVAK:

Száhel-övezet; válság; regionális kihívások; biztonság.

Varga, Márton

The crisis of the Sahel region

ABSTRACT:

The Sahel region is a complete crisis zone which means significant challenge for both the countries concerned and the international community. The interwoven, deep-rooted problems made this area one of the poorest in the world. Although all of the states in the region suffer serious problems, we have to cope with the crisis on regional level to be able to achieve real results. In this article I intend to present the main causes of the crisis and the possible solutions.

KEY WORDS:

Sahel region; crisis; regional challenges; security.

Kiss Adrienn

Konfliktusok és önrendelkezés a Kaukázusban

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.130

REZÜMÉ:

A Kaukázus térsége a mai napig Európa egyik lőporos hordója. A térségben folyamatos feszültség van, egy-egy békésebb időszak ellenére. Mi lehet ennek az oka? A tanulmány erre keresi a választ.

KULCSSZAVAK:

Kaukázus; függetlenség; válság; konfliktusok.

Kiss, Adrienn

Conflicts and Sovereignty in Caucasus

ABSTRACT:

The region of Caucasus is one of the gunpowder keg of Europe. In this area there is a permanent tension despite there are more peaceful periods. What could be the reason? This paper search the answer for this question.

KEY WORDS:

Caucasus; independence; crisis; conflicts.

Lőwi Ildikó

Kulturális pluralizmus a nemzetközi migráció fényében

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.165

REZÜMÉ:

A migrációval kapcsolatosan tapasztalt és átélt jelenségek felfokozott megélése gyakran hajlamosít az ezzel kapcsolatos negatív érzések felszínre törésére, melyeknek a következményei nem láthatók előre. A nemzetközi migráció (jelenkori népvándorlás) a különböző kultúrák, identitások együttélését hozza magával. Kérdezhetnénk, vajon milyen nehézségek jelennek meg konkrétan az idegenekkel szembeni viselkedést, az idegenellenességet illetően? A szerző a tanulmányban e kérdést vizsgálja, azaz kialakulásának okait és a megelőzés lehetséges perspektíváit a különböző társadalomtudományi értelmezésekben.

KULCSSZAVAK:

jelenkori migráció; idegenellenesség; diszkrimináció; kulturális pluralizmus; multikulturalizmus.

Lőwi, Ildikó

Cultural pluralism in the light of international migration

ABSTRACT:

Phenomenons, experienced by the migrations contributes to the evolution of negative feelings, which can lead to unforeseen circumstances. These include prejudice, xenophobia and racism. During the new

migration of our ages xenophobia or racism may occur when different cultures and identities meet, live together or even merge. The author of the article analyzes the main causes leading to racism and the perspectives on how to prevent it. These topics however do not only touch questions of political treatment but societal aspects also.

KEY WORDS:

contemporary migration; xenophobia; discrimination; cultural pluralism; multiculturalism.

Siposné Kecskeméthy Klára

Kihívások, értékek és érdekek.

A partnerség kérdései a NATO Varsói Csúcstalálkozóján

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.203

REZÜMÉ:

A Varsói Csúcsértekezlet fontos hozzájárulás volt a kollektív védelem irányába forduló NATO programjának megvalósításához. A csúcsértekezleten a katonai képességekkel és műveletekkel, a Szövetség keleti és déli határainak védelmével, a NATO–Oroszország viszonytal, Afganisztánnal, Irakkal, Szíriával, Líbiával, a Balkánnal, valamint a különböző partnerségi kezdeményezésekkel (PfP, MD, ICI, globális partnerek) és partnerországokkal (Grúzia, Ukrajna, Moldova, Bosznia és Hercegovina) foglalkoztak. Megerősítették a 2011-ben elfogadott Berlini Partnerségi Politika elveit, célkitűzéseit és prioritásait a még hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politika érdekében. A NATO a nemzetközi biztonság és bizalom erősítése érdekében együttműködik a nemzetközi szervezetekkel és a Föld bármely kontinensén és régiójában fekvő állammal.

KULCSSZAVAK:

Varsói Csúcsértekezlet, Partnerség a Békéért, Mediterrán Párbeszéd, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés, globális partnerek.

Kecskeméthy, Klára

Challenges, values and interests.

The partnership issues on the NATO Warsaw Summit

ABSTRACT:

The Warsaw Summit was an important contribution towards the realization of NATO's collective defense program. The Summit especially dealt with military capabilities and operations, with NATO-Russia relations, Afghanistan, Iraq, Syria, Libya, the Balkans, with the protection of the Alliance's eastern and southern borders, as well as with various partnership initiatives (PfP, MD, ICI, a global partner) and Partner Countries (Georgia, Ukraine, Moldova, Bosnia and Herzegovina). It confirmed the principles adopted in 2011 in Berlin Partnership Policy, objectives and priorities for a more efficient and flexible partnership policy. NATO is ready to cooperate with countries located in any region or continent and international organizations to promote international security and strengthening confidence.

KEY WORDS:

Warsaw Summit, Partnership for Peace, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, Partners across the Globe.

Fekete-Karydi Klára

Az Égei-tengeri konfliktus

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.177

REZÜMÉ:

A NATO legújabb missziója két tagállam felségvizein zajlik, melyek közül az egyik, Görögország tagja az Európai Uniónak is. A bevetés fontosságával kapcsolatban nem merültek fel kétségek a NATO védelmi miniszterek 2016. február 11-ei találkozásán és az Európai Unió is együttműködik Törökországgal a menekültválság megoldása érdekében. Az Égei-tenger két oldalán azonban nemcsak a menekültek okoznak válságos helyzetet. A belső konfliktusokkal terhelt Törökország és a II. világháború óta a legnehezebb gazdasági válsággal küzdő Görögország közti konfliktus kedvezőtlen hatást gyakorolhat a nemzetközi együttműködés hatékonyságára. Felismerve, hogy egy olyan műveletben, ahol két szövetséges bizonyos érdekelentéttel vesz részt, fontos a felek által vitatott bilaterális kérdések ismerete. Ez a cikk kronológiai sorrendben tekinti át a görög–török konfliktusokat, említést tesz a kiemelkedő súlyú gazdasági és diplomáciai eseményekről, megvizsgálja a két ország helyzetét a nemzetközi biztonság architektúrákban és összegzi a konfliktus sikeres megoldásához szükséges feltételeket.

KULCSSZAVAK:

Égei-medence, NATO; EU; tengeri határvonal; konfliktus.

Fekete-Karydi, Klára

The Aegean Conflict

ABSTRACT:

The theatre of the most recent NATO operation is on the territories of two of its member states of which Greece is also a member of the European Union. The importance of the deployment was not questioned at the 11 February 2016 NATO Defence Ministers' Meeting and the European Union is also cooperating with Turkey to enhance a solution for the Migrant Crisis. However, it is not only the migrants that add to distress over the two sides of the Aegean. The conflict between Turkey, struggling with internal conflicts and Greece, experiencing the most severe economic crisis since WWII may have a negative impact on the efficacy of the international cooperation. Recognizing, that it is essential in an operation to be aware of the bilateral disputes where the interest of two participating Allies is somewhat conflicting; this article outlines the Greco-Turkish conflicts, the outstanding economic and diplomatic events, the situation of the two countries in the international security architectures in a chronological order and summarizes the provisions required to the successful resolution of the conflict.

KEY WORDS:

Aegean; NATO; EU; sea border, conflict.

Horváth Attila

A létfontosságú rendszerelemek és a technológiai fejlődés új kockázatai.

I. rész. (A biztonság változó értelmezése)

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.189

REZÜMÉ:

A tanulmány az utóbbi évtizedekben megváltozott felfogások alapján áttekinti a biztonságot veszélyeztető kockázati tényezőket. A szerző korábbi kutatásaira alapozva és az újabb kutatások eredményeként a tanulmány részletesen elemzi a kritikus infrastruktúrák (létfontosságú rendszerelemek) működésével kapcsolatos veszélyeket. A létfontosságú rendszerelemek kölcsönhatásainak vizsgálatával bizonyítja egy átfogó biztonsági szemlélet elterjesztésének szükségességét. A szerző az új típusú biztonsági kockázatok közül a mesterséges intelligenciák társadalmi, katonai és etikai kockázatait vizsgálja.

KULCSSZAVAK:

biztonság; kritikus infrastruktúra védelem; kockázatok.

Horváth, Attila

New Risks of Critical Infrastructure and Technological Development.

Part I. (Changing Interpretation of Security)

ABSTRACT:

This study reviews the factors of security risks, in the light of the changing perceptions in the last decades. It analyses the hazards for the operation of critical infrastructure systems in detail, based on the previous and current research results by the author. With the investigation on the interactions between critical systems elements, he provides the evidence for the necessity of spreading a comprehensive security approach. Among the new type of security hazards, the author examines the societal, military and ethical risks relevant with the appearance of artificial intelligence. KEY WORDS: Security; Critical Infrastructure Protection; Risks

Horváth Attila

A létfontosságú rendszerelemek és a technológiai fejlődés új kockázatai.

II. rész. (Kölcsönhatások és a mesterséges intelligenciák elterjedésének kihívásai)

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.216

REZÜMÉ:

A tanulmány az utóbbi évtizedekben megváltozott felfogások alapján áttekinti a biztonságot veszélyeztető kockázati tényezőket. A szerző korábbi kutatásaira alapozva és az újabb kutatási eredményeként a tanulmány részletesen elemzi a kritikus infrastruktúrák (létfontosságú rendszerelemek) működésével kapcsolatos veszélyeket. A létfontosságú rendszerelemek kölcsönhatásainak vizsgálatával bizonyítja egy átfogó biztonsági szemlélet elterjesztésének szükségességét. A szerző új típusú biztonsági kockázatok közül a mesterséges intelligenciák társadalmi, katonai és etikai kockázatait vizsgálja.

KULCSSZAVAK:

kölcsönhatások; technológia fejlődés; mesterséges intelligencia.

Horváth, Attila

*New Risks of Critical Infrastructure and Technological Development.
Part II. (Challenges of Interdependence and the Evolution of Artificial Intelligence)*

ABSTRACT:

This study reviews the factors of security risks, in the light of the changing perceptions in the last decades. It analyses the hazards for the operation of critical infrastructure systems in detail, based on the previous and current research results by the author. With the investigation on the interactions between critical systems elements, he provides the evidence for the necessity of spreading a comprehensive security approach. Among the new type of security hazards, the author examines the societal, military and ethical risks relevant with the appearance of artificial intelligence.

KEY WORDS:

interdependencies; technological development; artificial intelligence.

**HADITECHNIKA
MILITARY TECHNOLOGY**

Négyesi Imre

*A vezetés automatizálásának alapelvei és első eredményei
a szovjet fegyveres erőknél – II.*

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.84

REZÜMÉ:

Ebben a cikkben bemutatásra és elemzésre kerülnek a vezetés automatizálásának első szovjet eredményei és ehhez kapcsolódóan a katonai feladatok automatizált végrehajtásának kezdeti lépései.

KULCSSZAVAK:

számítástechnika; információ; vezetés; történelem.

Négyesi, Imre

*Principles and the first results of the automation of command
and control in soviet armed forces – II.*

ABSTRACT:

In this article presented and analyzed the results of the first Soviet leadership automation and the initial steps related to the implementation of military tasks automation.

KEY WORDS:

computers; information; management; history.

HADTUDOMÁNY, HADÜGY **MILITARY SCIENCE, MILITARY AFFAIRS**

Resperger István

Stratégiák és fogalmak háborúja, az aszimmetrikus hadviselés hadtudományi megközelítése

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.37

REZÜMÉ:

Az aszimmetrikus hadviselést, mint napjaink jellemző fegyveres küzdelmét elemzi a cikk. A fogalom pontosítása mellett a felmerülő hadtudományi problémákra irányítja rá a figyelmet. A hadtudomány a fegyverzet, a szervezet és az eljárási módok kérdéseinek megválaszolásával foglalkozik. A vizsgálat fókuszba hozza azokat az indikátorokat – mint a probléma, a kérdéskör jelzéseit, eltéréseket, abnormalitásokat – vizsgálja, melyeket a probléma idézett elő.

KULCSSZAVAK:

hadtudomány; aszimmetrikus hadviselés; indikátorok.

Resperger, István

War of strategies and concepts, asymmetrical warfare in military science

ABSTRACT:

Present article discusses asymmetric warfare as the most dominant form of armed struggle of present days. Along with a clarification of the term, it also points to new theoretical problems. Military theory deals with the application of weaponry, organisation and methods. Current examination focuses on the indicators (signs, abnormalities and anomalies) presented by asymmetric warfare applied in practice.

KEY WORDS:

military science; asymmetric warfare; indicators.

KATONAI MŰVELETEK **MILITARY OPERATIONS**

Solymos András

Reguláris fegyveres erők elnyomó tevékenysége társadalmi zavargásokkal szemben. Néhány gondolat a hadtörténeti példák alapján

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.23

REZÜMÉ:

A szerző azt a sajátos helyzetet vizsgálja, amikor reguláris hadseregek folytatnak fegyveres küzdelmet olyan irreguláris fegyveres erőkkel, amelyek társadalmi-politikai céljait fegyveres harc útján kívánják elérni. Napjainkban az aszimmetrikus háborúk problémái azért kerültek előtérbe, mert a katonai pusztító képességek megnövekedésével a totális háború céltalan. Viszont egyes régiókban a meglévő társadalmi, etnikai, vallási ellentétek átmehetnek fegyveres harcba – megfelelő külső támogatás mellett, amelyet viszont a regionális vagy globális

nagyhatalmak, politikai erők képesek is biztosítani saját céljaik elérése érdekében. A szerző azokat a feltételeket elemzi, amelyek ilyen sajátos körülmények között lehetővé teszik a reguláris erők sikerét.

KULCSSZAVAK:

hadtörténet; társadalmi nyugtalanság; felkelések elfojtása.

Solymos, Andras

*Use of Regular Military Forces for Counter-Insurgencies.
Thoughts on the Examples of Military History*

ABSTRACT:

The author examines the special situation, when regular armies fight irregular armed forces, who wish to achieve political-social aims by arms. Nowadays, the problems of asymmetric wars are in foreground, because the military devastating ability has grown so great, that a full-scale war is aimless. Nevertheless, in some regions the existing social, ethnic, religious conflicts are the possible source of armed fights, if they could receive the needed outside support, from the regional or global great powers, political forces that are able to give it – for their own goals. The author analyses the conditions, what are required for the success of regular forces, under these special circumstances.

KEY WORDS:

military history; social unrest; counter-insurgencies.

Magyar Gergely – Szabó Tibor

**A tábori tüzérség alkalmazásának tapasztalatai
a Kelet-Ukrajnai konfliktusban**

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.102

REZÜMÉ:

Már két éve tart a polgárháború Ukrajnában. A cikk áttekinti a két fél rendelkezésre álló tüzérségi eszközeit, valamint veszteségeit, és bemutatja az alkalmazott tüzérségi eszközöket és eljárásokat, főbb tapasztalatokat.

KULCSSZAVAK:

Tábori tüzérség, Ukrajna, Ukrán-konfliktus, Illovajszk, Dabalcevo.

Magyar, Gergely – Szabó, Tibor

*The experiences of the employment of the field artillery
in the east-Ukrainian conflict*

ABSTRACT:

The civil war in Ukraine has begun two years ago. This article reviews the artillery weapons and losses of both sides. It also presents the artillery weapons that have been applied in the conflict and the main experiences.

KEY WORDS:

Field artillery, Ukraine, Ukrainian conflict, Illovajszk, Dabalcevo.

REND- ÉS KATASZTRÓFAVÉDELEM POLICING AND PROTECTION AGAINST DISASTER

Deák József

Az Oroszországi Föderáció határőrizeti kihívásai napjainkban

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.4

REZÜMÉ:

Fél évezredes az Oroszországi Határőr Szolgálat. Napjainkban a világ leghosszabb határát, egy időben a legváltozatosabb földrajzi, éghajlati és aktuálpolitikai helyzetben; a legszerteágazóbb kihívások közepette, rendkívül széles spektrumú eszközparkkal és megoldásokkal vigyázza.

KULCSSZAVAK:

Orosz Föderáció; határőrség; határbiztonság.

Deák, József

The challenges of the Russian Federation's Border Service in the present days

ABSTRACT:

The Russian Border Service has a history of a half millennium. Today it is guarding the longest borderline of the world in the most varied geological, climate and actual political situation with the most diverse challenges with an extremely large spectrum of equipment and solutions.

KEY WORDS:

Russian Federation; border guard service; border security.

Horváth Hermina – Kátai-Urbán Lajos

A vasúti áruszállítás környezetbiztonsági aspektusainak értékelése – I. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.51

REZÜMÉ:

Napjainkban különös fontossággal bír és egyben komplex feladatként jelentkezik a lakosság és a környezeti elemek magas fokú védelmének biztosítása. Jelen publikáció a vasúti áruszállítás környezetbiztonsági aspektusainak azonosítását követően a vasúti közlekedés okozta környezetterhelés levegőszennyezési hatásainak vizsgálatával foglalkozik. A cikksorozat következő részében a víz- és talajszennyezés, a zaj- és rezgésterhelés, illetve a veszélyes hulladékok hatásait vizsgáljuk. Végül a hazai vasúti társaság környezetbiztonsági tevékenységének értékelését végezzük el.

KULCSSZAVAK:

környezetbiztonság; vasút; környezetszennyezés; káreset; kárfelszámolás.

Horváth, Hermina – Kátai-Urbán, Lajos

Assessment of the environmental safety's aspects of the transportation of dangerous goods by railways – Part I.

ABSTRACT:

Ensuring a high level of protection to the population and the environmental elements bears special importance and poses a complex task at the same time. After the determination of the environmental aspects of dangerous goods transport by rail, this paper assesses the air pollution environmental impacts of railway transport. In the next part of the series of papers, the authors are going to examine water and soil pollution, noise and vibration pollution as well as the effects of dangerous waste. Finally, the authors set out to perform an assessment on the environmental safety activities of the national railway company.

KEY WORDS:

environmental security; railway; pollution; incident; response.

Horváth Hermina – Kátai-Urbán Lajos

A vasúti áruszállítás környezetbiztonsági aspektusainak értékelése – II. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2016.26.E.59

REZÜMÉ:

Napjainkban különös fontossággal bír és egyben komplex feladatként jelentkezik a lakosság és a környezeti elemek magas fokú védelmének biztosítása. A cikksorozat első része a vasúti áruszállítás környezetbiztonsági aspektusainak azonosítását követően a vasúti közlekedés okozta környezetterhelés levegőszennyezési hatásainak vizsgálatával foglalkozott. Jelen cikkben a szerzők a víz- és talajszennyezés, a zaj- és rezgésterhelés, illetve a veszélyes hulladékok hatásait vizsgálják. Végül a hazai vasúti társaság környezetbiztonsági tevékenységének értékelését végézik el.

KULCSSZAVAK:

környezetbiztonság; vasút; környezetszennyezés; kárelhárítás; kárfelszámolás.

Horváth, Hermina – Kátai-Urbán, Lajos

Assessment of the environmental safety's aspects of the transportation of dangerous goods by railways – Part II.

ABSTRACT:

Ensuring a high level of protection to the population and the environmental elements bears special importance and poses a complex task at the same time. After the determination of the environmental aspects of dangerous goods transport by rail the first part of the series of articles was dealing with assessment of the environmental impact resulting from air pollution. In this papers, the authors are going to examine water and soil pollution, noise and vibration pollution as well as the effects of dangerous waste. Finally, the authors set out to perform an assessment on the environmental safety activities of the Hungarian railway company.

KEY WORDS:

environmental security; railway; pollution; incident; response.

ABSTRACT

MILITARY SCIENCE

Gócze, István

Empirical Analysis of Subfields of Military Sciences – Part 3. Analysis and Assessment of Scientific Organizations of Military Sciences

ABSTRACT:

As a part of his research the author continues his analysis of military sciences' internal system. This study is a contribution to decision makers that helps drawing objective conclusions and making objective decisions about the internal system of military sciences. As a third and last part of his earlier work the author analyses and assesses organisations and quasi organisations of Hungarian military sciences.

KEY WORDS:

military science, scientific organizations, internal structure, classification.

MILITARY OPERATIONS

Czeglédi, Mihály

Characteristics of commanding counterinsurgency operations

ABSTRACT:

Various crisis response operations have been the main effort for using military capabilities of the North Atlantic Treaty Organisation member countries, including Hungary. Counterinsurgency operations took place in Iraq and Afghanistan. Such operations in co-operating with Allies constitute a special way to use military force. They do not cover the full spectrum of military capabilities, but the accumulated experience may answer the challenges of the changing era's warfare. The chance of army size battle groups attacking each other is minimal. But operating with small units supported by precision air strikes and real-time intelligence data is an upward trend. This paper summarizes the counterinsurgency operation's effects on command and control, thus contributing to a successful military operation in the future.

KEY WORDS:

counterinsurgency operations; military history; command and control; commander.

SECURITY POLICY

Nagy, László

The Concept of Russian Foreign Policy

ABSTRACT:

In November 30th, 2016 the President of the Russian Federation Vladimir Putin approved the Concept of Russian Foreign Policy, and at the same time repealed the „old” one, existing from

February, 2013. The author of the present article overviews the concept's basic sentences by method of document-analysis.

KEY WORDS:

concept of foreign policy; Russia; security strategy.

Padányi, József – Tomolya, János

War and peace in Ukraine, or in the East, the situation is unchanged – 1.

ABSTRACT:

The stability of Ukraine's state or/and an eventual state failure in Ukraine or failing into war with Russia, will or would have a direct impact on the security of our country. The current crisis is an outcome of protracted crisis, in which the not explicit war and not really peace are mixed. The new cease-fire agreement reached and signed in September 2016 is not respected by any of the parties. There are some opinions suggesting that Russia is applying a force in accordance with a new military doctrine. How can we analyse the military situation in Eastern Ukraine, could we speak about the new form of military engagement? Why was it so easy to separate Crime from Ukraine and why did not it happened in same way in Eastern Ukraine? From 2014, the OSCE Special Monitoring Mission is operating in Ukraine. Currently what is this mission doing and what are the challenges? This study is trying to give answers to those questions.

KEY WORDS:

Eastern Ukraine; crisis in Ukraine; Russian intervention; cease-fire; separatists; OSCE.

Besenyő, János

Inferno terror.

Forest fire as a new form of terrorism

ABSTRACT:

Between 18 and 26 November 2016, 220 different locations in the Israeli forest inflamed. Due to the extremely dry and windy periods, originally everyone blamed the extreme weather, but it soon became clear that in several cases arson took place in Israel in which Arab-born Israeli citizens or people from the territory of the Palestinian Authority set fire to the easily inflammable forests with petrol. We also have to raise awareness of this issue, since Al-Qaeda released its Inspire magazine in 2012, where it elaborates on how the forest fires could be used for terrorist attacks against the United States.

KEY WORDS:

inferno, forest fires, terror, Israel, arson, Al-Qaeda.

Kis-Benedek, József

Jihadist hotbeds as a possible starting points of terrorism

ABSTRACT:

One of the biggest challenge of our epoch is the terrorism and its other components such a radicalism and jihadism. The author analyses the causes and consequences of this phenomenon by showing the cases of some important countries. Limiting the topic on some countries is important because the causes of radicalism and jihadism are notably different time to time not only among countries but inside a country as well. The radicalism and jihadism is in close connection with the crisis areas and of course with the problem of foreign fighters.

Beyond the analysis of this topic the study touches upon the proposal of the resolution (handling) of the problem.

KEY WORDS:

ijihadism; terrorism; radicalism; foreign fighters, Middle East, Europe.

Kecskeméthy, Klára

NATO Summit in the spirit of the deterrence and defense

(Warsaw July 8–9, 2016)

ABSTRACT:

The key objective is a unified, powerful, and ready to adapt Alliance. The Warsaw Summit was an important contribution towards the realization of NATO's collective defense program. The study reviews the initiatives aimed at increasing the defense capabilities of NATO, in recent decades the development of the defense budget trends. The Summit especially dealt with military capabilities and operations, special attention was devoted to emerging threats on Alliance's eastern and southern borders, and to NATO-Russia relations.

KEY WORDS:

Warsaw Summit; collective defense and deterrence; military capabilities, defense expenditure.

Varga, Márton

Societal security in the shadow of the terrorism

ABSTRACT:

During the last decades the changes of terrorism have resulted in a global influence for certain terrorist organizations. These organizations have been improving their networks with focusing on local difficulties and exploiting the residents. Those complex crisis regions, such as the Sahel region, are extremely vulnerable to the extension of the various radical organizations. In this article I intend to present the possible role of the civilians in the fight against terrorism.

KEY WORDS:

terrorism, Sahel region, security, society, Mali, Somalia.

Asqui, Jorge Kristóf

The accession of Spain to NATO: the long road to defense pillar of democracy

ABSTRACT:

Franco regime represents a significant period in Spain's modern history. The autocratic formation under the rule of Francisco Franco, leader of the winner right-wing forces, was the result of the Spanish Civil War. After World War II Francoist Spain, within the framework of bilateral defense cooperation with the United States, became a member of the Western defense system. After Franco's death, in the environment of democratic transition, that special transatlantic relationship contributed to the accession of Spain to NATO. In the following article the main aim is to analyze Spain's strategic value from dictatorship to democratic governance.

KEY WORDS:

Franco regime; 1986 referendum; CAOC Torrejón.

MILITARY TECHNOLOGY

Négyesi, Imre

The automated field command and control system history II.

ABSTRACT:

Within the first part of this article I present in the framework of the Warsaw Pact, a new result of the military task automation in the army from the creation of historical antecedents to the beginning of the development. The second section presents initial steps and opportunities of further development of the field of automated management system implementation.

KEY WORDS:

computers; information; management; history.

Kollár, Csaba – Ványa, László

Can we like robots?

Human-robot interaction – Empirical aspects of human side

ABSTRACT:

The second, empirical part in the discussion of human-robot interactions details the main research conclusions published about the topic in international references, as well as the outcomes of our own three research projects. Based on a source from 2016, our study outlines eight key milestones of the research of development trends in human-robot interaction. Furthermore the research reports and conclusions of other authors are ranked in one of the four dimensions we regard important (distance regulation, autonomy, participation and cooperation). Special emphasis is put on the research results of Nomura et al from Japan. Their findings provide the basis for the methodology of one of our research projects, which – similarly to their work – aims to examine the negative attitude toward robots and phobia about robots. This research is complemented with own aspects: positive feelings toward robots. Focus-group method is applied in our other research to analyse the above-mentioned four dimensions and the information safety of human-robot interaction, as well as the readiness of society to cohabit with robots (first of all with androids or humanoids). Our third research deals with the soldier-robot interaction. The study is closed with the main conclusions and summarizing statements.

KEY WORDS:

human-robot interaction; social robots; feelings; human aspect; research.

MILITARY LAW AND LAW OF WAR

Vadász, Pál – Séllei, Márton

The Hungarian legal environment of the information search technologies

ABSTRACT:

The ICT environment has rapidly developed in the last decade. The disruptive changes presented new challenges to the LEA-s and security services. Four key technologies are identified whose application is partially or fully prohibited by the Hungarian legal system. Further blocking could severely impede the efficiency of the Hungarian LEA-s and security services.

KEY WORDS:

information search, Hungarian law, Hungarian legal environment.

A MINDENKI HADTUDOMÁNYA

című szabadegyetemi előadás-sorozat 2017. évi őszi programja

A Magyar Hadtudományi Társaság folytatja szabadegyetem-jellegű előadás-sorozatát. A rendezvények minden hónap második csütörtökjén 17 órakor kezdődnek a Budapest Helyőrség Dandár Honvéd Kulturális Központjának Gobelin termében.
(Budapest XIV., Stefánia út 34.)

A TERVEZETT ELŐADÁSOK:

2017. szeptember 14.

Takács Attila dandártábornok

**A Magyar Honvédség Hadkiegészítő, Felkészítő
és Kiképző Parancsnoksága, és amivé válhat**

2017. október 12.

Prof. dr. Ványa László mk. ezredes

Irányított energiájú fegyverek

2017. november 9.

Tömböl László ny. vezérezredes

Az Észak-atlanti Szövetség egységes légvédelmi rendszere

2017. december 14.

Dr. Kaiser Ferenc egyetemi docens

Globális édesvíz-szűkösség és az ebből eredő konfliktusok

Az elnökség köszönetét fejezi ki mindazoknak, akik adójuk 1%-ának felajánlásával 2017-ben támogatták a Magyar Hadtudományi Társaságot, hozzájárultak eredményes tevékenységéhez.

Kérjük, hogy adója 1%-át 2018-ban is ajánlja fel
a Magyar Hadtudományi Társaságnak!

Adószámunk 19655866-1-42